

c
54/34

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.

12

ANUL III DECEMBRIE

1 9 5 0

05
v-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.
Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Dava
SALA DE LECTURA

12

ANUL III DECEMBRIE
1 9 5 0

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedocara - Dava
Nr. Inv. P/544 636

24

CUPRINSUL

MARIA BANUȘ : Aici s'a născut Stalin	5
A TOMA : Pământ, tu dă-ne pâinea păcii	7
IVAN FROLOV : Telefonista (în rom. de Mihai Dragomir)	9
IAN-CEU : Cel mai scump tovarăș (în rom. de Virgil Teodorescu)	12

PETRU DUMITRIU : Drum fără pulbere.. (Roman II)	15
---	----

GAVRIL MIHAI : Cum îmi arde inima	133
VICTOR TULBURE : Ochi albaștri	137
CRISTIAN SĂRBU : Lumina	139

FRANCISC MUNTEANU și TITUS POPOVICI : Schițe	140
--	-----

CICERCNE THEODORESCU : Certificatul de alegător	162
PETRE IOSIF : Cei două mii din Barcelona	168
TUDOR MAINESCU : Un bătrân la muncă voluntară	170
N. DUMBRAVA : Cântecul recrutilui	172
SUZANA DELCIU : Concert	174
A. CEPUROV : Dimineața păcii (în rom. de Demostene Botez)	176
D. GORDON : Paul Robeson (în rom. de Mihnea Gheorghiu)	178

ORIENTĂRI

G. NEDOȘIVIN : Despre relația dintre artă și realitate	181
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

MAROSI PETER : Prozatori maghiari din R. P. R	210
HORIA BRATU : O carte despre Doftana	227

J. POPPER : Pe drumul colectivizării	240
POMPILIU ANDRONESCU- CARA!OAN : In jurul unui volum de poezii . . .	248
MIHNEA GHEORGHIU : Literatura celeilalte Americi	256

RECENZII

EMANOIL E. VASILIU : Pentru pace	274
G. C. NICOLESCU : In spatele frontului	277
TEODOR VARGOLICI : Versuri de mână	283
BIBLIOGRAFIE	287

MARIA BANUȘ

AICI S'A NĂSCUT STALIN

Vreau să te iau de mână, să te duc
Pe pragu-acelei case mici din Gori,
Vreau să te urc înspre izvor, să fim
Mai sus decât furtunile și norii.

Și vreau să simți: aici a fost cândva
Copaia, leagănul, întâiul ceas,
Întâiul gust amar și dulce-al vieții,
Întâiul basm gruzin, întâiul pas.

Și s'o privești, vreau să privești cu 'ncetul
Odaia 'n care Stalin a crescut
Și s'o cunoști, așa cum își cunoaște
O mamă chipul noului născut.

Gruzină e velința și ulciorul,
Sipetu 'n care pâinea se păstra,
Iar restul în odaie e asemeni
Cu tot ce-a fost copilăria ta.

Dulapul scund pe care-i așternută
O mușama albă de leșie,
Ce mult a trebuit s'o spele mama
De-i vezi la colț urzeala cenușie.

Și de usciorul ușii, pe un cui,
Stă atârnat, prietenos, ștergarul.
Când tata se spăla, tu i-l țineai
Iar el zâmbea: „Ce-a mai crescut, ștergarul!”

Și când venea trudit, cum vin toți tații
Care muncesc, cu brațele, din greu,
Se așeza pe scaunul de colo,
Incovoiat, cum sta și tatăl meu.

Cu mâinile între genunchi, iar ochii
Privind în gol, sfârșitul dulce-al zilei
Așa stătea cândva, trudit, aicea,
Un simplu om, cismarul Djugașvili.

Un simplu om, o casă mică, simplă,
Așa cum sunt puzderii 'n lumea toată.
Tu s'o cunoști și s'o iubești. De-aicea
Se'ncepe viața-aceea minunată

În care loc e numai pentru luptă
Grijă și veghe peste lumea'ntreagă.
Prin câte case trece dorul : pace !
Trece și Stalin cu privirea-i dragă.

Aici, la Gori s'a jucat copilul,
De-aici, din cuib vulturul și-a luat zborul.
În comunism când vom trăi și'n cântec,
Aici vom asculta mereu izvorul.

Dă-mi mâna. Vino. Să sorbim nădejde,
Statornicie, forță staliniană.
Priveliștea căsuței dela Gori,
S'o luăm cu noi și să ne fie hrană.

PĂMÂNT, — TU DĂ-NE PAINEA PĂCII

Bătrân pământ al țării mele
Pe care-l desglodau iobagii,
Dădeai un rod secăt și firav
Nici cât le-ar fi umplut desagii.

Trudeau la jăcmănașii muncii,
Gârbaciu 'n spate drept îndemn,
Și-ți incuiai vistieria
Sub plugul lor olog de lemn...

Vătafi smuceau de jos pe mame
Ce'ngenuncheau s'aline plozii,
Plozi arși de friguri, ce doar vântul
Li legăna'n copăi prin bozii.

Simțiai cum grașii se îmbuibă
Din lacrima ce brazda udă
Și, prins de silă și 'ndârjire,
Tu te'mpietreai rodind cu ciudă.

Dar vânt din răsărit în goana-i
A smuls ce-i putred din meleaguri
Și ne-a suflat sbor nou în aripi
Cu furtunoasele lui steaguri.

Instăpâniți sunt astăzi șerbii
Pe traiul lor și vechea glie,
Pier și ghimpoase sterpe haturi
Ce desfrășteau flămânzi o mie.

Se schimbă'n cântec pe tarlale
Scrâșnirea, palma și sudalma,
Se plămădește noul cuget
În obștea hărnîcînd deavalma.

Fîrtate credincios, pămînte,
Trăești un nevisat noroc —
Pornesc tovarăși să te are
Pe năsd_răvani de fier și foc.

Pân'la comorile de pîne
Brăzdarul iscodînd pătrunde, —
Îndreptățiților de-apururi
Cu drag și plin le vei răspunde.

Sunt solii vieții noi, — meniții
A te renaște și preface
În darnic, nesecat visternic
Al șantierelor de pace.

Vor prinde'n iezere de munte
Toți stropii ploii sub turbine,
Să ți le mîne'n bărăganuri —
Înroditor șuvoi prin vine.

Vor prinde tainicele-azoturi
Din largi văzduhuri desvrăjite,
Să ți le-afunde'n glij tractorul —
Din ceruri mană pentru pite.

Ca metereze de hotare
Tu ne înalță clăzi de snop¹
Să se avînte'n sus și'n zare
Ca șirul falnicilor plopî.

Chelar avar al altor veacuri,
Pămînt ursuz din vremuri triste, —
Descuie-ți tainițele, — dă-ne
Recolta păcii staliniste.

IVAN FROLOV

TELEFONISTA

Din furcă telefonu-ai ridicat,
chemi o uzină'n altă parte-a țării.
Și, scurt,

— Vorbiți !

Centrala !

De îndat'

telefonista a răspuns chemării.

Cu mii de voci răsună sonerii,
comutatoru-i o prisacă uriașe, —
e munca ei, ca'n fiecare zi
să lege convorbirea'ntre orașe.

În noapte-un glas deodată izbucnește :

— „Urgent !

— Urgent !”.

„Acum, la telefon
chemați pe Kuzmin.

Moscova vorbește !

Pe Kuzmin, secretarul de raion !”

— „Allo ! Allo !”

— „E'n sat, la colectare !”

Îl sună'n sat.

— „Pe câmp, de-abia s'a dus !”

Ea sună, sună. Tâmpilele, sudoare.

Fug prizele, sclipind în jos și'n sus.

Și, în sfârșit, din satu'ndepărtat,
prin cunoscuta glasurilor plasă,
răspunde Kuzmin, clar, la aparat.
— „Ei, l-am găsit” — zâmbeste, bucuroasă.

Trec depărtări, vibrând, în receptor.
Și deodată se aude'n cască :
— „La telefon e Stalin !”

Ca din zbor
se-oprește inima să mai zvâcnească.

Incet, de parc'ar fi atins un vis,
a șters pe masă praful cu-o batistă,
cu-o mână uniformă și-a închis,
privind insigna de comsomolistă.

Hârtii și cărți, pe-un colț le-a așezat,
într'o clipită, totu-a fost lumină,
de parcă însuși marele-abonat
era să intre-acolo, în cabină.

Departa-i. Însă mii de fire-l leagă
de oameni, de prieteni, de mulțimi.
Intră din nou pe fir. — „Vorbiți?” — întreabă,
Și Stalin îi răspunde : — „Da, vorbim !”

Obrazii îi ardeau în flăcări vaste,
de bucurie mai s'o'nece plânsul.
De câte ori telefonista Nastea
cu'nfiorare s'a gândit la dânsul...

Are'n jurnalul ei o însemnare :
— „Nu pot s'adorm. Și nu știu, o fi grav ?
Ieri, Stalin n'a ieșit la defilare.
Ce-o fi având ? O fi cumva bolnav ?”

Și-acum e-aici. Atât de-aproape este,
vorbind de pâine, de hambarul plin.
Ei i se pare că, dela ferestre,
doar mâna s'o întinzi, pân'la Kremlin.

Și se gândi : — „Invățător și tată !
In orele când toți au adormit

doar tu veghezi, în noaptea'ntârziată,
o, bunule conducător iubit !"

Intră pe fir din nou : — „Ați terminat ?”
și Stalin spuse : — „Da, îți mulțumesc !”
Cum a ajuns acasă ? A uitat !
A ciocănit în geamul părintesc,

a alergat voioasă'n casă, drept,
l se păruse ziuă noaptea'ntreagă.
— „O mamă, mamă !” — și-i căzu la piept.
— „Dar ce-i cu tine, fata mamei dragă ?”

Și'n ochii ei înflăcărați și vii
o lacrimă curată-a strălucit.
— Chiar Stalin însuși, mamă, știi,
azi pentru munca mea mi-a mulțumit.

Tot mai albastru cerul s'a deschis.
Venea o nouă zi de mari victorii.
Și fără-o clipă ochii să-i fi'nchis,
îmbrățișate'ntâmpinară zorii.

În românește de Mihu Dragomir

IAN CEU *)

CEL MAI SCUMP TOVARĂȘ

Când ura noastră, hrănită cu lacrimi și sânge,
Creștea nestăvilită 'n anii grei,
Atuncea ochii noștri căutând
Cu 'nfrigurare,
Au întâlnit roșia rază venind din Nord,
Lumina-aprinsă 'n zare
De Marx, de Engels, de Lenin —
Și atuncea — ca un tânăr pin —
Mai vie s'a 'nălțat speranța noastră :
Ea se 'ndrepta spre tine iarăși
Mare conducător și 'nvățător,
Iubitul nostru, cel mai scump tovarăș :
Stalin !

Cum cată apa omul însetat
Și cel flămând aroma caldă-a pâinii,
Spre 'nvățătura ta ne-am avântat,
La luptă am pornit cu îndârjire.
O, câți viteji n'au fost închiși sub gratii
Pentru că 'n buzunar li se găsea,
La percheziție, — o carte și pe ea
Sclipind în litere, ca un destin,
Sta tipărit un nume,
Teribil pentru asasinii vieții,
Dar pentru noi cel mai iubit din lume :
Stalin !

*) Poet din R. P. Chineză.

Zadarnic s'a deslănțuit atunci
Intunecata forță-a asupririi,
Căci sufletul poporului trezit
La viață,
El, nu putea să fie
Supus nici de 'nchisoare,
Nici de torturi și nici de bici :
În temnițele umede, adânci,
Lumina pătrundea printre zăvoare,
Era de-ajuns să-ți amintești un nume
Ca îndârjirea însutit să crească,
Un nume luminos, puternic, lin —
Și pentru noi cel mai iubit din lume :

Stalin !

Luptele grele nu ne 'ncovoiau
Luptele lungi, de jertfe presărate,
În care-am fost mai tari decât oțelul,
Neobosiți lovind dușmanu 'n plin,
Pentru că tu, atunci, ne-arătai țelul,
Iubitul nostru, cel mai scump tovarăș :

Stalin !

Și-atunci când ne hrăneam cu rădăcini
Și coajă amară de copac
Și când dormeam sub cerul nesfârșit
În munți sălbateci sau în vizuini,
Acoperiți cu plăpumi de omăt,
Nimeni din noi nu tremura de spaimă
Și nu dădea nici unul îndărăt —
Căci bucuria vieții ne-o dădeai
Pășeam mai sigur, îndrăzneam deplin,
Iubitul nostru, cel mai scump tovarăș :

Stalin !

China-și înalță astăzi fruntea 'n soare,
Spre noi victorii pasul ei se 'ndreaptă —
Și de 'ntâlnim în drumul nostru piedici,
Noi nu ne temem. Prin măreața-ți faptă

Ne ești tu călăuza înțeleaptă
Și pildă Uniunea — biruim !
Iubitul nostru cel mai scump tovarăș :
Stalin !

Nu te-am văzut cu ochii niciodată,
Dar peste munți și spații nesfârșite
Alături mereu noi te simțim
Căci ești cu noi în fiecare faptă,
Stalin !

În românește de Virgil Teodorescu

DRUM FĂRĂ PULBERE

ROMAN (II) *)

III

Frământare

1

În seara aceea, utemiștii se adunară într'un colț al șantierului. Locul se înălța, spre un morman prelung de pământ proaspăt săpat. Acolo aveau să fie temeliiile unuia din blocurile de locuit. Deocamdată nu se vedea decât pământul și, deasupra lui, o betonieră. Cupa mașinii era un cap rotund, uriaș, care-i privea de acolo de sus cu ochiul său negru, stingher; iar îndărătul betonierei zarea verzuie, palidă, cu fâșii prelungi și strălucitoare ca sideful, se întuneca treptat.

Ședeau în cerc, în adâncitura asta a stepei, flăcăi în salopete murdărite de uleiuri de motoare, sau în straie de țară tocite și rupte. Cei mai mulți erau cu capul gol și unii își țineau părul cu un cerc de lână tricotată. Erau și câteva fete, dintre care vreo două-trei purtau deasemenea salopete cenușii. Victoraș Folosea se așezase în apropiere de Rada, și o privea din când în când pe furiș. Rada asculta, așteptând să poată vorbi și ea; ochii negri îi străluceau de nerăbdare și însuflețire. Secretarul întrebă

— Mai e ceva, tovarăși?

Și se uită împrejur. Era un băiat, tractorist pe unul din **Stalinețele** șantierului. Când ochii îi căzură asupra Radei, fata ridică mâna.

— Tovarășa Rădița. Dă-i 'nainte, zise secretarul.

— Uite ce e, tovarășe, începu Rădița. Glasul îi era cald, puțin răgușit de emoție. Se făcu roșie la față. Cei dimprejur o priveau atent. Unul, care mânca semințe, se opri, cu sămânța de dovleac între dinți, uitând s'o mai spargă.

— Uite ce e, zicea Rada. Noi sântem trei tractoriste care de când am venit aici n'am mai văzut motor, nici mașină — decât mașina de gătit.

Flăcăii izbucniră în râsete. Dar Rada era supărată:

— Nu-i de răs, măi tovarășe. De ce ne-am calificat noi? Ca să curățăm cartofi? Toată ziua muncim acolo, și face instrucție cu noi bucătarul, grasul, cu tichia aia înaltă, albă în cap. Las' că-i mereu beat, că sunt la bucătărie niște fete de chiaburi din sat, de-i aduc mereu țuică, și el e mereu

*) Vezi „Viața Românească” Nr. 11, Noembrie 1950

cu țuca 'n nas... Dar de-ar fi și treaz, noi ce căutăm la el? Când am venit, a fost vorba că nu sunt tractoare pentru noi.* Au venit și tractoare, s'au găsit și tractoriști, foarte bine. Dar măcar la betonieră să ne puie. Uite, mie mi-i drag să lucrez la motoare. Și au venit betonierele ale noi și stau la rând sub șopru. Când întreb de ce, ci-că nu's destui mecanici! Iar noi suntem mecanici calificați, și ne ținem de curățat cartofi. Se poate una ca asta, tovarășe?

Se înfierbântase și vorbea iute. Secretarul zâmbi și întrebă :

— Și ce propui, concret ?

— Ce propun ? Apăi propun, când s'or face echipele de turnat betonul, să ni se dea în seamă câte-o betonieră la fiecare. Măcar betoniere. Și când or fi mai multe tractoare, să fim puse pe tractoare!

— Mai are cineva ceva de spus, tovarăși? întrebă iar secretarul. Victoraș ridică mâna.

— Dă-i 'nainte, tovarășe.

Victoraș tăcu o clipă. Niciodată nu luase cuvântul. Ii se păru că i-au fugit dint'odată toate gândurile, și se turbură cumplit: dar dacă nu va ști ce să spuie? O văzu pe Rada, care-l privea cu ochii ei negri, limpezi. Și deodată Victoraș începu să vorbească :

— Măi tovarăși, eu nu prea mă pricep la multe, dar o să spui și eu ce văd, și cum mi se pare și mie. Uite, pe șantierul ăsta. Câtă putere, măi frate, se adună aicea! În fiecare zi ne sosesc camioane, tractoare, azi veni un bulldozer, nu's ce... Dar oamenii stau și degeaba. Eu sânt pe un camion. Am vorbit cu niște dulgheri: stau și n'au de lucru. Dar cheres-teaua o vezi cum vine pe șantier, cu vagoanele. La dulgheri, mă rog, treaba lor, nu m'amestec. Dar în privința asta, a tovarășelor tractoriste, cred și eu că nu se poate să mai rămâie la bucătărie... Trebuie neapărat să capete muncă după calificarea lor. Eu nu știu cu cine e mai bine să vorbim: cu tovarășii dela sindicat, sau cu inginerul? Tovarășii ingineri, ăștia tinerii, sunt oameni de înțeles. Să le spunem...

Vorbea din ce în ce mai ușor, par'că de când lumea numai asta ar fi făcut; dar zăbovea ascunsă în el adânc de tot o uimire; o uimire care crescuse deodată, când Victoraș se auzi singur că urmează :

— ..Să le spunem: păi bine, frate, așa o să facem noi Canalul ? Dacă pierdem zilele și săptămânile de muncă ale unor muncitori calificați ca dânsa...

Și o arătă pe Rada.

— ...asta înseamnă beton mai puțin, case mai puține... Ce zicea tovarășul Maței când am sosit atunci, în prima zi, când stăteam colo sus, în ploaie și 'n furtună? O să construim socialismul aici, în locul ăsta nenorocit. Bine; noi vrem să construim socialismul; dar pentru ăsta, mecanicii de tractor trebuie puși pe tractor..

— Sau măcar la betonieră! strigă Rada, și celelalte două fete încuviințară și ele cu glas tare. Flăcăii așezați în cerc și ținându-și genunchii cu brațele, începuseră și ei să vorbească toți deodată, dându-i dreptate lui Victoraș. Cel care mânca semințe scuipe o coaje și zise și el, tare :

— Așa e! Are dreptate.

Secretarul ridică glasul :

— Tovarăși! Mai tăceți, măi frate, să vorbim pe rând, să ne'nțe-

legem.. Uite ce e: cred că tovarăşa Rada are dreptate. Aşa că mâine vorbim noi cu conducerea şantierului..

— Vorbeşte cu Pangrati, că e om de nădejde! strigă cel ce mânca seminţe.

— Stai frate, să vorbim pe rând, zise secretarul şi reluă : — Are dreptate Rădiţa, tovarăşi! Şi are dreptate că nu lasă să treacă asemenea greşeli, şi se ridică împotriva lor! Că e o greşală, şi o greşală grea, că stau muncitori calificaţi şi nu li se dă o muncă potrivită. Noi o să ne ţinem cu dinţii de tovarăşul Anghelescu, până se lichidează treaba asta! O să mergem la tovarăşul Rusu, la partid...

— La tovarăşul Maitei! strigă iar cel ce mânca seminţe, că alaltăieri era pe şantier!

— Da, la tovarăşul Maitei; trebuie să pice mâne, zise secretarul. Acum, asta o să fie lupta noastră: să se dea munci calificate la tovarăşii calificaţi!

Stătu o clipă şi întrebă:

— Mai are careva o problemă de pus?

Nu mai era nimic. Incepură să se ridice, vorbind învâlmăşit, glumind şi râzând în întunericul care se lăsase; Rada se apropie de Victoraş şi-l întrebă cu un aer totodată îndrăzneţ şi încurcat:

— Dumneata lucrezi pe un Zis, tovarăşe?

— Da, zise Victoraş. Şi amândoi plecară laolaltă spre şantier, ca şi cum ar fi avut ceva de vorbit, şi anume ceva de seamă. Dar tăceau. Victoraş spuse deodată, încet:

— Măi frate... de unde le-am scos eu pe toate câte le-am înşirat? Nici nu mă gândisem... la socialism, la cutare, la cutare...

— Aşa e câteodată, zise Rada. Ți se pare că nu te-ai gândit, dar tot te-ai gândit...

Murmură:

— Are omul câte un gând... care nu-i dă pace; măcar că stă ascuns şi nu-l ştii, gândul tot nu-ţi dă pace şi merge înainte...

— Asta cam aşa e, zise Victoraş şi deodată o privi ţintă pe Rada, aşa cum mergeau ei alături unul de altul. Rada se uită şi ea la el: privirile li se întâlneau; apoi amândoi întoarseră capul, fără un cuvânt şi tăcură, încurcaţi. Se auzeau glasuri prin întuneric, strigăte, şi vâjâitul motorului unui camion care pleca în noapte.

2

Era o dimineaţă fierbinte de miez al verii: Vântul care bătea neconţinut peste stepă dinspre mare, mâna în depărtări valuri de praf. Cerul era de un albastru adânc deasupra câmpiei arse şi drumurilor albe; dar dacă te uitai în zare, nu mai era albastru ci, până la o mare înălţime, galben roşcat, arătând grosimea norului de praf care plutea deasupra pustietăţii.

Gara mică din stepa cenuşie dormea. Nicăeri nicio mişcare. Nici lipenie de om. Nici măcar un câine adormit. Deodată clopotul bătut de cinci ori, muzical. Şeful staţiei ieşi din birou, cu şapca lui roşie, pe care-o scotea ca să-şi şteargă fruntea de sudoare. Se uită dealungul căii ferate

care se pierdea în depărtare, între râpele scunde ale văii. Râpe de piatră de var și lut sterp, între care tremura aerul fierbinte.

Trenul sosi dintr'acolo, uruind. Se opri încet în gară, cu miros de cărbune și aburi calzi. O mulțime pestriță se dădu jos: oameni în salopete, în haine de oraș, în haine ponosite cărora nu le mai cunoșteai obârșia; cu geamantane, lădițe, desagi, traiste, o mulțime de bărbați și câteva, puține, femei. Toți întrebau cu glas tare dacă asta e gara B... dacă pe-aici e drumul spre șantier, și la ce depărtare e; apoi începură să se resfire într'acolo, pe șoseaua prăfuită, plină de gropi.

Cei doi prieteni ai lui Mitică Rusu, coborâseră din tren. Se uitară împrejur, ascultând glasurile nenumărate, care întrebau și răspundeau:

-- Intr'acolo! Intr'acolo!

Intr'acolo, la câțiva kilometri, dincolo de culmile scunde și prelungi, cenușii de praf, era șantierul. Nu se vedea nimic, decât șoseaua care dispărea după un dâmb turtit, și câmpul gol. Iulică, ciolănos și cărunț, își săltă pe umeri lada și porni înainte. Negoită îl ajunse din doi pași mari, și începură să umble alătura. Se depărtau, hăt încolo pe șosea, primele grupuri de noi veniți. Dintr'acolo apăru un camion mare, gol, care trecu vâjâind înspre gară. O clipă, Iulică și Negoită se opriră, înnecați de praf, și nenuai văzând nimica împrejur. Apoi începură să apară oameni care treceau prin norul de praf ca niște umbre. Cei doi merșeră mai departe. Încă un camion trecu pe lângă ei, și iarăși îi innăbuși un vârtej de pulbere. Când se depărtă, Negoită se uită la prietenul său, care avea acum sprâncenele și obraji albi de pulbere:

— Nea Iulică... tare-ai mai îmbătrânit...

Și dădu din cap cu mâhnire. Cellalt mormăi:

— De te-ai vedea... nu ți-ar mai aște de glume, bă... Harap Alb!

Umblau acum pe câmpia vălurită, uscată, care se desfăcea în fire de praf fin. Ici colo, tufărișuri scunde de oțetari, ale căror frunze erau aproape albe de praf. Și un șir de stâlpi de telegraf, răstigniți fără sfârșit, în văzduhul gol. Iulică Zaharia zise:

— Pân'o fi acilea ca'n București pe bulevard....

Cellalt zâmbi și zise:

— Dumneata nu mai apuci, că ești bătrân... dar eu, da.

Necăjit, Iulică îi trase un pumn zdravăn după ceafă, și Negoită fugi câțiva pași, râzând, și cocoșându-se ca să se ferească de altă lovitură.

— Bătrân e tat-tu, nu eu, zise Iulică Zaharia nemulțumit.

Dintr'o văioagă puțin adâncă șerpuia spre șosea un drum de car. Zornăind încet, trase de cai la pas, soseau câteva căruțe. Iulică și Negoită merșeră alături de ele, privindu-i curioși pe stăpâni: țărani români și tătari, oameni tăcuți, care nici nu le aruncau vreo privire. Drumeți se înșiruiau pe toată șoseaua, până în zarea apropiată. Și căruțele scârțâiau și zornăiau din fierăriile lor, mergând în aceeași direcție ca și oamenii. Deodată unul din căruțași, care tăcuse multă vreme, puse cotul pe marginea căruței și se aplecă spre Iulică Zaharia:

— Măi tovarășe... dumneavoastră veniți dela București?

— Da, zise Iulică. De ce mă'ntrebi?

— Ei, așa... Cum mai e pe-acolo? întrebă iar țaranul, cu oarecare nepăsare, ca și cum ar fi avut cu totul alte gânduri. Iulică răspunse, privind-l cercetător:

— Cum să fie? Bine...

— Așa, zise cellalt, oftând, și se'nchise iar în sine. Dădu biciu cailor care porniră într'un trap mărunț. Căruța se depărtă. Alta îi ajunse din urmă. Țăranul cellalt era tânăr. Vorbea cu un muncitor care-și pusese cu-fărul în căruță și-o însoțea pe jos.

— Nu știu, zicea drumețul în salopetă cenușie. Iulică și Negoită se apropiară: ascultau. Dinspre gară, patru camioane cu cherestea și saci de ciment trecură pe lângă ei, și multă vreme norul de pulbere zăbovi deasupra șoselei.

— Nu știu, repetă muncitorul. Căruțașul zise:

— Ni-i grije... Oamenii nu știu ce să facă... Să-i crează pe chia-buri? Chiaburii tot cu minciuni umblă... Pe de altă parte, stă omul și se gândește: da dac'o fi așa?

— Cum să fie? întrebă Negoită.

— Păi cică o să treacă prin sat Canalul, și-o să-l taie în două... să ne prăpădească... zise tătarul. Il privea cu ochi negri, strălucitori. Negoită întrebă:

— Da'ce ziceai de chiaburi? Ei au scos vorba asta?

Cellalt dădu din cap și-și împinse pe frunte pălăria de pai veche și ruptă:

— Ei... da'ei spun că au venit oameni de pe șantier, și dela ei știu...

Cei doi prieteni tăcură. Căruțașul se uita drept înainte. Prin țesătura rară a paielor pălăriei, soarele trecea, și-i arunca pe față o umbră portocalie cu fire de lumină în ea, care-i ajungea până la gură. Cu umbra aceea pe față, omul murmură:

— Da'vezi că acum oamenii nu mai dorm noaptea de grijă... și muerile plâng... întreabă toți: „ce-o să ne facem?”... Și nu vor să mai lucreze pe șantier cu căruțele, decât foarte puțini... Uite, noi, eu, și cu omul ăla de colo...

Și arătă înainte cu codiriștea biciului:

— ...și cu ăllaltul... sântem comuniști: ne-a spus dela partid că e nevoie să mergem, uite, am venit... Dar mai mulți nu vin: stau acasă și oftează de grijă, și ne'ntreabă pe noi; iar noi nu știm ce să le răspundem...

Cei doi prieteni se priviră. Iulică Zaharia îl întrebă pe căruțaș:

— Chiaburii spun c'a venit cineva de pe șantier, și dela ăla au aflat!

Căruțașul încuviință din cap.

— Și cine anume a fost ăla?

— Asta am vrea și noi să știm... dar a fost, și-a pierit... Acum câteva zile. De atunci parcă-i bolnav tot satul, parcă-i ciumă... Li-i neagră inima la oameni, de supărare...

— La partid ați vorbit de asta? întrebă Negoită. Cellat dădu din cap, mut. Iulică zise cu asprime:

— Da'ce? Vă e frică? Vorbiți între voi, întrebați la Comitetul Canalului. Nu-i lăsați pe oameni să creadă! Ce, dacă o să treacă prin sat Canalul, crezi c'o să rămâneți fără adăpost? Crezi că nu vă dă case Statul? Al nostru e, doar cine e în guvern? Muncitori, ca noi! Ce v'ați lăsat așa, ca niște babe?

Omul îl privi. Avea mereu pe față aceeași mască de umbre și fire de lumină. Ochii îi licăreau de sub pălărie. Iulică înțelese, și deaceea adăugă:

— Nu v'ați gândit și voi așa ?
— Ba da... Da'n'am știut ce să facem...
— Ce să faceți ? Intrebați, în adunarea de partid ! Vorbiți ! Ce, e taină ?

Negoită și cu Iulică Zaharia mergeau pe lângă căruță. Soarele făcea să le curgă fire de sudoare prin colbul gros, alb, cu care erau pudrați pe obraz și pe gât. Negoită zise :

— Lucrează vr'un bandit... și nu l-au prins încă...
— Să-i spunem lui Mitică, să vorbească la organizație, să liniștească satul, murmură Iulică.

Le veneau în întâmpinare niște oameni cu cuferele pe umeri. Nu erau noi veniți : hainele și fața arsă de soare arătau că sunt de o săptămână-două pe șantier. Se uitau curios și cu oarecare sfială batjocoritoare la cei ce veneau dinspre gară. Unul strigă :

— Vă duceți la bine...
Căruțașul îi arată cu codiriștea biciului :
— Aștia fug de pe șantier...
— De ce ? întrebă cu voiciune Iulică, privindu-i cercetător pe fugari.
— E greu... mâncare slabă... apă proastă... puțină... murmură omul de sub pălăria de paie, și adăugă :

— Se duc pe alte șantiere... să mai încerce...
— Fi-v'ar mama voastră a dracului, zise Iulică mânios. Obrazul uscat, osos, bărbierit cu îngrijire și cu cute adânci pe lângă gură, se înălbenise ușor :

— Fi-v'ar mama voastră a... muncitori sânteți voi ?
Și le strigă batjocoritor, cu dispreț :
— Mă, bagabonților !
Fugarii se făcură că nu aud și grăbiră pasul. Iulică zise fierbând :
— Mă, Negoită, aici o să fie luptă, mă, serioasă, nu așa ! Uite ce oameni sânt aici... parc'ar fi turiști, puturile dracului !
— Da'ce, credeai că-i ca la noi pe șantier ? zise morocănos Negoită. Căruțașul vorbi deodată :
— Uite șantierul...

Erau sus pe culme, și se opriră o clipă. În valea largă, străjuită în depărtare de movilele-morminte se vedeau șanțurile și gropile viitoarelor fundații, gropile de var, acoperișurile de tablă și de carton gudronat, ale barăcilor albe, schelăria turnului de apă, pe care o macara tocmai ridica o cisternă de metal. Oamenii umblau harnic pretutindeni, lucrau în jurul betonierelor ale căror motoare duduiau, alții săpau în gropi și șanțuri. Niște tăvăluguri cu motor, roșii, frământau o bucată de șosea nouă, pietruită. Spre Răsărit și spre Nord se înșiruiau la nesfârșit stâlpi de telegraf încă fără fire. Iar pe mijlocul văii, două macarale-dragline negre și cu șenile pline de noroi, lăsaseră în urmă ca o dâră cleioasă de melc, sute de metri de șanț nămolos. Și chiar în clipa aceasta, una se învârtea pe pivotul dintre șenile, ca să descarce pe câmp o tonă de pământ negru și umed.

— Acolo o fi Mitică, zise Negoită privindu-l vesel pe Iulică Zaharia. Ochii cenușii ai acestuia se luminară :

— Asta-i sigur, năi !

Și porniră afluândoi la vale, repede, aproape alergând. Ajunși la

șanțul pe care-l săpau draglinele, se uitară în cabina primei macarale, și văzură un mecanic necunoscut.

— Hai la ailaltă ! zise Iulică. Cufundându-se cu bocancii până la glesne în noroiul care se usca la soare ajunseră la a doua draglină. Il recunoscură numaidecât pe Mitică și-l strigară ; dar el nu-i auzea, atent la mișcările mașinii. Atunci Negoită își vâra două degete în gură și șueră prelung, străpungător. Mitică tresări, îi privi și râse la ei. Li dădu în seamă mașina ajutorului care stătuse până atunci îndărătul motorului, și veni spre ei, alunecând și șovăind prin noroi. În sfârșit ajunse sus. Cei trei prieteni își strânseră mâinile ; râdeau, se băteau pe umeri. Iulică zise :

— Uite, mă, ți-am adus o scrisoare dela nevastă-ta...

Și pe când Mitică rupea grăbit plicul și citea, Iulică îl privea ceretător, ca și cum ar fi încercat să descopere pe fața lui răspuns la o întrebare care-l frământa. Observă că și Negoită face la fel. Mitică le spuse :

— Știți ce măntreabă Aneta ? Când o să poată veni și ea !

— Păi și Rozalia m'a bătut la cap, toată săptămâna trecută, că dece n'o aduc și pe ea, zise Iulică, și i se împlânziră ochii cenușii.

— Păi vedeți și voi : încă-i cam devreme, zise iar Mitică. Noi încă dormim pe câmp...

Se despărțiră de el, ca să se ducă să-și facă angajamentele. Pe drum spre micul grup de barăci din mijlocul șantierului, Negoită Mizea zise :

— E cam tras' la față, nea Iulică...

— Da... nu-i mulțumit... o să vorbim noi, să-l întrebăm dece...

— Păi n'ai văzut, urmă Negoită, de când ne-am dat jos din tren, și câte am auzit ? Aici trebuie că sânt băgați undeva niște bandiți... Crezi că el nu știe ?

La administrație, se'nghesuiau pe coridorul de pe mijlocul barăcii, câteva zeci de oameni. Pe ușile de brad scria : **Casieria, Normatori, Șeful Serviciului** ; era mai răcoare ca afară, și mirosea a sudoare. Oamenii murmurau neconținut. Iulică și Negoită întrebară unde se fac angajările, și în curând se aflară în fața unui om așezat la o masă, care-i privi pe rând și spuse :

— Dumneata ești fierar betonist ?

— Da, tovarășe, zise Iulică privindu-l cu neîncredere. Cellalt avea părul sur, și chipul slab, cu pielea lipită pe oase ; îi vorbise rece, cu oarecare dispreț. Acuma se'ntoarse către o ușă deschisă, ce da în alt birou și întreabă :

— Tovarășe Mateica, noi mai angajăm fierari betoniști ?

De dincolo răsună un glas, acoperind țăcănitul unei mașini de scris :

— Păi nu ți-a spus tovarășul Anghelescu de câți are nevoie ? S'au completat ?

— Da, zise funcționarul, și-i spuse lui Iulică :

— Nu mai angajăm fierari betoniști... Următorul.

— Bine, tovarășe, dar...

— Nu mă ține de vorbă ! Următorul !

Următorul era Mizea.

— Ești dulgher, va să zică... Tovarășe Mateica, dulgheri mai angajăm ?

— Ce spune tovarășul Jurașcu ?

— Că mai trebuiesc... Cât mai mulți...

De dincolo se auzi un scaun mișcat din loc. În ușe apăru un bărbat înalt, negricios, cu obraji plini, grei. Întrebă :

— Dar tovarășul Anghelescu ce zice ? Dar tovarășul Frenkel ?

Cellalt dădu din cap, fără să mai răspundă și se'ntoarse la Negoită Mizea :

— Nu te putem salariza la categoria dumatăle, tovarășe ; nu ne permite bugetul...

— Angajați-mă la o categorie mai mică, zise Negoită. Depășesc norma și tot scot banii ăia ! Până vă aranjați bugetul, angajați-mă la o categorie mai mică.

— Nu putem tovarășe, că ne sare în cap sindicatul... Următorul ! Nu mă ține, tovarășe, nu discuta cu mine... Următorul !

Negoită Mizea se uită la funcționar, se uită la tovarășul Mateica, se'ntoarse în călcăie și ieși. Iulică Zaharia îl urmă fără un cuvânt. Se duseră să-l caute pe Mitică, și-i povestiră cum fuseseră respinși. Mitică se'ntunecă la față și rămase o clipă pe gânduri. Scobea noroiul cu vârful bocancului.

Apoi zise :

— O să vă angajeze. Așteptați o zi, cel mult două, și-o să fiți angajați.

Și adăugă pe gânduri :

— Sânt unii acolo... de-ar fi după ei, n'ar angaja pe nimeni... doar doar s'o pierde timp, și s'o întârzia săpatul Canalului...

— Aveți bandiți pe-aci, Mitică, zise Zaharia, uitându-se împrejur la șantierul ce se'ntindea sub soarele cumplit al amiezii de Iulie. Mitică privi și el șantierul ca și cum dușmanii ar fi putut fi văzuți acolo, între barăci, căruțe și mașini. Dădu din cap și zise :

— Avem... Au făcut agitație în sat, și nu ne vin căruțe... Și fac incurcături. Uite, avem niște utemiști, mecanici de betoniere, și nu-i pun să lucreze...

— Cine, Mitică ? Întrebă Iulică Zaharia, încrețindu-și sprâncenele sure.

— Inginerul, șeful șantierului, lua-l-ar dracul, e moale, de par'că vrea dinadins, să saboteze șantierul...

Iulică Zaharia deschise gura să spună ceva, dar Mitică Rusu ridică mâna :

— Știu... știu. Dar ține seamă, că am început de-abia de două săptămâni. Și-o fi pierdut omul capul...

— Păi puneți-l la loc ! strigă mânios Iulică.

Mitică râse aspru :

— O să facem tot posibilul, măi frate...

La prânz, Mitică îi luă cu el la cantină pe ceilalți doi. Era îngheșuală și zarvă : fete cu halate albe treceau purtând tăvile cu castroane pe deasupra capetelor celor așezați la mesele lungi. Era coadă și la ghișeul de pâine, și la ghișeul bucătăriei, unde oamenii se îmbulzeau să primească mâncarea fără să mai aștepte, sau să bea o cană cu apă. Mitică Rusu, urmat de cei doi prieteni ai lui, îl căută pe Lupașcu, administratorul. Il găsi într'un colț, cu mâinile la spate ; privea mulțimea.

— Tovarășe administrator, zise Mitică, dă-mi, te rog, niște bonuri

de masă de flotanți, pentru tovarășii ăștia. Au venit azi dimineață și încă nu și-au aranjat situația...

Cei doi, noui-veniți îl priviră pe Lupașcu, iar el la rândul său, în năsură din tălpi până'n creștet. Apoi zise :

— Nu pot să le dau, tovarășe... Imi pare rău ; dar eu mâncarea o am socotită... Pentru acuma, la prânz, am șase sute de porții... și le-am dat pe toate...

— Nu poți să le dai ceva, hrană rece, rămasă de dimineață... ai ?

Cei doi îl priveau mereu pe Lupașcu. Inghițeau anevoie, în sec. Lupașcu se desvinovătea, dădea din umeri, întindea brațele :

— Ce să fac ? Mai mult de atâta... doar să vă dau masa mea !

— Lasă, tovarășe, zise Iulică Zaharia și-și trecu vârful limbii peste buzele uscate. Lasă. Nu-i nimic. Am mai răbdat noi de foame... înainte...

Și, întorcându-se adăugă peste umăr :

— Pe vremea burghejilor...

Cei trei prieteni se depărtară. Mitică Ruse le spuse deodată :

— Stai că știu eu pe cineva care vă dă o bucată de mămăligă... Și-o să vă dau niște pâine dela mine...

— Lasă, Mitică, zise Negoită Mizea ; las'c'am adus ceva cu noi. Las'că-i bine ; am văzut cum lucrează de bine cantina...

— Mama lui de bandit, mormăi Mitică Rusu. Hai, fraților, să v'a-sezați la masă cu niște oameni de-i cunosc eu ; oameni cinstiți, de nădejde...

Și porni cu ei peste câmp, spre locul unde se ridica fum subțire, străveziu, din groapa în care fierbea ceaunul lui Achim. Pe drum mormăia :

— Mama lui de bandit... Las'că nu merge așa... Nu merge, frate...

3

În dimineața aceea, Lupașcu îl căută pe Popescu, șeful normator. Iși făcu loc printre muncitorii care așteptau pe coridorul barăcii, în fața ușii, vorbind între ei cu glasuri înăbușite. Se uitară cu curiozitate la el, iar el trecu iute printre ei, cu aerul de siguranță și de hotărîre, pe care-l prinsese de cîtăva vreme, și intră. Mesele erau acoperite cu hârtii liniate și cadrilate pe care le complectau câțiva funcționari. Popescu vorbea tare cu Frenkel :

— Nu putem tovarășe... N'avem încă nici o dispoziție în sensul ăsta...

— Și ce, dacă n'ai nici o dispoziție ? ia o inițiativă și dumneata, zicea Frenkel plictisit. Popescu se uita țintă cu ochii săi gălbui la perețele de scânduri pe care scria : **Inainte, pentru îndeplinirea și depășirea Planului.** Scutură din cap cu încăpățănare și zise :

— Nu-mi iau răspunderea...

Frenkel dădu din umeri și zise cu oarecare nepăsare :

— La urma urmei, ai și dumneata dreptate...

Plecă. Lupașcu îl întrebă în șoaptă pe Popescu :

— Ce vrea ăsta dom'maior ?

— Sst... mai încet cu maioria... Niște prostii voia... Il bate la cap nebunul ăla de Pangrati, să-i dea normele pentru betoniști, și el mi le cere mie. Eu n'am normele noi, că încă n'au sosit... și p'ale vechi nu le dau, că nu mai sînt bune... Pangrati vrea niște norme provizorii, ceva mai mari ca ale vechi. Nu-i dau... nu pot să-mi iau răspunderea...

Și-l privi cu ochi sticloși pe Lupașcu. Acesta dădu din cap înțelegător. Întrebă :

— Ce mai e nou — nu știți ?

Popescu murmură :

— Nu pot să-ți spui aci, că nu sunt sigur de ăla din colț... nu-l cunosc... Du-te și așteaptă-mă afară...

Lupașcu ieși și se plimbă câteva minute cu mâinile la spate, pă-rând cufundat în gânduri. Popescu îl ajunse din urmă, în dreptul străzii principale a viitorului oraș. Acum nu era decât un loc de câmp, săpat și cu șanțuri de fiecare latură. Munți de pietriș colțuros, se înșiruiau pe lângă șanțuri ; pe partea luminată pietrele erau albe ca varul iar în umbră, li-liachii. Oameni goi până la brâu, cu mușchi puternici, încordați pe piept și în umeri, cărau cu roabe de fier pietrișul și-l așterneau cu lopețile pe viitorul bulevard. Trupurile dăltuite de muncă, pârлите de soare, luceau de sudoare. Fețele le erau pudrate cu praful fin al pietrei de var, ochii doar le luminau chipurile. Două tăvăluguri mari cu motor, noui-nouțe, treceau încet duduind și cutremurându-se, peste părțile pregătite ale drumului, strivind pietrișul și cufundându-l în pământ. Erau vopsite roșu, un roșu aprins, orbitor, care în lumina soarelui de Iulie strălucea atât de tare încât te făcea să'nchizi ochii.

Popescu îl luă de braț pe Lupașcu și murmură :

— Mi-a spus Mateica, Lupașcule : a ascultat aseară la radio... După felul cum au vorbit, nu mai e mult... într'o lună de zile, două, începe răz-boiul...

Se uitau amândoi împrejur, la stivele de cărămizi, la barăcile-ma-gazii în care zăceau sacii de ciment, la betonierele, draglinele, tăvălugu-riile, camioanele, care duduiau, lucrau, forfoteau, și la oamenii nenumă-rați, sute și sute, care săpau, turnau beton și conduceau mașinile, caii, că-ruțele, sacalele cu apă. Lupașcu era un om fără prea multă putere a în-chipuirii ; dar deodată, i se făcu amețea și i se clătină totul în fața o-chilor ca și cum s'ar fi topit în fum și negură, și o clipă i se năzări că vede acelaș câmp pe care se afla, dar pustiu, cu șanțuri pe care le umplea vre-mea, rămășițe de fier ruginite, și iarba și bălăriile uscățive ale stepei crescând iarăși, pretutindenea...

Se scutură și clipi din ochi. Mormăi :

— Al dracului soarele ăsta... te bate'n creștet... mi-i capul greu... Ce-a zis don'colonel : dânsul când crede că începe ?

— Sst, zise Lupașcu... hai mai încolo...

În preajma lor inginerul Jurașcu, în pantaloni scurți și tricou fără mâneci, vorbea cu niște muncitori care nu lăsaseră din mâini lopețile și ciocanele. Popescu, depărtându-se și trăgându-l pe Lupașcu de braț, șoptea :

— De ăsta să te ferești ca de dracul... e comunist...

Și, ajuns la o distanță care i se părea sigură, începu să-i spuie cu de-amănuntul ce aflase dela Mateica. Apoi veni o fată dela cantină, care-l căutase pe Lupașcu pe tot șantierul și-i spuse acestuia, gâfâind de alergă-tură :

— Tovarășe, au venit două camioane cu varză, și șoferii fac gălă-gie că de-ce-i ținem pe loc, că ci-că pierd vremea ! De un ceas așteaptă... Trebuie să iscăliți de primire !

Lupașcu se despărți de Popescu și-o urmă pe fată fără să se gră-

bească. Indărătul cantinei, două camioane **Skoda** așteptau, oprite, pline de verze rotunde și albe clădite în piramidă, mănjite cu pământ și așteptând să fie descărcate. Șoferii erau furioși :

— Bine, tovarășe, zise unul, de-aia sântem noi plătiți, ca să stăm degeaba ?

— Lasă-l, măi, zise cellalt, râzând batjocoritor : tovarășul administrator are treabă, e ocupat... Așa construiește dumnealui socialismul...

Împrejur izbucniră râsete ironice. Lui Lupașcu încă-i mai pluteau în minte gândurile despre pustiul care avea să se întindă iarăși peste locurile acestea. Râsetele care-l biciuiau îl făcură să se ngâlbenescă de o ură care pân'atunci ațipise ascunsă adânc. Zise :

— Vă grăbiți degeaba, fraților... tot vine războiul.

Unul din șoferi întrebă :

— Zău ? Ești chiar sigur ?

Dar Lupașcu intra repede în bucătărie, speriat, cu inima bătând. „Nu-mi mai dau drumul la gură”, se hotărî el, „ce dracu m'o fi apucat ?” În bucătărie, nenea Smarandache, cu tichia lui înaltă pe cap, îi spuse :

— Am auzit c'ai vorbit ceva afară... Ia zi-i și lui unchi-tu...

Lupașcu îi povesti ce știa, fără să-i spună dela cine aflate. Bucătarul îl urmărea privindu-l țintă cu ochii sub care-i atârnavu pungi de grăsimi. Dădea din tichia albă și mormăia :

— Așa... așa...

După plecarea lui Lupașcu, bucătarul le spuse fetelor dimprejurul lui :

— Eeh... vremuri grele... mereu război, mereu cutare... mereu se schimbă vremurile...

Seara, unele dintre fete se duceau să doarmă acasă, în sat. Stăteau la lumina gălbuie a lămpii cu petrol pusă pe prichiciul de lut al ferestrei și povesteau ce auziseră despre schimbarea vremurilor ; iar părinții și frații se așezau împrejur cu ochi întunecoși, pierduți în gol.

Dar până să vie seara, niște palmași care zăboveau prin preajma camioanelor cu varză, așteptând să le descarce, auziseră cuvintele lui Lupașcu. După ce descărcară varza, plecară să mănânce la cantină și nu mai găsiră mâncare. Se duseră să se odihnească pe câmp, și să mănânce acolo goală, pâinea luată dela ghișeu de pâine. Ședeau și mestecau încet, privind în depărtare văzduhul care tremura de căldură deasupra stepei cenușii. Unul cărunt, zise :

— Nu mai plouă odată... ca'n ziua când am venit... Aici parcă nu plouă niciodată...

Altul, mai tânăr, mormăi :

— Las'c'o să ploaie curând... cu bombe... n'ai auzit ce-a zis ăla ?

O femeie care mesteca mămăliga într'un ceaun la câțiva pași de ei, întoarse capul deodată și ascultă ce vorbeau. Salahorul cel cărunt începu iar :

— Ce, crezi tu ce-a spus ăla ?

Tânărul mesteca încet și cu chibzuință codrul de pâine. Zise :

— Aștia ascultă la radio, și află mai curând... Toți vorbesc c'o să fie război...

Tânărul se șterse la gură cu dosul mâinii și râse cu necaz :

— Cine o să se ducă la război... ai? Dela ei cine-o să se ducă? Tot de-ai ca noi, sărăntoci...

Se gândi puțin și zise iar :

— Ce, ei sânt proști să intre'n gura morții... N'au dece, măi nene... Ce, ca să-mi ia mie pâinea asta ?

Și ridică ultima bucăică de pâine în aer, ca un fel de dovadă a părerii lui. Apoi deodată o privi atent, căzu pe gânduri, se hotărî și și-o înfundă în gură.

Cellalt zise :

— Degeaba, că mereu umblă vorba de război... și dacă ne-o prinde aici când începe...

Cel tânăr dădu din umeri cu oarecare dispreț și neîncredere și urmă să mestece, încet. Mai zăboviră acolo o vreme tolăniți pe pământ și reze-mați în cot. Apoi, se ridicară, își scuturară țărâna de pe haine, și plecară :

Femeia mestecă mai departe în ceaunul cu mămăligă aburindă. Era Evdochia, nevasta lui Achim. Își privi copilul care se juca cu o păpușe de cârpă, și-i spuse cu asprime :

— Vîno'ncă ! Stai lângă mine...

Apoi îi păru rău că fusese aspră ; nu-și dădea seama de ce. Parcă-i fusese frică... De ce anume îi fusese frică ? Se uită iar la copil ; se juca liniștit lângă ea. Evdochia murmură :

— Ce știi tu... tu ești fără grije...

Și deodată-l luă în brațe și-l strânse, sărutându-l, plină de neliniște și spaimă tainică.

Când sosi Achim dela lucru și se așeză lângă ea, Evdochia era tot tulburată. Ii zise :

— Achime... mereu vorbesc oamenii de război...

Achim tăcea. Evdochia îl privi și-l văzu galben la față ; deodată înțelese și-i păru rău c'a vorbit ; dar nu mai avea ce face.

— Cine ți-a vorbit de război ? întrebă Achim răgușit.

— Ia, niște oameni... nu-i cunosc...

— Nu-i cunoști... nu-i cunoști...

Evdochia îi povesti cum ascultase la ce vorbeau salahorii. Pe când povestea, sosiră Mitică Rusu cu Iulică și Negoită, prietenii săi. Evdochia se întrerupse. Nouii veniți dădură mâna cu Achim, apoi cu ea, și șezură pe vine lângă Achim întins pe pământ. Mitică Rusu îi spuse rugămintea sa :

— Nea Achime, ia-te, dă mâna cu tovarășii ăștia ai mei... Au venit azi dimineață și nici nu i-a angajat, nici mâncare n'a vrut cantine-rul să le dea... Da ce-i cu dumneata ?

Și-l cercetă din ochi, pătrunzător :

— Ce te-ai întristat așa ?

Achim îi puse mâna pe umăr :

— Mi-a'negrit sufletul necazul, măi tovarășe, frate-miu... Vorbesc de război unii pe șantier... ci-că vine, și ce ne facem, și aia, și ailaltă... umblă vorbele ca șerpui... și-mi vine să-i strâng de gât pe-ai da le scot și le duc de colo colo, dar degeaba... sânt ascunși... și nu se dau pe față, cu una cu două. Le-arăt eu război, căinilor ! Eu știu ce-i aia... Le arăt eu lor... Ai avut dreptate Mitică neică, când ai spus în ședința de-aseară, că aici lucrează dușmanul... trebuie să vorbim cu Maței ; nu putem lăsa lucrurile așa, nici un ceas !

Iulică Zaharia, fierar betonist, îl privea cu ochii lui cenușii, aspri. Se'ntoarse către Negoită Mizea, dulgherul, și zâmbi fără veselie :

— Venirăm la greu, Negoită... Aici o să fie bătaie mare !

Negoită ședea pe pământ, cu bărbia pe genunchii pe care-i ținea în brațe. Se uita la flacăra focului, aproape névăzută în lumina orbitoare a amiezii. La vorbele lui Iulică, ridică puțin capul și-l privi serios, apoi zise liniștit :

— Până la urmă îi răzbim noi..

4

Pe când stăteau de vorbă tovarăși și prieteni împrejurul focului aprins de Achim, Maftei se afla într'un birou, pe un șantier de la țărmul mării.

Aplecându-se puțin, Maftei se uită pe fereastra fără geamuri. Afară se vedea o margine de câmp de lut prăfuit, o plaje, și apoi strălucirea nesfârșită a mării, sclipirea miilor de valuri din acea amiază dela începutul lui August. Se întoarse dela fereastră și regăsi imediat aerul cald și mirosul de brad al barăcii proaspăt clădite din piese prefabricate. Se uită la cei trei ingineri din fața lui. Șeful șantierului era scund, vânos, cu părul negru și aspru, ce începea să încărunțească.

De afară se auzeau glasuri, strigăte, ciocănituri și foșnetul neobosit al mării. Deodată, în tăcerea încordată, șeful șantierului vorbi. Glasul îi era nesigur, glasul unui om care-și stăpânește enervarea :

— Tovarășe Maftei, ne pleacă oamenii tot timpul de pe șantier ! Se descompletează echipele, nu știm cu cine lucrăm ! Administratorul nu știe la câți oameni trebuie să le dea de mâncare, câți trebuiesc adăpostiți... N'avem săpători, n'avem cărauși, n'avem nimic !

Pe măsură ce vorbea, glasul îi devenea tot mai nestăpânit. Ii curgea un fir de sudoare pe obraz. Ceilalți doi se uitau amândoi țintă la Maftei. Acesta simțea în aer, în sunetul cuvintelor, în priviri, ațățarea și un fel de iritație bolnăvicioasă. Vorbi domol :

— Câți oameni aveți pe șantier astăzi ?

Inginerul din dreapta șefului de șantier, un tânăr scund, ars de soare, așteptă o clipă, în tăcere. Șeful șantierului tăcea ; se vedea cum îi joacă mușchii fălcilor. Cel tânăr zise :

— Vreo mie două sute.

— Și câți metri cubi de săpături ați făcut ?

Șeful șantierului spuse o cifră : mii de metri cubi. Apoi, urmă, mai potolit :

— Tovarășe Maftei, eu înțeleg ce vrei să spui dumneata. Am exagerat eu, dar înțelege-mă. Sunt un om cinstit. Ași putea spune că nu se poate altfel. Dar nu-ți spun ! Îți spun că trebuie să facem ordine, să știm cu cine lucrăm, să cerem să ni se trimeată căruțași și săpători din regiune. Am raportat la Direcție, inginerului șef. Trebuie să organizăm oamenii.

— Acum îmi place mai mult ce spui, murmură Maftei, zâmbind. Cellalt dădu din umeri, necăjit. Maftei surprinse umbra unui surâs în ochii celui tânăr.

— Noi știm că aveți nevoie de săpători și căruțași. Cred că în clipa asta, știe și Direcția Generală. Veți avea săpători și căruțași. Dar organi-

zarea șantierului trebuie s'o realizați dumneavoastră. Nu sânteți numai tehnicieni. Trebuie educați oamenii, învățați să muncească organizat, fără risipă, și cu randament mare...

Tăcu o clipă, privind împrejur baraca de scânduri albe, mesele acoperite de planuri, evidențe de producție, programe de lucru. Zise iar :

— Și până una-alta, cred c'ar trebui dată bătălia cu mijloacele pe care le avem. Oameni, materiale, mașini, căruțe, cât o fi — folosit la maximum. Ai ? Ce ziceți ?

Râse, dar ochii îi priveau pe ingineri cu ascuțime .

— Eu cred că se poate...

Fața inginerului șef al șantierului se luminează anevoie. Mormăi :

— Sigur că se poate...

Maței dădu din cap, ca la un lucru firesc :

— Hotărît că se poate... Nu trebuie să ne descurajăm așa ușor...

Și deodată puse o întrebare neașteptată :

— Cum stai cu familia ?

— Sânt în București și nevastă-mea și copiii...

— De cât timp nu i-ai văzut ?

— De-o lună, zise inginerul. Se posomorî treptat, la fiecare vorbă.

Maței întrebă :

— Nu dai o fugă, să-i vezi ?

— Nu ! strigă inginerul. — Până nu văd șantierul ăsta pe roate, nu mă mișc de-aici !

Le întoarse spatele și ieși afară din baracă, în arșița amiezii. Ceilalți doi râdeau ; zâmbea și Maței, cercetându-i cu priviri ascuțite. Se gândea : „E repezit, dar are stofă bună în el... Dar voi, ce-aveți în burtă ? Tănrul cunoaște situația șantierului. Dar ăstălalt ?”

Cellalt era negricios și voinic. Zise :

— Așa se sperie el...

Și arătă cu bărbia spre ușa pe unde eșise șeful șantierului. Urmă :

— Dar n'are dreptate... Eu am experiență ; am fost pe multe șantiere de-astea mari. Așa 'e, primele două luni e zăpăceală. Altfel nu se poate.

— Ba se poate tovarășe, spuse Maței, rece. Trebuie să se poată !

Și adăugă vorbind apăsător :

— Zăpăceala n'o să aibă viață lungă aici la Canal, tovarășe !

Și pe când cellalt zâmbea sceptic, Maței ieși din baraca birourilor și se opri o clipă orbit de soare. Apoi, treptat, se obișnuî și văzu aceleași nișmanne de materiale, de cărămizi, de cherestea, aceleași stive de lăzi. Schelete albe de barăci creșteau în ciocănitul a nenumărate cioșane și maiuri. Camioanele veneau și plecau în trâmbe de pulbere.

Maței se'ndreptă cu pași mari spre un gaz-Molotov de campanie, plin de praf cenușiu. Înainte de a se urca în mașină se uită o clipă împrejur. Un șir de barăci noi, și aceleași săpături, aceleași betoniere, forfota camioanelor, șirurile de stâlpi de telegraf ce se întindeau spre orizont, urcând pe stepă. Spre miez-noapte, marea se pierdea într'un abur trandafirii. Și într'acolo se zăreau pe țărm grupuri de barăci. Un fir despărțea în două amestecul văzduhului cu marea : era digul de larg al viitorului port dela Midia. Într'acolo trecea, negru și fumegând, un tren cu blocuri de piatră.

Maftei întoarse capul în partea cealaltă. Acolo se ridicau nori de praf deasupra carierei de piatră dela Canară. Camioane veneau dintr'acolo încărcate cu oameni. Pe lângă Maftei trecu un grup de oameni în salopete și haine rupte, de lucru; discutau aprins; unul striga, dând din mâini:

— Păi să-ți arăt eu săpătură!

Maftei dădu din cap și murmură singur:

— Bine...

Apoi intră în mașină și-i spuse șoferului:

— Mergem, tovarășe! La N...

N... era șantierul la a cărui deschidere fusese el de față, într'o zi fierbinte și cu furtună. Mașina porni și numaidecât îi înconjură praf gros. Sub soarele arzător, se desfăcea și se măcina stepa, crăpată de arșiță, roasă de vânt. Nori de pulbere roșcată pluteau peste câmp.

5

Mașina gonia pe șosea. De-a dreapta și de-a stânga, spinărie și burieni uscate, înăbușite de praf. Un câine mort, călcat de mașini, svârțat în șanț. Deodată, mașina coti după un umăr de deal și apărură o omidă prelungă de pământ. Prima excavație a Canalului în sectorul acesta. Deasupra ei se înălțau brațele lungi din schelărie de oțel, ale celor două dragline. Se mișcau încet, chiar în clipa asta. Mai încolo, câteva căruțe: zece, douăzeci poate. Puține, risipite, părănd pierdute pe câmpul larg. Barăcile se ridicau într'un singur șir. Și pretutindeni, forfoteau oameni împrejurul șanțurilor, stivelor de cărămizi și gropilor de var, care arătau că se toarnă temeliile orașului nou.

Maftei îl găsi la birouri numai pe tânărul Jurașcu, aplecat asupra unor schițe, într'o odaie înăbușitoare printre desenatori și dactilografe cu părul vopsit blond și cu zulufi.

— Noroc. Unde e tovarășul Anghelescu?

— E la excavații, tovarășe Maftei. Mergeți acolo? Mă luați și pe mine?

Maftei făcu semn din cap că da și eși. Se urcară în mașina care porni zguduindu-se peste gropi.

— Suntem în încurcătură, zise Jurașcu. Avem în fața noastră o problemă grea...

Maftei îl privi. Băiatul nu părea necăjit, ci mai de grabă vesel.

— Și ce te bucuri așa? îl întrebă Maftei. Cellalt răsă și dădu din umeri:

— Nu mă bucur... îmi plac greutățile... Sunt tehnician, trebuie să-mi înțelegi sufletul...

Maftei zâmbi ușor, stăpânit. Întrebă:

— Care e greutatea?

— Uite-o...

Ajunseră. Se dădură jos. Jurașcu îi arătă cu mâna întinderea lucie a mlaștinii în care se oglindea cerul nepătat, cu oglindirea pătrunsă de periile negre ale stufului și papurei. Unde nu era apă, pământul era moale, mâlos, și mustea. Draglinele lucrau la oarecare depărtare. Aici, oameni în straie țărănești zdrențuite, săpau și încărcau căruțele

Maftei îl luă pe Jurașcu de braț:

— Uite-i pe colegii dumitale... Hai, într'acolo, tovarășe. Și explică-mi și mie, că eu sunt de meserie mecanic și nu mă pricep...

Sub pașii lor, pământul fleșcăia, zemuind. Pangrati era la câțiva pași de ei. Il auzeau cum îi spune cu aprindere lui Anghelescu :

— Dacă nu rezolvăm problema asta numaidecât, înainte de toamnă, nu vom mai putea lucra. Iarna o să 'nghețe pământul plin de apă și excavațiile o să rămâie abea pentru primăvară. E un pericol mare, domnule inginer !

— Ce pericol mare ? întrebă Anghelescu calm, aproape nepăsător. Stătea cu mâinile la spate și privea pânza de apă. Adăugă :

— Ce pericol ? Să se amâne excavațiile până la primăvară ? Acum se și termină sezonul... Avem timp... O să ție zece ani până se face...

În vremea asta, Maței și Jurașcu ajunseseră lângă ceilalți doi. Maței spuse apăsător :

— Nu, tovarășe inginer. Canalul o să fie gata la sfârșitul primului plan cincinal.

— A ! Noroc ! Vă salut ! zise Anghelescu. Ii strânse mâna cu amândouă ale lui și i-o scutură puternic.

— Care e problema ? întrebă Maței.

Pangrati se 'ntoarse spre el :

— Terenul ăsta. Mlaștina. Un sol care nu face taluz. N'are consistență. Draglinele se cufundă, locul excavat se astupă iar, mă rog, trebuie schimbat traseul Canalului, sau găsită o altă soluție...

Se întrerupse și privi preocupat pământul negru din care ieșeau rădăcini groase, tari, galbene, care semănau cu niște picioare de pasăre de pradă. Anghelescu îi aruncă o căutătură ascuțită, lui, și apoi lui Maței. Zise rece :

— Ești tânăr, Pangrati, și entuziast. Dar eu nu pot propune așa, cu una cu două, modificarea traseului stabilit după recomandările savanților sovietici...

Pangrati strânse buzele și tăcu. Maței zise :

— După câte știu eu, tovarășii sovietici au recomandat un traseu în linii mari...

Pangrati îl privi și se luminea deodată la față. Vorbi cu patimă :

— Dar nici nu-i vorba de schimbat traseul, tovarășe ! Nici nu-i vorba de una ca asta ! Există o soluție ! O soluție simplă, economică.

— O soluție ca la poker, zise rece Anghelescu. Fii om serios, Pangrati. Tovarășul Maței nu cunoaște problemele, și poți să-i spui ce vrei, n'are cum să te verifice. Dar mie nu poți să-mi vii cu asemenea soluții, bazate pe întâmplare și pe noroc.

Maței se uită la Jurașcu. Acesta abia se ținea să nu izbucnească. Maței zise :

— Tovarășe Jurașcu, explică-mi și mie, așa, băbește...

— Să vă explice tovarășul Pangrati, că dânsul a găsit soluția

— A, e o soluție adevărată ? E bună ? întrebă iute Maței. Jurașcu se roși ușor, se uită o clipă la Anghelescu, și stătu în cumpănă un sfert de secundă. Apoi zise hotărât :

— Da, eu cred că e o soluție bună.

— Ești convins ? întrebă Maței

— Da, sunt convins ! zise Jurașcu fără șovăire. Pangrati zise :

— Ca să schimbăm traseul Canalului, ar mări volumul excavațiilor... am făcut socoteala...

— Și spuse un număr : milioane de metri cubi de pământ.

— ...Și pe deasupra, cheiurile orașului nou ar fi acuma prea departe de gara pe care-o facem în 1950. Adică, o îngreunare a transporturilor. Adică, o schimbare a planurilor orașului nou. Și așa mai departe. Numai încurcături.

— Și soluția ? întrebă Maței.

— Să săpăm un canal circular pentru uscarea mlaștinei. Uite volumul, în metri cubi.

Scoase un carnet și făcu o socoteală repede.

— Cu nouăzeci la sută mai puțin decât orice traseu nou al Canalului.

— Și râse scurt :

— Asta ar fi un șanț, de fapt, nu un canal...

Jurașcu spuse cu însuflețire :

— E simplu, tovarășe Maței: canalul circular poate fi legat de canalul de desecare din valea Cara-Sú; mlaștina o să se usuce și aici o să poată lucra excavatoarele !

Glasul lui Anghelescu răsună tăios, sec, dușmănos :

— Dar dacă apa nu se scurge ?

— De ce să nu se scurgă ? Inclinarea terenului împinge apa în jos, zise repede Pangrati. În cazul cel mai rău, cheltuiala pentru noul traseu, va crește cu zece la sută...

— Nu ți se pare că iei cam ușor paguba asta, tovarășe inginer ? întrebă Maței, care până atunci nu dăduse nici un semn de încuviințare sau împotrivire.

Pangrati zise :

— Poate că da ! Dar cât am lucrat la proiectări și la foraje cu specialiștii sovietici, mi se pare că am prins dela ei un lucru : puțină îndrăzneală. Nu cu ochii închiși. Am calculat aici în carnet cât trebuie săpat în amândouă cazurile. Ei, pentru o economie de nouă sute la sută, să mă iertați, tovarășe Anghelescu, dar eu cred că face să încercăm !

— Niciodată n'ai să-l poți convinge pe inginerul-șef, zise Anghelescu.

Porniră toți patru spre șantier, încet, călcând în neștire prin noroaie. Pangrati spuse :

— Ba da, o să-l conving !

— Trebuie să-l convingi și pe profesorul Serafimov, zise Anghelescu, cu un zâmbet ironic și adăugă :

— Și mă 'ndotesc că ai să reușești...

Auzind numele academicianului sovietic despre care știa că lucrează la planurile de ansamblu ale Canalului, Maței întoarse capul cu vioiciune ca să vadă cum reacționează Pangrati. Dar acesta făcu un gest cu pumnul strâns și spuse :

— Pe el l-ași întreba cel dintâi ! Și dacă e de acord...

Deodată se 'ntunecă la față și murmură :

— Numai că el n'o să se ocupe de asemenea amănunte...

Merseră câteva clipe în tăcere. Anghelescu râdea dând din umeri și privindu-l pe Maței ca și cum ar fi vrut să spuie : „Ce copilărie !” Dar Maței întrebă în chip cu totul neașteptat :

- Tovarășul Mitică Rusu lucrează pe draglina aia de-acolo ?
- Da, zise Jurașcu.
- Bine. Mă duc pe-acolo. Când țineți o ședință de lucru, tovarășe Anghelescu ? Ca să discutați problemele de producție ?
- Anghelescu ridică sprâncenele.
- Păi abia am deschis șantierul de două săptămâni..
- Cum, și nu aveți producție ? întrebă Maței privindu-l ascuțit.
- Ba da, ba da, bineînțeles că avem.
- Uite ce e, zise Maței. Eu propun să discutăm diseară...
- Da, tocmai voiam să-ți cer părerea, zise Anghelescu, despre șantier, să-mi dai un sfat și dumneata, cum vezi lucrurile..
- Da, zise Maței, tocmai. Deseară, în ședință. Noroc !
- Și plecă peste noroaie, în salopeta lui și cu șapca cenușie trasă cam pe frunte. Anghelescu și cei doi ingineri îl urmăriră cu ochii. Apoi Anghelescu se 'ntoarse către Pangrati și-i spuse șuierător :
- N'a înțeles nimic din teoria dumitale, amice ! Nici măcar pe el nu l-ai convins ! Și altădată cred că ar fi mai bine să faci mai puțină demagogie și să urmezi avizul meu ! Vrei să conduci dumneata șantierul ?
- Pangrati nu răspunse. Se uita drept înainte. Anghelescu se 'ntoarse spre Jurașcu, căutând o privire de încuviințare. Dar tânărul, care se făcuse palid, își feri privirea și înclăștă dinții. „Asta e comunist, se gândi Anghelescu. Ce să aștept dela el ?”. Și porni mai departe, simțindu-se deodată neplăcut de singur.

6

Mitică Rusu se dădu jos de pe macaraua-draglină. În locul lui trecuse ajutorul. Motorul duduia, și cele două fălci de oțel coborau fără sgomot pe cablul bine uns. Mitică Rusu, cufundându-se până la glesne în nomol și alunecând, începu să urce grămada de pământ excavat. Sus, îl aștepta Maței. Șovăind, clătinându-se și alunecând, Mitică ajunse sus și suflă greu :

- Uf..
- Maței îi întinse mâna :
- Ajutorul dumitale poate răspunde de draglină ? Ești sigur ?
- Mitică dădu din cap :
- De două săptămâni de când lucrez cu el, l-am judecat eu ; l-am cântărit. E bun.
- Stătu o clipă, apoi adăugă, cu o umbră de nemulțumire, întunecându-se :
- Altele nu le-am făcut eu... Cu producția stau bine...
- Maței îi aruncă o privire cercetătoare și întrebă :
- Ți-ai făcut biroul organizației ?
- Mitică Rusu tăcu. Apoi rosti cu greu :
- Tovarășe Maței... sânt amărît...
- Mergeau amândoi prin păpuș cosit din rădăcină ; călcau anevoie, cu ochii la pământ. Maței umbla cu mâinile la spate. Mitică Rusu vorbea iar :
- N'am isbutit să-mi împart timpul cum trebuie, între producție și munca de partid... Mi-am pus în gând să fac o sumă de lucruri, și când mă dau jos de pe draglină, nu știu ce să încep mai întâi... Stau eu de vorbă cu

tovarășii și la masă, și la cantină, și seara în baracă. dar n'ajunge. Nu prididesc... Parcă-i un făcut. Trec zilele.

Se uită cu mâhnire și ciudă la dealul din zare, scund și prelung. Acolo, departe, cobora soarele roșu deasupra movilelor-morminte ale vechilor regi nomazi.

— Care-o fi pricina ? întrebă Maței. Iși freca ușor cu palma dreaptă degetele mâinii stângi pline de urme roșiatice ale unei răni vechi.

Mitică Rusu se'ntoarse la el :

— Eu știu care e... lucrez de unul singur...

— Încă n'ai un birou al organizației... murmură Maței.

— N'am... Am căutat oameni, dar n'am găsit...

Maței strânse din buze, apoi întrebă :

— Te pomenești că nu sânt ?

Mitică Rusu râse nemulțumit :

— Sânt, tovarășe Maței... Ar fi de pildă, Achim... dar nu știe carte...

— Nu-i nimic, zise Maței domol. Poate să învețe... Nu-l lăsa. Să învețe... Să se înalțe...

— Da... Și ar mai fi, doi tovarăși de-ai mei, dela București... Lucrăm pe-același șantier...

Maței zâmbi :

— Doar nu vrei să faci club de bucureșteni din biroul organizației, nu-i așa ?

— Dumneata crezi că Achim ar fi bun ? întrebă Mitică Rusu. Maței zise :

— Cred că ar trebui să te gândești serios la el... Și dintre tehnicieni, nu e niciunul membru de partid ?

— Este, zise Mitică Rusu, Jurașcu.

— Ei, și ce fel de om e ? întrebă răbdător Maței, privindu-l printre genele strânse.

— Bun, zise Mitică Rusu. Bun. Din ăștia tinerii care au ieșit ingineri după ce s'a făcut Republica... Se aplecă și luă de pe jos un fir de papură care zăcea, auriu în noroiul negru, întipărit cu urme de șenile și cauciucuri. Când se ridică, Mitică Rusu era roșu la față. Nu se putea spune dacă din pricină că se aplecase, sau de altceva. Vorbi cu ciudă :

— Capul meu, săracul... nu vrea să se trezească...

— Dece spui așa ? întrebă Maței, zâmbind.

— Păi uite... de când stăm de vorbă, mi-am făcut biroul organizației... și eu le știam pe toate câte ți le spun, dar nu m'am gândit... Acum, de când vorbesc cu dumneata, uite acum în clipa asta, mi-au venit toate... Capul meu, săracul...

Ca și când n'ar fi auzit ultimele vorbe ale lui Mitică Rusu, Maței întrebă :

— Ia mai spune : și ce greutate mai ai ?

— Mai am greutate pe care le avem toți... Uite, mă vezi cât sânt de solid...

Maței întoarse capul ; dincolo, departe, era zarea pustie, de un albastru palid, șters de înserare ; aici era draglinistul, într'adevăr mare și voinic. Spunea :

— Așa cum sânt, când mă dau jos de pe mașină îmi tremură ge-

nunchii. De când am venit, tot prost mîncăm. Am făcut gălăgie, am vorbit cu cantinierul, unul Lupașcu, p'ormă la sindicat, să-i atragă atenția De geaba. Tot ciorbe chioare mîncăm... Și din când în când, pâine mucegăită...

— Face înadins? întrebă Maftei.

— Odată, de două ori, o fi fost situația așa, n'o fi putut aproviziona cantina. Dar după ce l-am bătut la cap de atâtea ori, înseamnă că nu se pricepe la meserie, sau că vrea să ne înfometeze. Și fură, fir-ar mama lui a dracului...

— A, fură? Știi sigur?

— Da, tovarășe Maftei.

— Și-l poți dovedi?

Mitică Rusu dădu din cap:

— Da... Cred că mâine-poimîne îl prindem cu mâna'n sac...

— Așa, zise liniștit Maftei. Mai pe seară, trebuie să stăm de vorbă, ce-i de făcut cu el... Pân'acuma îmi pare că n'ați lucrat organizat... Și începu iarăși răbdător:

— Ia mai spune...

— Mai e și inginerul ăsta, Anghelescu... N'a organizat șantierul. Merge treaba alandala. Se face, dar puțin, și încet, și oamenii nu-s mulțumiți. Uite, povestea cu angajările. Avem fete, tractoriste, care muncesc la cantină...

Și începu să-i povestească despre Rădița, tractorista, și despre felul cum Anghelescu trăgăna lucrurile, și lăsa betonierele cele noi sub șoprol lor de cherestea proaspătă.

— ...Ci-că el n'are încredere în fete, să le încredințeze betonierele. Și că n'are de lucru pentru betoniere. Dar am rămas în urmă cu clăditul barăcilor, și — oamenii ăi mai mulți dorm pe câmp... Ei, și pe-urmă, șeful personalului.

— Mateica?

— Da. Vin dulgheri, zidari, fierari, betoniști. Nu-i angajează. Ci-că avem destui.

— Și nu-s destui, murmură Maftei.

— Sigur că nu! zise mînios Mitică Rusu și aruncă cât colo firul de papură. Nu-s destui, că mai și fug oamenii. Umblă mereu zvonuri...

— De război? întrebă Maftei.

— Da, zise Mitică Rusu, încruntând sprâncenele groase; că are să fie război, și că aici o să fie bombardamente, cu bombe atomice, și n'o să mai crească nici iarba pe unde muncim noi acum...

Maftei răs:

— Iarba n'o să crească, fiindcă aici o să fie un oraș...

Dar rîsul îi era aspru, fără veselie.

— Cine răspândește zvonurile? întrebă el. Mitică Rusu dădu din umeri:

— Nu poți să pui mâna pe ei... Poate chiaburii ăștia din sat.

Și arăta cu mâna căruțele risipite în vale. Caii deshămați și împredicați, pășteau iarba rară în umbra ce se lăsa la poalele dâmbului dinspre Sud.

Pe aproape, la câteva zeci de metri, era cantina. Se și înghesuiau, forfotă cenușie, oameni la ghișeu de pâine; dintr'acolo se auzeau glasuri și strigăte. Maftei și Mitică Rusu ocoliră colțul barăcii. O fată trecea spre

bucătărie. Era cu brațele goale, măslinii și pline, și purta două vedre cu apă.

Mitică Rusu o strigă :

— Hei, Rădițo !

Ea se'ntoarse, mirată. Recunoscându-i pe cei doi bărbați, se lumină la față. Puse vedrele jos și se apropie în fugă.

— Uite, asta-i tractorista Munteanu Rada, tovarășe Maftei. Dânsul e tovarășul Maftei.

Rada își arată dinții străiucitori în obrazul negricios :

— Vă cunosc, tovarășe Maftei... din prima zi, când am venit aici. Știți, când a fost furtuna aia, și ne-ați vorbit...

— Când ne-a udat pe toți pân'la os ? zise Maftei. Și acuma ce faci, tovarășă Rădițo ?

— Mă lupt și eu, zise Rada zâmbind.

— Așa ? Te lupți ? întrebă Maftei. Și cum te lupți ? Singură ? Fata clătină din cap, hotărît :

— Nu. Ne-am pus pe treabă, toată organizația de tineret.

— Și ce-ați făcut pân'acum ? întrebă Maftei.

Fata șovăi o clipă apoi zise :

— Asta să-l întrebați pe tovarășul inginer Anghelescu !

Maftei îi zise :

— Cum ? Te-ai lăsat de luptă ?

— Eu, tovarășe ? întrebă întărâtată Rada.

— Tu, sigur că tu ! Ce, ajunge că ai pus problema ? În loc s'o urmărești până la capăt, te-ai descurajat, zise Maftei cu asprime. Dar în ochi avea o clipire de zâmbet. Rădița tăcea, încruntându-se ușor ; i se făcuse o cută între sprâncene, pe fruntea netedă, curată. Maftei spuse :

— Dar dacă nu te lași, o să câștigi.

— Mulțumesc, tovarășe Maftei, zise Rada.

— Dece să-mi mulțumești, zise Maftei, iarăși aspru. N'ai dece să-mi mulțumești. Nu ți-am promis nimic..

— Mulțumesc pentru sfat, necăjită, măcar că eu nici așa nu mă lăsam până nu-mi dă o betonieră !

Maftei râse domol și se depărtă împreună cu Mitică Rusu. Rada se'ntoarse să-și ia căldările cu apă. Se aplecă și le apucă de toarte. Deodată o străfulgeră un gând : „Dece mi-a spus : nu ți-am promis nimic ? Ce vroia să spună ?”. Rămase o clipă așa, apoi se ridică din șale, și porni cu căldările pline, încet de tot. Se întreba : „Ce a vrut să spună ? Nu cumva...” Și deodată pricepu. Incepu să râdă de bucurie. Când intra în bucătărie, Smandache răzni la ea, cu duh de țuică :

— Io-te-o pe Rădița cu plin !

— Uite-te bine la mine, tovarășe, zise Rada, — că n'ai să mă mai vezi pe-aici !

Zeci de dulgheri ciocăneau la barăcile în construcție. Betonierele uruiau, cu scrâșnetul lor de piatră și nisip frecate de metal. Autocamioanele claxonau prelung ca să li se facă loc. Se învălmășeau sute de glasure. Praful plutea într'un nor gros deasupra șantierului. Dar se făcea seară. Din

roșiatic, praful devenea cenușiu, și abia se mai zărea. Una după alta, betoniarele începură să se oprească. Conținî clocănitul dulgherilor. Și camioanele începură să sosească precedate de conurile de lumină ale farurilor.

Achim se întorsese de la lucru și mănecase. Acum ședea pe pământ și-și răsucea o țigare între degetele asprite de sapă, și scortoase de nisip și pământ. Imprejurul lui ședea Evdochia, copilul, Iulică și Negoită. Iulică, om cărunt, chibzuit, începuse vorba. Achim zicea, ținînd țigara de amîndouă capetele :

— Măi tovarăși, eu n'am să uit cât oi trăi cum i-am văzut pe nemți în 44.

Își aprinse țigarea și trase două fumuri. Oameni care treceau pe acolo, îi auziră glasul și se opriră în picioare. Ascultau. Achim slobozi fum gros pe nări și zise :

— Fugeau din Moldova ; dela Iași, dela Galați. Era cam pe vremea asta... Nu ; mint : mai spre toamnă. Șlepuri și șlepuri, pline de răniți. Goi erau. Desbrăcați. Și foiau pe punte, măi frate, răniții ăia, ca o viermărie, uite-așa foiau... ca o viermărie...

Și mișcă iute degetele prin aer.

— ...Cînd murea vreunul din ei, îl svârneau în Dunăre, să-l mănânce somnii... Dar îi aruncau și de vii. Am auzit eu țipînd, cînd zburau de pe șlep...

Evdochia clătină din cap, cu mîna la gură :

— Boje moi... Adevărat... și eu am văzut...

— Da, zicea Achim. I-am văzut. Ei, și acuma, iar s'a trezit pe lume niscaiva Hitler... Iar vor bătaie...

— Acuma nu Nemții sînt... Acuma sînt americanii... mormăi Iulică.

— Americanii, zise Achim nemulțumit. Și adăugă : — americanii...

Dădu din umeri și trase din țigare. Bucățica de jeratic din capătul țigării se înroși deodată în umbra serii.

— Da'ce, zise deodată necăjit Achim : ei nu sînt tot oameni, muncitori ca și noi ? Nu zic : eu sînt salahor. Dar uite, dumneata, că ești mecanic, sau cutare : americanii tot așa sînt Muncitori.

— Mai sînt și capitaliști, nea Achime, zise Negoită

— Da, sînt. Dar nu capitalistul ia pușca'n mână. El ce zice : ia du-te tu, mă, ăla, neam prost ! Dar muncitorul, el ce ? O să intre'n gura morții ?

Și dădu iar din umeri, încruntat. Imprejurul lui se strînsese un cerc de oameni. Și se făcea noapte. Achim se posomorî și privirea i se pierdu spre zările mohorîte, pustii. Il apucă de cap pe copilul Evdochiei și-l trase lângă el. Zise încet :

— Mie mi-au murit într'acelaș ceas, nevasta și copiii... În ziua de azi, așa sînt războaiele... Și ce ? Să-l mai văd mort și p'asta ?

Se uită împrejur, întunecat, ca și cum ar fi așteptat răspuns dela oamenii care stăteau în picioare sau ghemuiți pe vine, și-l ascultau. Negoită Mizea zise, ca și cum el, Negoită Mizea, dulgher, ar fi fost în măsură să răspundă :

— N'aibi grije... Nu se mai face...

În clipa aceasta vorbi altcineva, care sosise între timp și se așezase mai îndărăt :

— Nu se mai face, că nu vrem noi !

Toți se întoarseră și-l recunoscură pe Maftei. El se apropie și se așeză pe jos. Zise :

— În războaiele capitaliștilor, ați văzut cine suferă. Oameni din popor, ca tovarășul Achim sau ca oricare din noi aștia de sântem aici. Și capitaliștii au nevoie de război. Pentru ei, e cea mai grozavă afacere ! Iar noi...

Noi, măi tovarăși, avem nevoie de pace, să terminăm lucrări mari. Să terminăm uite, Canalul ăsta. Și pe urmă să începem alte lucrări, și mai frumoase ; și mai mari. Noi de ce avem nevoie ? De o casă de zid, cu grădină, pentru oamenii muncitori — uite, cum e tovarășul Achim. Mi-a povestit ieri-alaltăieri cum i-au distrus căsuța nemții în 44. Ei, unde au distrus imperialiștii, noi vrem să facem la loc, — unde-a fost colibă, noi să facem casă omenească. Uite, aici facem un oraș, cu grădini, cu fântâni, cu lumină, cu un palat al culturii în mijloc. Și ei ce vor ?

Mitică Rusu mormăi :

— Vor să nu mai crească nici iarba...

Oamenii îl priveau pe Maftei cu ochi mari. Unii se întuncaseră, aducându-și aminte de vorbe otrăvite, auzite în aceeași zi, sau cu o zi înainte. Maftei zise :

— Au început să facă arme ; fac planuri, zi și noapte. Dar le stă o lume întreagă împotrivă. Uniunea Sovietică și zeci de țări ; și chiar în țările lor, ale imperialiștilor, clasa muncitoare ! Ei simt că se apropie funia de par, și pregătesc războiul zi și noapte...

— Așa e... Așa e... rostiră glasuri împrejurul lui.

Se făcuse noapte. Umblau oameni cu felinare. Se mișcau lumini. Farurile unui camion se resfirau albe pe câmp. Maftei vorbi cu patimă :

— Dar mai fac ceva, tovarăși. Au oamenii lor aici în țară. Burgheji, oamenii burghejilor, chiaburii, fel de fel de lighioane, umblă printre noi și nu-i cunoști... dar îți strecoară veninul în suflet ; „ascultă-mă, na, și mori !” Că veninul ăsta e mai rău ca o lovitură în piept. Te amorțește, te descurajează, pierzi încrederea, nădejdea. Pierzi, dacă nu ești tare. Dar la noi sânt oameni tari. Aici pe șantier, sânt oameni care au venit la greu dela început. Dela primul țaruș. Și nu s'au dat îndărăt. N'au fugit. Măi frate ! Așa cum am stat noi, zid, la greu, în primele zile, așa trebuie să stăm în fața ălor care vor război, și care vor să crească iarbă aici, pe locul nostru de muncă — și ce iarbă ? Iarbă bolnavă și otrăvită de explozia bombelor atomice și oamenii la fel otrăviți și bolnavi, care-or mai rămâne cu zile...

Și urmă să vorbească cu aceiași patimă răbdătoare, nestrămutată, mereu, mereu... În noapte oamenii se strâneau tot mai mulți împrejurii, umbre, cu punctele de foc ale țigărilor aprinse.

Evdochia, nevasta lui Achim, îl strânea pe copil. Deodată vorbi cu glasul ei blând, care în clipa asta se auzea deosebit de deslușit :

— Apoi în toată lumea îs femei care au copii ca ăsta al meu... și dcară nu vor să-i vază pierind... Dece-am suferit noi când i-am făcut ? Ne-a tremurat inima până au crescut și-au început a vorbi și-a umbla. Pentru cine i-am făcut ? Pentru capitaliști, pentru războiul lor ?

Tăcu o clipă și apoi adăugă :

— Pe capitaliști să ni-i dați pe mâna noastră.. că știm noi ce să facem, să ne ferim copiii... Știm noi ce să facem...

Maftei intră cu Mitică Rusu în cantină. În uşe trebuiră să-şi facă loc printre oameni care aşteptau să le vie rândul la masă. Li isbi în faţă sgomotul, mirosul de mâncare, căldura, un aer greu, înăbuşitor. Fetele în halate albe treceau în goană cu tăvile cu castroane. Erau năduşite, roşii la faţă, şi nu răspundeau oamenilor care se ridicau de pe toate băncile, întindeau mâinile spre tăvi, chemau, mânioşi sau glumind, cereau să li se dea lor întâi, se plângeau că aşteaptă prea mult.

Maftei se ciocni de un om voinic, îndesat, negricios, care striga :

— Ce, mă ? Vă bateţi joc de noi ? Noi am muncit !

— Ce faci, tovarăşe Iordane ? întrebă Maftei. Ce supărare ai ?

— Ūu, bine că te văd, tovarăşe Maftei ! zise Iordan. Uite ce ne face, călca-l-ar vaca neagră de cantinier ! Zeama aia nenorocită, măcar de ne-ar da-o la timp... Uite cum ne joacă, ca ȋiganul pe urs, măculiȋa şi parascovenia lui... Şi bucătarul iar e cu ȋuica'n nas ! Dumneata ce faci pe aici ?

— Aştept să-mi vie rândul la mâncare...

Iordan făcu deodată ochi mari, vroi să spuie ceva dar se răsgândi şi tăcu. Maftei îl întrebă :

— Dar feciorii ce-ȋi mai fac ?

Iordan clipi din ochi şi zise, privind într'altă parte :

— De, ce să facă ? Bine, sănătoşi...

Maftei îi aruncă o căutătură ascuȋită şi voi să-l mai întrebe, dar deodată izbucni la ghişeu unde se dădea mâncare, o gălăgie mai mare ca pân'atunci. Se auzea mai ales un glas, răcnind turbat. Mitică Rusu, care se afla lângă Maftei, murmură :

— Aştia-s şoferii... În fiecare seară e așa...

Zarva creştea, începuse o hărmălaie diavolească ; la ghişeu se îngrămădeau şoferii în salopete cenuşii, unii în tricouri albe şi cam murdare, cu umerii şi braţele goale. Erau nemulţumiȋi, furioşi. În mijlocul lor, Lupaşcu dădea din mâini şi răcnea, desvinovăȋindu-se. Frenkel, roşcovan şi dolofan, intrase şi el dar văzând scandalul, bătu în retragere. Lupaşcu, însă îl zări şi strigă :

— Tovarăşe Frenkel ! Veniȋi şi dumneavoastră ! Judecaȋi şi dumneavoastră ! Eu nu mai pot ! Innebunesc, intru în balamuc, mă'nbolnăvesc de nervi, tovarăşe ! În fiecare seară e nebunia asta ! Eu ce sânt de vină ? Ce păcat am făcut eu ?

— Ce e, tovarăşele ? întrebă Frenkel cu glas nesigur.

— Iote-l şi pe tovarăşelul, mormăi un şofer mai bătrân şi izbucniră râsete mânioase.

— Ce sânt eu de vină ? Explicaȋi-mi şi mie, strigă isteric Lupaşcu. Părea gata să plângă. Lângă Maftei, Mitică Rusu murmură :

— Ca la teatru face, al dracului...

— ...dimineȋa, dumnealor pleacă cu camioanele, zicea Lupaşcu. La prânz eu planific nouăzeci de porȋii şi dumnealor nu sânt nici cincizeci ! Şi seara uite-i : sânt o sută douăzeci, tovarăşe ! Ce să mă fac ? Cum să le dau ? Să pierd atâtea porȋii ? Cine le plăteşte, cine răspunde pentru pagubă ?

Vocea lui Lupașcu deveni ascuțită de tot, și se sparse. Un șofer tânăr ieși în fața lui.

— Asta e unul, Folosea Victor, murmură Mitică Rusu la urechea lui Maței; foarte bun șofer... e pe o basculantă..

— Pe noi nu ne privește, spunea tare, apăsător, Victoraș Folosea. Nouă nu ne trebuie să ne explici. Noi răspundem de mașini. Dacă nu dăm producție, răspundem. Dumneata, dacă ne lași flămânzi în fiecare seară, trebuie să răspunzi!

Maței se'ntoarse către Mitică Rusu și-i șopti:

— Chiar dela'nceput ține povestea asta cu cantina?

Mitică Rusu dădu din cap, mut: da, dela'nceput. Maței murmură:

— Când crezi că-l demaști pe cetățeanul ăsta?

— E nevoie de câteva zile, murmură Mitică Rusu. Uite, Frenkel îl ia cu binișorul. Nu ne putem baza pe el... Trei-patru zile...

Se'ntunecă la față:

— Pân'atunci... mai răbdăm... Mai rabdă oamenii de foame...

9

Erau adunați toți în biroul lui Anghelescu, o cameră cu pereții de scânduri de pe care îi priveau portretele lui Lenin și Stalin, și ale conducătorilor partidului. De un cui atârna o lampă cu petrol, cu pântecul de sticlă verde. Erau acolo Anghelescu cu pleoapele grele și obrazul neted, palid, bărbierit curat; Pangrati, slăbit, vânos, cu fața osoasă și dură, cu fălcile strânse; Jurașcu, cu ochii limpezi în obrazul cenușiu de praf, căci fusese pe teren și n'avusese timp să se spele; apoi Frankel, care-și freca mereu mâinile cu degete groase, grase. Delegatul sindical lipsea. Intr'un colț ședea Maței, care ca totdeauna nu atrăgea prin nimic luarea-aminte; și lângă Pangrati se așezase Mitică Rusu, pătrat în umeri, nebărbierit, plin de praf, cu salopeta murdară de unsoare, stropită cu valvolină, îmbibată de uleiuri grele. Iar Mateica pusese picior peste picior — purta cizme grele, roșii — și fuma liniștit, țigări pe care le ținea între degetele rotunde și svelte ca fusele, dar cu păr mult negru, pe prima falangă. În odaie era fum gros de tutun și aer puțin și cald. Vorbiseră aproape toți. Mitică Rusu ridică mâna:

— Pot să'ntreb și eu ceva, tovarășe?

— Poftim, zise inginerul Anghelescu, politicos și plictisit.

— Uite, frate, zise Mitică Rusu. Noi comuniștii și toți muncitorii, am vrea să știm: de ce se face atâta risipă pe șantier la noi? Vezi saci de ciment spărți puși pe pământ, să tragă umezeală și să se strice. Cîne răspunde de magazia de ciment?

Urmă o clipă de tăcere. Mateica suflă pe nări un nor de fum de tutun și zise:

— Tovarășul Popescu.

— Tovarășul Popescu risipește averea noastră, tovarășe, zise Mitică Rusu. Și mai vezi cuie pe jos, la barăci, lemn aruncat, chereștea stricată...

— Un șantier mare fără risipă, încă n'am cunoscut, zise Anghelescu zâmbind și privindu-l pe sub pleoapele grele. Mitică Rusu urmă:

— Tovarășul inginer Anghelescu a spus că o să împlinim numai

zece la sută din programul pe luna asta... și acum spune că nu se poate fără risipă.

Se făcuse roșu la față și se uita țintă la masa de brad dintre el și Anghelescu.

— Tovarășe, eu nu pot să le comunic tovarășilor că așa stă treaba. Știi ce-o să spună?

Maftei îi aruncă o privire. Mitică Rusu o înțelese și se stăpâni. Zise:

— O să spună că pe șantierul nostru se muncește prost. Că sântem codași. Că ne-am făcut de rușine. Ar trebui să auziți ce spun șoferii, cum merg lucrurile la Poarta Albă, sau la Năvodari! Trebuie să facem pe dracu'n patru, tovarășe, și să facem sută la sută din plan! Pe șantierul de unde am venit eu, din București, eram toți cu două luni peste plan! Eram în Octombrie!

Se opri și-și șterse cu palma sudoarea de pe frunte. Anghelescu zise:

— Tovarășe, n'avem căruțași, n'avem săpători, n'avem muncitori calificați, dulgheri, fierari, zidari...

— Dece nu-i angajați pe-ai de vin? Întrebă tăios Mitică Rusu. Cu, nesc mai multe cazuri de oameni care vin și sânt respinși.

— Nu există, zise hotărît Mateica. Mitică Rusu răspunse numai deocădată:

— Chiar dumneata erai de față! Azi dimineată!

Urmă altă clipă de tăcere. Mateica se uită repede la Anghelescu, la Frenkel, la Maftei. Apoi zâmbi, arătându-și gingiile trandafirii:

— Aoleo... aveți dreptate. Da. Nu i-am angajat, ca să nu ne depășim bugetul... tovarășul Frenkel o să vă lămurească...

Pangrați isbucni:

— Ce buget, tovarășe? Mie să-mi dai muncitori! Facem Canalul, sau birocrațism?

Se stăpâni și tăcu. Lui Jurașcu îi sclipeau ochii de supărare. Zise și el:

— Cred că tovarășul Frenkel ar trebui să fie foarte atent la contabilitate! Eu nu-mi închipui că Direcția Generală i-a alocat sume prea mici. Altfelva trebuie să fie la mijloc...

Frenkel începu să se agite, să dea din mâini, să vorbească ascutit:

— Tovarăși, eu am răspundere, trebuie să răspund de fiecare ban pe care-l cheltuesc, și tovarășii...

El arătă cu mâna pe Mitică Rusu:

— ...îmi cer să fiu în fiecare zi cu mâncarea gata pentru toți; dar eu nu știu niciodată câți sunt toți! Odată sunt patruzeci de căruțe, odată sunt zece, odată treizeci — și când sunt puține, se strică furajul și se risipește pe câmp! Tot așa e și cu mâncarea pentru oameni! Și cu salopetele! Dacă pleacă mereu pe șantier, cum să le dau salopete? E banul Statului, și răspund cu capul!

Și-și arătă capul rotund pe care se încrețea părul roșcat.

Tăcu, oftând, și-și șterse gâtul de sudoare. Mitică Rusu vorbi:

— Tovarășul se desvinovățește pentru că știe că muncitorii sânt nemulțumiți. N'are decât să fie un număr de porții disponibile la fiecare masă. Și să fie mâncare bună! Poți discuta cu sindicatul, să afli care sânt muncitorii conștienți, care nu zbârnâie ca țânțarii dela un șantier la altul; oamenii de nădejde, care trebuie să primească haine de protecție... Iar tova-

rășul inginer să nu se supere, dar noi socotim că s'ar putea să meargă lucrurile ceva mai bine! Stau oamenii, și nu știu de ce să se apuce... Am auzit de propunerea tovarășului Pangrati să începem construcția uzinei electrice; dar nu se mai știe nimic de asta. Și dacă am vorbi noi cu Comitetul Provizoriu și cu organizația de partid de aici din Viroaga, și din Osmancea, am face rost de o sută de căruțe cel puțin... Șantierul tovarășe, e încă adormit! Trebuie trezit, trebuie să-i dăm brânci înainte. Altfel nu apucăm să terminăm Canalul nici în al doilea plan cincinal!

Vorbise greu, repezit. Și-și șterse iarăși sudoarea de pe frunte. Maftei vorbi din colțul lui:

— Cred că tovarășul Rusu are dreptate. Nu trebuie să ne fie rușine sau frică să vedem lucrurile așa cum sânt. S'a lucrat puțin și prost. Trebuie umplut golul care e dela zece la sută la o sută la sută.

Mitică Rusu strigă:

— Oamenii vor!

— Și noi vrem! exclamă Anghelescu, și o roșeață ușoară îi acoperi obrazii palizi. Să-mi dea tovarășul Rusu cincisute de căruțe! Să-mi mai dea cinci sute de muncitori calificați în construcții!

— Și la Poarta Albă merg greu lucrurile și la Năvodari, zise Maftei; și totuși au realizat mai mult ca noi. Cum se explică asta?

Anghelescu dădu din umeri și tăcu. Se mai discutară câteva lucruri mărunte apoi Anghelescu spuse:

— Am terminat, tovarăși.

Era enervat. Ii tremura un mușchiu la tâmplă. Maftei spuse:

— În concluzie, supuneți Direcției propunerea tovarășului Pangrati pentru canalul dimprejurul mlaștinei?

— Da! zise scurt Anghelescu, cu ochii la hârtiile de pe birou.

— Și discutați cât mai curând problema uzinei electrice? întrebă Maftei iarăși, liniștit.

— Da! zise mai tare Anghelescu.

Inginerii plecaseră, Frenkel și Mateica erau în ușe, și-i urma Mitică Rusu Maftei dădu să iasă, apoi se întoarse și zise:

— Tovarășe inginer...

Anghelescu ridică ochii. Maftei se apropie de el:

— Tovarășe inginer... dumneata te simți acuma jignit. Ți se pare că discuția a fost prea aspră, prea tăioasă...

— Ba deloc, zise Anghelescu zâmbind.

În fața aceluia zâmbet care apăruse prea ușor, Maftei se întunecă. Urmă:

— Eu voiam numai să-ți spun că pe Rusu și pe mine, ne arde la inimă când vedem că nu merge înainte producția. Noi sântem muncitori, tovarășe Anghelescu, și când vedem muncă irosită degeaba, ne arde la inimă. Vezi, noi te respectăm pe dumneata ca tehnician; dar nu înțelegem, dece nu-ți pare rău când vezi că nu se face treabă?

— Ba îmi pare! zise Anghelescu roșindu-se iară. Ce tot vorbești dumneata! Îmi pare!

— Ba nu-ți pare, că s'ar cunoaște, ai face ceva, tovarășe, zise Maftei domol. Dar nu faci nimic...

— N'am oameni! N'am căruțe! N'am mașini! exclamă Anghelescu cu voce spartă.

— Da, dar te plângi numai... nu faci nimic să ai... murmură Maței. Ca tehnician, o lucrare atât de măreață ar trebui să-ți fure inima... s'o îndrăgești. Să n'o îndrăgești, să nu-ți fie mereu în minte ca nouă, sau ca băeților ăstora care lucrează cu dumneata... cum să-mi explic? Doar dacă i-ai fi dușman regimului...

Anghelescu strigă:

— Tovarășe Maței!

— Stai frate. Nu te priedi, zise Maței... Stai, că nu vreau să te jignesc, omul lui Dumnezeu! Dece nu mă lași să termin? Ziceam: doar de-ai fi dușman. Dar n'ai dece. Când se construiește socialismul, un tehnician e la largul lui, ca rândunica'n aer! Poate să-și deschidă aripile, să se înalțe.. Așa că spune-mi: nu te supăra că te'ntreb; vreau să-ți vin într'a-jutor: Ai necazuri? Ai greutate? Cu familia? Cu sănătatea? Spune-mi des-chis. Avem nevoie ca dumneata să fii fără griji și alte gânduri decât pro-blemele șantierului. Trebuie să poți gândi liniștit, limpede, bine...

Și-l privi întrebător pe Anghelescu. Acesta zise tare:

— N'am nimica! N'am nici o greutate! Nici o grijă!

Dar văzând mirarea de pe chipul lui Maței adăugă, râzând nervos:

— Sânt obosit, frate, nu vezi? Altădată o să stăm de vorbă, cu plă-cere, și-ți spun tot, tot ce vrei... dar nu acum!

Maței se ridică de pe scaun.

— Stai prost cu nervii, tovarășe... Odihnește-te; și-o să mai vorbim. Noapte bună.

Și ieși. Anghelescu se uită lung după el, cu o privire rătăcită. Scoa-se batista din buzunarul de la piept și-și șterse fruntea de sudoare.

10

Era noapte. Sus, în întunericul negru străluceau constelațiile. Des-pre ele au spus poeții că par uriașe în cerul Dobrogei; și e adevărat, căci nici un abur, nici o umezeală a văzduhului nu le slăbește luminile; ci tre-mură sclipitoare la zenit, singure podoabe ale acestui ținut pustiu.

Era noapte. Sute de oameni dormeau întinși pe câmp. Dincolo de coline, dormea satul scund de piatră și lut. Aici, macaralele înțepeniseră, betonierele erau oprite, stâlpii de telegraf rămăseseră văduvi, înșiruiți spre orizontul topit în umbră. Camioanele stăteau în rând, în mijlocul șantie-rului. Sub motorul unuia din ele, picura ulei, într'o băltoacă neagră.

Pe câmpul gol, în parăci, în sat, dormeau sute și sute de oameni; poate o mie, poate două mii.

Dar nu toți. Veghiau paznicii, care se plimbau cu pași rari împreju-rul magaziiilor cu materiale și mașinilor. Și mai erau și alții, care ar fi trebuit să doarmă.

Inginerul Anghelescu zăcea întins pe pat, cu ochii deschiși. Se înă-bușea. Nu putea să adoarmă. Se gândea la viitor și broboane mari de su-doare îi alunecau pe frunte.

Mateica deschidea ușa barăcii încă în construcție, în care locuia. O deschidea și trăgea cu urechea. Aștepta pe una din chiaburițele pe care le recrutase în sat pentru tovarășul Frenkel, și care venea să petreacă noaptea cu ei. Frenkel, Lupașcu și Smarandache bucătarul, erau beți. Ca

totdeauna ferestrele erau astupate cu hârtie neagră, și ușile încuiate. Lupașcu striga:

— Ei, și ce-o să-mi facă? Asta o să-mi facă!

Și le arată celorlalți doi degetul cel gros, petrecut printre arătător și mijlociu. Cei doi izbucniră în râgete de râs; se încovoiau, se băteau pe coapse, tropăiau din picioare. Asta o să-i facă lui Lupașcu „domnul” Maftei și „domnul” Mitică Rusu, și „domnii” muncitori! Își arătau unul altuia degetul astfel scos la iveală și se svârcoleau de râs.

Victoraș Folosea se plimba pe câmp cu Rada, se țineau de mână, fiind — ziseseră ei — prea întuneric, și murmurau în tăcerea nesfârșită a nopții ce fremăta de cântecul greurilor ca de sgomotul de valuri al unei mări de argint. Lui Victoraș îi ghiorăiau din când în când măruntaiele. Rada șopti:

— N'ai mâncat astă seară?

— Nu... iar ne-a lăsat vreo cincisprezece flămânzi

Apoi Victoraș o strânse pe Rada de mână și urmă:

— Și într'o noapte... măi, Rădișo; nimănu-i nu i-am povestit... Ție-ți spui... că ești fată serioasă, și...

Se opri, apoi începu din nou:

— Intr'o noapte, am plecat iar; și bandiții de patroni n'aveau bani..

Și cei doi tineri se depărtară șușotind tainic prin taina sclipitoare a nopții de stepă.

Iordan ședea la sfat târziu cu prietenul său cel nou, Achim. Ii spunea:

— Mi-i greu să stau fără ei, măcar că's oameni în toată firea. Dar vezi tu, frate Achime: eu li-s și tată și mamă. Că nevasta mi-a murit de mult, și nu m'am mai înșurat... Și când cu foamea, am fugit cu ei de-acasă, flăcăiandri. Mi-era frică să nu-i văz murind sub ochii mei... să nu se stîngă așa... și mi-a rămas inima sărită, de parc'ași fi o babă...

Achim mormăi ceva nedeslușit.

— ...și-acum îl trimisei pe Tudoriță după ăllalt...

— De-aia mi-a plecat din echipă, zise Achim.

— Da... și iacă-tă că nu mi se'ntoarce nici unul, și nici vești n'am dela ei. Sfântul lor de copii... Of, of, frate Achime, singur rîd de mine, și tot mă frământ și n'am pace, curat ca o babă... Și nu se lipește somnul de mine.

— Eh, oftă Achim, strivindu-și țigara. Inimă proastă... Cum să nu-ți fie grije de ei, dacă i-ai făcut și i-ai crescut...

Iordan oftă iar în întuneric, apoi tăcură amândoi. Se auzi de undeva un fluier ciobănesc care doinea subțire pierdut. Apoi un cor, fremătând înăbușit ca un murmur.

— Auzi, lipovenii, șopti Achim. Iordan însă tăcu.

Maftei veghia și el. Era la Constanța, la al doilea etaj al clădirii Comitetului de Partid al Canalului. Ședea la masa de scris a lui Borza, secretarul Comitetului Canalului. Era acolo Borza, înalt, cu umerii largi și rotunzi, cu pieptul boltit. Ținea capul sus și-i strălucea de sudoare fața plină, cu obraji nerași, cu barbă castanie roșcată, ca și părul și ochii. Era Moldoveanu, secretarul adjunct venit dela construcția căii ferate Salva-Vișeu, scund, zdravăn, cu o față masivă, energică. Și Spiru, responsabilul cu agitația și propaganda, om dela câmpie și dela Dunăre, negricios, sub-

țire, cu sprâncenele ca pana corbului și o mustață mărunță, smolită. Il ascultau toți trei cu atenție pe Maftei povestind despre șantierele cele trei pe care lucra. Din când în când, Borza aprindea o țigară ieftină fără să-și deslipească ochii de pe clipul lui Maftei. Straturi de fum albăstriu pluteau în aer, ascunzând portretele de pe pereți: Marx, Engels, Lenin, Stalin.

Când Maftei încetă de vorbit, Borza îl privi pe Moldoveanu și zise:

— Pe inginerul cela, Pangrati, trebuie să-l ajutăm. Dumneata treci pe la București mai curând. Poți discuta cu Direcția, poate chiar cu tovarășul Hossu...

Apoi se'ntoarse cu vioiciune spre Maftei:

— Dar ei au făcut propunerea și în scris, pe cale administrativă?

— Da, tovarășe Borza, zise Maftei.

— Bine. Și încă un lucru. Cel mai important...

— Uzina electrică, murmură Spiru.

— Da, zise Borza. Lovi masa cu palma deschisă. Repetă:

— E cel mai important lucru! Trebuie terminată până'n iarnă. În cadrul Planului pe 49.

Maftei simți că-l cuprinde acea căldură bine cunoscută lui, care-i urca din piept în gâtlee. Inima începu să-i bată. „Dacă biroul sprijină masiv inițiativele astea două”...

Borza vorbi:

— Acum, tovarășe Maftei, ce propui ca să activizăm colectivul de muncă al șantierului? Te-ai gândit la asta?

— M'am gândit, zise Maftei răgușit.

— Vorbește.

Maftei se uită o clipă pe fereastră, înainte de-a începe să vorbească. Acolo departe, păienjenis albăstriu, erau catargele vapoarelor și corăbiilor din port. Dincolo, sclipea tremurătoare marea sub lună.

IV

Întâlnire cu oameni vechi, și cu un om nou.

1

Intr'una din primele zile ale lui August, Mihai Pangrati se întoarcea de pe câmp. Suprăveghease acolo munca draginelor, care mergea greu de tot în terenul mlăștinos. Era nemulțumit, și oboseala ultimelor zile începuse să-l copleșească. Voia să se ducă în baracă și să se culce așa, îmbrăcat, în plină amiază. Nu-i era foame. Să se culce nemâncat, nespălat și să stea întins în baracă, ascultând bâzâitul vreunei muște. Căci nici să doarmă n'ar fi putut. Cum să doarmă? Excavațiile mergeau prost. Nu se începuse munca la uzina electrică. Desigur, trecuseră abia câteva zile de când Maftei luase parte la ședința de lucru a conducerii șantierului... Chiar dacă Maftei aducea o rezolvare, asta mai dura zile, — dacă nu cumva chiar săptămâni... Și totuși cum să stai cu materialele neîntrebuintate, cu oamenii fără treabă, ocupați doar cu clăditul barăcilor, și acelea prea puține?

Trecea prin fața barăcii birourilor. Nu, n'avea să intre. Dece? Ca să dea iarăși ochi cu Anghelescu, care râdea de el pe față și-l întreba:

— Ei, când începem canalul de uscare ?

Nu, n'avea să intre ; ci dimpotrivă să se ducă și să se întindă pe patul tare, de șantier, și să stea cu ochii închiși încercând să nu se gândească la nimic.

Un glas îl chemă pe nume. Era glasul lui Anghelescu. Pangrati își șterse cu brațul fața plină de sudoare și praf. Era greu să se facă a nu fi auzit. Se întoarse din drum, fără grabă. Zări în cadrul unei ferestre deschise fața lui Anghelescu, mereu curată, bărbierită proaspăt și cu ploapele grele căzând peste ochi.

— Hai, grăbește-te! striga Anghelescu zâmbind. Și când Pangrati se apropie, adăugă:

— Dacă ai ști de ce te chem, n'ai umbla atât de nctet ! Pregătește-te să pleci. Măine dimineață la opt, trebuie să fii la Direcția Generală, să susții proiectul.

Și pe când Pangrati intra în birou, Anghelescu urmă:

— Ca să-ți spun drept, zilele astea m'am gândit mult la proiectul dumitale... și acum cred că ași putea spune proiectul nostru, fiindcă recunoști că și Jurașcu a contribuit în bună măsură la ideea dumitale...

Jurașcu era la una din niese. Vorbi :

— Nu, domnule inginer... Ași vrea eu să fi contribuit... Pangrati a stat de vorbă cu mine, dar asta nu însemnează că ideea e a mea.

— Nu a dumitale, zise vesel Anghelescu. Nu a dumitale, nici a mea. Dar în parte... în parte...

— Nu vreau să vă contrazic, dar nici măcar în parte...

— Haha, ești modest, ești modest, Jurașcule; foarte frumos din partea dumitale; dar tot eu am dreptate... Proiectul poate fi considerat al nostru... al colectivului de ingineri de pe șantier... Fiindcă să știi Pangrati că, în fond, m'ai convins și pe mine, de mult... Tocmai asta-i spuneam și tovarășului Maței, adineauri, căci dânsul a venit cu vestea...

Pangrati îl zări pe Maței care ședea într'un colț, fumând, și se duse să-i strângă mâna. Maței zise:

— Eram la Poarta Albă când a sosit nota telefonică... Instalați-vă telefonul tovarăși, instalați-vă telefonul...

— Se pun stâlpii, tovarăse Maței, zise Anghelescu, cu un zâmbet amabil, dar șovăitor, căci toți cei de față știau că putea fi tras un fir provizoriu încă de o săptămână. Pangrati spuse:

— Trebuie să prind trenul astă seară.

— Te iau până la Constanța, zise Maței. Am mașina aici; când termin treburile mele, spre seară, vin și te iau...

Își svârli țigara pe fereastră și ieși. Pangrati, pe care Anghelescu voia să-l mai ție „să discutăm raportul dumitale”, răspunse :

— Ce să-l mai discutăm, domnule inginer? E făcut de patru zile. Dacă ași putea să-l mai schimb acum, ar însemna că nu l-am pregătit serios... Ce vreți să discutăm la el?

Și ieși din birou, mănios. N'avea să se bată în piept că el a avut ideea canalului colector pentru mlaștină; dar nici să-l lase pe Anghelescu, dușman al acestei idei, să i se urce acum în spinare.

Se duse să discute cu dragliniștii și cu șeful sectorului B, unde avea să fie uzina electrică, programul de excavații și săpături pentru zilele următoare. Dar nici seara, când Maței îl luă în mașina cenușie de campa-

nie, spre Constanța, încă nu-i trecuse supărarea. Maftei îl întrebă, pe drum:

— Și uzina electrică? Când începeți?

Pangrati dădu din umeri:

— Nu depinde de mine, tovarășe Maftei.

Maftei tăcu. Mașina îi scutura prin înserarea albastră cenușie.

— Tovarășe Pangrati, nu trebuie să te descurajezi, tocmai când într'un punct ai câștigat o victorie... Sau nu e o victorie?

Pangrati zâmbi:

— Sper că are să fie o victorie — mâine dimineață...

— Așa să gândești, frate, și cu privire la uzina electrică, rosti domol Maftei. Sau în privința uzinei electrice, n'ai o părere clară? Ai văzut proiectul?

Pangrati rămase o clipă tăcut, în vreme ce mașina îi sălta și-i izbea cu creștetul de prelată. Apoi mormăi:

— Uzina electrică poate fi gata într'o lună de zile!

Maftei izbucni în râs:

— Și ce ești așa supărat? Așa: într'o lună de zile... Și ce mânios îmi spune el asta...

— Nu pe uzină sânt furios, tovarășe Maftei, zise Pangrati simțind că-l cuprinde și pe el râsul celui alt.

— Știu, știu, zise râzând Maftei. Știu, nu-mi mai spune... Să rămânem la uzina electrică. Ești sigur că poate fi gata într'o lună de zile?

— Da, zise Pangrati.

Râsul lui Maftei se potoli. Vorbi iar, liniștit:

— Ei, păi dacă poate să fie, chiar trebuie să fie gata... Când te întorci, mai vorbim noi de asta...

2

Încă de pe șantier, pe Pangrati îl cuprinsese amintirea Donei Vorvoreanu. Umbla pe șantier, vorbea cu oamenii; apoi, așteptând în gară, și scuturat de alunecarea trenului peste încheieturile șinelor, — o vedea neconținut în fața ochilor. Cu pleoapele închise, o vedea ca în ultima seară, la București. La Constanța, vroise să-i dea un telefon, s'o prevină că sosește. Dar n'avea timp să aștepte legătura. Sosi la București pe la miezul nopții. O clipă, se gândi s'o cheme, dar renunță. „Ași trezi toată casa. Nu. Mâine dimineață”. Și, cu chipul ei în ochi, descuie ușa dela intrare și pătrunse în odaia de lucru a tatălui său. Il zări șezând pe un scaun.

— Bună seara, tată.. Nu dormeai?

Bătrânul Pangrati înălță capul. Părea obosit, tras la față, pielea sbârcită îi era albă ca fildeşul. Întrebă cu un glas ostenit:

— Ai venit?

— Bună seara, tată, repetă Pangrati, și întrebă neliniștit:

— Nu ți-e bine? Te simți rău?

Bătrânul făcu un gest ușor cu mâna albă, sbârcită, cu vine verzui:

— Nu... Nimic.. Plictiseli... Nu vezi?

Și-i arătă camera. Mihai se uită împrejur. Mobilele erau așezate altfel. Erau mutate aici mobile din salon. Era mai înghesuală. Într'un colț era acum patul bătrânului. Profesorul Pangrati murmură:

— Au mutat o familie de muncitori în sufragerie și în salon.. și m'au obosit... la început...

Prin perete se auzi stins un plâns de copil. Fața uscătivă și sbârcită, albă-gălbuie sub coroana de păr argintiu, tresări ușor. Mihai zise cu în-sufletește:

— Cum? Și n'ai putut să lucrezi? Trebuia să mergi la Oficiul de Inchiriere. Sau nu; mai bine mă duc eu; am să-mi cer dreptul. Legea îmi dă dreptul la o cameră în plus! Trebuie să poți lucra în liniște

Bătrânul își flutură mâna albă fără sânge în ea, și zâmbi slab:

— Ce lucrez eu n'are mare importanță...

— Dar nu-i adevărat! Faci instrumente muzicale! Crezi că „ei” nu te dau importanță?

— Stai, stai, șopti bătrânul. Nu te repezi așa... Când îți spun că nu mă deranjează...

— Cum să nu te deranjeze? N'am văzut adineauri cum ai tresărit când a'nceput să plângă copilul acela?

— Nu, nu... zise bătrânul. Nu înțelegi nimic... E bolnav... și am un mijloc să-l liniștesc...

Se ridică, puțin încovoiat în haina neagră lustruită în coate, și-și căută vioara. Îi tremurau puțin mâinile pe care le puneă pe mobilele prea înghesuie. Dincolo de zid, copilul plângea mereu. Profesorul Pangrati își potrivi sub bărbie vioara și începu să cânte Ciaccona de Bach. Mihai se așeză și ascultă. Se făcuse liniște în casă.

După ce termină, bătrânul Pangrati rămase o clipă cu ochii închiși și murmură:

— Ce vioară!

Apoi zâmbi:

— Am început să-mi admir operele... Deși nu sânt decât pași pe un drum la al cărui capăt n'am ajuns... Am început să fiu mulțumit... Să nu mai fiu nerăbdător. Semne proaste; de bătrânețe... De moarte...

Mihai deschise gura să vorbească, dar bătrânul îl opri, ridicând mâna:

— Ei... ai văzut? A tăcut. Asta era tot... Un semnal că trebuie să cânt... Ce vrei să faci? Să-i dai afară? Să locuiască, iar, patru într'o odăiță? Dădu din umeri.

— Deocamdată, e cea mai dreaptă soluție...

Se așeză, ținând vioara de gâtul subțire din lemn de preț, și-o ciocăni cu unghia, privind absent o gaură a covorului. Mihai Pangrati își dădu seama dintr'odată că de când se despărțise de tată-său, acesta slăbise, îmbătrânise; era mai plâpând, mai alb. Ce era cu el? Sănătatea. „Trebuie să-l duc la un doctor”, se gândi Mihai Pangrati; dar în același timp i se sugrumă gâtulejul de tulburare; i se făcu o milă nespusă de omul acesta cu părui argintiu, care-i dăduse viață, și care ședea, atât de firav, în fotoliul acela de piele, ciocănind cu unghia lemnul îndoit și lustruit al unei viori. Simțea o durere ascuțită în inimă văzându-l așa, și în același timp îi clo-cotea în suflet nerăbdarea și așteptarea zilei de mâine, când avea să-și susțină planul și când avea s'o vadă pe Dona, și toate astea împreună, temerea, presimțirea unor bucurii, îl străbăteau și-l cutremurau. Deodată îl auzi pe tată-său murmurând. Nu-și dădu seama imediat de înțelesul cu-

vintelor ; făcu un efort ca să-și revie din •aceea cufundare în sine însuși și ascultă:

— ..dă glas sentimentelor noastre; e însăși inima noastră pe care-o auzim; și copilul acela de-alături a recunoscut cine știe ce răsunet adânc al primelor sale simțiri obscure în ce am cântat, fără să-și dea seama. Inainte de a-și da seama...

Se'ntoarse spre Mihai:

— Ai mâncat? Vrei să dormi? Ești obosit?

— Nu.. N'am nevoie de nimic...

— Atunci spune-mi despre tine... ce-ai făcut? Cum e acolo? E ca la Salva?

La fiecare întoarcere de pe șantiere depărtate, fiu-său îi povestea ce făcuse, istoria de fiecare zi a șantierului. Incepu, și de data asta, în-suflețindu-se pe măsură ce vorbea.

Profesorul Pangrati își șterse cu batista ochelarii cu ramă subțire de aur, apoi și-i puse pe nas și-l privi atent, pe Mihai cum se înroșește la față povestindu-i lupta cu Anghelescu, cu lipsa de oameni, cu dezorganizarea începutului.

— Și acum? întrebă la sfârșit bătrânul. Ai să birui?

— Da! Neapărat, zise Mihai. Am dreptate. E soluția cea mai economică, cea mai repede; e, știi, cum se zice în matematici: „o soluție elegantă”. Demonstrația cea mai scurtă.

Bătrânul râse fără sgomot:

— Ai să-i convingi... Ai să-i convingi. Ești tânăr; convingi pe ori cine, cu focul acesta...

Mihai se gândi fulgerător la Dona; apoi îl auzi pe tată-său cum spune, zâmbind:

— Da, da, da... Ai să construești canalul, pe urmă alt canal, și niște uzine, și apoi iarăzi uzine și canale, apoi case, orașe, mai știu eu ce? Și apoi?

— Apoi o să fie era comunismului... răspunse Mihai zâmbind. Comuna mondială... pacea veșnică... fiecare va avea din bunurile lumii, cât voiește, și va produce bunuri, cât poate...

— Și pe-urmă? întrebă bătrânul. Il privea ciudat, peste ochelarii care-i alunecaseră până'n vârful nasului.

— Pe urmă? Eu nu cred să mai apuc nici un „pe urmă”...

Bătrânul oftă și murmură:

— Pe urmă, răcirea planetei... și mult înainte, dispariția seminției oamenilor, de pe un astru mort.

Mihai îl privi neliniștit. Nu se gândea la înțelesul cuvintelor tatălui său, ci doar la tonul lor, și era speriat de oboseala glasului, de descurajarea lui. Încercă să glumească:

— Nu cred că suntem în măsură să proorocim...

— Numai dispariția noastră personală poate fi prevăzută, murmură profesorul Pangrati. Fiu-său îl cerceta, îngrijorat. Bătrânul urmă, parc'ar fi vorbit singur:

— Să ne facem datoria inutilă, ca și cum ar avea importanță... cea mai mare importanță...

Mihai Pangrati, șovăi o clipă, se așează apoi lângă tată-său și-i cuprinse cu brațul umerii firavi:

— Cum poți vorbi așa... tu, care m'ai învățat curajul, încrederea în mine, optimismul...

— Și gândurile astea ale mele de acum sânt curajoase, murmură bătrânul...

— Nu, nu; ești deprimat, ești obosit... nu asta e filosofia ta de viață, tată... E momentul ăsta greu care te face să gândești așa... În fond, nici tu nu crezi în ce spui...

Bătrânul zâmbi slab. Mihai, urmă, vorbindu-i ca unui copil:

— Trebuie să te odihnești, să dormi mai mult... Ai să vezi viața altfel. Tu nu ești un om neputincios. Nu ești un om sfârșit.

— Bine, Mihai, zise bătrânul, cu un aer absent. Du-te și te culcă. Măine trebuie să fii cu capul limpede...

Iși aducea aminte de profesorul Serafimov, întâlnit odată sau de două ori pe traseul canalului, pe câmpuri pustii, prin Iunie, făcând foraje și analize geologice. Era un savant, profesorul acesta Serafimov, un om care nu va putea fi convins ușor... Pangrati se frământă pe canapeaua tare și căută pe pipăite o țigare. O aprinse. Ce era deprimarea asta a tatei? Bătrânețe? O boală care se anunță? Ce greu, să te gândești la tulburarea și grija ta de om, când mâine va trebui să fii numai energie, numai putere de convingere... și mai era și Dona pe care avea s'o vadă mâine, cu care va petrece poate întreaga după amiază de mâine, Dona care nu știa că el sosise — în ultima scrisoare, îi spusese că are să vie cam pe la 15 August. Dar are să-i telefoneze; dimineața; cu riscul de a trezi lumea din casă, de a-i supăra...

Se făcea târziu. În odăile în care fuseseră încartiruiți locatarii cei noi, copilul bolnav începu iarăși să plângă. Peste câteva clipe răsunară subțire, stins, cu o grație învechită, coardele viorii. Și pe nesimțite, Mihai Pangrati adormi. Intr'un târziu, nu știa la ce oră, deschise ochii și se trezi ușor. Era tot întuneric, dar parcă mai limpede. În casă era tăcere. Ușa dinspre camera de lucru a bătrânului Pangrati era deschisă; și în fâșia de lumină stătea chiar tatăl lui Mihai. Era o umbră firavă, fața îi era și ea în umbră, dar înconjurată de părul alb străbătut de lumină, nor argintiu. Bătrânul șopti:

— Dormi, Mihai?

— Nu, murmură Pangrati.

Bătrânul rămase nemișcat unde era, la doi pași de canapea. Șopti iar:

— M'am mai gândit la ce ți-am spus... nu trebuie să ții seama de gândurile astea ale mele... Mi-e teamă că nu se poate trăi bine cu ele... Nu ajută cu nimic viața...

Răse scurt, ușor. Așa cum stătea, cu spatele la lumina care-l orbea pe Pangrati, nu i se putea vedea nici o trăsătură a feței. Numai vocea venea dela el, dar înăbușită, o șoptă fără intonație, o șoptă răbdătoare, necontenită:

— Așa văd eu lucrurile câteodată... prin perspectiva morții... perspectiva neantului... *species aeternitatis*...

— Nu se poate trăi așa, zise Mihai Pangrati, ridicându-se în coate.

— Tu ai dreptate... tu ai dreptate... nu te mai gândi la asta... Și răse încet, fără sunet, ca o scuză:

— Trebuie să privești prin perspectiva vieții... zise iar Pangrati. Bătrânul șopti:

— Tu ai dreptate... tu ai dreptate... nu te mai gândi la asta. dormi... trebuie să fii odihnit mâine... să te lupți... dormi...

Și ieși, murmurând singur, ceva nedeslușit; pe când închidea ușa, Mihai îl zări din profil, încovoiat, cu capul lăsat puțin în jos, și parcă zâmbind ostenit; dar ușa se închise și se făcu iar întuneric. Mihai se lăsă să recadă pe pernă și închise ochii. Cât de obositoare era grija pentru bătrânul acesta, uneori atât de asemenea unui copil. și care acum era atât de slăbit, și cu gândurile acestea desordonate, bolnăvicioase.... Și mâine, ședința hotărâtoare... și după aceea o baie caldă, care să spele praful de două săptămâni. Donei — îi va telefona la opt dimineață, sau nu — la opt trebuie să fie la Direcție — la șapte dimineața îi va telefona Donei...

3

Și totuși nu-i telefonă Donei la șapte dimineața. Se răsândise în ultimul moment. Deodată îl cuprinsese o ușoară nesiguranță — nesiguranța și tulburarea care-l cuprinsese când era cu Dona, când auzea răspunsurile sau întrebările ei desamăgitoare. Nu; mai bine s'o vadă după ședință, când va fi liniștit.

Acum urca, cu pași mari, câte două trepte deodată pe scara interioară a Direcției.

Afară se auzi o ușă de automobil trântită și începu să urce în goană scările un bărbat înalt, drept, cu pieptul boltit; Pangrati îi recunoscu părul roșcat și fața mare, plină și ochii vii. Era Borza, secretarul Comitetului de partid al Canalului. Pe când trecea pe lângă el, îl privi atent și întrebă, întinzându-i mâna:

— Nu ești dumneata tovarășul Pangrati? Noroc. Hai, hai sus.

Și-l luă de braț, urcând scările pe nerăsuflăte, ducându-l apoi pe coridoarele înalte, luminoase, pline de țacănitul mașinilor de scris. Prin ușile deschise se auzeau glasurile celor care telefonau, înghesuiri în birouri. Se vedeau mese acoperite de telefoane, hârtii, mașini de calculat și de scris, dosare, cărți groase legate în pânză cenușie. Borza, bătu și deschise o ușă capitonată. Un secretar îl primi:

— Tovarășul Hossu a lăsat vorbă că vă roagă să-l așteptați; a fost chemat la tovarășul Gheorghiu-Dej; întârzie o jumătate de oră...

— Cine-i aici? Nu e nimeni?

— Ba e tovarășul colonel Petrescu, cu un alt tovarăș.

— Spune-i că am sosit, zise Borza, zâmbindu-i secretarului care, înărunț și firav, îi admira statura și umerii largi.

Ușa ce da spre cabinetul lui Hossu se deschise și apărură directorul adjunct, Petrescu. Era în civil; părul începea să i se rarească, fața îi era brăzdată aspru; dar îi surâdeau ochii mici, albaștri, străpungători. Pangrati îl mai văzuse și-i știa povestea, — ani de temniță, ofițer politic în 44, până la ultimele lupte sub zidurile orașelor din Boemia, în primăvara 45, apoi trimis al Comitetului Central la Reșița, apoi...

Petrescu le întindea mâna:

— Noroc, măi! la veniți încoace, să vă așezați ca lumea...

Și-i conduse într'un birou alăturat. Nu era nimeni la masa mare

de stejar masiv, înegrit, sculptat în stilul florentin care a fost stilul de mobilier al Bucureștilor între 1930 și 1944. Nu era nimica pe placa de cristal; călimările de marmoră erau goale. Se așezară în fotolii adânci, de pluș cenușiu ca și tapiseria de pe pereții pe care atârnavă portretul lui Stalin și al conducătorilor partidului. În timp ce-i poftea să se așeze, le spuse repede:

— Vă rog să așteptați un moment; acumă trebuie să pice și tovarășul Hossu; iar eu am puțină treabă cu un tehnician cam învechit... și cam înrăit.

Răse cu dinți mari, albi:

— Fac pe avocatul...

Pangrați îl cunoscuse mai de mult pe Petrescu și se întrebă cu mirare cum va fi fiind acesta în rolul de avocat... Dar Petrescu ieșise, fără să mai dea amănunte. Borza se ridică:

— E cald... E prea cald...

Era o zi de început de August, și afară se înmuiașe asfaltul căii Victoriei. Borza deschise fereastra și curentul de aer făcu să fluture perdelele. În aceeași clipă, împinsă de bună seamă tot de curentul de aer, ușa pe care ieșise Petrescu se întredeschise. Era prea grea ca să se deschidă de tot; și rămase așa, de-abia crăpată. Din biroul alăturat se auzeau două voci. Una era a lui Petrescu. Hotărâtă, uneori tăioasă, și brutală, spunea:

— Îți oferim postul ăsta de consilier tehnic. E foarte înalt, domnule profesor.

Altă voce, mai răgușită și șovăitoare, răspundea:

— Regret... regret... dar nu pot. Sunt suferind, sunt bolnav.

Pangrați tresări. Unde auzise vocea asta? Deodată îl străfulgeră amintirea: era fostul lui dascăl, profesorul Lăzărescu!

— Cred că ești bolnav de amintiri, domnule profesor insistă vocea lui Petrescu. — Îți aduci aminte prea mult de trecut și-ți face rău. Uite, noi îți cunoaștem acel trecut. Dar facem ceeace nici un regim burghez n'ar face. Trecem peste trecutul dumitale. Nu luăm în seamă decât omul de știință — care nu e mort. Pe când servitorul regimurilor burgheze și fasciste, e mort. Sper cel puțin...

Cealaltă voce scoase un râs spart:

— Dacă e mort, ați contribuit să-l omoriți și dumneavoastră, comuniștii.

— La dracu cu trecutul! exclamă glasul lui Petrescu. — Pe noi ne interesează viitorul. Dumneata mai ești în stare să ajuti la construirea viitorului? A mai rămas în dumneata ceva care tresare când aude vorbindu-se de construire?

Se făcu o clipă de tăcere. Petrescu urmă:

— Ai o șansă unică, pe care ți-o oferă clasa muncitoare. Poți să supraviețuiești burgheziei care e condamnată și se descompune. Dumneata poți supraviețui — zece ani, douăzeci; cât mai ai viață. Îți vorbesc brutal, dar e în interesul dumitale. Ai văzut harta Canalului, cu proiectele de traseu, de ecluze, de instalații portuare? Uite-o aici. Dumneata știi s'o citești și fără să ți-o explic. Privește-o. Ai să primești propunerea noastră...

— Nu... Nu! Nu sunt sigur! Deloc nu sunt! exclamă alarmată vocea cealaltă, spărgându-se și pițigându-se. — Sunt bolnav! Nu pot!

— Ești bolnav? întreba Petrescu. — Ce-ți trebuie? Doctori? Medicamente?

— Regim... apă de Karlsbad...

— Câte lăzi de sticle îți trebuiesc pe lună? Îți aducem cu avionul din Cehoslovacia. Altceva? Uite, asta e harta portului Midia. Va fi unul din cele mai mari din Europa. Inceputul digului celui mare e opera dumitale. A fost lăsat în părăsire, bine înțeles. Noi facem un port cât toate zilele. Poftim: asta e...

Se făcuse tăcere. Borza și Pangrați se priveau cu un zâmbet ușor. Tăcerea se prelungea. Deodată apărură în ușa Petrescu. Nu părea fericit. Nu i se vedea pe față nici măcar satisfacția succesului. Le spuse:

— Pofțiți înăuntru...

Intrară într'un birou mult mai larg, cu mobile mari, grele, de nuc și stofă verde ca măslina crudă. Pe birou erau întinse planuri și hărți. Pangrați îl zări numai decât pe Lăzărescu, aplecat deasupra hărților, cu chelia lui strălucitoare. Petrescu le spuse:

— Profesorul Lăzărescu, consilier tehnic al nostru. Tovarășul Borza, secretarul Comitetului de partid al Canalului. Tovarășul inginer Pangrați

Lăzărescu îi privi o clipă peste ochelari, înălțând din sprâncenele negre, stufoase. Apoi, încovoiat, cu mâinile la spate, începu să se plimbe prin fața hărții uriașe a Canalului. Deodată se întoarse către Petrescu și spuse:

— Primesc... deși n'am încredere în lucrare.

Ceilalți tăceau. Profesorul se plimbă iar prin fața hărții. Apoi zise:

— Mi se pare riscată!

Petrescu râse liniștit.

— Ai să-ți schimbi părerea. Deocamdată, te invităm la ședința noastră de lucru de poimăine dimineață. La ora opt dimineața, trimit mașina. E bine?

Și-i întinse mâna. Lăzărescu i-o strânse, privindu-l cercetător, pe deasupra ochelarilor, ca și cum ar fi văzut o vietate ciudată. Deși, în clipa aceea, fără să-și dea seama, el era cel care semăna cu una, și anume cu o bufniță. Tot atât de cercetător îi privi și pe ceilalți, pe sub sprâncenele stufoase. „Mă recunoaște?” se întreba Pangrați. Dar era ars de soare și profesorul Lăzărescu era de fapt absent, cu gândurile lui. Deodată profesorul le întoarse spatele și plecă, greșind ușa.

— Nu pe-acolo! Pe aici! strigă Petrescu și-i arătă ușa. Lăzărescu, în loc să mulțumească, îl mai privi odată, cu aceeași uimire, și ieși.

Profesorul Alexandru Nicolaevici Serafimov, academician, conducătorul unuia din institutele Universității din Leningrad, șef al echipei de tehnicieni sovietici care lucrau cu Direcția Generală a Canalului și unul din cei mai de vază geologi sovietici, era un bărbat voinic, de statură mijlocie. Deși părul cărunt îi trăda vârsta de cincizeci de ani și mai bine, obrazul arăta sănătate și putere; și ochii cenușii îi erau limpezi, îndărătul ochelarilor cu ramă subțire de oțel. Intrând, strânsese mâna celor de față. Se așezase pe fotoliul pe care Hossu i-l oferise lângă el, și arun-

case o privire împrejur. Erau toți acolo. Hossu, masiv, atent, cu o anumită blândețe în priviri, contrastând cu asprimea și hotărîrea chipului. Era Borza, ascuns îndărătul unui nor de fum albăstriu — începuse adineauri al doilea pachet de „Carpați” din ziua aceea. Era Petrescu; apoi era inginerul șef și un grup de ingineri dela biroul de proiectări; pe un scaun retras discret mai îndărăt, între Serafimov și Hossu, interpretul. Și, în sfârșit, Pangrati, care vorbea. Își desfăcuse pe genunchi dosarul cu hârtii și-și arunca din când în când ochii pe schițe și pe calcule, deși cunoștea pe dinafară datele și cifrele. Vorbea liniștit, hotărît, părând sigur de ce susține. Împrejurul lui, fumul se ridica în fire albăstrii din țigări. Era o ședință fără nimic solemn; oamenii ședeau pe fotolii sau pe canapea, în cerc; unii își pusese ră mâinile pe jos, lângă picioare. Inginerii își luau note; unul compara datele lui Pangrati cu o hartă pe care-o ținea desfășurată pe genunchi. Numai trei oameni nu-și însemnau nimic, și pe fața lor nu se zărea interesul, aprobarea sau îndoiala, ca pe a inginerilor. Erau Serafimov, Hossu și inginerul șef. Serafimov își scoase ochelarii și și-i ștergea cu batista, ascultând șoapta necurmată a interpretului aplecat lângă urechea lui. El privea neclintit, pătrunzător, pe Pangrati, ca și cum ar fi voit să înțeleagă, să-i citească de pe față tot ce spune, și să-l cunoască și pe el, pe Pangrati, până'n adâncuri. Hossu își rezemase coatele pe placa de sticlă a biroului și lăsa țigara să-i ardă, uitată între degete. Era un om puternic, liniștit, cu privirea aceea cercetătoare sub fruntea înaltă, deasupra căreia începea să se rărească părul. Și el, și inginerul șef, îl priveau pe Pangrati în același fel, cântărindu-l, judecându-l. Inginerul-șef își rezemase bărbia'n palmă și-și pusese două degete pe buze. Se pregătea să asculte multă vreme. Încă dela început se făcuse o tăcere desăvârșită. Secretarul intră în vârful picioarelor și-i șopti ceva lui Petrescu. Acesta se ridică, îi spuse ceva la ureche lui Hossu care dădu din cap și Petrescu eși. Iarăși se făcu tăcere. Din când în când se auzea cineva tușind ca să-și dreagă inutil glasul. Răsuna, liniștită, convinsă, vocea lui Pangrati, dealungul minuterelor, sferturilor de oră... o oră... o oră și un sfert... și jumătate... Pangrati expunea situația, descria natura terenului, proprietățile solului, structura geologică așa cum îi fusese dată dela început, greutatea excavațiilor de probă, și în sfârșit impasul la care se ajunsese și în fața căruia conducerea tehnică a șantierului aceluia depărtat, unul din atâtea, nu lua nici o atitudine și lăsa și Direcția în neștiința aceluia impas, mărunț față de proporțiile uriașe ale lucrării, dar care totuși trebuia suprimat. ...Apoi ideea lui, îndoilele care-l întâmpinaseră, dificultățile teoretice și practice, și acum, soluția pe care o propunea, desfăcută în argumente, schițe, schema unui program de lucru...

Doi dintre ingineri se priviră cu un zâmbet ironic, și unul murmură:

— Vrea să ne învețe meseria...

Apoi se uitară la inginerul-șef, căutând pe chipul lui semne de aprobare sau desaprobare; dar inginerul-șef al construcției Canalului asculta atent, neclintit, privindu-l cercetător pe Pangrati.

Acesta se încălzise vorbind; ochii îi străluceau și i se umezise fruntea. Și-o șterse cu dosul mâinii, o mișcare deprinsă pe șantier, și începu să-și adune hârțiile:

— ...și deși nu e o mare îmbunătățire a stadiului actual al lucră-

rilor, totuși la scara ei redusă, va fi o complectare... hm... folositoare. Și care va economisi toată acea modificare de traseu, atât de costisitoare și de greoaie. Cred că, în concluzie, noi, colectivul de ingineri de pe șantierul dela N..., nu ne putem lăuda cu proiectul pe care l-am expus eu aici în fața dumneavoastră, pentru că nu e mare lucru, și de fapt era dela sine înțeles. Mai degrabă ne putem simți vinovați că n'am prezentat proiectul acum două-trei săptămâni, când situația terenului era tot atât de evidentă ca azi!

Strânse hârtiile și le vârî în geantă. Tăcerea era desăvârșită. Pangrati își putea auzi inima cum bate. Deodată glasul grav al lui Hossu rosti:

— Dumneata de ce dai vina pe întreg colectivul? Ți-e frică să-l critici pe tovarășul șef de șantier?

Vorbise aspru, și-l privea ascuțit pe Pangrati, parc'ar fi așteptat nu numai răspuns, ci, cu curiozitate, un anumit fel de răspuns. Pangrati se roși ușor și spuse:

— Dacă'm fi analizat anume munca de conducere a șantierului, ași fi precizat mai mult.

Hossu dădu din cap. Părea mulțumit. Zise scurt:

— Altădată.

Și nemijlocit întrebă:

— Cine are cuvântul? Alexandru Nicolaievici...

Profesorul Serafimov vorbi cu un glas bărbătesc, din piept, mlădiat de finețea accentului din Leningrad:

— Eu cred că ședința aceasta a fost deosebit de folositoare... că ne-a învățat un lucru de seamă... Căci, deși, cum a spus tovarășul Pangrati, — și vreau să spun dela început că-i dau dreptate, soluția sa e bună, și, cu anumite îmbunătățiri, trebuie pusă în practică — deși obiectul ședinței poate părea un lucru curent, al muncii de fiecare zi, totuși plecând dela lucrul acesta, putem merge adânc, în esența muncii noastre aici...

Se opri o clipă pe gânduri. Apoi își puse ochelarii și, uitându-se împrejur, la fiecare om în parte, spuse apăsător:

— Trebuie să avem față de natură, față de solul pe care-l transformăm, o atitudine activă! Ce avem aici în fața noastră? O soluție comodă. Pasivă. Leneșă...

Râse scurt:

— Soluția omului care se culcă pe cuptor... că lucrurile tot se fac, și fără încordarea minții... Până la urmă, e cea mai scumpă, cea care face cea mai mare risipă de bani, de materiale, de muncă omenească, tovarăși... Și e apoi soluția activă. Nu mă supun terenului. Il transform. Chiar înainte de a începe excavațiile.

Vorbise hotărât, accentuând fiecare cuvânt cu un gest al pumnului strâns. Acuma se uită împrejur, și râse puțin încurcat, cu un râs care-l întinerea. Zise:

— Nu strică să vedem lucrurile în înțelesul lor adânc... Ce v'am spus, e o atitudine nu numai în știință, ci și în viață... atitudinea poporului nostru față de viață.

Luă un creion și întinse mâna:

— Și acum, iată ce ași propune... Dacă tovarășul Pangrati vrea să-mi dea schițele pe care le-a făcut...

Sedința se sfârșise. Oamenii se ridicau, își luau gențile de pe jos. Inginerul-șef îl trăsese la o parte pe Pangrati și-l întreba un amănunt tehnic. Profesorul Serafimov vorbea cu Hossu:

— Astăzi oamenii tineri trebuie să învețe repede... e nevoie de ei...

Hossu zâmbi:

— Dar noi, cei mai puțin tineri?

— Dumneavoastră ați învățat cel mai repede... fiindcă nu era nimeni în loc. Așa am învățat noi, — și mai greu, mult mai greu — în 918, 919, 920...

Și profesorul Serafimov rămase o clipă pe gânduri. Scutură din cap, surâzând amintirii. Murmură:

— Nouă sute optsprezece...

Apoi puse mâna pe brațul lui Hossu:

— Tovarășe Hossu... obține, te rog, un loc pentru tânărul acesta cu proiectul, în trenul... hm... dela douăsprezece... Pe drum, ași putea să mai discut cu el amănunte... și să-l mai învăț unele lucruri...

Hossu se gândi o clipă:

— Să încercăm. Am să telefonez...

Peste zece minute, Pangrati o căuta la telefon pe Dona, din biroul lui Petrescu.

Îi răspunse chiar vocea Donei. Pangrati încercă să-și stăpânească glasul:

— Eu sunt, Dona. Am sosit azi noapte, la o oră când nu te puteam chema... și trebuie să plec chiar acum îndărăt, peste un ceas... Pot veni să te văd? Spune. Iau o mașină și vin să te văd... Așteaptă-mă...

— Tu ești? întreba cu oarecare mirare vocea Donei. Dar de ce trebuie să pleci chiar așa curând?

— Trebuie; am să-ți explic de ce, zise iute Pangrati, fericit că Dona vrea ca el să rămâie mai multă vreme în București.

— Nu se poate să rămâi azi după amiază?

— Nu, draga mea, murmură Pangrati în receptor, apoi, mai tare: — Asta era și planul meu, dar a intervenit ceva neașteptat...

— pentru că, vezi tu, urma vocea Donei, puțin târăgănată, pentru că acum am oră la coafor... mi-am reținut ora asta, între douăsprezece și unu...

— A, da, zise Pangrati și rămase mut câteva clipe. La cellalt capăt al firului, glasul Donei urma:

—... și cred că preferi să nu mă vezi deloc decât să mă vezi sbârlită...

Asta era ca un fel de scuză; ca un fel de îmlânzire a frazei dinainte; poate că în clipa aceasta zâmbea. Pangrati se reîntoarse din propria sa amărăciune înghețată și zise mai potolit:

— Nu; prefer să te văd zbârlită decât deloc.

— E o preferință destul de calmă; sau așa pare la telefon, zise Dona. Nu pari agitat. Cred că ai suporta să nu mă vezi...

— Ascultă, zise necăjit Pangrati; ce e cu tine? Ai înebunit? Nu-ți dai seama că trebuie să ne vedem? Așteaptă-mă. Sosesc în zece minute.

Se uita împrejur; nu era nimeni să-l audă. Cu atât mai bine. Dona râdea argintiu:

— Te-ai molipsit dela manierele prietenilor tăi de pe șantier... Așa se vorbește cu o cucoană?

— Îți cer scuze, zise Pangrati, fără entuziasm. Așteaptă-mă.

Și puse receptorul jos. Coborînd scările, și apoi în căutarea unui taxi, pe străzile umbrite dimprejurul căii Victoriei — clădiri mari, oficiale și castani sub cerul albastru, fierbinte — Pangrati se întreba, neliniștit: „Ce-i cu ea? M'a uitat? N'o mai interesez? E ușurință la mijloc, ușurință îngrozitoare, nebunească, pentru care ar merita s'o disprețuesc — sau ce? Prostie? Cochetărie? Sau pur și simplu, nu mă iubește și o plictisesc”. Nu găsise răspuns la întrebările acestea nici în clipa când mașina se opri în fața binecunoscutului grilaj înalt de fier, dincolo de care era casa vopsită galben acum câteva zeci de ani, cu perdeaua groasă de glicină și viță sălbatică revărsându-se de pe balcon. În clipa când Pangrati trânti ușa mașinii, Dona apăruse în intrarea cea mare străjuită de coloane de zidărie și ghips. Era la fel de albă și de subțire ca totdeauna, cu brațele goale și îmbrăcată într-o rochie de mătase lucioasă de un albastru-cenușiu. Ii întinse lui Mihai Pangrati mâna îngustă și răcoroasă privindu-l cu curiozitate:

— Te-ai înegrit acolo, și ai slăbit...

— Ai primit scrisorile? întrebă Pangrati.

— Da... pentru un inginer, scrii destul de mult... Știi că eu nu prea știu să scriu; deaceia ți-am răspuns așa de puțin...

Pangrati zâmbi rece:

— Le-ai cetit măcar?

Ea-l privi cu mirare și izbucni într'un râs ușor:

— Ce e cu tine? **Ma parole, il me fait une scène...** Imi faci o scenă, Mihai?

— După toate regulile artei, zise Pangrati. Dar înainte de scenă, dă-mi voie să-ți explic de ce nu pot sta mai mult.

Și-i povesti ședința de dimineață. Vorbind despre ce se petrecuse în ședință, se însufleți și fără să bage de seamă, începu să-i istorisească Donei întreaga desfășurare a lucrurilor:

— Mlaștini ca de-aici la Facultatea de Drept. Îți închipui ce înseamnă asta pentru mijloacele încă primitive pe care le avem anul ăsta. Dar cum să bagi săpători și căruțe acolo? Și chiar mașinile — ași vrea să le vezi odată, draglinele cele mari, o să te impresioneze — oricât de puternice, nu pot pridiți pe terenul acela fără consistență. Problema era, să-i dăm consistență terenului; dar cum? Ei, soluția era foarte simplă, și dacă șeful șantierului n'ar fi pus bețe în roate și ar fi fost un om cu inițiativă, acum mlaștina ar fi pe jumătate secată. Așa, cel puțin l-am interesat pentru soluția asta pe inginerul șef al Canalului și pe Serafimov; ce om minunat e bătrânul Serafimov! Trebuie să-ți vorbesc despre el...

Deodată se opri. Dona căsca discret. Se plimbau pe trotuarul neegal din cărămizi pătrate, pe care se adunaseră niște porumbei. Mihai Pangrati vorbi:

— Adevărul e că venisem să-ți spun alt ceva. Cu totul altceva...

— Nu veniseși să-mi vorbești despre șantier? întrebă Dona. Pangrati râse:

— Nu; deși m'ași bucura tare mult să te intereseze... totul ar fi altfel, atunci...

— Cum, dar mă interesează enorm, murmură Dona. Pangrati se întunecă ușor:

— Nu mai glumi așa... Venisem să-ți spun că m'am gândit toată vre-

mea la tine. Am aşteptat în fiecare zi să mă întorc ca să te văd. Lucram cât doi, ca să-mi creez faţă de mine însumi o justificare, ştii, — să-mi pot spune: ei, ai făcut treabă, acumă meriţi s'o vezi pe Dona, o zi...

— Am devenit un premiu? întrebă Dona.

— Ar fi bine dac'ai putea lucra alături de mine... începui Pangrati.

— Nu, mulţumesc, zise Dona.

— Ei, atunci, trebuie să te resemnezi să fii un premiu, zise Pangrati strângându-i mâna. Dona îşi lăsa mâna moale, ca moartă. Zise cu un aer resemnat:

— Mai vorbeşte-mi despre şantier...

— Aşi vrea să te strâng în braţe şi să te sărut, murmură Pangrati, cu buzele uscate. Ea răspunse, zâmbind:

— Dacă sapi bine săptămâna viitoare, poate ai să meriţi asta.

Pangrati întoarse capul şi se uită la zidul casei pe lângă care treceau. Apoi aprinse o ţigară şi zise, suflând fumul:

— Te rog să mă ierţi dacă am luat un ton prea dramatic... prea romantic. E nesperios, recunosc...

Şi adăugă:

— Din punctul tău de vedere.

— Dece? întrebă Dona. Mi se pare puţin exagerat, dar e o dovadă de naivitate, de prospeţime, de simţire din partea ta — îţi şade bine...

Vorbea serios, şi cu oarecare mâhnire. Pangrati dădu din umeri şi tăcu. Mergeau aşa, alături, pe trotuarul pe lângă care felinarele de gaz rămăseseră neaprinse de treizeci de ani şi rugineau verde. Mergeau alături, tăcuţi. Intr'un târziu, Dona îl luă de braţ — îi simţi la încheietura braţului mâna uşoară — şi-i spuse:

— Nu fii supărat pe mine... Eu sunt de vină... Nu pot să simt nimic pentru lucrurile care te interesează pe tine... pentru Canal... decât, în cel mai bun caz, indiferenţă. În cel mai bun caz... Iartă-mă...

Apoi, după o clipă, murmură:

— Să ne întoarcem...

Pangrati tăcea. La despărţire, îi sărută palmele mâinilor. Dona zise:

— Să-mi scrii... Când mai vii?

— Cred că peste o lună, zise Pangrati răguşit. Dacă trebuie făcută uzina electrică, nu mă mişc de-acolo o lună...

Dona dădu din cap fără să-l privească şi intră în casă.

Se duse sus, s'o vadă pe mătuşa Elvira. Mătuşa Elvira citea o carte — un roman franţuzesc cu coperta galbenă.

— Ai dormit bine, Elviro? întrebă Dona.

— Foarte bine, mulţumesc... Ce e cu tine?

Dona se așeză într'un fotoliu de mătase galbenă cu flori cenuşii. Şedea cu mâinile în poală. Părea şi mai palidă ca de obicei şi parcă mai matură — o umbră de bătrâneţe peste un obraz aproape copilăresc. Întrebă cu un aer absent:

— Elvira, când crezi c'o să vie războiul?

— Curând, zise mătuşa Elvira. Dece?

— Câteodată, şopti Dona, mi-e greu... Nu mai înţeleg nimic...

Mătuşa Elvira o privi cu o compătimire rece, jucându-se cu un inel cu smaragd. Murmură:

— Cine știe? Poate că nici după război n'o să mai înțelegem nimic... Cine ți-a telefonat? Idiotul acela, inginerul?

— Da, zise Dona și începu să-și frământă mâinile. Părea desuădăjduită. Iși frângea mâinile subțiri și albe.

— Și l-ai văzut?

În loc de răspuns, Dona șopti mașinal:

— Câte odată nu mai înțeleg nimic... Nu mai înțeleg... Nu mai înțeleg nimic...

6

Pe când trenul special se depărta de București, îl cuprinse iarăși pe Mihai Pangrati tulburarea care-și avea rădăcina încă în întâlnirea cu tată-său, din noaptea trecută.

Se despărțise de Dona și abia avusese timp să-și ia rămas bun dela bătrânul Pangrati. O mașină a Direcției Generale îl adusese la gară. Mihai Pangrati își dădu seama că nu e Gara de Nord, ci una din cele mici. Trenul pornise numai decăt, de la peronul gol, păzit de ostași cu șepci albastre. Era un tren cu numai trei vagoane. În vagonul în care era Pangrati se aflau ingineri, savanți, un întreg stat-major de tehnicieni; recunoscuse printre ei oameni pe care nu-i văzuse decăt la catedre universitare. Înțelese din cuvintele pe care le schimbau ei că se află într'un tren special, care-l ducea spre zona Canalului pe Gheorghe Gheorghiu-Dej. Pe linia liberă, trenul gonia, lăsând în urmă mărfare oprite în gări și câmpuri pe care tractoarele ridicau nori de praf împrejurul clădirilor albe ale gospodăriilor agricole de Stat, între perdele de pomi, sub cerul albastru și fierbinte al lui August.

Profesorul Serafimov îi așezase lângă el pe Pangrati și încă doi ingineri, unul de pe șantierul dela Mircea-Vodă și celălalt dela Cernavodă, și îi întreba liniștit, nenumărate detalii tehnice pe care le discuta cu ei pe rând. Pangrati era atent; intra pasionat în discuție. Dar fiecare clipă de tăcere era o primeidie, fiindcă putea să-l arunce iar în frământarea și tulburarea sa. Dobândise un succes. Acolo, departe pe stepa arsă de soare, lucrările aveau să ia o înfățișare nouă și acum, după ce oamenii partidului îl sprijiniseră astfel, era de așteptat să-l sprijine și în chestiunea uzinei electrice. Știa asta și se bucura. Dar în bucuria asta se amesteca mâhnirea întâlnirii cu tată-său, atât de firav, de îpuținat la puteri, pâlپând încă — dar câtă vreme? Și apoi nemulțumirea întâlnirii cu Dona, gustul de cenușă ce-i venise simțind-o că nu e alături de el, că vorbesc limbi deosebite și gândesc fiecare alte gânduri...

Pangrati privea pierdut o mare nesfârșită de câmpii joase, inundabile, cu zăvoaie de sălcii. Undeva sclipea Dunărea. Sub roțile trenului uruia metalul podului uriaș dela Cernavodă.

Profesorul Serafimov întreabă:

-- Care e părerea dumatăle, tovarășe Pangrati?

Pangrati tresări, încurcat și nemulțumit că se lăsase furat de gânduri. Profesorul Serafimov întreabă prietenos:

— Vii de pe șantier... Ești obosit?

— Nu, tovarășe profesor, vorbi Pangrati cu voce răgușită, asprită de nemulțumire. Am probleme de viață, nerezolvate...

Numai decăt după ce rostise aceste cuvinte, îl străpunsese o ascuțită părere de rău, și-i dogorîra obrazii. Vorbise de lucrurile lui cele mai intime,

unui om care-și lăsase familia ca să muncească aici, zi și noapte, departe de casă, unui om care nu-și îngăduia odihnă și care trebuia să se gândească la probleme nesfârșit mai importante decât viața intimă a lui Mihai Pangrati... Vorbise față de ceilalți doi, față de interpret și cui? unui om care, oricâtă stimă îi inspira, era totuși un străin... li era rușine și necaz. Da, oboseala și tulburarea acestei zile...

Profesorul Serafimov își scosese ochelarii și clipea din ochii obosiți. Murmură:

— Uite... cred că toți oamenii cinstiți au de luptat cu viața... în multe feluri. Nu știu cum fac alții, tovarășe, dar ași vrea să-ți spun cum am făcut eu... Primește cuvântul meu ca al unui om mai în vârstă...

Zăbovi o clipă, apoi urmă:

— Viața noastră e ca o bucată dintr'un tablou uriaș. Dacă o privești despărțită de tablou, nu pricepi nimic; niște culori alăturate fără noimă... Viața noastră își capătă înțelesul abia când trăim conștient în istorie, în mișcarea istoriei... Când ne dăm seama că suntem într'o mișcare largă, al cărei ritm atârână și de voința noastră, de munca noastră, de felul cum ne chibzuim viața. Și atunci, crede-mă, dragul meu... cum îl cheamă pe tatăl dumitale?

— Nicolae, murmură Pangrati.

— Crede-mă, Mihail Nicolaevici, problemele nerezolvate par mărunte, tare mărunte... și se desleagă mai ușor... Atunci, ești mai liber — de fapt, atunci ești într'adevăr liber... Iată, voi puteți simți asta mai bine decât mulți compatrioți de-ai voștri... Aici, la Canal, simțiți mai bine ritmul construcției socialismului; e mai limpede poziția fiecăruia față de viață, față de problemele cele mari...

Răse liniștit:

— Iar filosofie, tovarăși... Au câteodată și geologii clipele lor când filosofează... Să ne întorcem la ale noastre... Vorbeam de amenajarea depresiunilor laterale...

V

H o ț i i

1

În aceeași dimineață când Pangrati își susținuse proiectul în ședința dela Direcția Generală, Maței aștepta, pe peronul gării Cernavodă. Era de vreme. De după dealurile scunde din Răsărit, se ridica o vâlvoare roșie. Păsările se trezeau în castanii și duzii gării, ciripind. În spre Apus era podul cenușiu cu păenjenișul lui de metal, deasupra Dunării. Șlepuri erau ancorate pe fluviu, un nor ușor de fum ieșea din coșurile fabricii de ciment și mai încolo totul, câmpia și brațul cellalt al Dunării, se pierdea, într'o ceață trandafirie.

Maței se simțea proaspăt, treaz, limpede; vibra în el' așteptarea, nerăbdarea, și-l făcea să se uite din când în când la ceas; al'minterea, nu se vedea nimic pe el, nu se mișca, nu se plimba pe peronul gării, părea răbdător și chiar nepăsător.

De departe, de pe pod, se auzi uruind autorapidul care claxona îndelung.

Maftei făcu un pas, apropiindu-se de marginea peronului. Peste câteva secunde, cele două vagoane roșii și albe năvăleau în gară, cu ferestrele sticlind în lumina răsăritului. La una din ferestre, Maftei o zări pe nevastă-sa, care-i făcea semn. El surâse și-și flutură mâna într'acolo; apoi se urcă repede în vagon. O întâlni pe culoar: venea spre el. Se priviră și-și strânsesă mâinile amândouă, tare de tot. Maftei murmură :

— Bine-ai venit...

Ea îi zâmbi, cu ochii ei cenușii, și spuse în șoaptă:

— Bine-ai venit...

Ca să-și ascundă bucuria și tulburarea, Maftei începu să-și caute biletul :

— Ia să vedem unde am locul... te pomenești că mi l-or fi dat chiar lângă tine? Uite-l... locul numărul șaisprezece...

Nu era lângă ea. Lângă ea nu era loc liber. Vagonul era plin de oameni, ingineri, funcționari, ofițeri. Maftei o luă de braț și o atrase ușor spre el :

— Hai să stăm la capătul vagonului...

În picioare, printre valize, se priviră iarăși. Ea murmură :

— Ești obosit... dar bine, nu-i așa? Ești mulțumit...

Și-l privea cercetător. Se cunoșteau de zece ani, erau căsătoriți de opt; își știau cele mai mici schimbări și umbre ale feții sau ale ochilor. Ea era scundă, cu un obraz blând, cam palid, înrămat în bucle castanii. Maftei o cuprinse de umăr și murmură :

— Măi fată, măi...

Era și ea aproape de vârsta lui, femeie de treizeci de ani, dar de când se cunoșteau, el tot așa îi spunea, îndrăgostit și totuși, într'un anumit fel, frățește : „Măi fată, măi...”.

Autorapidul gonia vâjâind prin valea strânsă între râpe de lut. Bălțile cu țăntări, păpuriș și nuferi, străluceau în soarele dimineții. Apoi urmau costișe pustii, galbene-cenușii, pereți scunzi de stâncă prăbușită. Iar deasupra, cerul senin era la fel de pustiu ca și locurile acelea ale părăsirii. Din loc în loc apăreau barăci albe, toate la fel, și împrejurul lor bordeie de stuf, căruțe răzlețe, cai înhămați sau slobozi pe câmp.

— Uite! Canalul! spuse deodată, tresărind, nevasta lui Maftei.

Se vedeau grupuri de oameni și de căruțe într'o forfotă înceată, într'un șanț larg de zeci de metri, dar care le venea oamenilor numai până la brâu. Săpau și încăreau căruțele cu pământ. În rânduri ca ostașii, se ridicau nenumărați stâlpi de pământ rămași în mijlocul săpăturii.

— Uite, stâlpii ăia de pământ, zise Maftei. Le zice „martori” : după ei se măsoară cât au lucrat oamenii.

Nevastă-sa nu răspunse. Nu-și putea deslipi privirea dela șanțul acela în care se mișcau încet căruțe și oameni.

Deodată șanțul dispăru, ascuns de grămezi de pământ cenușiu și negru. Îndărătul lor se zăreau brațe lungi de metal și cabluri, care se mișcau încet și puternic.

— Uite: excavatoare, zise Maftei.

Erau două mașini care lucrau, acolo îndărătul mormanelor de pământ. Apoi, pe kilometri întregi, nu mai era nimic, decât mormanele de pământ, printre care se vedea uneori șanțul puțin adânc, năpădit de noroaie și pânze de apă murdară. Iarăși apăru un excavator. Rămase în urmă.

Deodată șanțul se întrerupse. Incepu câmpul, bălțile, stufărișurile, singurătatea.

— Asta-i tot? întrebă mirată Maria Maftei.

— Acum o lună, zise Maftei, nu era nimica pe-aici. Acum e ce vezi... La anul, o să fie de zece ori mai multe excavatoare...

— Și când o să fie gata? întrebă ea iarăși.

— Cred că la sfârșitul primului cincinal...

Pe coastele văii se zăreau grupuri de barăci. Uneori, alături de calea ferată, se înălțau grămezi de piatră și stive de cherestea. Pe șosea păreau a sta în loc, dar în realitate mergeau foarte încet, patru tăvăluguri cu motor, cutremurându-se și improșcând ritmic nouri de fum. Pe un drum proaspăt tăiat peste câmp, camioane trecură, trăgând după ele nouri de praf.

Maria Maftei se ntoarse către bărbatu-său și-l privi în față. Se vedea că e încurcată, că șovăie dar că-și biruie șovăiala. Zise :

— Să-ți spun cinstit... Parcă-i numai sgâriat pământul...

Maftei zâmbi. O știa: așa era: făcea față, vitejește, când avea vreo îndoială, și o scotea la vedere, discuta deschis cu el. Maftei vorbi :

— Așa-i. Adevărat. Numai că de-aia ne-a trimis partidul aici ...Înțelegi? Ca să nu fie numai sgâriat pământul, ci să vedem vapoarele și șlepurile, uite, pe-acolo...

Și arată, pe geam, valea pustie, păpurișurile încremenite sub cerul de secetă. Era o priveliște întristătoare, o vale a desamăgirii. Maftei spunea domol :

— De-acolo, chiar pe-acolo... Nu-ți vine a crede ochilor că pe-acolo or să alunece vapoarele. Dar trebuie să crezi. Trebuie să te gândești atâta la Canal, până să-ți poți închipui că vezi aievea pe-acolo o pânză de apă, printre maluri...

Nu era încă nici o pânză de apă: erau noroaie ce se uscau și se crăpau sub arșiță. Nu erau nici maluri: erau pășuni sărace, pe care se înșoreau șerpuii.

— ...Și pe-alături să vezi șoselele noi, rețeaua de căi ferate, liniile electrice de înaltă tensiune... și colo departe, Medgidia — orașul nou, că pe-âl vechiu o să-l spintece Canalul... La astea trebuie să te gândești, mereu, și trebuie să înțelegi, să știi într'adevăr că or să se facă...

Și privirea i se pierdu dealungul acelei văi care șerpuia între dealuri cafenii-cenușii ca spinarea iepurelui sau a vulpii de stepă. Maria Maftei îl ascultase cu luare-aminte. Tăcea. Încet, îi puse mâna pe braț .

Mai târziu, Maftei murmură:

— La Medgidia trebuie să mă dau jos. Mă duc pe șantier .Tu ia legătură cu sindicatul la Constanța; și du-te de te odihnește...

— O să mă duc să văd marea, că n'am văzut-o decât în poze...

— Da.., și deseară mă'ntorc și eu, că am să-ți povestesc la lucruri, de să nu mai isprăvesc...

— Când o să ai timp? întrebă ea neîncrezătoare. Că din ședințe nu mai ieși...

Vorbise liniștit ,ca un om care s'a împăcat cu lucrul acela. Maftei rămase o clipă pe gânduri, apoi zise:

— Acuma mă duc aici, la N.., pe urmă la Poarta Albă, pe urmă la Ovidiu... Seara am o ședință la Comitetul Canalului. Până la unsprezece se termină. Până la unsprezece și jumătate cel mai târziu. Sânt nopți cu lună, încât o să ne plimbăm pe cheiu, pe lângă mare...

Maria Maftei dădu din cap, zâmbind:

— Bine, bine... o să te aștept...

Tăcură iar. Ea întrebă într'un târziu:

— Cu organizarea sindicatului cum stați?

Maftei dădu din umeri, nemulțumit:

— Pe două șantiere din trei, nu e... și pe celelalte, spre Medgidia și Cernavodă, tot situația asta...

Autorapidul frână.

— Uite, Medgidia... trebuie să mă dau jos...

Ii strânse mâna, apoi șovăi o clipă. Deodată se hotărî, și o sărută pe nevastă-sa pe amândoi obraji. Sări din vagon și rămase pe peron, uitându-se la el. Autorapidul claxonă prelung și începu să alunece pe linie. La fereastră, Maria îi zâmbi și Maftei flutură mâna multă vreme, până vagoanele albe și roșii dispărură. Apoi se'ntoarse și ieși din gară. Se uită împrejur. Orașul turcesc cu minaret, împrejurul căruia crescuse alt oraș, românesc, dar tot cu case scunde și cenușii, ațipise sub soarele ce se înălța în cerul dimineții. Pe o coastă de deal, deasupra orașului, se zăreau săpături, furnicarul de oameni, căruțe și camioane, al unui șantier. Acolo avea să fie orașul nou. Dar Maftei nu într'acolo voia să meargă.

Stătu o clipă pe șosea, uitându-se la niște camioane încărcate cu muncitori. Când se apropie primul, Maftei ridică mâna. Il cuprinse norul de praf și mirosul de benzină și cauciuc cald.

— Mergi la N... tovarășe? strigă Maftei.

— Sue repede! răspunse șoferul. Maftei se urcă și camionul porni mai departe, sub cerul ce începuse să ardă. Maftei se așeză rezemat cu spatele de tabla cabinei, alături de un muncitor. Umerii lor se ciocneau la fiecare sdruncinătură a camionului. Dar nici Maftei, nici cellalt nu luau asta în seamă. Maftei se uită împrejur. Oamenii erau plini de praf, cu părul alb de pulbere; cam trași la față; și vreo doi aveau pe haine fire de paie sau semințe ghimpoase ca niște arici mărunți; dormiseră pe câmp sau prin grajdurile țărănilor. Printre ei, Maftei îl recunoscu pe Achim și-l întrebă:

— Cum merge treaba, tovarășe Achim?

Chipul negricios și aspru al lui Achim se lumină:

— Noroc, tovarășe Maftei... Vii pe la noi?

— Da... văd că dumneata însă te-ai mutat...

— Eu?Nu ... Am fost la Medgidia să mai fac rost de săpători... măcar că n'avem căruțe destule...

— S'au mai potolit zvonurile, tovarășe Achim?

Achim se încruntă:

— O să se potolească ele. Noi acum am început să-l tragem pe loc la răspundere, pe care-l auzim că duce vorba dela unul la altul... Pe loc îl scuturăm: cine ți-a spus? Da' tu dece spui mai departe? Da' crezi ce spui? Ei, apai dacă nu crezi, dece spui? Sau dacă crezi, ia să stăm să ne socotim: așa o fi? Și 'ntoarce-l și pe-o față și pe alta, până pricepe...

— Așa, zise domol Maftei. Te-ași întreba ceva. Ai zis adineauri noi. Care noi?

— Noi, comuniștii... Și nu numai noi. Toți care sânt oameni de treabă pe șantier...

— Și cu munca de partid cum merge? Poți să-l ajuți pe tovarășul Mitică?

— Apăi eu acu'veo câteva zile ce ziceam? Cum să mă pui pe mine în biroul organizației? Că nu știu să scriu, decât așa, ce învăț acum, a, b, ba... Dar văd că tot am făcut o treabă de folos...

Și râse mulțumit, dar tot încruntat :

— Că eu am scornit metoda asta, cu frecușul zvonarilor. Cum îl auzi, ia-l de piept: cin'ți-a spus? Da' tu, crezi? Și dă-i, și dă-i...

— Dar ia spune, întrebă răbdător Maftei: cu cantina tot așa stați?

Unul din cei care moțăiseră pân'atunci înălță capul și zise :

— Prost stăm, tovarășe... Uite, eu sunt din echipa lui nea Achim...

— Da, zise Achim. Am venit împreună să căutăm săpători.

— Ei, zise omul, culegându-și un fir de fân de pe pantalonii cenușii de praf. Muncim din greu. Scoatem două sute optzeci și trei sute la sută din normă.

Achim îl întrerupse, mândru :

— Știi cât am făcut ieri mă? Treisute cinzeci! și se 'ntoarse spre Maftei :

— Treisute cinzeci la sută **peste**, tovarășe!

Cellalt zise :

— Da. Am făcut. Dar ce se'ntâmplă? După o muncă de-asta ți-i foame, de-ai mânca și pământ. Când colo, la cantină, ciorbă chioară, mâncare puțină. Bine că e pâinea destulă.

Maftei îl privi pe Achim. Acesta zise :

— Noi ne-am gândit, și ne-am răsgândit... Și-am zis așa: cantinierul ăsta ori e prost, ori e hoț, ori e dușman. Dar prost sau hoț, tot dușman este, că tot acolo ajunge. Il atinge pe muncitor în soartă. Azi mănânci prost, mâine iar, o săptămână, două, trei, și muncești pe rupte; începe să se prăpădească sănătatea oamenilor, nu le mai e drag de muncă, nu le mai e drag Canalul...

— Așa, zise liniștit Maftei.

Muncitorul din echipa lui Achim întări :

— Da. Așa e.

Dar Achim mormăi, privindu-l pe Maftei cu înțeles:

— Las'că-l prindem noi cu mâța'n sac... Poate că acum-a-i și prins...

— Da? întrebă liniștit Maftei, cu o lucire de însuflețire în ochi.

Achim dădu solemn din cap. Omul din echipa lui Achim se uita în zare, peste câmp. Mormăi:

— Crede că e șmecher, fir'ar mama lui a dracului...

Și deodată ațipi, cocoșat, cu capul între genunchi și bălăbănindu-se la fiecare zdruncinătură a camionului care gonea prin praf, sub soarele incandescent al lui August.

2.

Cam în vremea când camionul care-l purta pe Maftei se apropia de șantier, în cantina numărul 1, ultima serie își termina masa de dimineață iar în bucătăria cantinei numărul 1 se pregătea prânzul. Smarandache, bucatarul, își pusese pe-o ureche tichia înaltă, fostă albă. Fața scofâlcită și grasă a lui Smarandache era înroșită de căldura focului și de fierbințeala aburilor care urcau din marmitele uriașe pentru câte cincizeci de porții, când le ridica, adulmecând, capacul. Smarandache fusese bine dispus până ce, călcând pe o coajă de cartof căzută pe jos, alunecase și căzuse. Ii

sărise tichia din cap și fetele și femeile care trebăluiau forfotind în bucătărie, izbucniseră în râs. Smarandache se ridică mânios. Buza de jos îi atârna băloasă. Rotea ochii gălbui cu albul țesut de firicele sângerate. Iși puse tichia pe cap și urlă:

— Voi mi-ați făcut-o, putorilor!

Și luă un mestecău dintr'un colț al plitei. Scuturându-l prin aer, amenințător, strigă iar, din rărunchi, fără să se adreseze vreuneia anume:

— Dinadins mi-ai făcut-o, curva dracului!

Și se uită împrejur, congestionat, vânat. Râsul femeilor și fetelor amuțise. Unele erau speriate. Chiaburițelor care-l aprovizionau cu țuică, nu le păsa. Il cercetau cu oarecare nepăsare, obișnuite de-altminteri să audă și acasă, de sărbători și alte prilejuri de băutură, asemenea ocări. Câteva din fete însă, noui venite, murmurară batjocoritor, supărate. Una din ele era Rada. I se auzi glasul:

— Vorbește parc'ar fi la el în casă... cu sor'sa...

Și iar fremătă râset, râsul acelor oameni tineri și aspri. Smarandache scoase un răcnet:

— Aha! Te-am prins! Tu mi-o făcuși! că tu cureți așa gros cartofii!

Rădița îl întrebă:

— Cu mine vorbești, tovarășe?

Dar el n'o mai auzea, asurzit de propria sa larmă:

— Să nu te mai prind pe-aici! Ieși afară, că-ți rup picioarele! La motor, putoare, că de-altceva nu ești bună! Lume, lume, ascultați ce-mi face! Mi-a scos peri albi, că e leneșă, și murdară, și fură, și de când a venit ne-a nnebunit că ea vrea să plece, și acum când la alelalte golance le-a dat betoniere, ea tot pe cap mi-a rămas ca să-și bată joc de mine, om serios, în toată firea, a, da' nu merge așa, ahahaa, nu merge; ia stai să te scutur eu o leacă...

Și se'ndreptă spre ea s'o ia de păr și s'o bată. Câteva din celelalte săriră să-l oprească; erau voinice, și-l ținură în loc. Rădița nici nu se mișcase. Se făcuse palidă de tot. Ii ardeau ochii ca de friguri, ascultând. Avea ce să asculte. Smarandache stătea la doi pași de ea și, rostogolindu-și ochii, o improșca sălbatic cu înjurături și vorbe murdare. Parcă vărsa din gură găleți de zoi. Una din fetele noui venite, care se-adunaseră toate pe lângă Rada, izbucni:

— Dar mai ține-ți gura odată! Ce, crezi că ești stăpân aicea? Ai să dai socoteală! Ce, crezi că-ți merge? Ai să răspunzi! Taci odată, ho!

Smarandache se opri, fiindcă-și pierduse răsuflarea. Văzându-le pe fetele de primprejur, se potoli uimitor de repede; căci aveau în mâini, care o mătură, care un polonic din cele mari. Fata care vorbise, se răsti la Rada:

— Și tu, ce stai așa ca un lemn, și nu-i dai peste gură?

Rada vorbi, zâmbind ciudat:

— Vreau să-i spun numai așa: că nici coaja de cartofi nu i-am pus-o eu...

— Dracul i-a pus-o, spuse tare cealaltă. E cu țuică'n nas, a de i-o aduceți voi, cucoanelor!

— Ho, că nu ești tu șef aicea... zise una din cele către care se'ntoarse, — chiaburițele din sat. Rada, fără să asculte, urma:

— ...și să-i mai spun că mâine îmi iau și eu betoniera în primire... Sau poate chiar azi...

Smarandache grohăi pe nas cu mânie, apoi mormăi:

— Opt, și cu-a brânzei, nouă...

— Lasă, tovarășe, zise fata care-i luase apărarea Rădiței, că purtarea dumitale o s'o spunem noi la sindicat, să vedem, îți convine?

Smarandache tocmai ridicase un capac de marmită și mirosea aburul. Auzind ce-i spunea fata, făcu deodată ochii mari, ca și cum mirosul ciorbei l-ar fi impresionat în chip deosebit. Trânti capacul care se rostogoli jos, zornăind. Strigă, trântind și un polonic:

— Asta e balamuc! Iși bat joc de mine! Nu mai pot lucra! Sindicat vă trebuie? Na-vă sindicat!

Iși trânti tichia pe jos, și o călcă în picioare. Apoi începu să-și desfacă șireturile șorțului.

— Ce-i cu tine, Rădițo? murmura cealaltă fată, într'un colț. Rădița era mereu palidă, și începu deodată să tremure. Murmură:

— Lasă-mă, tu...

Și ieși repede din bucătăria în care aburii pluteau, cenușii, și sudoarea curgea pe fețele aprinse și frământate de tulburare. În clipa asta, intră Lupașcu. Era proaspăt tuns și ras, mai gras și mai rumen decât la întâlnirea sa cu Mateica, în Constanța, cu câteva săptămâni înainte. Intrase cu un mers grăbit, hotărît și cu fața încruntată. Se uită împrejur, stăpânitor:

— Ce-i aici? Ce-i cu dumneata, nene Smarandache?

Smarandache nu răspunse. Se încurcase în șireturile șorțului, și întorcându-și cât putea capul îndărăt ca să vadă nodul șorțului, se sugruma, se congestiona, ochii îi ieșeau din cap, și buza de jos îi atârna iarăși. Umedă.

— Ce e, frate? întrebă iarăși Lupașcu, mirat și plictisit. Vorbiți odată, careva!

Una din chiaburițe, o fată scundă, negricioasă, cu picioarele scurte, spuse:

— Ii tot face Rada sânge rău lui nea Smarandache...

— Ce sânge rău? Care Radă? întrebă Lupașcu. Fata care-o apăraseră pe Rada se răsti la cea care vorbise:

— Ia mai taci! Dece minți? N'are nici o vină!

— Care Radă? întrebă Lupașcu, enervat.

— Tractorista...

— Groh... sindicat... amenință, groh... mormăia bucătarul, luptându-se cu nodul șireturilor dela șorț.

— Tovarășe administrator, strigă iar fata care-o apăraseră pe Rada, tovarășul bucătar-șef nu se poartă cum trebuie!

— Ce? Cum? Ia astâmpărați-vă! spuse tăios Lupașcu. E om bătrân și a avut altă situație, n'a stat în viața lui de vorbă cu de-alde voi! Să faceți bine să vă purtați cu respect! Disciplină și respect! Nea Smarandache, ia vino la mine 'n birou... Iar voi, să vă puneți pe treabă! Ce e balamucul ăsta? Nu-mi ajunge ce am cu muncitorii?

Se monta, înconjurat de aburii calzi, înăbușitori. Simțea și el cum începe să-i curgă sudoarea din păr pe obraji și asta-l umplea de enervare și mânie. Se stăpâni, dându-și seama că pierde vremea, când el venise cu afaceri mai de seamă.

— Tovarășa aia unde e? Nu-i aici? Bun. O aranjez eu... O aranjez eu... Vino, omule, n'auzi? Vino la mine 'n birou...

Și porni înainte. Se gândea: „Mereu îmi face dintr'astea. Mereu e

VIATA ROMANEASCA

beat. Mereu scandal...". Și simți cu exasperare că n'are ce să-i facă. „Doar n'o să-l dau afară...” Pe lângă el, bucătarul găfâia; Lupașcu merse mai departe cu pași mari. „Așa... să crape splina'n tine” se gândi el, zâmbind. Ii trecea supărarea. Ajuns în birou, se așeză și izbucni în râs; căci Smarandache scosese din buzunarul larg al șorțului o sticlă plină cu un lichid galben, și două pahărele din sticlă groasă. Il privea dintr'o parte, cu un aer serios, umilit și șiret. Lupașcu râdea, izbindu-se pe genunchi:

— Mereu îmi faci de-astea, nea Smarandache!

— Tu să nu mă crezi pe mine prost, zise bucătarul, așezându-se și umplând paharele.

— Alteceva te cred eu pe dumneata, zise Lupașcu și bău. Smarandache îl privi atent cum bea, bău și el, suflă tăria țuicii și puse coatele pe masă:

— Măi băiatule, comuniștii ăștia te supraveghează, zise el fără înconjur. Lupașcu se'ngălbeni. Cellalt ridică mâna:

— Stai. Nu te speria. Să-ți spui. O fată din astea — pupăza aia a tui Frenkel, a neagră. Ci-că i-a auzit pe doi cum vorbeau seara...

— Ce? întrebă șuerător Lupașcu.

— N'a'nțeles nici ea prea bine. Are să'nțeleagă... mormăi bucătarul cu dispreț. Atâta: că vor să puie mâna pe tine. Cu tine au ce au...

— Cum să puie mâna... murmură Lupașcu, mai mult către sine. Și adăugă:

— Dece să puie mâna? Ce, fac ceva?

Smarandache îl privi lung, fără o vorbă, dar în așa fel încât Lupașcu începu să rădă și zise:

— Al dracului ești...

Apoi redeveni serios și îngrijorat. Bătea toba cu degetele pe masă. Iși mai turnă, gânditor. Smarandache zise:

— De-azi înainte, să bagi bine de seamă...

— Cum să bag de seamă? răspunse cellalt dând din umeri, enervat. Chiar acum m'așteaptă aia la Constanța să le-aduc carnea și marmelada, și alalealte...

— Dă-i dracului, fătul meu, zise Smarandache sfătos. Lupașcu se uită surpins la el și-i văzu ochii sticloși:

— Ești beat...

— Sânt beat, dar prost nu sânt. Ascultă-mă pe mine: dă-i în mă-sa. Altfel e de rău. Bagă capul la cutie.

— Nu pot, zise hotărît Lupașcu. Mă servesc și ei pe mine, în fiecare zi. N'am ce face. Ce să le spun? Că mi-e frică de sindicat? O să răză de mine. O să-mi zică: „am vrea noi să fim pe șantierul dumitale. Acolo nu-i ca'n Constanța, miliția la tot pasul...”

— Dă-i dracului, zise bucătarul, cu voce năclăită și somnoroasă. Lupașcu dădu din umeri și zise:

— Să-mi pregătești marfa. Am cerut un camion.

— Asta voiai să-mi spui? întrebă Smarandache. De'asta m'ai chemat?

Dar Lupașcu nu-i răspunse. Deschise ușa și așteptă cu cheia în mână, să treacă Smarandache. Înainte de-a încuia, se uită la birou cu oarecare neliniște... Se gândi: trebuie să scot lucrurile din sertare, să le-ascund undeva... sub podeaua barăcii... Chiar deseară...

3

Rada ieșise bombănind de supărare și de înjosirea suferită fără să răspundă. Acum se rezemase de peretele de scânduri al barăcii și privea șantierul. Acolo, împrejurul ei, sub soarele cumplit al lui August, era joc de lumini și de umbre, erau străluciri de metale, mișcările oamenilor, chemări și glasuri, și pulberile plutind în văzduh. Dar ea nu auzea și nu vedea, stăpânită de tulburarea întunecată din suflet. Lângă picioarele ei, doi câini de pripas, slabi și târcați cu negru și galben ca niște hiene, mâncau oase de vită, mârâind sălbatic. Ea nu-i lua în seamă și stătea acolo desculță, cu brațele goale, în halatul ei alb pătat, și cu cârpa albă de pe cap alunecată pe ceafă; soarele îi ardea fața măslinie cu sprâncene subțiri și aproape îmbinate. Rada stătea acolo nemișcată și mută, așteptând să-i treacă mânia.

Un camion verde, Zis, se opri acolo, în dosul barăcii. Șoferul sări jos și se apropie repede de Rada care nu-l vedea. Ii puse mâna pe umăr.

— Ce-i cu tine?

Rada ridică ochii și-l recunoscuse: era Victoraș Folosea în pantaloni de salopetă și o flanelă de bumbac albă, fără guler și fără mâneci, ars de soare, și plin de praf. Rada strânse din dinți, dar nu isbuti să împiedice o lacrimă de-a-i aluneca până în vârful nasului. Victoraș o întrebă speriat:

— Ce-i cu tine, ce s'a întâmplat?

Ea isbucni. Nu mai putea. Ii povesti toată pățania, iute, în cuvinte întretăiate. Victoraș nici n'o ascultă până la capăt. Se ntoarse și plecă spre bucătărie. Rada îl trase îndărăt din răputeri:

— Nu te du! Nu te du!

— Il fac mărunțiș, zise Victoraș cu mânie și o scutură să-l lase.

— Nu-l bate, Victoraș, șopti Rada, că strici toată treaba.

Victoraș se opri. Mormăi:

— Ai dreptate...

Ii cuprinse umerii cu brațul gol și ars de soare, și-i murmură:

— Bine-ai făcut că nu i-ai răspuns... Te-ai purtat... cum trebuia...

— Lasă, că-mi spui altădată, zise Rada. Ei te-au chemat?

— Da... Lupașcu...

— Atunci bagă de seamă... Mă duc și eu înăuntru.

Și deoarece Victoraș o ținea strâns, se desfăcu deodată, mlădiaoasă, zâmbind jucăuș, și fugi. Intră și își văzu de treabă printre celelalte fete. Apoi intră Victoraș întrebând unde e tovarășul administrator, care ceruse un camion pentru Constanța. O față se duse să-l cheme, iar Victoraș se urcă în camion și stătu acolo, așteptând.

4

În magazia cantinei, Smarandache bătea cu ciocanul în țintele unei lădițe de lemn, a patra. Pe celelalte trei le terminase și bătea iute, asurzitor, ca s'o termine mai repede și pe asta. Lupașcu îl privea cu mâinile în buzunare. În buzunarul drept își juca, nervos, cheile. Smarandache se ridică și-i spuse unei fete:

— Hai, duceți-le.

Două fete în halate albe începură să care lăzile afară, în lumina incandescentă a sfârșitului dimineții, și să le încarce în camion. Smarandache pipăia sferturile de vită agățate pe peretele barăcii. Pipăia carnea crudă, o

dădea la o parte ca s'o cerceteze pe cea de alături. Alegea cu grije bucățile:

— Pe asta... Pe asta... Pe asta...

Alte două fete dela bucătărie luau hartanele de vită din cui și le duceau afară, ca să le svârle în camion.

— Gata? întrebă Lupașcu.

— Gata...

Lupașcu plecă fără nici un cuvânt. Oftând și gemând, bucătarul se așeză pe o ladă de zahăr și strigă la una din fete să-i aducă sticla de țuică. Dar abia începuse să bea, și Lupașcu se întoarse, tulburat, întrebând:

— Cine l-a cerut pe șoferul ăsta?

Smarandache îl privi cu ochi mari și se înneacă. Holbat, tuși și țuica îi țâșni printre buze. Continuă să tușească sugrumat, învinețindu-se la față.

Lupașcu așteptă să se potolească. În sfârșit, Smarandache întrebă:

— Ce vrei, bre? Care șofer?

— Țăsta de-afară! Țăsta mereu îmi face scandal la cantină! E nedesciplinat, e al dracului! E de-ăștia cu sindicatul, cu U.T.M.-ul, cu mai știu eu ce... Ce să mă fac? Să mă duc la Constanța cu el?

Smarandache îl privea, cu desăvârșire treaz. Zise:

— Eu odată ți-am spus ce să faci. Acum mai descurcă-te și singur.

Lupașcu stătu o vreme, zornăindu-și cheile în buzunar și cercetând atent podeaua de scânduri. Apoi se întoarse și se îndreptă spre ușe. Smarandache strigă după el:

— Nu te duce! Dă-i în mă-sa!

— Nu pot, răspunse Lupașcu. M'au servit, nu pot să mă stric cu ei..

Și eși, trântind ușa. Se urcă în mașină și, pe când Victoraș ambreia, zise:

— La Constanța...

Mașina se puse în mișcare. Incet de tot. Victoraș trebuia să claxoneze mereu. Treceau echipe de săpători, într'un loc vreo zece căruțe cu nisip tăiau drumul, și camionul fu silit să se oprească. De jur împrejur era mișcarea șantierului și de-asupra cerul de plumb topit. Lupașcu simțea cum curg nădușelile pe el. Incercă să aprindă o țigare, dar i se păru că n'avea nici un gust și o asvârli pe fereastră. Mașina porni iar. Incet. Ingrozitor de încet.

— Dă-i bătaie, frate, mormăi Lupașcu enervat. Victoraș nu răspunse. Mașina se apropia, încet, îngrozitor de încet, de poarta cea largă din îngrădirea de sârmă ghimpată a baracamentelor. De dincolo venea pufuind și trecând o remorcă basculantă cu nisip, un tractor rutier Skoda. Ce avea șoferul ăsta să meargă așa încet? Lupașcu ar fi vrut să treacă mai iute de poartă. După poartă, lucrurile deveneau mult mai simple. După poartă nu mai era frica, inima strânsă. După poartă era stepa goală, libertatea, oamenii care-l așteptau la Constanța cu banii.. Dar mașina mergea încet, ca un om la pas și Victoraș Folosea claxona îndelung, deși nu era nevoie. Din căsuța pazei ieși un tânăr și le făcu semn să oprească.

— Nu opri! zise atârnat Lupașcu. Dar Victoraș opri. Paznicul se apropie. Era un băiat tânăr.

— Ce e? întrebă răstit Lupașcu. Nu mă cunoști? Dă-i drumul înainte, tovarășe șofer! Mă grăbesc!

— Noroc, zise liniștit paznicul și se uită întrebător la Victoraș. Acesta făcu din cap semn că da. Lupașcu îi privea fără să-nțeleagă, uimit și speriat.

— Ce transportați în camion? întrebă paznicul.

— Ce te privește, tovarășe? întrebă Lupașcu. Vorbea răstit. Dar tot sângele i se grămădise la inimă. Paznicul zise în vreme ce tractorul se apropia, duduind:

— Avem dispoziție să controlăm încărcătura camioanelor, tovarășe, ce transportați?

— Nimic, zise Lupașcu. Glasul îi era spart. Strigă la șofer:

— Dă-i înainte! Dă-i înainte!

Deodată, cu o mișcare nestăpânită se năpusti încercând să pună mâna pe pârghia de viteze, să apese pe accelerator. Dar Victoraș se împotrivi. Linistit, paznicul întrebă:

— Pot să mă uit și eu în camion, tovarășe?

Lupașcu rămase înmărmurit. Fără să mai aștepte răspuns, flăcăiașul în salopetă cenușie sări în camion. Se iviseră ca din pământ și alții, care se adunau împrejurul camionului sau se urcau sus. Tractorul Skoda se opri în fața camionului, iar tractoristul coborî și se apropie și el. Lupașcu îl cunoștea pe tânărul acesta: era secretarul organizației U.T.M. Dar acum îl privi tâmp, și rămase să se frământă singur, închis în cabina camionului lângă Victoraș Folosea. Ii curgeau fire de sudoare pe obraji. Ce era de făcut? Unde era scăpare? Într-o parte era șoferul. În partea cealaltă... Deodată se repezi cu toată greutatea corpului spre ușa, o deschise într-o clipită, se prăvăli jos și dădu să fugă, înnebunit. Nimeri în piepturile câtorva din flăcăii care ieșiseră din căsuța pazei. Printre ei era și secretarul U.T.M., tractoristul. Acesta-i propti palma în piept, oprindu-l:

— Stai, tovarășe... Incotro?

— Să... să fac rost de au-au-autorizație de transport, băigui Lupașcu. În picioare sus pe camion, paznicii desfăceau lăzile. Unul strigă:

— Are carne... și patru lăzi cu marmeladă, măi! Și zahăr.. și niște pachete cu... ce-or fi astea, frate?

— Ce e cu alimentele astea, tovarășe Lupașcu? Unde le duceai?

— Nu, nu le duceam eu... adică vreau să spun, mi le-a dat bucatarul-șef, să le duc pentru el.. eu nu știu ce-i cu ele...

— Nu știi? Dar unde ți-a cerut să le duci? La ce adresă?

Și scoase din buzunarul dela piept al salopetei pătate cu motorină un carnetel ferfenițit și un muc de creion. Lupașcu strigă:

— Stai, stai... carnea o duceam eu, la analiză... că e stricăță... ce, să otrăvesc muncitorii?

— Dar zahărul tot la analiză îl duceai? și marmelada tot la analiză o duceai?

— Alea mi le-a dat Smarandache să le duc...

— La ce adresă?

Lupașcu amuți. Se uita împrejur, nesigur. Cei cocoțați în picioare în camion ca și cei dimprejurul lui care-l strângeau între piepturi, îl așteau, atenți, cu priviri de ghiță, străine, dușmane:

— La ce adresă?

Lupașcu oftă și tăcu. Se uita în gol, drept înainte, fără să vadă pe nimeni, și sudoarea îi curgea pe față. Flăcăul îl apucă de braț și-l smuci din loc:

— Haide...

Și porniră toți de-acolo, buluc. Îndărăt rămase camionul oprit și rutierul Skoda care trepida ușor, fremătând și scuipând gaze de eșapament.

5

În cantină, oamenii își terminau gustarea de dimineață. Fără încetare se ridicau, treceau peste bănci și plecau, mestecând încă ultima îmbucătură de pâine. Era murmur greu de glasuri, dar înghesuiala începea să se rărească. Cu cana de ceai într-o mână și pâinea în cealaltă, cu bucata de marmeladă pe o hârtie, cei rămași mâncau repede, ca să termine mai curând și să plece și ei.

Într'un colț, Mitică Rusu terminase și totuși rămânea așezat. Era unul din cei care terminau cei dintâi și plecau numaidecât spre locul de muncă. Astăzi nu. Rămăsese acolo, cu bucată de marmeladă neatinsă, pe masă, în fața lui. Lângă el înșirați pe bancă, erau Iulică și Negoită, prietenii lui. Mai încolo era și Iordan, cu Chirsan bătrânul și cu fiica acestuia Uliana, voinică și cu obrazii îmbujorați. Stăteau de vorbă, fumau, așteptând ceva. Nu se atinseseră nici unul de porția de marmeladă. Într'un colț Micluț, mesteca încet cu gândul la nevestă-sa și la copii, rămași în valea aceea depărtată cu stâncărie și pământ sărac. El nu aștepta nimic. Auzi deodată gălăgie și 'ntoarse capul să vadă ce era. Era delegatul sindical, un magaziner pe care el, Micluț, îl cunoștea. Apăruse în cantină cu un cântar de bucătărie în brațe și vorbea tare. Toți se'ntoarseră spre el și ascultau. Spunea:

— ...și vream să verificăm, dacă se plâng pe dreptate unii tovarăși, că bucatarul șef nu-și face datoria. Ia să vedem... Uite, am adus dinadins cântar; nu dela bucătărie. Să vedem câtă marmeladă se dă aici la noi. Dispoziția Direcției Generale e să dea cincizeci de grame. Ia să vedem. Cine nu și-a început marmelada?

— Eu!

Mitică Rusu se ridică și se apropie. Iulică, Negoită, Iordan, Chirsan, Uliana se ridicau unul câte unul, urmați de alții, tot mai mulți. Micluț începu să mestece mai încet, apoi se opri și înghiți. Deodată se 'ntoarse ca și cum ar fi vrut să vadă dacă nu cumva îi dispăruse porția de marmeladă. Nu: era acolo. Micuț se șterse la gură cu dosul mâinii, luă marmelada și se îndreptă și el, trecând peste bănci, spre înghesuiala dimprejurul cântarului.

— ...treizeci și cinci de grame... patruzeci... patruzeci... spunea un glas.

— ...e mai puțin! strigă cineva.

— Las'că și de-ar fi mai mult, tot nu e cincizeci! răspunse glasul. Treizeci și cinci... treizeci... patruzeci... Nu te'nghesui, frate... treizeci și cinci... trei zeci...

— Fură! spuse tare cineva.

— Hoți! Sânt hoți! vorbi Iordan, întunecându-se la față. De mult i-am simțit noi! De aia rămânem noi nemâncați în fiecare zi! Hoțul de bucatar, ăla cu tichia albă, ăla ne făcea felul!

— ...patruzeci... treizeci și cinci... urma glasul celui care cântărea. Fetele dela bucătărie se adunaseră și ele, oamenii râdeau mânioși și vor-

beau învălmășiți și se simțea în sunetul glasurilor ațătare și apropierea unei izbucniri. Iordan striga:

— Fă socoteala, dela o mie de oameni, câte zece grame, face zece kilograme pe zi, și 'n zece zile o sută de kilograme. Hoțul!

— Hoțul! Hoțul! strigau glasuri învălmășite, din care al lui Iordan era cel mai ațătat. Imprejurul lui Iordan oamenii deveniseră mai frământați.

— Nu mai cântări, strigă Iordan; s'a văzut, tovarășe. Acuma să-i punem mâna 'n păr hoțomanului!

— Da, strigau oamenii; să-i punem mâna'n păr! Să dăm cu el de-a asvârlita!

— Tovarăși! strigă Mitică Rusu. Se urcase pe o bancă. Tovarăși! Am văzut cu toții că mâncarea nu se împarte cum trebuie. Să mergem să-l tragem la răspundere pe bucătarul-șef și pe administratorul cantinei.

— Mergem! strigară oamenii, bulucindu-se spre ușe. Mitică îi opri, ridicând mâna:

— Da, dar nu toți! Nu trebuie să se piardă o sută de ore de muncă pentru treaba asta. Mergem o delegație. Dumneata, tovarășe, și dumneata...

— Și eu, zise Micluț.

— Și dumneata... Și nea Iordan, da' nu așa cu patimă, nea Iordane că te pomenești că-l strângi p'ăla de gât!

— Chiar îl și strâng! răcni Iordan.

— Nu așa, frate, că avem noi miliție și tribunal. Mai bine du-te dumneata și sapă oleacă, să te mai răcorești...

Răsete răzlețe arătau că se potolise furtuna și că n'avea să fie încăerare. Mitică Rusu se uită împrejur: oamenii erau liniștiți și hotărâți. Sări jos de pe bancă, cu o sprinteneală neașteptată la un om atât de greu și voinic, și porni iute în fruntea grupului de bărbați:

— Acuma, repede, — că dac'a simțit, o'ntinde, hoțul!

6

Camionul în care se aflau Maftei și Achim intră pe poarta baracamentelor, unde stăteau părăsite un camion și un tractor cu remorcă. La câteva zeci de metri, în fața barăcilor birourilor, era îngrămadită o mulțime de oameni în salopete și haine de lucru de culoarea pământului, o mulțime frământată deasupra căreia se înălțase, pe treptele barăcii, inginerul Anghelescu și Frenkel, administratorul. Maftei sări jos, urmat de Achim și de ceilalți, și se apropie repede. Frenkel striga:

— Ce, dumneata ești administrator? N'ai dreptul! N'ai dreptul! Să le dați drumul imediat; altfel eu nu mai răspund de nimic! Nu mai răspund de hrana oamenilor!

Anghelescu striga în acelaș timp:

— Ce e indisciplina asta? Așa nu se poate lucra! Cine conduce șantierul? Dumneavoastră sau eu?

— Tovarășe! zise tare Mitică Rusu. Oamenii ăștia doi...

Și-i arătă pe cei doi care erau ținuți de umeri și brațe în mijlocul gloatei:

— ... i-am prins furând hrana muncitorilor. De când s'a 'nceput şantierul au furat tot aşa, în fiecare zi. Mai mult ca sigur că-s în gaşcă şi cu nişte speculanţi de prin Constanţa. Dacă dumneavoastră nu luaţi măsuri, noi tot îi dăm pe mâna miliţiei!

Anghelescu îl zări în mulţime pe Maitei şi se repezi la el:

— Tovarăşe Maitei, uite ce-mi fac tovarăşii: Asta e balamuc, nu şantier!

— De care tovarăşi te plângi dumneata, tovarăşe? întrebă Maitei. Imprejurul lor se făcuse tăcere.

— De tovarăşii dela partid şi dela sindicat! Uite ce e pe şantier! Aşa nu se poate lucra!

Maitei vorbi liniştit:

— Dacă-mi ceri părerea mea, eu cred că bine au făcut că le-au pus dumnealor mâna'n păr... Trebuia să se consulte cu dumneata înainte, şi cu tovarăşul Frenkel...

— E prieten cu Lupaşcu, „tovărăşelul”! strigă un glas din mulţime. Isbucniră râsete mânioase. Maitei urmă:

— ...Şi asta e o scădere a muncii lor. Însă cred că e foarte bine că i-au demascat pe hoţi!

Şi, ridicând glasul, se 'ntoarse către cei din jur:

— Astăzi, tovarăşi, am dat o lovitură în duşman! Ştiţi care trebuie să fie a doua lovitură? Producţia!

— Hai, frate, zise Mitică Rusu. Băgaţi-i la pază, despărţiţi unul de altul. Eu mă duc la draglină, că uite, se suie soarele sus...

Şi strigă:

— Rădiţo! — Uite-o pe fata asta, tovarăşe Maitei... Am lăsat-o dinadins la curăţat cartofi, şi ea ne-a atras atenţia, când să punem mâna pe ei...

Maitei îi strânse mâna fetei. Mitică Rusu o sărută pe amândoi obraji:

— Să trăeşti!

Îi strânse mâna şi Iulică Zaharia şi nea Achim, şi alţii şi deodată îi răsări înainte Victoraş, care-i strânse mâna, stânenit de atâţia oameni în jur, printre care era chiar şi tovarăşul Maitei. Îi strângea mâna stânenit. Radei îi străluceau ochii. Zise:

— Dar şofeul care transportă marfa, el nu-i în gaşca lor?

Victoraş tresări şi se făcu palid. Cei dimprejur însă isbucniră în hohote de râs la gluma Rădiţei: Victoraş înţelese şi se uită la Rada cu uimire. Apoi începu să râdă şi el, cu hohote. Flăcăul dela pază strigă:

— Mă, Victore, ce se uita banditul la noi când mi-ai făcut tu semn! Ai văzut? Atunci a simţit. Ai văzut?

Dar Victoraş râdea aşa de tare, încât nu-i putea răspunde.

Maitei şedea în biroul lui Anghelescu şi-i vorbea inginerului aplecându-se uşor peste masă:

— ...o atitudine foarte greşită. Nu poţi să te pui pe altă poziţie decât organizaţia de partid sau sindicatul, tovarăşe, decât dacă eşti sigur

de tot că dumneata ai dreptate, și nu ei. Ești sigur de tot? Trebuiau să discute oare cu Frenkel, care ai auzit că e prieten cu Lupașcu?

— Nu! Cu mine trebuiau să discute!

— Ești sigur că nu-ți scăpa niciun cuvânt despre măsurile luate ca să-i prindă?

— Tovarășe Maței!

— Stai, frate. Nu te supăra. Eu te întreb cinstit: ești sigur?

— În condițiile astea, zise Anghelescu, nu mai putem discuta.

— Bine, zise Maței, ridicându-se. Te-ai enervat; te las să te mai liniștești oleacă. Și pe urmă să discutăm despre producție. Șantierul stă foarte prost. Uite aici cifrele dela Poarta Albă și dela Năvodari. Citește-le. După prânz, vin să mai discutăm.

— Nu mai discutăm deloc, tovarășe Maței! zise Anghelescu. Eu sunt tehnician, și nu discut decât cu un tehnician!

— Bine, zise Maței ieșind. Noroc.

Stătu o clipă în soarele cumplit al amiezii de August, care vopsea totul în cenușiu deschis și alb murdar. Numai cerul era de un albastru adânc, iar un tăvălug vopsit roșu aprins strălucea orbitor în mijlocul șantierului parc'ar fi fost plin de sânge.

Maței se hotărî și intra înapoi în baracă. Trecu printre funcționarii așezați la mese și dactilografe și bătu în ușa biroului lui Mateica. Intră fără să aștepte răspuns. Mateica era singur. Ședea cu coatele pe masa de lucru, și fuma cu țigarea lipită între buze. Se strâmba ușor din pricina fumului care-i intra în ochi. Părea cu gândul departe, absent, cugetând la ceva care-l absorbea cu totul. Incet, ridică ochii, apoi deodată se trezi din visare, recunoscându-l pe Maței. Acesta se așeză în fața lui și-l întrebă:

— Ai văzut cine era Lupașcu și bucătarul acela?

Mateica dădu din cap, apoi zise:

— Haimanale...

— Da, haimanale, tovarășe Mateica. Dar cine i-a angajat? Dumneata. Dumneata stai pe șantier tot timpul.

— Deloc! Mereu trebuie să mă reped la Constanța, la Medgidia, chiar și la București...

— De-aia nu ți-ai dat seama că-și fac de cap bandiții ăia doi?

Mateica strivi țigara și suflă un nor de fum din plămâni. Apoi vorbi:

— E adevărat... Trebuia să-i simt ce învârtesc...

— Cum i-ai angajat, tovarășe Mateica?

Maței vorbea liniștit, cu o asprime stăpânită, care nu reieșea decât poate doar din felul acela de-a pune întrebări care semănau cu niște lovituri.

— Cum i-ai putut angaja, tovarășe Mateica? Știai ce erau înainte? Ii cunoșteai de oameni cinstiți?

Și tăcu, așteptând. Mateica înălța din umeri cu o umbră de enervare:

— Eu nu pot răspunde pentru ei! Nu știam că sânt bandiți!

— Ba, răspunzi, tovarășe și trebuia să știi că sunt bandiți.

Maței vorbea și mai potolit. Dar ceva în glasul lui era la fel de dărz ca și când ar fi strigat sau ar fi bătut cu pumnul în masă. Nu striga. Și își freca ușor degetele mâinii stângi. Urmă:

— Până acum, dovedești că n'ai înțeles care ți-e misiunea. Nu-i cunoști pe oamenii care pot fi primejdioși pentru șantier. Și nu-i cunoști nici pe cei buni. Vin muncitori calificați și dumneata nu-i angajezi. Iar pe bandiți i-ai angajat. Cum vine asta? Și Popescu urmează exemplul rău al dumitale, e un birocrat care stânjenește complectarea colectivului nostru de muncă. Care e cauza? Să ne gândim puțin. Dumneata ce crezi?

Mateica strânse buzele. Potrivea în ordine, ca pe soldați în șir, chibriturile arse din scrumieră. Apoi își privi degetele murdare de scrum, suflă pe ele și le șterse pe pantalonul de călărie kaki. Zise încet:

— Ai dreptate, tovarășe Maftei... Vigilența... Vigilența! N'am fost destul de vigilent...

— Nu iei destul de în serios munca dumitale. Uite, chiar și'n ce te privește pe dumneata. Cadrele Direcției Generale ți-au mai cerut referințe, și n'ai dat nici pân'acum!

— Când să dau? Mi le-au cerut acum o săptămână!

— A doua zi trebuia să le dai. Sânt așa greu de dat? Dar să mai vorbim de munca dumitale..

Mateica se răsturnă îndărăt pe scaun punându-și picior peste picior. Ștofa kaki se'ntindea să crape pe coapsele lui masive. Maftei stătea liniștit. Nu se mișcase. Doar mâna dreaptă a lui o freca ușor pe cealaltă, cea zdrobită odată de mult. Mateica râdea fără sgomot:

— Tovarășe Maftei, eu am înțeles critica dumitale... și-mi dau seamă că trebuie să-mi schimb felul de muncă... Dar trebuie să mă gândesc cum. Deocamdată am să cercetez cazul lui Popescu. Dacă într'adevăr nu corespunde, o să-l sburăm de-aicea fără milă!

— Eu cred că decât să-l dai afară, e mai greu, dar mai just să-l înveți să muncească bine...

— Ba nu! Ba nu! Fără milă! zise Mateica. Maftei dădu din umeri

— Gândește-te mai ales la slăbiciunile dumitale...

Și se ridică să plece. Mateica râdea:

— Ești aspru... ești aspru...

— Nu'nțeleg de ce râzi, zise Maftei. Și zâmbi și el, pentru prima oară. Un zâmbet fără veselie:

— N'ai de ce să te veselești...

Eși. Mateica rămase iarăși singur în birou. Râsul îi căzu de pe lață într'o clipă, ca o coajă spartă în inii de bucăți. Rămase gânditor și vădit preocupat de aceleași gânduri care-l frământau în clipa când intrase Maftei.

VI

Sărbătoare într'o zi de lucru.

1

În aceeași zi imediat după prânz, se răspândi ca fulgerul pe șantier vestea că Gheorghiu-Dej vizitează șantierele Canalului. Nu se știa de unde pornise vestea. Un telefon dela unul din șantierele vecine, o mașină venită dela Cernavodă sau Constanța? Nu se putea afla. De altfel, nimeni n'avea

capul la asemenea cercetări. Inginerul Anghelescu începuse să umble de colo-colo, agitat, când la excavații, când la baracamente, când la săpăturile pentru orașul nou. Vorbea prea tare, era nemulțumit de tot ce se făcuse, și fața lui de obicei palidă, se înroșise. Mateica devenise nevăzut, retras în biroul său, de unde n'avea să iasă toată ziua. Frenkel își pierduse cum-pătul de tot. Tânărul Jurașcu, care de felul lui era tăcut, vorbea acum și glumea cu oamenii:

— Dă-i bătae, frate, ca să avem și noi cu ce ne mândri, le zicea el

La săpături, Achim îi spunea lui Iordan:

— Frate Iordane, azi e zi mare!

— Dacă-i zi mare, răspunse Iordan, înseamnă că-i sărbătoare. Ori nu-i așa?

Erau cu toții, cincisprezece săpători, în groapa unde aveau să fie pivnițele unei case de tipul cu șase apartamente. Achim svârli o lopată de pământ peste marginea gropii și spuse:

— D'apăi că este sărbătoare. Este!

— Păi dacă-i sărbătoare, de ce se lucrează? întrebă Iordan morocănos.

— Ei, zise Achim supărat. Ce vorbă-i asta? Parcă dumneata nu pricepi!

— Pricep, pricep, dar copiii mei tot la mama dracului lucrează...

— Spune-i lui Gheorghiu-Dej! strigă unul din săpători, răzând.

— Nu râde tu ca prostul, zise Iordan. Ce o să-l bat la cap cu fleacurile mele... Știiți ce l-ași întreba? L-ași întreba altceva. L-ași întreba așa: tovarășe Gheorghiu-Dej, nouă de ce nu ne dă benzi rulante? Că săpăm greu așa, la adâncime...

— Păi chiar să-l întreb, zise Achim.

— Nu-l întreb, că-mi pierd firea și mai spun vreo prostie, să mă fac de basm, zise Iordan tulburat. Eu nu-s ca voi comuniștii de vă umblă gurița ca lui Ion Gură-de-Aur...

— Da' ce, ți-i frică de el? întrebă altul.

— Nu mi-e frică, da' nu l-am văzut, și-i om mare, de... Imi pierd firea, las'că știu eu...

— Taci bre, nea Iordane, se poate? Ca o fată mare ești.

— Ba n'o să-i fie frică lui nea Iordan; că tovarășul Gheorghiu-Dej e muncitor ca și noi; dacă lui n'o să-i spuie, cui să-i spuie? Și să mai lăsăm vorba, fraților, că săpăm prea încet, și ne-așteaptă fierarii să puie armătura...

Peste un ceas de săpat, Achim îl trimise pe copilul Evdochiei care se uita la ei de sus, de pe marginea gropii:

— Du-te la mă-ta, măi, și spune-i să vie cu niște apă...

Iar Iordan strigă:

— Ai fost?

Și svârli după copii pământul de pe cazma. Peste câțva minute apărură Evdochia, fără cană de apă:

— Achime! strigă ea tulburată. Vine!

Săriră toți din groapă, lăsând cazmalele și târnăcoapele. Veneau în viteză spre șantier mașini multe, dintre care unele strălucitoare, cu piese nichelate și forme prelungi. Intrară pe poarta șantierului și se opriră într'un nor de praf. Achim porni într'acolo cu Evdochia și cu copilul, Iordan

fi urmă, și ceilalți se luară după ei, în goană. Il zăriseră și-l recunoscuseră pe Gheorghiu-Dej, când coborî din prima mașină. Dar din toate părțile se și adunau oameni împrejurul lui.

Jos, în adâncitura văii, cele două macarale-dragline se opriră. Se zăreau oamenii cum se cațără ca niște furnici peste mormanele de pământ excavat și sosesc în goană. Cineva le adusesse vestea, și alergau să-l vadă pe Gheorghiu-Dej. Mai încoace, unde nu mai erau noroaie și stuf, se stârni mișcare printre săpători și căruțași. Strigăte opreau caii în loc; unii dintre oameni lăsau în seama vreunui copil căruța, uneltele și veneau în fugă, uneori încă cu biciul în mână; alții rămâneau pe loc, cu piciorul pe cazma, și se uitau spre îngrămădeala ce se făcuse în mijlocul șantierului, sau o priveau peste gâtul cailor nădușiți. Auzeau strigătele învălmășite, și deodată se hotărâu, lăsau să le cadă din mâini cazmaua sau lopata, lăsau caii în plata Domnului și porneau și ei înspre bulucul de sute de oameni ce se înghesuiau împrejurul Secretarului General al Partidului. Un om venea dela depozitele de pământ steril de dincolo de traseul Canalului; tocmai descărcase căruța. Il văzu pe altul alergând și-i strigă:

— Ce-i acolo, bre? Dece iugi?

Fără să se oprească, cellalt îi răspunse pe nerăsuflăte:

— A venit Gheorghiu-Dej!

Și se depărtă repede. Primul rămase o clipă pe gânduri, apoi, cu mișcări neașteptate de sprintene, svârli biciul în căruța și o luă la goană și el spre îngrămădeala ce creștea din ce în ce. În mulțime, Rada, în salopetă, se înălța în vârfurile degetelor, cu ochii strălucitori.

Micluc și cu încă patru oameni, descărcau un camion cu pământ venit dela draglina pe care lucra Mitică Rusu. Șoferul camionului era Victorăș Folosea. Scoase capul să vadă pricina fierberii de pe șantier. Deodată spuse:

— Măi tovarășe, eu mă duc să văd ce e..

Micluc și ceilalți descărcară mai departe cu lopețile pământ, până cineva, trecând, le spuse vestea. Atunci Micluc se gândi o clipă și zise:

— Mă duc să-l văd și să-l aud și eu...

Ceilalți se priviră, apoi plecară după el lăsând lopețile în camion, înfipite în pământ.

Chirsan, bătrânul, care lucra pe o schelă și zidea rând după rând de cărămizi, privea cu ochii lui albaștri furnicarul de oameni care se îndreptau cu toții către acelaș punct. În clipa aceea, Chirsan se gândea la fiică-sa Axenia dela care n'avea nici o veste. Deodată, din ce strigau cei ce treceau alergând pe sub schelă, Chirsan înțelese ce se petrece și se înroși în obraji. O strigă pe Uliana care trecea cu o fată tătăroaică, purtând găleți cu mortar:

— Uliana, vino cu mine, că se'ntâmplă un lucru mare...

Și coborî în grabă scările, desculț și alb de var, urmat de Uliana. Pe când se înghesuia prin mulțime, zărea chipuri cunoscute, toate luminate de același zâmbet sau râs de bucurie, și multe pline de curiozitate; Mitică Rusu, draglinistul, era acolo și Iordan, negricios, întunecat, dar răsând cu dinți albi și ascuțiți, și la doi pași, înăuntrul cercului, era Maitei, care părea la fel de liniștit ca deobiceiu.

Gheorghiu-Dej se uită cu prietenie la oamenii dimprejurul său și spuse:

— Noroc, tovarășii...

— Bine-ai venit, tovarășe Gheorghiu-Dej, zise un glas. Achim se'ntoarse cu uimire: Iordan era cel ce vorbise

— Cum merge treaba? întrebă Gheorghiu-Dej, privindu-l pe Iordan.

— Bine, tovarășe Gheorghiu-Dej, spuse Iordan. Prietenii lui se uitau la el cu oarecare curiozitate; Iordan era ușor schimbat la față, dar vorbea cu glas hotărît:

— Bine-ar merge, dar n'avem destule căruțe... nici săpători.

— Știu, zise Gheorghiu-Dej. Veți avea. Vedeți voi, tovarăși, urmă el către toți cei din jur: vedeți voi, aici, în ținutul ăsta înapoiat și sărac, sunt totuși forțe pe care noi o să le întrebuițăm. Până sosesc destule mașini din Uniunea Sovietică, noi o să pornim la treabă, cu ce avem. Până să fie destule camioane, vom întrebuița căruțele. Pământul săpat cu mâna, înseamnă că nu vrem să așteptăm nici o clipă. Înseamnă că suntem hotărâți să nu pierdem nici o clipă.

Vorbise simplu, și se uita împrejur atent, pătrunzător. Il întrebă pe inginerul-șef al Canalului, care, împreună cu Serafimov, Hossu și Borza, era pe lângă el:

— Acolo o să fie orașul nou, nu-i așa? Da, îmi aduc aminte, prin Mai, când am fost prima dată pe aici. Ți-amintești, Alexandr Nicolaevici, când am venit noi doi pe-aici prima oară, ce pustietate era?

Se'ntoarse spre Serafimov care încuviință din cap, zâmbind. Gheorghiu-Dej îi întrebă pe cei din jur:

— Ei, s'au început fundațiile la orașul nou?

— La ele săpăm, tovarășe Gheorghiu, zise Achim domol.

Gheorghiu-Dej porni într'acolo, înconjurat și urmat de bulucul de oameni.

— Nu văd benzi rulante... spuse el...

— Acuma ne-au sosit în depozite, două sute, zise Hossu.

— Nu trebuie să stea acolo nici o zi; ușurează munca oamenilor, fac economie de brațe... Dar fundațiile uzinei electrice?

Și căută cu ochii împrejur. Anghelescu era în grupul de ingineri care-i sosise din București. Se făcu palid. Dar nimeni nu se uita la el. Inginerul-șef zise:

— Uzina e una din rămănerile în urmă a șantierului ăstuia, tovarășe Gheorghiu-Dej...

— Trebuie pornit la lucru neapărat.

Și iarăși se'ntoarse către muncitori:

— Voi știți ceva despre uzina asta electrică a voastră?

Nu știau. Il priviră, mulți, cu ochii arzători în fețele pline de praf

— Să vă spun eu atunci, tovarăși! Când vor veni excavatoarele cele mari, electrice, din Uniunea Sovietică, uzina voastră o să le dea curent! Probabil că și trenuri electrice vor circula în părțile astea. Dar până la trenuri, lumină pentru locuințe și putere electrică pentru mașini, o să dea uzina asta. Aici, unde o să fie centrala electrică, o să fie miezul puterii, aici o să fie inima. Așa e pretutindeni unde există puterea electrică! Ei, iar voi, trebuie să clădiți uzina, cât mai curând. În toamna asta.

Porni mai departe, cu pași sprinteni și ușori deși chipul îi era obosit, ca al unui om care lucrează mult noaptea. Dar ochii îi erau limpezi și ageri, mișcările vii, glasul puternic și deslușit. Ca și cum oboseala ar fi fost numa:

un vâl subțire la suprafață. Vorbea cu Hossu, care umbla alături de el, înalt și spătos:

— Trebuie să vă mutați în Dobrogea. Șantierelor au crescut. Nu le mai puteți conduce din birou, dela București. Iar de problema căruțelor, ne vom ocupa. Aici partidul trebuie să trezească din somn pe cei care au adormit... Unde sunt cantinele? Unde dorm oamenii? Ia să vedem...

Și dădu să pornească mai departe. O zări pe Evdochia în mulțimea care se ținea pe lângă el. Evdochia îi zâmbea din ochii ei cenușii, luminoși. Iși cocoșase copilul pe umăr, iar copilul îl ațintea neclintit pe muncitorul acesta necunoscut venit în ziua aceea pe șantier, și'n jurul căruia se îmbulzeau ca să-l salute, Achim, mama, nenea Iordan, prietenii lor, toată lumea... Gheorghiu-Dej o întrebă, zâmbind:

— Al dumatăle e băiatul?

Evdochia dădu din cap. I se înneca glasul. Gheorghiu-Dej îi luă din mâini copilul.

— Câți ani ai moșnege?

— Patru...

— Și-al cui ești tu?

— Al mamei și-al lui nea Achim...

La acest răspuns neobișnuit, Gheorghiu-Dej și cu toți cei de față izbucniră în râs. Evdochia râdea și ea, dar roșie și rușinată, și încerca să lămuirească lucrurile. Gheorghiu-Dej o ascultă binevoitor, apoi ridică glasul:

— Copiii vor crește aici, pe șantierele noastre — odată cu socialismul. Ei vor fi oamenii socialismului. Lor o să li se pară firesc, tovarăși, ca pe aici, pe unde stăm noi, să plutească vapoarele. Ei n'o să știe decât din cărți că Dobrogea a avut o populație rară și săracă. Pentru ei, uzinele electrice, pilonii sârmelor de înaltă tensiune, câmpiile irigate și sădite cu perdelele de păduri, o să fie viața de toate zilele. Noi toți câți suntem aici, am cunoscut vremuri mai grele, când lupta era tare aspră. Pentru noi, era nevoie, spre a ne îmbărbăta, să ne aducem mereu aminte, că într-o țară, în Uniunea Sovietică, a fost făcut socialismul. Ei, oamenii de mâine...

Și-l arătă pe copilul Evdochiei, care-l privea cu ochi mari:

— ...o să trăiască în socialism ca în casa lor, ca în grădina lor. Pentru ei, Uniunea Sovietică o să însemne îmbărbătare ca să meargă mai departe spre comunism!

Deodată se întrerupse, se uită la oameni și spuse:

— Dar știți ce? E bine să te uiți în zare și să vezi departe. Dar ca s'ajungi acolo, trebuie să pui întâi un picior înainte, pe urmă pe ălălaltul...

Se opri și râse scurt:

— Ce mai încoace și'ncolo: trebuie să mergi! Pentru șantierul vostru primul pas înspre socialism e uzina termoelectrică!

Și se'ntoarse spre Hossu:

— Hai să vedem cum locuiesc oamenii...

Se aflau în baraca birourilor, devenită înăbușitoare de înghesuială. Gheorghiu-Dej vorbea în cercul făcut în jurul lui de către Hossu, Borza, inginerul șef și încă vreo câțiva bărbați din conducerea lucrării:

— Nu s'a făcut destul pentru adăpostirea oamenilor. În sectorul ăsta

șantierul de aici e cel mai slab. Trebuie să vă gândiți că vine toamna, când n'o să mai puteți culca oamenii pe câmp... Nu uitați nici o clipă de învățătura lui Stalin. Omul trebuie îngrijit cu dragoste, tovarăși, pentru că în ochii noștri e mai prețios decât aurul sau mașinile cele mai perfecționate...

Inginerul-șef discuta cu Anghelescu, Jurașcu și Pangrati; acesta din urmă sosise în mașina inginerului-șef.

— ...pentru noi, tovarășe Anghelescu, problema principală are doi termeni: uzina termoelectrică și excavațiile pentru canalul de colectare. Uzina n'ați început-o. Excavațiile au ajuns abia la zece la sută din plan!

Anghelescu îi aruncă o privire fugară lui Pangrati. Vasăzică Pangrati câștigase partida. Dece oare nu era mai luminat la față?

Maței se apropiase și el. Il auzi pe Anghelescu cum începe să se plângă:

— Domnule director, n'am căruțe, n'am cai, n'am camioane destule...

— Spune ce-ți trebuie, răspunse calm inginerul-șef.

— Vreo cinci sute de căruțe...

— Vei avea...

— Vreo douăzeci de camioane în plus...

— Vei avea.

— Excavatoare, câte se va putea... Fără ele, nu pot împlini prevederile planului...

— Bine. Vei fi printre primii care vor primi excavatoare sovietice. Altceva?

— Suntem prea puțini, tovarășe în conducerea șantierului. Uite, Pangrati a lipsit o zi, și s'a resimțit lipsa lui...

— Vrei un inginer în plus?

— Dacă s'ar putea, cel puțin doi... murmură Anghelescu. Inginerul-șef îl privi printre pleoapele îngustate și vorbi:

— Te-am ascultat cu răbdare, tovarășe Anghelescu... dar am ajuns la concluzia că aici e nevoie mai ales de șef de șantier... Sper că până la urmă, te vei dovedi dumneata a fi acel șef de șantier...

Înalt, masiv, puțin încins la față de căldura din baracă, Borza își făcu loc printre cei ce-l înconjurau pe Gheorghiu-Dej și se apropie de Maței care stătea cu spinarea rezemată de peretele de scânduri.

— Vrea să-ți vorbească tovarășul Gheorghiu...

Și-l duse printre oameni. Gheorghiu-Dej îi întinse mâna și-i aruncă o privire prietenoasă, dar pătrunzătoare. Avea ochi aproape negri, adânci, expresivi, care păreau a citi în tine. Borza vorbea:

— ...tovarășul Maței e instructorul nostru pe șantierul acesta, pe cel dela kilometrul 12 și pe șantierul OH...

— Ia spune-mi tovarășe, zise Gheorghiu-Dej, luându-l de braț și aducându-l lângă fereastră. Șantierul merge slab. Dece?

Maței simți că i se urcă sângele în obraji. Așa era. Iar el, Maței, căruia partidul îi încredinșase munca pe șantierele astea trei, nu putea să-i înfățișeze lui Gheorghiu-Dej decât frământarea bătăliei începute și nici un succes mare, adevărat. Il săgetă o durere în piept. Gheorghiu-Dej îl privea atent. Înainte ca Maței să înceapă a vorbi, secretarul general al partidului îl opri:

— Stai. Spune-mi întâi altceva. Te văd obosit, frământat. Ai nevoie de ceva care să-ți ușureze munca?

— Nu, tovarășe Gheorghiu-Dej...

— Nu poți să cuprinzi singur toate problemele? Ia gândește-te. Vrei să-ți dăm pe cineva? Întrebarea însemna: ești prea slab ca să duci la capăt însărcinarea dată de partid? Iar răspunsul putea însemna că el, Maței, își ia angajamente pe care nu și le poate ține și că deci e ușuratic în cea mai grea și mai plină de răspundere muncă, în munca de a conduce oameni.

Maței tăcu o clipă. Apoi zise:

— Trebuie să le cuprind pe cele mai importante...

Gheorghiu-Dej îl privi încrețind ușor pleoapele:

— Va să zică te-ai pierdut în amănunte?

Secretarul general al partidului îi vorbea cu asprime. Și totuși Maței răsuflă deodată adânc, ca și cum i s'ar fi luat o greutate de pe piept. Tăcea. Dar îl cuprinsese o bucurie neașteptată. Un gând îi venise, fulgerător. Ce să-i spuie întâi lui Gheorghiu-Dej? Despre sute și mii de muncitori, despre zeci de membri ai partidului, despre producție, despre starea de spirit a oamenilor? Erau prea multe lucruri și el, Maței, le stăpânea cu gândul. Altceva trebuia limpezit, altul era punctul întunecos. Vorbi șovăitor întâi, dar liniștindu-se și devenind tot mai sigur:

— Tovarășe Gheorghiu, acum, când mă'ntrebați, mă gândesc că n'am ținut seamă că dușmanul de clasă va încerca să lovească în noi aici, pe Canal. Adică, am ținut seama, formal. Dar nu m'am gândit, concret, cine e și unde s'a cuibărit.

Gheorghiu-Dej întreabă repede, tăios:

— Spune-mi, concret: pe șantierelor astea trei, care sânt metodele dușmanului?

Maței începu să povestească. Ce puține zile trecuseră dela deschiderea șantierului, și cât de multe lucruri se întâmplaseră. Povestea despre fapte și oameni, în fața acelei priviri străpungătoare, care-l cântărea. Pe când vorbea, înțelegea tăcerea lui Gheorghiu-Dej. Dincolo de tăcerea aceasta, gândul ascuțit sfredelea faptele și oamenii, îi lega cu altele, apropiate sau depărtate, pe care nu le cunoștea nici Borza. Însăși apropierea de omul acesta, îl făcea pe Maței să se simtă mai sigur, să-și simtă gândul mai limpede. Gheorghiu-Dej îi mai puse o singură întrebare:

— Te-ai gândit că dușmanul lucrează poate organizat? Te-ai gândit că el se sprijină pe elementele burgheze din țară, pe chiaburi, pe tot putregaiul rămas din trecut, și pe agresiunea imperiaștilor din afară?

Maței tăcu. Borza se aplecase puțin înainte, ascultând cu ochi strălucitori.

— Când analizezi situația în sectorul duminical, să nu pierzi din ochi ansamblul luptei de clasă, în țară și în lumea întreagă. Și când stai de vorbă cu oamenii, trezește-le încrederea în viitor; adu-le aminte că Uniunea Sovietică a realizat ce vrem să realizăm noi și că ne ajută. Ea e garanția viitorului! Și aci, pe șantierelor astea, trebuie să trezești entuziasmul și inițiativa masei. Masa e isvorul nesecat de putere, de tinerețe, de lucruri sănătoase, noi. Adu-ți aminte de ce spune tovarășul Stalin de uriașul acela din basme, care prindea putere, când atingea pământul cu picioarele... Stalin ne învață că așa trebuie să fim noi: să prindem puteri din legătura cu masele! Și să lovim în dușman, sprijinindu-ne pe mase...

Maței își dădea seama că vede soarele cum coboară roșu în negurile

de praf ce pluteau deasupra câmpiei. Își dădea seama că-și aude răsuflarea ușoară, subțire. Dar în acelaș timp, îl străpungeau ochii aceia negri, adânci, îi vorbea vocea aceea răbdătoare.

Maței își dădea seama acum, ce bătălie va trebui să dea aici pe șantier; cu cine alături, și împotriva cui anume. Știa numele dușmanului. De mult simțise toate astea, în chip nedeslușit. Acum, era limpede.

3

Era târziu de tot. Inchideau ședința de lucru și afară de Mateica, plecat la Constanța, erau toți de față: Anghelescu, ceilalți doi ingineri, Frenkel, Mitică Rusu, și Maței. Anghelescu vorbea fără vlagă și se uita pe sub gene la Pangrati. „Nu-l iubește pe Pangrati” se gândi Maței. Anghelescu spunea:

— Tovarășul Rusu are cuvântul...

Mitică Ruse zise:

— Tovarăși, noi am discutat astă seară în ședința de Partid, ce ne-a spus tovarășul Gheorghiu-Dej. Acuma, în privința construirii uzinei electrice, noi am hotărât că vom mobiliza un colectiv puternic, și strâns unit, uite-așa, măi frate...

Și înălță un pumn masiv, pătat cu motorină:

— ...ca s'o terminăm cât mai repede. Ar mai rămâne să-și ia și tovarășii ingineri unele angajamente. Putem termina uzina până la douăzeci și trei August?

Un zâmbet subțire, palid, flutură pe buzele lui Anghelescu. Pangrati zise:

— Nu merge, omul lui Dumnezeu... Prea repede...

Tăcură. Mitică Rusu zise iar:

— Tovarășe inginer Anghelescu, ce părere aveți?

— Să vorbească tovarășul Pangrati... El e cu angajamentele...

Maței se strâmbă. Ironie? Ce era batjocura asta? Asta era ședință de lucru? Vroi să vorbească, să-l pună la locul lui pe Anghelescu. Dar îl auzi pe Pangrati:

— La douăzeci și trei August, o să ardă primul bec... O să montăm un motor, înainte de a finisa clădirea...

— Cum? întrebă tăios Anghelescu.

— Există metode sovietice, pe care o să încerc să le aplic. O să lucrăm într-o baracă de protecție. O să utilizăm șasiuri de bărne în locul podului rulant...

Anghelescu îl privi lung, cu o dușmănie ascunsă cu greu. Maței se ridică:

— Atunci, la douăzecișitrei, o să ardem prima lumină? Ești sigur că poți reuși?

— Da, zise Pangrati. Va fi nevoie să se discute cu oamenii, ca să înțeleagă că vom lucra în condiții excepționale... Cu ajutorul partidului, cred că o să ne putem ține de cuvânt.

— Bine, zise Maței. Când discutăm ce trebuie făcut, concret?

— Și mâine...

— Bine. Mâine, la opt dimineața. Noroc, tovarăși...

Și ieși din baracă, urmat de Mitică Rusu. Se uită împrejur: nu va pleca numaidecât. Zise:

— Hai să dăm o raită pe șantier, tovarășe Mitică.

— Hai, tovarășe...

Se vedeau focurile căruțașilor, lumini slabe pe ferestrele barăcilor, fășia orbitoare a farurilor vreunui camion întârziat. Pe o fereastră la care încă nu se pusese rășnă geamurile, se auzeau hohote de râs.

— Ia să vedem ce-i acolo, zise Maței și-l trase cu sine pe Mitică Rusu până la fereastră. Se uită în lăuntru al barăcii: lemnărie albă; stâlpii de susținere; haine în ciorchini negri de stofe tocite, agățate în cuiele bătute în pereți; lăzi puse la căpătâiul paturilor. Două-trei lămpi de petrol luminau încăperea. Erau patruzeci de paturi în care oamenii erau culcați, sau pe care ședea la sfat, în grupuri. Aici, lângă fereastră, erau îngrămădiți vreo zece bărbați și două femei în jurul a doi-trei oameni. Unul din ei era Iordan. Striga, răsând:

— Zău, să mă bată Dumnezeu dacă n'a zis așa! A gustat din ciorbă, și așa a zis: „Ciorbă e asta? Să i-o dea lui tată-su, nu muncitorilor!”

Hohotele de râs izbucniră iarăși, mai puternic. Uscat și vânos, Iulică bucureșteanul, prietenul lui Mitică Rusu, își păstra demnitatea. El nu râdea. Dar trebuia totuși să zâmbească. Zise apoi:

— Păi ce vrei? E muncitor, ca și noi! El știe ce-i aia...

Oamenii se priveră și încuviințară: da, da, e muncitor, ca și noi...

Un om cu mustăți cărunte, ședea pe marginea patului și-și scotea cismele de cauciuc lungi până peste genunchi și pline de noroiu ud. Cu o cismă în mână, zise:

— Ce știți voi? Nimic nu știți... Eu am venit acilea în Iunie, uite, tot cu cismele astea... Umblam prin bălți, în apă până la brâu, în barcă, oricum; și măsuram.... eram cu inginerul ăsta al vostru, de faceți cu el uzina electrică...

— Pangrați, zise Iulică betonistul.

— Da, ăsta. Făceam focuri să gonim țânțarii, și mâncam chinină în fiecare zi... Ei, și ce crezi, cu cine ne pomenim într-o noapte la foc? Cu el. Umbla cu mașina pe-acolo; era cu un inginer rus, om cărunt, înalt, cu care vorbea despre Canal... Păi ce crezi? El dela început a fost pe-aicea... Și cu avionul a sburat pe sus, cu inginerii și cu profesorii, cu oamenii învățați, ca să-și facă socoteală, pe unde vine tras Canalul... Ehe! Ce știți voi? Nimica nu știți...

Și începu să-și tragă cu mare greutate și oftând, cealaltă cismă.

Maței îi șopti lui Mitică Rusu:

— Hai să plecăm... Să nu-i tulburăm...

Și se depărtară prin întuneric. La un foc, îl găsiră pe Achim care vorbea într'un cerc de căruțași. Focul era făcut într-o groapă, deacurmezișul căreia pusese rășnă geamurile, și de acesta atârna ceaunul aburind. Achim spunea:

— L-am auzit eu, că umblam după el prin îngheșuială. Zice: Nu-s destule barăci de locuit. Unde dorm atâția oameni? Atunci am strigat eu: — Păi mai dormim și pe câmp, tovarășe Gheorghiu! El m'a cunoscut după copil. Că umblam cu el pe umăr; și când vorbea, înainte, se tot uita la copil din când în când.

Ei, și zice — s'a 'ntors așa, la alții și le-a zis, scurt...

Făcu o mișcare cu palma, tăind aerul, și zise:

— ăsta nu se poate! Așa a zis. Scurt: — ăsta nu se poate!

— Apăi om avea unde locui și noi la iarnă, zise Evdochia cu glasul ei blând. — Că noi ne-am pus în gând, să stăm aici și să muncim până vedem terminat Canalul...

— Ați auzit ? întrebă Achim. Uzina electrică, fraților. Trebuie pornită, că nu ne mai așteaptă vremea, acuși se face toamnă...

Dela locul său, Chirsan mormăi în barbă:

— Apăi dacă-i cum a spus Gheorghiu-Dej, o să trebuiască să meargă mai repede zidăria .

— Te-ai gândit cum s'o așterni mai iute pe mortar, nea Chirsane ? întrebă Achim

— Apăi am aici o carte, despre un zidar Orlov .. începu Chirsan și scoase din buzunarul dela piept al salopetei, o broșură cu marginile rupte. Toți cei dimprejur se îngrămădiră pe lângă el.

La căruțe, cali sfărâiau și se mișcau în întuneric. Mai încolo, în jurul unui foc, erau adunați vreo douăzeci de băieți și de fete. Mitică Rusu zise:

— Tineretul ține ședință...

Un murmur se ridică într'un colț al șantierului: corul lipovenilor care-și cântau cântecele lor vechi. Undeva pe aproape se auzi chicotitul gădilat al unor fete. Se înălța luna peste movilele-morminte ale vechilor Sciiți, și totul ieșea acum în lumină, cu umbre negre și ciudate: mașinile, betonierele draglinele cu brațul lor uriaș din oase de metal, nenumărate mogăldete fără formă, păreau a fi un popor întreg de făpturi ciudate, risipite în lumina verzui a lunii. Maftei își luă rămas-bun dela Mitică Rusu, se urcă în mașină, îl trezi pe șofer și porni spre Constanța. Pe drum, lumina lunii îi aduse aminte de ceva nedeslușit, ceva care-l necăjea — dar ce ? Deodată își aminti totul: dimineața, făgăduiala dată nevastă-si, care acuma poate că-l aștepta... Dar peste două minute uitase iarăși de toate astea. Îi umblau prin minte gândurile cele noi. Da, da; acum începea să înțeleagă unde e și de bună seamă cine e dușmanul.

4

Maria Maftei îl așteptase pe bărbatu-său până târziu. Se făcuse noapte, se aprinseseră luminile pe străzi; treceau grupuri, perechi de îndrăgostiți, fete câte două, cărora băieții opriți pe trotuar le aruncau vorbe glumețe și ațățătoare. Apoi autobuzele nu mai trecură încărcate cu lume, încet, încet se făcu tăcere, până când, în sfârșit, doar pasul grăbit al unui trecător stingher mai ciocănea răsunător asfaltul trotuarului. Maria Maftei închise cartea, — era „Negura” și clipi din ochii obosiți de citit. Se uită la ceas. Era târziu. „N'are să mai vie până, cine știe, pe la două, trei noaptea”, se gândi ea și o cuprinse de mult uitată o mâhnire. Se obișnuise ca orice oră a vieții lui — ca și a ei — să fie dată în întregime partidului, și înțelesese că altfel nu se poate, și că așa trebuie să fie. Din când în când însă-i venea această undă de mâhnire nesocotită, pe care-o respingea numaidecât. Așa și acuma. Dădu din cap și-și spuse în gând: „Lasă, fetițo... are treabă și ce face el acolo e mai de seamă de cât o plimbare braț la braț, ca doi porumbel...” Și după ce-și vorbi astfel singură cu asprime, ieși pe stradă să vadă marea. „Mă pot duce și singură...” se gândi Maria Maftei plecând spre port. Dar undeva în inima ei, era încă o rămășiță de nemulțumire, la care însă se hotări să nu se mai gândească.

Orașul acesta mare părea, la ora unsprezece seara, la fel de liniștit ca un oraș părăsit. Magazinele erau cu obloanele trase, cu vitrinele stinse, afară de vreo două din cele mari, magazine de Stat, **Ferometal**, **Alimentara**, unde becuri cam puține luminau într'unul șiruri simetrice de cuțite, topoare, pluguri, piese de motor și grămezi de cuie noi cu strălucirea cenușie, iar dincolo, munți de brânzeturi, de bidoane de untdelemn, de conserve, de sticle multicolore cu rachiuri și licheoruri, deasupra cărora se încrucișau lozinci scrise cu litere roșii agățate pe sârmă: **Înainte, pentru înflorirea scumpei noastre patrii! Înainte, pentru împlinirea și depășirea Planului de Stat!**

Maria Maftei trecu repede pe sub castanii cu frunzișul luminat de aceste vitrine. Traversă piața gării și coborî pe străzile care duc spre promenada dimprejurul Cazinoului. Mergând, își dădu seama de strălucirea nopții. Era multă liniște; văzduhul întunecat, de un albastru adânc, aproape negru, părea însă străveziu, catifelat, ca și cum, undeva acolo sus, la o înălțime neînchipuită ar fi plutit adieri sau s'ar fi statornicit masse și nouri de miresme. Trâmbele de fum roșiatice ce se ridicau deasupra portului, scîlpirea miilor de lumini dinspre Agigea, farurile de pe geamandurile portului, faruri albe, roșii și verzi care pieureau la răstimpuri suflate în noapte, înghițite de nimicnicie și întuneric, toate acestea erau o ceață luminoasă și încet mișcătoare, deasupra căreia plutea sus, pierdută în depărtări nesfârșite, materia aceea albastră și moale a miezului nopții.

Maria se opri o clipă pe faleză. Dedesubt se întindeau frunzișuri de copaci, peluze cu iarbă puțină și prăfuită, alei cu bănci. La dreapta, pe scările dinspre port, se urcă un ofițer de marină cu țigara aprinsă. O femeie stătea mai încolo, privind împrejur și umblând încet, fără țintă; aștepta pe cineva; poate de mult; poate obosită. Maria zâmbi în întuneric. Peste o clipă un bărbat apărui la capătul uneia din străzile ce veneau dinspre oraș, se apropie repede privind în toate părțile; femeia îi veni în întâmpinare, vorbiră încet câteva clipe, apoi se depărtară, îmbrățișați, și pieriră în întuneric. Maria simți cum i se destramă zâmbetul de pe față. Strânse buzele și porni pe scări în jos, pe alei, pe sub platanii săraci și obosiți de secetă. Pe bănci, ședeau șoptind sau tăcând, perechi de îndrăgostiți, ghemuiți unul lângă altul. Maria Maftei trecu mai departe, ajunse pe cheiu și, sprijinindu-se cu pântecul de balustrada de fier, trase adânc în piept aerul tare și sărat și umed al mării. Era o noapte cu lună; iar luna era încă sus, aproape plină, strălucind în mijlocul unei frământări încete de cețuri și aburi. Cazinoul era pustiu, întunecat și în ruine, cu înfățișarea sa ciudată de clădire făcută din scoici. Prin arcadele lui și surpăturile de ziduri, se zărea cerul care avea culoarea sidefului. În zare, oglinda lucitoare a mării se contopea cu văzduhul în vedenii de aburi. În aerul încărcat cu umezeală caldă, lumina lunii se prindea ca într'un țesut subțire, și-l făcea luminos, dându-i culoarea palidă-verzue a pucioasei. Văzduhul nopții mustind de aburi luminoși și lucirea neclintită a mării până în depărtările cele mai adânci ale orizontului, se amestecau într'o frământare înceată și nepipăibilă de cețuri sulfuroase. Totul se petrecea în desăvârșită depărtare și tăcere. La picioarele digului, valurile clipoceau fără putere, mișcându-se încet ca răsuflarea somnului. Pe terasa din fața Cazinoului, câțiva oameni, bărbați și femei și grănicerul de santinelă, se opriseră și priveau și ei. În fața acelor unde sidefii de lumină, păreau niște umbre fără grosime, cu marginile tăiate cu o amănunțime de

necrezut. Rămăseseră cu toții nemișcați, siluete negre pe un ecran. Dincolo marea lucea uriașă dar tainică, și se nășteau din ea amăgiri și neguri; era tăcere; era o clipă ciudată, o clipă cu minune, și asemenea lucrurilor din vis.

Maria Maței oftă. Deodată se scutură. Nu-i plăcea să simtă că i se topește sufletul în acea vrajă fără temeieri trainice. Dar liniștea, liniștea n'o putea goni dela sine, și nici nu voia; se lăsă legănată de unduirea ce părea a vibra în zare ca și în freamătul valurilor apropiate, pe bolovanii împânziți de mușchi umezi și alge. Nu voia să gonească liniștea, ci s'o guste și să se pătrundă de ea. Se duse să se așeze pe o bancă. Totul împrejur stătea în noapte și în lumina aceea albăstrie a lunii, parcă faleza, digurile, portul, ziduri și clădiri, n'ar fi fost din pământ și piatră ci din ceva strălucitor, neprețuit, și în același timp mai ușor și mai lipsit de masă, decât o pânză de păianjen. Ce era atât de amețitor de frumos în lumina asta, și de unde venea fericirea neînțeleasă care părea a fi însăși materia aburoasă din care era făcută marea, orașul, văzduhul, și chiar ea, femeia care ședea pe bancă? Se gândi: „Dacă așa ar fi lumea într'adevăr, ar fi un lucru groaznic... Ca într'un vis urât, când plutești și cazi în gol...” Se mira ea singură de ciudata neliniște care-o cuprinsese la gândul că lumea ar putea fi așa. „Nu... nu...” Deodată simți că dorește să vadă oameni și să le vorbească, oameni din carne și oase; pe șantieri erau mii și zeci de mii, acolo unde lucrau mașini grele, acolo unde era noroi și mormane de pământ, unde erau căruțe și care, și vite, cu mirosul lor și cu răsuflarea lor caldă. Maria Maței se ridică și porni îndărăt spre casă. Simțea o nerăbdare neînvinsă să-l vadă pe Maței, să-l întrebe, să afle cu un ceas mai curând. Măine va pleca „pe teren”, adică acolo unde lucrează oamenii cu animale și cu mașini, unde viața e frământată, caldă, grea, ca un trup în mișcare.

Când ajunse sus pe faleză, șovăi o clipă, ispitită să se mai uite odată la mare; dar se stăpâni și nu se întoarse; plecă repede; se gândi: „Am văzut-o destul”.

Pe drum spre casă, începu să i se înfiripe iar nemulțumirea că Maței nu venise. Il găsi acasă, șezând pe pat, cu mâinile pe genunchi. Se gândea cu o cută adâncă între sprâncene. Maria închise ușa și murmură:

— N'ai venit...

Maței înălță fruntea și o privi, absent. Apoi deodată ochii i se luminară, ca ai unui om care a înțeles, și râse. Râdea rar de tot și atunci toată fața i se schimba, îi întinerea. Maria simți un val de căldură între timp. Totuși repetă:

— N'ai venit...

— Ba uite-mă, zise Maței. Se ridică și o luă la braț:

— Hai să mergem, să vedem marea...

— Am văzut-o, zise nevastă-sa.

— Nu face nimic... O mai vedem... Era frumoasă?

Maria șovăi, apoi zise:

— Nu știu ce am... m'am zăpăcit și nu mi-a plăcut...

— Ce nu ți-a plăcut?

— Stăteam așa, și nu făceam nimic... și nici nu erai...

Maței râse iar:

— Nu-i nimic. Acuma am sosit, și mergem... De data asta o să-ți placă...

Nevastă-sa îl privi uimită:

- Ce-i cu tine?
- E zi de sărbătoare azi, Marioară fată...
- Ce sărbătoare?
- Ai răbdare, că am să-ți povestesc tot...
- Și ieșind în stradă, Maței o luă de braț:
- Am făcut la planuri, tot timpul, în mașină, de pe șantier, pân'aici..
- Ce planuri? întrebă ea, uitând într-o clipă de vechea-i nemulțumire,
- Dar Maței îi răspunse în chip neașteptat.
- Știi cu cine am vorbit azi?
- Nu, răspunse ea. Uitase cu totul de nehotărîrea și tulburarea ciudată de mai înainte. Acuma era iarăși în miezul vieții adevărate. Se vedea bine că Maței e însuflețit de ceva ce se întâmplase pe șantier, acolo unde era viața adevărată, acolo unde voia și ea să se ducă, cât mai curând cu putință. Întrebă iar, cu aceeași însuflețire ca și el :
- Nu. Cu cine ai vorbit ?

5

În prima clipă când putu să plece de pe șantier, Mateica se urcase într'un camion care mergea la Constanța, să aducă ciment. Ajuns în Constanța, trecu pe la Tasula care-l privi cercetător :

— Ce e cu tine? întrebases ea; Mateica însă dăduse din umeri, plictisit că Tasula îl tutuește.

— Ce să fie? Am treburi...

Stătu cu ea până pe la miezul nopții, o trimise să cumpere de mâncare dela bodega 6 Martie din piața Ovidiu, și apoi își puse sub cap brațele carnoase și groase și fumă, întins pe pat, descălat, în pantalonii de călărie și un tricou fără mâneci, de sub ale cărui margini ieșeau pe piept, sub brațe și chiar și pe spate, smocuri stufoase de păr. Pe la miezul nopții se dădu jos din pat, se spală de praf, se bărbieri proaspăt și, în cisme și o haină de vară, porni în oraș. Tasula ar fi vrut s'o ia și pe ea la plimbare. Dar se' nvățase să n'aibă pretenția de a fi tratată cu bunăvoință. Rămasă singură ieși la balcon în halatul ei subțire trandafiriu și fumă pe rând țigările rămase în pachetul lăsat de Mateica pe masă. La etajul de dedesubt ferestrele erau deschise și se auzeau glasuri nedeslușite.

Cotind după câteva colțuri, Mateica ajunsese în cartierul dintre port și plaja Tataia. Mergea alene, cu mâinile în buzunare, aruncând priviri atente în toate părțile. Apoi se opri în fața unei porți cu zăbrele de fier astupate cu tablă. Intră și un om cu șapcă galonată cu firet auriu, îl salută. Era o curte strâmbă de tot, cu ferestre întunecate la toate etajele, și oblonite la parter. Mateica intră pe o ușă deschisă și pătrunse într-o cameră văruiță, cu un butoiu și două măsuțe cu câte trei scaunele împrejur. Câțiva bărbați ședeau la mese împrejurul sticlelor de țuică. Vorbeau anevoie, cu glasuri încălcite, de oameni beți. Dinlăuntrul clădirii se auzea muzică de jazz. Mateica deschise o ușă, și coborî niște trepte. Apoi încă o ușă. Ajunsese. Era o sală cu despărțituri și colioane alcătuite din pereți subțiri de rogojini și paianță. În ceea ce părea a fi o gură de pivniță, era îngrămădită orchestra de jazz, alcătuită din tineri sclivișiți cu părul buclat, uns și lustruit. La mese ședeau înghesuțiți, apoi, oameni pe care nu se vedea ce meserie au, și unii a căror înfățișare, deși nu cu desăvârșire lămuritoare, da de bănuț multe. Erau câțiva

muncitori în salopete cenușii, dar cei mai mulți meseni purtau haine de vară cafenii, albastre sau albe, tricouri vărgate; brațe goale eșeau din mânecile suflecate; oamenii aveau obrații nerași și glasuri asprite de praful șoselelor din stepă și priviri vii, cercetătoare, sau tulburate de băutură. Mulți stăteau cu șapca în cap. La câteva din mese erau și femei cu părul de un blond nefiresc, sau de un negru gras ca al cremei de ghetă. Și toți vorbeau, râdeau, beau și mai ales fumau. Fumul și sgomotul deopotrivă păreau că sunt o pastă groasă în care înoată anevoie oamenii.

Mateica îl apucă de gât pe un chelner care trecea, și-l întrebă :

— Tovarășul Gruescu e pe-aici ?

Chelnerul i-l arătă, împingând bărbia către un punct al înghesuiei. Acolo ședea singur la o măsuță, și zâmbindu-și sie însuși, un bărbat cu pantaloni de golf cadrilați, cu pulpele goale, păroase și subțiri, pierzându-se în niște bocanci uriași de ski. Mateica se așeză la masa lui, întrebându-l :

— Ești singur ?

Cellalt râse fericit, cu ochi sticloși :

— Sânt cu o pupăză...

— Și unde e ?

Gruescu râse iar, și mai fericit și-i spuse unde e pupăza. Mateica zise:

— Ași vrăa să vorbesc ceva cu tine...

— Vorbește, Nicule, puiul tatii. Dece ai mutra asta de în... în... în...
...mormântare, zise Mateica. Am eu motivele mele. Stai că ți le spun...

Pupăza apără deschizând o ușiță de scânduri spoite alb la fel cu peretele. Gruescu se ridică pe jumătate, aplecat înainte ca și cum ar fi avut capul prea greu și zise :

— Domnișoara... ara... Mary...

Pupăza nu era englezoaică. Părea turcoaică sau grecoaică. Era tânără, cu o față obosită și fardată, și o rochie prea scurtă. Gruescu ridică paharul:

— ... și camaradul meu de regiment, col... col...

Mateica îi dădu un picior pe sub masă, izbindu-l în oasele acelea păroase și uscate, fără pulpe. Gruescu se înneacă, scăpă paharul din mână, și se prinse de fluerul piciorului. Mateica râdea. Ii râdea femeii, sticlindu-și dinții albi și frumoși. Se înveselise și ea, fără să priceapă ce se petrece. Gruescu se ridică de sub masă și zise cu părere de rău :

— Am vărsat un pahar de whisky... cinci sute de lei am risipit, idiotule...

— Nu face nimic, zise Mateica răzând și-i făcu semn chelnerului, arătându-i trei degete. Chelnerul desemnă cu buzele, ca o șoaptă, cuvântul **whisky**, în vreme ce jazzul și glasurile creșteau într'o hărmălaie uriașă. Mateica dădu din cap : da, whisky. Chelnerul dispăru. Gruescu spunea :

— ... un vapor turcesc, alaltăeri... și golanii ăștia au și făcut rost... cu trei mii sticla...

— Mi-e nu-mi place, zise femeia. Are gust de ploșniță...

Și adăugă, mai precis:

— De ploșniță spartă.

Totuși bău deopotrivă cu cei doi bărbați, vreme de peste un ceas. Mateica o invită să danseze. A doua oară, o simți că se clatină pe picioare. Înghesuiala dansatorilor pe pătratul de ciment din mijlocul localului, căldura, mirosul iute, o făcură să se îngălbenească. Șopti cu glas înneecat :

— Am băut prea mult din porcăria aia... Mi-e rău...

Mateica o duse afară, la aer curat, și o lăsă sprijinită cu fruntea de un zid, în paza portarului cu fireturi la șapcă. Se întoarse înăuntru.

— I-a venit rău pupezei, îi zise el lui Gruescu. Acesta surâse fericit, dând din umeri.

— Al dracului, te bucuri? Întrebă cu mirare prefăcută Mateica...

— Nu... vorbi cellalt. Sânt beat și eu... Mă simt ca 'n avion... uite-așa..

Și făcu un semin vag cu mâna prin aer.

— Cât ești de beat?

— Pu... începu Gruescu sughițând, — puțin...

— Ascultă, măi. Poți să-l angajezi la tine pe șantier pe Popescu ?

— Ca... care Popescu ? Maiorul ?

— Geamlăc, zise Mateica.

Popescu purtase pe vremuri monoclu. Gruescu râse aducându-și aminte de acest amănunt.

— Așa... Dece să-l angajezi ? Nu-i la tine pe șantier ?

— Este...

— Atunci ce vrei ?

Mateica îl privi. „Pot să-i spun ? Încă unul care să-mi știe gândurile. Dar la urma urmei, ce? Cât o să mă feresc ?“.

Pân'acuma mersese totul bine; Lupașcu se 'nfundase singur. Imprudent. „Eu sunt prudent?“ . Totuși se simțea vesel și sigur de sine ; și încălzit de băutură. Se aplecă peste masă:

— Am niște comuniști ai dracului pe cap... Mai ales unul...

Cellalt deveni imediat atent :

— Care ? Vr'un se... secretar de...

— Nu... Și ăla e parșiv... Dar am un instructor al Comitetului Cameralului. E hârșit, se vede, bine. Nici acum nu știu : m'a simțit ? Nu m'a simțit ? Mă ia așa, direct, îmi spune în față tot, parc'ar avea încredere în mine. Dar când colo pe Lupașcu mi l-au arestat. Il știi p'ăl dela noi ? Majurul ?

— Ala tânărul, care l-am făcut majur în Crimeea ?

— Ala. Era cu cantina. L-au prins cu mâța 'n sac, și l-au arestat. Gruescu flueră subțire, a pagubă. Apoi întrebă :

— Ei; și Popescu ?

— Popescu mi se pare că e următorul la rând. Și vreau să-l sacrific, mă 'nțelegi ? Le arunc praf în ochi comuniștilor ; mă pun bine cu ei... și nici n'ajunge să fie o chestie de proces de sabotaj, de mai știu eu ce... Înțelegi ?

Gruescu dădu din cap.

— Il angajezi ?

— Da, mormăi Gruescu, turnându-și un fund de whisky. Il angajezi. Apoi se uită împrejur, mirat :

— Da' pupăza aia unde-o fi ?

— Când am lăsat-o eu afar', dădea de mâncare la rațe...

— A agățat-o altul, zise Gruescu ridicându-se dela masă, neliniștit. Șovăi și căzu la loc pe scaun.

— Am cheltuit banii degeaba...

— Pentru cât ai muncit, tu pe ei... zise Mateica nepăsător. Cellalt râse :

— Asta așa-i! Canalul să trăiască!

Apoi întrebă, aplecându-se peste masă și el și răsturnând un pahar cu cotel :

— La voi cu căruțele cum stați ?

Mateica dădu din umeri, zâmbind :

— Bine stăm. Nu sunt deloc...

— Dar cu săpătorii ?

Mateica râse, clipind din ochi. Cellalt cercetă sticla. Mai era puțin rachiu galben în ea. Și-l turnă cu o mână nesigură și ridică paharul. Voi să închine și băigui câteva clipe, cu fața trează și veselă, dar graiul năclăit. Deodată renunță la toast și dădu paharul pe gât. Mateica râdea.

VII

Căruțe pe stepă

1

Secretarul comitetului județean de partid, vorbea așezat cu spatele la fereastră. Fereastra era înaltă, și se vedea prin ea soarele care asfințea roșu aprins după dealurile dinspre Agigea. Tot cerul era roșu, roșu ca sângele. Se ridicau în acest văzduh învăpăiat catargele subțiri, negre, cu păienjenișul de frânghii și sârme și trâmbe înalte de fum din coșurile vapoarelor din port.

Din pricină că stătea cu spatele la fereastră aceea roșie, nu i se vedea bine fața. I se auzea numai glasul. Vorbea liniștit, fără grabă, limpede, rostind deslușit cuvintele.

Totdeauna vorbea așa. Dar acum parcă și mai mult; căci acum era un prilej însemnat. Acum, lucrurile trebuiau spuse așa, ca să se 'ntipărească în mințile oamenilor ca pecetea de oțel pe ceară fierbinte:

— ...Trebue să știm clar, tovarăși. Ce e Canalul pentru orașul ăsta, și pentru toată Dobrogea. Trebue să ne dăm seama. Pentru Dobrogea, canalul este viitorul.

Capul umbrat, cu lumina roșie îndărătul său, nu se vedea bine. Fețele toate, întoarse spre vorbitor, spre asfințitul de foc și de sânge care învăpăia ferestrele înalte, erau aspre, fețe de muncitori și țărani. Erau activiștii de prin orașele mici ale județului, și de pe la țară. Deasupra multora se ridica, în penumbra sălii, fum albăstrui de tutun.

Unul din ascultători își scoase țigara din gură fără să-și deslipească ochii dela silueta neagră a vorbitorului, și, pipăind absent pe scaunul de alături, găsi o scrumieră și strivi țigara în ea.

— Tovarășii din Comitetul de partid al Canalului, n'au luat legătura cu noi, în așa fel încât să ne urmărească, să pornim la bătlăle alături de ei. Asta e greșala lor, greșeală grea.

Și secretarul județenei se întoarse către cel din dreapta lui : era Borza, mătăhală neagră, cu umerii largi. Borza dădu din cap, grav, în semn că da, așa e. Cellalt urmă :

— Asta nu scade greșala noastră. Tovarășul Gheorghiu-Dej a cri-

ticat cu asprime felul cum ne-am lăsat pe tânjeală. Cu cea mai mare asprime...

În sală era o tăcere desăvârșită. Nu se clintea nimeni. Zeci de oameni priveau țintă, cele trei siluete dela birou, îndărătul cărora erau cataracte, portul și amurgul de foc.

— Acuma, tovarăși, iată sarcina noastră concretă: să ajutăm din răspuțeri construcția Canalului. Să mobilizăm masele pentru Canal. Același lucru o să se facă în Ialomița, Tulcea, Brăila: toată partea de dincoace a țării trebuie să se puie în mișcare.

Tăcu o clipă, ca toți ochii aceia larg deschiși să cuprindă viziunea mișcării din ce în ce mai furtunoase a unui întreg colț de țară. Apoi zise:

— Tovarășul Borza, în numele Comitetului Canalului, ne-a spus de ce e nevoie. Până vin în număr îndestulător mașinăriile din Uniunea Sovietică, noi trebuie să pornim cu ce avem.

Trebuie să mobilizăm organizațiile de masă, să luăm legătura cu comitetele provizorii ale Sfatului Popular. Există mașini libere în portul Constanța. Există mașini la Canara. În județ există săpători și căruțe cu miile. Nu trebuie pierdut nici un minut; lucrările Canalului trec înaintea tuturor celorlalte probleme ale județului. Canalul e problema noastră centrală!

Peste dealurile dinspre Agigea se înălța în cerul de sânge un strat mai întunecat, purpuriu, ca al unui vin care-și depune drojdia.

— Și acum, să discutăm ce trebuie făcut concret, ca să dăm bătălia asta, și s'o câștigăm. Cine cere cuvântul?

Îl priveau cu ochi negri, verzi, cenușii, cu fețele lor de muncitori, țărani sau pescari, aspre, unele nerase. Ochii le erau limpezi. Unul ridică mâna mare, puternică. El cerea cuvântul. Apoi se ridică încă o mână, încă două, trei, zece... Mâini mari, muncite, se ridicau una după alta, în lumina roșie care săgeța pe fereastră.

2.

Este un sat pierdut undeva pe stepă. Din vechime s'au fost așezat aici robi ai unui beiu turc, și au numit acea așezare săracă și scundă după slăvitul său nume de beiu, care mai apoi cu vremea a fost uitat. S'au oploșit acolo tătari veniți de departe, și au botezat satul cu două vorbe care înseamnă **Calcușul binecredincioșilor**. Și a venit mai târziu alt rând de țărani, români, care n'au dovedit a rosti acele vorbe și i-au spus satului după cum li s'a părut: **Măloasa**. Pe hârtiile oficiale, s'a ivit când un nume, când altul: iar țăranii au muncit alături pe fermele unor proprietari care erau și ei din mai multe seminții. Apoi au trecut și pe acolo războiul și revoluția.

E un sat risipit pe stepa vălurită ușor. Cât vezi cu ochii e numai iarbă mărunță, cafenie, atât de rară că se vede prin ea pământul. Nici un copac nu crește în lung și 'n lat; ci doar stâlpi de praf ridicați de vânt, călători peste pustietate.

Aici sunt niște case scunde și prelungi lipite din lut, cu garduri de papură și nuiel. Sunt aproape îngropate în pământ și risipite razna unele de altele.

Curțile sunt goale. Coceni și paie puține, călcate. Și câte o vită cos-

telivă, sau un măgăruș sur. Cai frumoși: atâta lucru de preț au oamenii: cai cu gâtul încordat, cu capul fin, scunzi și cu pieptul puternic.

Satul era adormit ca o vietate ghemuită în culcușul său, cupă a stepei. Până când sosi, ridicând un nor lung de praf pe șoseaua colbăită și pustie, mașina comitetului de partid al plășii Alibunar. Rămase o zi întreagă în fața casei pe al cărei zid era vopsită secera și ciocanul. Acolo stătura de vorbă cu oamenii veniți din Alibunar, flăcăii care erau în fruntea organizației de partid din sat: secretarul, un bărbat de vreo treizeci de ani, cu o pălărie largă de paie, dată pe ceafă, apoi responsabilul cu agitația și propaganda, Mârzali, un tătar tânăr, scund și puternic, și alții. Seara, mașina plecă. Se adunară comuniștii, la lumina gălbue a unor lămpi cu petrol. Erau mai mulți ca niciodată, și nu găseau loc să șeadă. Astfel că unii se ghemuiră pe jos turcește, pe călcăie. Fumau în tăcere, sau mâncau semințe de floarea soarelui. Secretarul le spuse:

— Colectivul pe care vrem noi să-l facem aici la noi în sat... pentru care își tot bate gura nea Hristache cu oamenii..

Și-l arătă pe un om cărunț, mărunț, cu capul tuns scurt de tot și fruntea încrețită de gânduri.

— ...Și pentru care stă la sfat nea Gelal cu gospodarii seara'n colțul uliței..

Un tătar zdravăn, așezat pe podeaua de lut, încuviința din cap cu gravitate. Mârzali, de lângă vorbitor, la birou, îi zâmbi ușor. Privitorii se minunau totdeauna de asemănarea dintre acești doi, tată și fiu: Mârzali parcă era Gelal acuma douăzeci de ani.

— ...colectivul, măi fraților, o să fie bogat și cu spor, cum nici cu gândul gândești, când o fi gata Canalul. Lumina electrică, dela Canal o să ne vie; putere pentru motoare, apă pentru grădini de zarzavaturi, și pentru câmp...

Număra de-a rândul pe degete cu unghii îngroșate de muncă.

— ...Pe urmă orașe noi unde-o să avem cui vinde păsări, ouă, zarzavaturi. Fabrici unde o să lucreze ai noștri. În orașe, prăvălii cu marfă, nu ca la Alibunar, că stai la coadă la cooperativă, pierzi o zi pentru un ac! Ce mai: altfel de viață. Mai largă, mai bună. Deaceea trebuie să mergem și noi, și să-i mișcăm și pe oameni, să urnim satul. Mai ales la ai de de vor să facem colectiv, le spunem numai atât: tractoarele noastre, măi, și batozele, o să le mănăm cu curent electric. Apăi cum așa? o să'ntrabe ei. Păi dela Canal! Dela uzinele de pe Canal. Care Canal? o să'ntrabe. Ala de-l săpăm noi!

Un râs ușor fremătă printre oameni. Ședeau chirciți pe pământ, cu coatele pe genunchi și obrajii'n pumni. Râdeau: dar ochii — largi și drepti, ai rumânilor, sau strâmți și oblici -ai tătarilor, le erau visători, zărind parcă nelimpede ca prin ceață, uzinele, șoselele, pilonii firelor de înaltă tensiune, schimbări ciudate și minunate. Cu ochii pierduți, uitau să mestece semințele de floarea soarelui, sau li se stingeau în gură țigările de tutun negru, înecăcios.

A doua zi, Hristache stătea la un colț de uliță. Peste drum era puțul, cu lemnul lung al cumpenei care, ca un deget uscat ridicat spre cer, arăta întregii stepe: **aici e apă**. Muierile cu fustă sau cu șalvari, după cum le era neamul, veneau de prin curți, cu vedre și ulcioare, le umpleau

și plecau iar. Dar cât stăteau la fântână, întorceau capul și ascultau. Iar bărbații stăteau împrejurul lui Hristache, sprijiniți în băte.

— Când am venit aici, spunea Hristache, eram copil. Ci-că sântem coloniști și ne dă pământ. Noi, de sărăcie, am venit. Coloniști am fost. Pământ... și-au făcut liberalii moșii...

Oamenii râdeau împrejurul lui Hristache, dar râdeau din măsele, cu necaz.

— Liberalii, săracii, mormăi unul.

— Ei, zicea Hristache. Cu Canalul, tot așa. Când eram eu copil, am auzit că fusese vorba să se facă. Da' ei ce-au zis? Ce să bage banii în treaba asta? Mai bine la ei în buzunar...

Cumpăna scârțăia și cobora din văzduh spre gura puțului arătând stepei: aici e apă. Femeile umpleau căldări de aramă și se 'ntorceau spre casă, trăgând cu urechea la ce spune Hristache. Il auzeau zicând :

— Eu plec, cu căruța, cu fii-meu ăl mare și cu fratele nevestei... Și mai pleacă și Gelal, și fiu-său Mărzali...

Femeile se duceau pe la casele lor să povestească. Acolo bărbații răspundeau arțăgos :

— Las'că știu... adineaori am vorbit cu Gelal...

Căci Gelal stătuse de vorbă în curte cu omul :

— Plată iei ; și facem și o treabă pentru colectiv. N'o să mai fie ca acum, sărăcia asta, și greul... Noaptea e 'ntuneric la noi în sat, de parcă doarme pământul.

— Terminăm noi cu asta, Gelal, zicea omul.

— Ei : atunci ce facem ? întreba Gelal.

— De, eu știu ?

Geral îi arăta cum trece pe uliță un om în căruță, îmbrăcat în zdrențe, dar cu obraji rotunzi și unsuroși :

— Ia uită-te la Ceadâr : ce zice el ? Ce zice ?

— Rău zice... că dacă ne ducem acolo n'o să ne plătească nimeni nimic, și-o să mai rămânem și fără căruță și fără cai...

Gelal zise :

— De... om cu cap... gospodar bogat... chibzuît...

Cellalt se uita mirat la Gelal, auzindu-l că vorbește atât de blând despre chiaburul pe care nu-l putea vedea în ochi. Dar Gelal adăugă :

— Numai că el e mai deștept... una zice Ceadâr și alta face.

— Cum adică ?

— Păi el pleacă să lucreze cu căruța și-i tocmeste săpători pe Husein al lui Enver și pe Niculăiță, al Mocanului. El cu cai și cu banii, ei cu sapa și cu leafa... cât l-o răbda inima pe Ceadâr să le dea. Ei ? Ce zici ?

Și Gelal plecă să vorbească și cu alții, iar omul rămânea îndărăt, arțăgos și frământat. Pe uliță, Gelal se 'ntâlnea cu fiu-său, la fel de zdravăn, cu umeri largi și picioare scurte și nițel arcuite :

— Se mișcă oamenii, tată ?

— Se mișcă, Mărzali, se mișcă... Dar și gândul meu se mișcă... Eu le vorbesc oamenilor, mai hotărît decât mi-e gândul...

Mărzali tăcea, și i se 'ntuneca ușor fața lată, puternică. Se uita într'altă parte: la niște bostani ce se 'ncălzeau la soarele târziu, înșirați sub un zid de lut.

— Tu ești tânăr, Mârzali, murmura Gelal, și ai apucat altă lume, și câteodată parcă nu știu ce-i cu mine... ce-i bine și ce nu.

Se mai gândi puțin; apoi zise :

— Să-l întreb pe bătrânul...

Mârzali zâmbi ușor de tot, nevăzut, numai din ochi. Fără un cuvânt, porniră alături, tatăl și fiul. În zare, stepa părea neagră sub văpaie.

Gelal și cu fiu-său merseră printre dâmburile turtite cu iarbă cafenie, pe care zăceau case scunde pe jumătate îngropate în pământ. O haită de câini cu coastele ieșite dormeau făcuți colac în praful gros al drumului. Ajunseră acasă — o colibă joasă cu pereții de piatră până la jumătate. Căruța din patru scânduri stătea părăsită în mijlocul curții.

Gelal intră în curte și se uită împrejur, de parcă s'ar fi așteptat să vadă ceva nou. Nu era nimic nou. Gândul lui era nou. Gândul lui era chiar primul lucru nou de ani și poate de zeci de ani. Gelal își împinse pe ceafă șapca veche și roasă și intră în casă aplecându-se ca să poată intra, deși nu era înalt. În casă era răcoare și umbră, din pricina ferestrelor mici, pătrate, cu hârtie unsă cu untdelemn, în loc de geam. Un obraz albicios și nemișcat, în umbră, era al lui Bortemâr, bătrânul, tatăl lui Gelal. Era albit la față de bătrânețe, și-i albiseră cele câteva fire de barbă; și oamenii ziceau despre el că are o sută de ani. Gelal se așeză lângă el și-i privi degetele uscate, gălbejite, care mișcau statornic boabele negre ale unor mătănii. În șalvari negri și cu broboada neagră, nevasta lui Gelal trebluia într'un colț.

Gelal vorbea încet, așezat lângă bătrân. Avea obiceiul acesta de demult, îi spunea toate socotelile, toate planurile, toate temerile lui. Uneori bătrânul tăcea; alteori, dădea răspuns; iar Gelal se potrivea în felul său. Așa și acum. Vorbea răbdător, încet, cu ochii la mătăniile care treceau neobosit printre degetele reci ale bătrânului. Vorbi multă vreme, apoi tăcu și așteptă. Mătăniile se mișcau mai departe. Apoi se opriră. Gelal aștepta. Incepuse să se gândească la pregătirile de plecare. Deodată Bortemâr vorbi cu glas tremurător, stins :

— Nebuni. Sânteți nebuni... Ce e puterea omului? Ești tânăr... Nu știi... Nu știi ce e scris.

Și rosti cu glas de jelanie :

Pe zori, și pe cele zece nopți !

**N'ai văzut ce a făcut Dumnezeuul tău cu Ad,
cu cetatea Iram, cea cu mulți stâlpi**

și neamul Thamud, care au scobit stâncile în vale ?

Domnul a plesnit asupra lor biciul pedepsei.

N'o să treacă mult, Gelal, și pe acolo o să 'nflăurească iarba primăvara, și-o să bată iarna vântul, și nimănui n'o să-i fie frig iarna, și nimeni n'o să se bucure primăvara, căci n'o să fie nimeni acolo...

Gelal oftă și se uită la țipla din fereastră, care se înroșea de lumina asfințitului. Întrebă, răbdător :

— Și eu, ce să fac?

Mozolind din buzele oîlitate și trecând mereu printre degete boabele mătăniilor, bătrânul tăcea. Gelal aștepta, privind mătăniile. Apoi se ridică și se duse să-i spuie nevastei că el și cu Mârzali pleacă la noapte, pentru

vreme mai îndelungată „Căci ce mă fac eu cu asemenea înțelepciune?” se gândea Gelal. „Mie-mi trebuie să-mi spuie ce să fac, nu ce să nu fac”...

Pe când vorbea cu nevastă-sa, intrase fiica lor, Șughiran. Era subțire și mlădie; ochii-i erau negri și catifelati, și două coade groase ieșite din broboadă îi atârnavau pe piept. Umbla ca și maică-sa în șalvari, dar nu negri ci liliachii; trecuți, ofiliți, deveniți aproape cenușii. Ascultă în tăcere, fără să dea niciun semn, și eși ca o umbră.

Afară îl găsi pe Mârzali care adăpa caii și îi bătea cu palma pe gâturile încovoiate ca niște arcure, lucioase și puternice.

Șughiran zise :

— Frate... cine-o să vă facă de mâncare la drum?

Mârzali nu răspunse. Iși vedea de treabă cu caii. Șughiran zise iar :

— Și-ași mai câștiga și eu o para...

Se așeză lângă Mârzali pe o scândură lată, trântită deacurmezișul unei grămezi de bălegar uscat, vechi. Mârzali aprinse o țigare. Șughiran ședea cu mâinile una'ntr'alta și murmură :

— Mi-i urât de satul nostru... tot oamenii ăia, tot locurile astea... mi-e dor să văd și alte locuri... să plec în lume, mi-e dor de-ași fugi, așa desculță, peste câmp. Ia-mă cu tine, frate. Dacă vorbești tu cu părintele nostru, mă ia...

— Vrei să umbli hai-hui... mormăi Mârzali.

— Nu vreau să umblu... vreau să muncesc. Dar să mai văd și alți oameni, să mă schimb și eu... Umblu cu șalvari ca mama mare : și uită-te la fata lui Ceadâr...

— De-asta plecăm noi, zise Mârzali; ca să poți umbla tu cu fustă. Ca fata chiaburului.

— Nu mă crede tu proastă, Mârzali, murmură Șughiran. Am înțeles eu din ce vorbesc oamenii, că lumea e mare, și se schimbă, numai noi trăim aici uitați, cum am apucat din bătrâni...

— Păi de-aia plecăm noi. Mai schimbăm lucrurile... zise scurt Mârzali.

— Ia-mă și pe mine frate, zise Șughiran; ia-mă ca să nu-mi termin tinerețile fără rost...

Mârzali strânse pleoapele și o privi ascuțit. Intrebă :

— Dar dacă nu te iau ?

Șughiran se făcu palidă. Șopti :

— Atunci plec singură...

Mârzali se gândi, privind țintă un ciorchine de ardei roșii ce spânzurau de-o sfoară sub streășină. Apoi se ridică deodată și intră în casă. Șughiran aștepta afară cu mâinile pe piept.

Târzziu, Mârzali ieși din casă. Se făcuse seară. Și deasupra stepei cerul era verde ca un smaragd. Mârzali zise scurt :

— Mergi cu noi, Șughiran.

Și trecu pe lângă ea, ieșind din curte. Șughiran rămase nemișcată. Numai ochii îi străluceau.

Mârzali ieșise în uliță și mergea încet, ca un om nehotărît. Dar era hotărît, și știa unde merge. Aștepta numai să se mai întunece. Ca să-și mai petreacă timpul, se opri cu coatele pe o împrejmuire de zid, și-l chemă pe un flăcău din curte :

— Niculăiță.

Cellalt se apropie de zid, cu mișcări încete, adormite.

— Hai cu mine, Niculăiță, la Canal, zise Mârzali zâmbind. Cellalt râse :

— Ce-mi dai ?

— Vrei simbrie ? Da' ce, dela unchiu-tu Ceadâr, ai să iei leafă ? Întrebă Mârzali. Cellalt tăcu și-l privi bănuitor. Mârzali zise :

— Ai să-i muncești fără plată, ca să-ți lase pământ moștenire. Asta e'n capul tău, Niculăiță, și mai bine n'ar fi. Vara asta îți dădea secerătoarea, ție și lui Husein, dacă nu făceam noi gălăgie ? Nu ți-o dădea; o ținea sub șopron, numai să n'o dea. Și tu aștepți bine dela el ! Chiaburul numa 'ntr'un fel e, măi.

Niculăiță îl privi dușmănos, întunecat:

— Ce te bagi tu în treburile mele ?

Și îi întoarse spatele. Mârzali strigă peste zid :

— Imi pare rău de tine... Când plecați ?

Dar cellalt intră în casă, mânios, fără să-i răspundă.

Mârzali trecu mai departe. Un vânt ușor aducea miresme de buruieni de câmp în care au dospit la soare zemuri îmbălsămate. Se iveau cele dintâi stele ale nopții : verde, luceafărul de seară, steaua păstorilor; orânduie, stelele Ursei mari și Gemenii. Căinii lătrau pretutindeni în întuneric. Intr'o vreme, tăcură. Atunci, deodată, se auzi cheunatul vulpii, ca un râset batjocorilor ; și pe loc tot satul clocoti de lătrături turbate care se pierdură spre câmp.

— Las'c'o s'o prindeți voi, pe fata ei, la anul, murmură singur Mârzali, zâmbind.

Apoi stelele urcară pe nesimțite în liniștea nopții; iar în zare cerul era nu albastru, ci luminos par'car fi fost dincolo de zare un oraș.

Mârzali se oprise. Aștepta la un zid cu coamă de lut. Flueră încetișor, și așteptă iar. În loc de răspuns, auzi un bărbat râzând în întuneric, pe aproape. Mârzali tăcea. Cellalt întrebă :

— Care ești, mă ?

Și se apropie. Mârzali îl ghici mai mult decât îl recunoscu, pe Suliman, feciorul lui Ceadâr. Suliman veni uitându-se împrejur. Când văzu că Mârzali e singur, se apropie și-l luă de piept :

— Ce cauți aici ?

— Știi bine ce caut, murmură Mârzali.

Cellalt îl împinse cât colo :

— Să nu te mai prind pe aici, că-ți rup picioarele ! Tot nu vrei să pricepi că nu-i de nasul tău Najié ? Să nu mai umbli pe unde umblam eu, Mârzali, desculțule ; că altfel va fi rău de tine ? Și s'o lași pe Najié în pace, că dacă n'o să-mi fie mie nevestă, n'o să-i fie nimănuui ! Hai, bre, cerșetorule !

Suliman căzu la pământ și Mârzali se asvârli asupra lui, cărându-i la ghionturi. Il izbea cu pumnii lui mari, grei; cellalt se zbătea, gâfâia și încerca să se ridice. Un nor de praf îl învăluisse. Mârzali se ridică ostenit și îl privi pe Suliman cum se adună de pe jos și pleacă, gemând, schiopătând și ținându-se de coaste.

Rămas singur se 'ntoarse la zid și flueră. O umbră se desprinsese de lângă zidul casei și întrebă de departe cu glas scăzut :

— Cine e ?

— Eu sânt, Najië, eu, Mârzali !

Umbra se apropie de el. Ii întinse mâinile peste zid. Era o fată scundă, căreia-i licăreau ochii în întuneric.

Vorbi uitându-se speriată împrejur:

— Adineaori era pe-aici Suliman...

— Nu mai e, zise Mârzali. A fost și a plecat. Se aplecă spre ea, cu coatele pe zid :

— Plec, Najië, la Canal, la noapte și nu știu dacă mă 'ntorc până 'n iarnă...

— Am să te aștept, Mârzali... Să-mi trimiți vești... să mi le spună Șughiran...

— Vine și ea cu noi...

— Pleacă și ea ? Iar eu rămân aici singură... Iată că pot pleca și fetele 'n lume, la muncă..

— Am să te iau cu mine, Najië, când o să vie vremea... O să aflați voi, aici, dac'am făcut ceva deosebit...

Najië răsă limpede în întuneric :

— Doar n'ai de gând să sapi tu singur Canalul ?

— Râzi tu, râzi, murmură Mârzali ținând-o de brațe și strângând-o ;
— dar când ai să afli, să-mi și trimiți răspuns, și vin să te iau...

În curte, câinele mârâi deodată : și cei doi amușiră așa îmbrățișați peste zid. Tăceau. Iși auzeau grăbite, răsuflările.

3.

Suliman zăcea pe o laviță scundă, pe pânțece și maică-sa îl freca pe spinare cu seu. Suliman gemea și mormăia :

— Las'c'o să vie odată și vremea mea... și-o să-mi plătească el scump... să-și muște mâna cu care-a dat în mine...

Ceadâr, cărunt și dolofan, ședea lângă el pe vine și fuma. Ofta din când în când. Niculăiță al lui Mocanu era și el de față și se uita la unchiu-său Ceadâr. Suliman gemu :

— Nu trage de mine așa, mamă, că nu-s de lemn...

— Vai, vai, zise maică-sa : uite cum e : plin de vânăta. E ucigaș, feciorul lui Gelal... dacă putea îl omora pe copilul ăsta !

Suliman era copilul : era bondoc, îndesat ca un urs, și făcuse și armata. Acum gemea când frecușul cu seu trecea și peste vânăta.

Ceadâr oftă și zise :

— Nu-i mai poți da nici în judecată. Nu mai ai cine să te asculte. Mi-au luat secerătoarea când le-a trebuit, acum grâul o să mi-l ia și-o mă pună să mai cumpăr și pe-asupra ca să achit cota... Nu se mai poate... Nu se mai poate.

— Poate începe războiul, murmură sfios Niculăiță din colțul lui, și pipăi cu mâna peretele lipit cu lut : poate că începe, nea Ceadăre...

— Așteptăm, așteptăm așa, zise Ceadâr ; și azi ne ia una, mâine alta, pân'o să pierim de tot... Parcă la boieri cum le-a făcut ?

Suliman întoarse capul, și puse obrazul pe pernă să-l vadă pe tată-său. Îl privi cu uimire și cu oarecare teamă. Niciodată nu-l văzuse atât de întristat. Adăugându-se și bătaia pe care-o căpătase Suliman, avea de ce să se sperie. Dar Ceadâr zise :

— Mergem măcar să câștigăm niște bani... tot dela ei. Și să-i guste corbii ochii ăluia care-o munci pe banii ăia !

Răse deodată liniștit, privind cu ochii reci spinarea grăsană și plină de vânătăi a lui Suliman. Acesta zise, gemând :

• — Auzi, că pleacă și el ! In capul haimanalelor... Halal... Mă întâlnesc acolo cu Mârzali... și-om mai vedea noi odată care-i mai tare...

— Nu fi prost, zise Ceadâr. Ia-le tu banii, liniștit, și dracul să-i pieptene ! Și tu, unge-l cu mai mult seu, să-i tragă durerea, că trebuie să plecăm !

4.

Era noapte și se răcorise văzduhul. Șughiran ședea în fundul căruții, între merinde și straie ; Gelal mâna cei doi cai cu capete înguste și mici, gâturi late arcuite, piepturi largi și picioare subțiri ; și Mârzali ca om mai tânăr umbla pe lângă cai. Mama celor doi tineri deschise poarta și-i privi fără un cuvânt, cu fața îngustată de broboada neagră. In ușa casei, Bortemâr bătrânul stătea încovoiat asupra toiagului de care se ținea cu amândouă mâinile și murmură un vers :

**Vă stăpânește pofta după mai mult
până ce veți fi cercetat mormintele...**

Dar Gelal dădu bici cailor și Mârzali sări din căruță. Căinii lătrau umplând ulița. Caii mergeau la trap, un nor de praf se ridica îndărătul căruței, și deodată inima Șughiranei, strânsă până atunci, bătu puternic de bucurie. Chiar și Mârzali, atât de potolit, râdea și-i străluceau ochii înguști și pieziși. Trecură în goană prin fața porții lui Hristache. Acesta își înhăma caii. Gelal îi făcu semn cu biciul și Hristache îi urmă. Apoi deodată întâlniră câteva căruțe care mergeau tot într'acolo, și caii o luară la pas. In fruntea șirului de căruțe, unul, rumân, doinea prelung din fluier. Sclipea verde, deasupra zării, luceafărul de seară ; Șughiran îi zâmbi, apoi privi în sus constelațiile atât de strălucitoare când le vezi în cerul unei nopți de August.

Merșeră ceasuri nesfârșite, în vreme ce se răcorea stepa încremenită'n întuneric. Treceau prin sate adormite, din care-i lătrau sălbatic câinii flămânzi. Întâlneau uneori camioane mari care-i orbeau cu farurile puternice, apoi pierău repede, înecându-i în nori de praf. Șughiran ar fi vrut să se suie pe camioane, să alerge iute, iute, prin noapte. Nu putea să doarmă de bucurie și de așteptare. Dar până la sfârșit adormi.

Călătoriră așa încă o noapte. De pretutindeni întâlneau căruțe și oameni care mergeau tot într'acolo. A doua dimineață se lumină răcoroasă și roșie ; apoi începu să se ridice soarele arzător, care-i făcea pe câinii legați sub căruțe să umble gâfâind. Șughiran se uită peste umărul lui Mârzali. Erau multe căruțe. Imprejur vreo zece-cinsprezece dela ei din sat. Iar mai departe, necunoscuți. O luaseră peste câmp și erau risipiți la nesfârșit peste stepă. La dreapta și la stânga, până în zare, se ridicau norii de praf ce se târau în urma căruțelor dintre care multe scârțâiau încet, departe, dincolo de umărul sterp al orizontului. Multe erau de departe. La popasuri, povesteau cei ce veniseră de dincolo de Dunăre, din Ialomița sau Brăila, în

șiruri nesfârșite dealungul șoselelor câmpiei. Trecuseră pe poduri umblătoare, Dunărea, când cai nechezau speriați și căruțele scârțâiau, deși proptite la clătinarea ușoară a bancurilor mari de fier, în vreme ce țarmurile erau acoperite de aceeași mișunare de căruțe și cai și nori prelungi de praf; veneau spre Dunăre fără încetare, și apoi se depărtau. Așa se vorbea la popasuri. Apoi, mergeau iarăși, ceasuri îndelungi.

Deodată apărură drumuri proaspăt bătute pe pământ, apoi camioane; șesul se cufunda ușor; fără veste Șughiran zări un furnicar de oameni și auzi zarvă de glasuri. Niciodată nu auzise atâta sgomot și nu văzuse atâta mulțime, ca aceea ce roia împrejurul unor schele albe de lemn, care închipuiau înfățișarea unor case. Și mai erau multe mașini care duduiau și uruiau și ziduri groase, roșii, care erau depozitele de cărămidă, și munți de nisip, și, mai presus de toate, niște mașini mari cu brațe lungi de metal, care înfigeau fălci ascuțite în pământ și-l scupau apoi într'altă parte, deasupra unor camioane. Într'acolo coborau căruțele cu noii veniți. Se opriră lângă o betonieră și săriră jos, înțepeniți de drum. Un om voinic, negricios, cu o lopată în mână, râdea la ei. Strigă:

— Veniți să vă pupe reia Iordan, că v'așteptam ca pe Hristos! Hai, la treabă, fraților!

Macaraua-draglină își vărsă ultima încărcătură și ultimul camion cu pământ plecă. Din cabina macaralei, un găligan roșu la față, răsese la ei și le făcu și el semn de bun-sosit cu mâna.

Șughiran se uită la steagurile roșii care fâlăiau slab în vântul fierbinte; ar fi vrut să rădă și să cânte. Zarea era mereu plină de zeci de căruțe care se apropiu de pretutindeni încet, scârțâind, și târând după ele trâmbe prelungi de pulbere. Din depărtări nesfârșite, fața șesurilor era pretutindeni acoperită de căruțe și cai, de mersul încet și statornic al căruțelor; ca pe vremea când umblau peste stepe popoarele ale căror regi erau înmormântați în movilele ce străjuiau întinderile sterpe bătute de vântul uscat și fierbinte.

Iar pe căile ferate făcăneau monoton vagoanele de marfă, cu che-restea, ciment, cărămizi, unelte, mașini. Și în porturile din nordul Mării Negre macaralele încărcau în cargoboturi piese de mașini grele. Dar acestea aveau să sosească mai târziu; deocamdată regii păstori de mult îngropați în movile, cu caii lor, cu robii, cu câinii de vânat, și cu armele lor de aur, aveau de ce să se bucure auzind deasupra somnului lor, sus, peste stepe cu ierburi mărunte, rare, uscate de soare și vânt, mersul neconținut al căruțelor.

CARTEA III

I

La Cariera de Piatră

1

La sosirea sa la Canarà, cu câteva săptămâni în urmă, Bănică fusese repartizat într'una din echipele de mineri. Dar nu i se dăduse în mână un perforator. Se dusesese să se plângă subinginerului, un om scurt, roșcovan, cu

niște ochișori albaștri și strălucitori și care umbla mereu cu mâinile în buzunare :

— Tovarășe subinginer, eu sânt miner calificat ! Am mai lucrat la o carieră de piatră...

— Ei, și ?

Subinginerul îl privea țință, stând nemișcat în fața lui, mic și vânjos cu mâinile în buzunare. Il cerceta cu ochi străpungători.

— Păi bine, tovarășe, zise Bănică : când am fost repartizat aicea, mi s'a spus că e nevoie de mineri calificați !

— Era, zise cellalt. S'au complectat locurile înainte să vii tu.

— Păi eu ce se fac ? se plânse Bănică. Subinginerul îl privi și dădu din umeri. Bănică era într'o salopetă roasă, și alb de sus până jos, acoperit de un strat subțire de praf de piatră calcaroasă. Zise iar :

— Ce, să ajut la agățatul cuvelor ? Să potrivesc lanțurile ? Nu-i păcat ?

Subinginerul îl asculta neatent ; ridică umerii până la urechi, înălțând și din sprâncene și încrețind fruntea. Strâmbătura îi era atât de caraghioasă, încât lui Bănică îi veni să râdă, oricât era de necăjit. Deodată privirea celui-lalt se aținti spre un punct depărtat, peste umărul lui Bănică, spre zidul de piatră al carierei. Bănică se întoarse ca fulgerul. Mai încoace, paralel cu râpa de piatră, un locomotor negru Diesel trăgea încet niște vagoane platforme, fiecare încărcat cu câte un bloc de piatră de douăzeci de tone. În carieră era liniște. Se auzeau doar fluerături subțiri, stinse sus în unghiurile cele mai depărtate, și se zăreau câțiva oameni mărunți ca niște gânganii, alergând printre colțurile de stâncă. Subinginerul își vârî două degete în gură și șueră prelung, din răsputeri. Bănică făcu la fel, atât de agitat încât nici nu simțea gustul pământului și prafului de piatră de pe degetele pe care și le vârîse în gură. Din cabina locomotorului apără un cap mirat. Subinginerul și Bănică strigară în cor, din fundul plămânilor :

— Aardee ! Aardee !

Chipul mecanicului se albi deodată și dispăru înlăuntrul cabinei. Mașina svăcni înainte și începu să tragă tot mai repede vagonul spre ieșirea din carieră. Subinginerul și Bănică amuțiseră. Priveau încordați. Deodată un nor rotund de fum țâșni din coastele râpei, și o bubuitură puternică plesni în văzduh. Trenul ieșea din raza primejdiei. Subinginerul și Bănică se puseră la adăpost dintr'un salt, după un vagon oprit. Altă bubuitură, apoi un șirag, ca o salvă de artilerie grea. De departe se auzeau duruind cascade de pietrărie prăbușită. Prin aer trecu fulgerător un sfârâit discret, apoi un roi de sgomote moi, fluturând. Deodată răsună un pocnet sec, în lemnăria vagonului. Și iarăși freamătul tainic al pietrelor ce sburau prin văzduhul albastru. În răpă, norii de fum se rispeau ușor, cutremurați de sclipiri de flacăra și izbucniri de fumăraie galbenă. Apoi, totul reîntră în liniște, reîncepură glasuri, oamenii reîncepură să se agite, apărând de prin ascunzișuri. Subinginerul se întoarse spre Bănică și zise :

— Așa, băiete. Du-te și vezi-ți de treabă.

Și se depărta spre carieră, trecând peste liniile de cale ferată. Pe când se depărta, începu să strige ceva neînțeles către niște oameni care se adunaseră în jurul unui bloc uriaș, colțuros. Bănică strânse din măsele și porni și el spre locul lui de muncă. Când ajunse la robinetul de aer comprimat ce ieșea din pământ, desluși pârâitul de mitralieră al perforatorului cu care

lucra Pârvu, șeful de echipă. Coccoțat pe un colț de stâncă, Pârvu, era gol până la brâu și mușchii încordați îi luceau de sudoare. I se vedeau ancorele tatuate albastru pe brațele goale, umflate de efortul de-a ridica și de-a ține perforatorul care vibra și sălta, detunând asurzitor. Pârvu ridică ochii și-l zări pe Bănică. Strigă :

— Adu-mi o tije mai lungă !

Bănică se aplecă, luă o tijă și se cocoță și el sus. Perforatorul tăcu. Pe când îi puneă tija, Bănică simți fierbințeala metalului. Fruntea i se acoperi de sudoare. Sudoare de necaz, de ciudă. Se ridică. Pârvu îl privea și râdea :

— Ei... ai vorbit ? Ți-a dat ?

Bănică tăcu. Pârvu zise :

— Ai făcut rahatul praf !

Și ridică perforatorul, potrivind tija în piatră. Brațele i se umflară din nou de mușchi încordați. Bănică îi spuse răspicat :

— Nea Pârvule ! O să mi se dea perforator, și-o să te provoc la întrecere. Să vedem atunci ce spui !

Pârvu începu să râdă. Trase de trăgaci și perforatorul porni și el, hohotind. Bănică se dădu câțiva pași îndărăt, ca să nu stânjenească munca lui Pârvu. Dar rămăsese cu ochii nedeslipiți de unealta grea de oțel cenușiu. Il ardeau mâinile s'o cuprindă și s'o îndrepte cum învățase el, prin vinele moale ale pietrii, făcând loc adânc pentru cartușul de dinamită. S'o ție în mâini și să-i îndrepte sfredelul de oțel prin vârful căruia țășnea aerul comprimat, să-l îndrepte adânc, oprindu-l când simțea piatră tare, și căutând altă direcție de atac... Broboanele de sudoare îi zăboveau pe frunte, și el stătea așa, cu mâinile goale, cu ochii pierduți. Deodată își dădu seama că și pe el la rândul său, îl privește cineva. Doi flăcăi tineri, în straie de țară ponosite, rupte, cenușii de praf. Ei lucrau aici ca muncitori necalificați din 46, de când cu seceta cea mare și foametea. Fugiseră de-acasă din Moldova și lucrau aici. Acum îl priveau cu ochii întunecați de un gând pe care Bănică îl ghici. „Dacă nici lui nu i s'a dat...” Bănică se încruntă ușor și simți că necazul de adineauri i se topește într'o hotărre liniștită. „Stai frate, că n'am terminat... Abia am început...”

Și într'adevăr, nu se lăsă. Așteptă până-i veni rândul să lucreze la încărcare. Macaraua uriașă de o sută de tone, se apropie uruind, legănându-și lanțurile și ghiarele ce atârnav din capătul săgeții. Bănică lucră deavalma cu ceilalți — cei doi flăcăi din Moldova, un turc și un flăcău ungur din Secuime. Potriveau lanțurile și ghiarele împrejurul blocurilor de piatră, macaraua le ridica, opintindu-se și cutremurându-se, și le puneă pe vagoanele-platforme. Bănică pândeă din când în când chipul macaragiului. Nu-l vedea totdeauna, căci soarele sticlea în geamuri, orbitor, asvârlind snopi de raze, și atunci tot ce era îndărătul geamului, om, comenzi și motor, dispărea topit în lumina sclipitoare. Dar macaraua se rotea, și Bănică putea zări chipul lui Rafail, macaragiul, negricios, aspru, cu obrazii scobiți și fălcile puternice, cum privește atent blocul de piatră și munca lor, a flăcăilor. Mâinile le ținea pe pârghiile de comandă ale macaralei, și deodată le mișca ușor, iar blocul începea să se legene în aer, cu toate cele zece tone ale sale. „Trebuie să vorbesc cu nea Rafail”, se gândea Bănică. Macaraua pivota, întindea săgeata și puneă blocul pe unul din vagoane. Mecanicul stătea în cabina locomotivei, cu coatele pe rezemătoarea de fier, și îl privea. La fiecare bloc, trăgea capul înăuntru, mașina

pornea încet și se oprea la opt metri. Alt vagon gol urma la rând. Mecanicul scotea iar afară capul și se uita, cu ochii clipind de strălucirea soarelui, care făcea să tremure aerul în preajma stâncilor încălzite, în jurul radiatorului Diesel și împrejurul macaralei. Mecanicul era om încă tânăr, blond cu ochii căprui; era ungur și-l chema Huszar. „Și cu el trebuie să vorbesc”, se gândi Bănică. Deocamdată, aștepta.

Îl prinse pe Rafail pe când cobora din macara. Se ștergea pe mâini cu o cârpă murdară de valvolină. Trenul cu blocuri se depărta spre Midia.

— Nea Rafaile, ași vrea să-ți spun ceva...

Rafail îl privi și nu zise nimic. Porni spre clădirile prelungi de dincolo de locomotivele și vagoanele goale oprite pe linii. În depărtare, ghiolul sclipea. Pluteau pe luciul său lotci negre cu ciocul încovoiat ca un papuc turcesc. Bănică se ținea după Rafail și-i vorbea. Îi spunea tot: cum îi era de dor lui să muncească iar cu perfoartorul, ce păcat era să nu se mai dea producție și mai multă, și că oameni necalificați erau destui, și că el își ia angajamentul, dacă i se dă perforator, să se ia la întrecere cu Pârvu, unul în schimbul de noapte și unul în cel de zi, și să dubleze norma...

Rafail se ștergea pe mâini cu grijă. Apoi puse cârpa în buzunar. Sus în râpă răsunau semnalele de alarmă. Rafail și Bănică se adăpostiră după un vagon și așteptară câteva clipe în tăcerea încordată dinaintea exploziilor. Apoi, după ce bubuiturile încetară, Rafail porni iar. Întrebă:

— Ai terminat?

— Da, zise Bănică.

— Ei, și concret, cum vrei să faci?

— Vreau să vorbesc de asta în ședință, răspunse Bănică, și-l privi cercetător pe Rafail. Îi se strânse ușor inima. Acum era o clipă hotărâtoare. Dacă Rafail îl sprijinea în ședința de partid...

— Bine, măi... zicea Rafail. O să te sprijinim... Cred că și Huszar... și-o să mai fie și alții...

Și-l lăsă acolo. Fără să adauge niciun cuvânt, intră în înghesuiala din fața ghișeului de pâine. Bănică rămase o clipă locului, apoi se luminează la față și porni și el să-și ia pâinea.

A doua zi dimineața, Huszar se dădu jos de pe locomotor, în vreme ce macaraua încărcă vagoanele, și îl lăsă pe ajutor să-i ție locul. Huszar se duse să-l caute pe Pârvu și-l găsi fumând o țigare, într'un loc ferit. Îi strânse mâna și se așeză lângă el, pe vine.

— Ce-i cu tine, Pârvule? N'ai treabă?

— Pun bătrânii dinamită, să ncerce piatra...

— Cartușe mici?

Pârvu dădu din cap în semn că da și Huszar nu mai întrebă. Știa cine sunt „bătrânii”: cei doi maiștri artificieri din sectorul acela. Își aprinse și el o țigare.

— Pârvule...

— Ei?

Se uitau amândoi în jos, la umbrele de sub ei, scurte, aproape dispărute, mâncate de lumina soarelui înalt și zăpușitor.

— Pârvule, ce-i cu băiatul ăla din echipa ta?

Pârvu ridică fruntea și-l privi atent:

— Care? Bănică?

— Da.

— Ce, a venit și la tine ?

— Nu... Mi-a vorbit de el altul...

— Al dracului, mormăi Pârvu, pe toți ne pisează la cap...

— Lasă tu asta... Spune-mi : ce-i cu el ? E bun ? E în stare să-i dai Flottmanul în mână ?

Pârvu mormăia :

— Al dracului el cu mama lui... Nu se astâmpără...

— Spune-mi, măi, insistă Huszar. Da' cinstit. Ai fost marinar, marinar am fost și eu : apăi să-mi vorbești curat, cinstit...

— Marinar ai fost tu, de apă dulce, zise Pârvu, dând din umeri. Marinar pe o oală de noapte...

— Ce știi tu, ce vapor a fost pe Dunăre **Vaskapu** ! răspunse Huszar râzând. Prima ! Și eu eram mecanic, nu spălător de punte...

Pârvu răsese și el. De după colțul de stâncă, izbucniră două detunături scurte, fără ecou. Pârvu zise :

— Mai trebuie săpat...

— Se cunoaște după ureche, da ? întrebă Huszar.

— Bătrânii cunosc... Am învățat și eu... zise Pârvu, ridicându-se și ștergându-și palmele de fundul pantalonilor, pe care și-i trase apoi în sus, înălțând din umeri. Huszar se ridică și el. Aștepta. Pârvu stătu o clipă pe gânduri, apoi răsese singur, tăcu iar, și în sfârșit se hotărî să vorbească :

— E bun, mă, fir'ar mă-sa a dracului...

Apoi se depărtă strigând să se dea drumul la robinetul de aer comprimat.

— Bănică ! Deschide robinetul, ucenicule ! striga el gumeț și răutăcios. Huszar îl ajunse din urmă și-l întrebă :

— Ce-l pui la treburi de-astea ?

— Să crape, puștiul dracului, zise Pârvu râzând, și ridică perforatorul de pe jos.

— Dece-ai răs, adineaori ? întrebă iarăși Huszar. Pârvu potrivi o tije la perforator, apoi răspunse, făcându-i cu ochiul :

— Ai fost marinar, ai ? Cum îi zicea ? **Kaskapu** ? Și noaptea, îl puneai sub pat ?

— Nu, zise Huszar. Curățam cartofi la bucătărie, și spălăm puntea cu peria... pe un vas de mare...

Se despărțiră, râzând amândoi. Bănică îi văzuse și-și închipuia despre ce vorbesc, dar nu-l întreba nimic pe niciunul din ei. Observă doar că Pârvu îl ia mereu peste picior, dar îi răspundea, fără să-și piardă firul :

— Să vedem noi, când om fi în întrecere... Iar Pârvu râdea, scuturat și de răs și de vibrația perforatorului, dar nu spunea nimic. Ședința avu loc într'una din serile următoare, într'o odăiță din clădirea birourilor. Ședeau acolo înghesuții mecanici, lăcătuși, mineri, salahori ; câțiva din bărbații de față erau cărunți și vreo doi-trei, printre care și Bănică, erau tineri de tot. La masă, în biroul ședinței, alături de Scarlat, secretarul organizației, ședea Huszar și unul care era funcționar. Lui Bănică îi veni rândul să vorbească abia târziu, când Scarlat, un om uscățiv și cu șuvițe cărunte în părul negru, întrebasese morocănos dacă „mai are cineva ceva”. Bănică se ridică. Ii străluceau ochii și era cam palid, căci nu se obișnuise încă să vorbească față de atâția oameni. Dar se încălzi vorbind, și uitase de sfială. Era păcat să nu fie

eliberat cellalt perforator din echipa tovarășului Pârvu, ca să conducă acela o echipă. El, Bănică, putea să lucreze foarte bine într'unul din schimburi, și Pârvu în cellalt. Digurile dela Midia cer mereu piatră, iar oameni necalificați, ca să se alcătuiască echipe, sosesc mereu. Iar el, Bănică, miner calificat, stă și face muncă de salahor. Tocmai deandoaselea ar trebui să fie. Să vie și mai mulți mineri, să fie și mai multe perforatoare, să fie și mai multe echipe! Vorbea încă, pe nerăsuflăte, când Scarlat ridică mâna și zise:

— Stai, ajunge, ai spus odată. Lasă-i și pe alții să vorbească...

Bănică se așeză. Il privi pe Huszar, care se uita la ziarul vechiu cu care era acoperită masa. Huszar se ferise să-i întâlnească privirea. Dece?

— Cine cere cuvântul?

Rafail ridică mâna. El socotea că Bănică are dreptate:

— Vin mereu trenurile descărcate dela Midia și cer piatră. Noi încă nu le putem da câtă cere digul de larg! E o treabă politică, să facem cariera să dea mai mult ca până acum!

Scarlat se strâmbă batjocoritor. Nu-i plăcuse că Rafail părea că-l învață pe el ce e o treabă politică și ce nu. Dar se ridică și unul din „bătrâni”, un artificier, Krause, un neamț scund de vreo patruzecișicinci de ani, care lucra acolo de prin 1935:

— Noi, artificierii, zicea el, putem pușca mai multă piatră decât acum. Ne trebuiesc perforatori...

Se ridicară să vorbească încă unul, și încă unul. Apoi Huszar îi ceru cuvântul lui Scarlat, lângă care ședea, și spuse:

— Eu aș socoti că să vorbim cu Sindicatul, ca să sprijine cererea tovarășului Bănică... L-am întrebat pe Pârvu, dacă tovarășul Bănică ar fi în stare de munca asta, și-a spus că da...

Nu mai ceru nimeni cuvântul. Scarlat încheie și făgădui în doi peri că „se va face ce va trebui”, și oamenii se ridicară vorbind toți deodată. O bancă se răsturnă. Bănică ieși afară să-l aștepte pe Huszar. Acesta, rămas înăuntru, vorbea într'un colț cu Scarlat:

— N'ai dreptate, ascultă la mine. Greșești, omule!

— Nu mă mai bate la cap, zise Scarlat. Era întărâtat, necăjit. Urmă:

— Mă faci să-mi iau un angajament, și știi că nu te poți ține de el! Dece-ai mai luat și tu cuvântul? Ai vrut să mă silești. Da' să știi, Huszar băiete, că eu cu inginerul nu mai vorbesc! Ajunge că m'am certat odată cu el...

— Da' asta nu-i treaba inginerului! E un lucru mic, nu se ocupă inginerul de asta, se împotrivea Huszar. Asta hotărăște ăla micul, care umblă mereu așa!

Și-și vârî adânc mâinile în buzunare, imitându-l pe subinginerul cel mărunț.

— Nu, zise Scarlat. Odată m'am certat cu tehnicienii, și pe urmă ai auzit ce mi-a spus Maftei când a fost pe-aici...

— Dar n'ai nevoie să te cerți!

— Ascultă, măi tovu! Dacă vrei, vorbește tu! Și pe mine mai lasă-mă'n pace! strigă Scarlat și eși, mânios. Huszar îl urmă, nemulțumit. La ușe îl aștepta Bănică. Flăcăiandrul îl privi întrebător. Huszar dădu din umeri:

— Ce vrei?

— Mă duc eu la subinginer, și-i mai cer odată, rosti Bănică încet.

— Nu! zise Huszar necăjit. Mă duc eu la sindicat și vorbesc cu ei, și

mergem împreună la subinginer. Iar tu, fii pe pace! Și mai stai la un loc! Dacă-ți fac rost de perforator, te liniștești, drac împelițat?

Bănică nu luă în seamă mânia lui Huszar. Știa că-l ocărăște pe el, dar că e supărat pe altcineva, și pentru altă pricină decât neastâmpărul lui, al lui Bănică. Il urmă în întuneric, murmurând:

— Ași face eu schimbul al doilea... și am începe o întrecere, eu și cu nea Pârvu...

Așa se întâmplă că Bănică veni, în noaptea următoare, din zona de întuneric în care luceau liniile de cale ferată, spre șirul de stâlpi înalți orânduți dealungul râpei de calcar, și purtând fiecare câte un reflector. În lumina lor, zidul de stâncă sclipea alb-auriu. Se auzeau cum duduie motoarele macaralelor, și împușcăturile repezite ale perforatoarelor. Bănică înainta spre stâncăria înneacă în lumină. Deasupra era întuneric negru. Îndărăt, luna arginta scelipirile fără de număr ale valurilor ghiolului. Dar Bănică nu se uita îndărăt. Il căuta pe Pârvu. Il găsi, obosit, cu fața albită de praful de piatră. Cei șase oameni din schimbul lui Pârvu se adunaseră împrejurul lui. Veneau, unul câte unul, și cei din schimbul următor. Bănică se opri în fața lui Pârvu. Acesta răsă la el. Dar în clipa asta, Bănică nu era atent la Pârvu ci la cei doi flăcăi din Moldova, care acum îl priveau cu admirație. Știa ce se gândesc ei: „Dacă a isbutit, înseamnă că și noi o să putem ajunge mineri, și mînui perforatorul...” Pârvu spuse:

— Ei, bobocule! Noi am scos douăzeci și opt de tone!

— Noi scoatem ceva mai mult, zise Bănică zâmbind.

— Lauda de sine, nu miroase bine!

— Bine, nea Pârvule, murmură Bănică. Râzi dumneata, râzi...

Căută gaura începută în stâncă de Pârvu, puse la perforator o tije mai lungă și se uită la unul din cei doi moldoveni.

— Dă-i drumul la aer...

Băiețandrul se repezi la robinetul de aer comprimat, care ieșea de sub pământ, ca un șarpe de metal. Bănică trase mațul de cauciuc, împlântă sfre delul de oțel și, ridicând cu amândouă mâinile perforatorul, răsuflă adânc, simțindu-i greutatea: „parcă uitasem cum e”... Unealta începu să trepideze și să detune asurzitor; din gaura stâncii se ridică un nor de praf. Ținându-și răsuflarea, și proptind perforatorul cu brațele încordate, Bănică începu să sfredească stâncă.

2

Tudoriță, fiul cel mai mic al lui Iordan, rătăcise de pe un șantier pe altul. O vreme, la început, se întovărășise cu Măcei, bănățeanul. Dar nu se învoia bine cu el. Măcei era un om destul de ciudat, închis, și uneori îl pălea o muțenie îndelungată și mahmură. Tudoriță ajunsese să înțeleagă un lucru: că Măcei schimbă șantierele după o socoteală anumită, și că e în căutarea unui lucru, pe care însă Tudoriță nu isbutea să-l ghicească. Se mutau prostește de pe un șantier pe altul târindu-se osteniți, prin vârtejurile de praf alb sau roșatic stărnite de vântul dobrogean sub greutatea fierbinte a soarelui. Măcei îi dădea câteodată deslușiri încurcate. Tudoriță nu înțelegea nimic. Și plecau mai departe. Hainele lui Tudoriță se ponosiseră, i se furaseră lucruri pe la popasuri vremelnice. Intr-o dimineață, se trezise singur. Măcei plecase mai departe, în zori, fără să spună că pleacă și nici unde.

Asta se petrecea pe un șantier din cele ce se înșiră între Medgidia și Saligny. Tudoriță nu mai avea bani, era obosit și flămând. Umbla fără treabă printre oameni, și se uita împrejur. Deodată îl recunoscu pe un tânăr. Nu-și aducea aminte bine unde-l văzuse. Rămase locului, privindul țintă. Tânărul se încruntă la el:

— Ce mă fotografiezi așa, măi taică? Pune șeaua, mă, că acum-ați scap una! Te plânge familia, mă!

Era un flăcăiandru dela oraș, cu hainele purtate fără milă, dar croite potrivit cu ceea ce se numea eleganță printre tinerii care se înghesuiau în hallurile cinematografele în 47—48: pantalonii înguști, haină lungă care se încheia jos de tot, și o cravată mototolită, îngustă ca o panglică, și vârgată deacurmezișul. Acest tânăr purta pe cap, îndărăt de tot, un cerc roz de lână împletită, care-i ținea părul. Il privea pe Tudoriță cu dispreț, și un fel de gravitate părintească. Il amenințase, dar Tudoriță nu se mișcase din loc. Acuma tânărul stătea și arăta oarecare uimire. Dădu din umeri și-l întrebă cu interes:

— Unde-ai găsit pileală așa de dimineață, nene?

Tudoriță răsuflă ușurat. Iși aduse aminte unde-l văzuse: pe șantierul dela N..., când sosise cu tată-său, în ziua în care fusese furtuna. Zâmbi mahnit și zise:

— Ce pileală, că n'am luat nimic 'n gură de alaltăieri...

— Bă, nehalitule! exclamă cellalt cu o anumită compătimire. Ce, bon de cantină n'ai?

— N'am, zise Tudoriță umilit.

Cellalt se gândi o clipă, cântărindu-l din ochi. Apoi se scotoci în buzunare, scoase un bon și i-l întinse:

— Na, du-te și crapă, să nu te mai văd. Parc'ai fi „Cele două pr-feline”...

Astfel începu o ciudată prietenie între Tudoriță și acel tânăr a cărui poreclă se dovedi a fi Johnny Găină. Așa-l știau toți. Numele adevărat, nici cine i-l cunoștea, nu-l întrebuița. După cum nu isbutise să priceapă neastâmpărul care-l împingea pe Măcei de pe un șantier pe altul, acum Tudoriță nu putea pricepe felul de viață al lui Johnny Găină pe șantierul acesta. Se părea că e curier sau om de serviciu la baraca birourilor, dar nu era numai atât. Uneori îl lua pe Tudoriță să bea împreună. Străbăteau deacurmezișul valea de lut cu mlaștini și ierburi mărunte; treceau prin păpurișuri, apoi peste calea ferată și șosea. Urcau pe un drum de care, într-o răpă de argilă galbenă. Sus, printre tufărișuri, era pitit satul, și crâșma era într-o casă prelungă și scundă, de piatră și pământ. Acolo, târziu noaptea, cei doi flăcăi beau, îndărătul ușilor închise și obloanelor trase. Mai erau la celelalte mese oameni care vorbeau încet, ghemuiți în jurul țoiurilor. Uneori isbucneau răcnete, doi-trei săreau dela masă, răsturnând scaunele și se luau de gât, apoi se potoleau și se sărutau plângând. Johnny Găină râdea stăpânit. Ii sticleau ochii. Il bătea pe umăr pe Tudoriță, cocoșându-l, și spunea triumfător:

— Bă, țarane! Eu sânt omul colonelului!

— Care colonel? întrebă Tudoriță mirat.

— Gruescu, bă! strigă Johnny. El e omul meu, și eu sânt omul lui!

Apoi scotea bani, să plătească. Și erau mult mai mulți de cât era nevoie. Un pumn de bancnote albastre de o mie. Tudoriță privea holbat

hanii și se întreba, amețit, dacă nu cumva colonelul era chiar tovarășul Gruescu, administratorul șantierului. Dar cine altul putea să fie? Se vede că fusese înainte militar. Acum umbla cu pantaloni de golf, din care ieșeau, spre a se cufunda în bocanci, picioare subțiri, osoase și păroase. El trebuie că era. Mereu avea treabă cu Johnny, și-l trimetea de colo până colo, pe șantier, pe alte șantiere, la Medgidia, chiar și la Constanța...

Dar Tudoriță rămăsese în afară de toate astea. Fusese angajat ca săpător. Era nemulțumit, îl rodea o mâhnire și o amărăciune pe care nici el nu și le deslușea bine. Se gândea la tată-său, căruia-i promisese că se va duce la Canară, la Bănică. Se gândea la Bănică, muncind acolo, la zeci de kilometri; oare el ce făcea? Era mai mulțumit? Cunoștea și el această amărăciune? Greu de știut. Și ca să mai uite, Tudoriță se duce seara la crâșma din sat să bea cu Johnny rachiu de drojdie. Când se amețeau, Johnny începea să se laude, că a fost cu colonelul la Constanța într'un bar. Și dintr-o vreme, începu să vorbească de „pupeze”, cuvânt pe care-l învățase atunci; Tudoriță nu știa dela cine.

Intr-o zi însă, Gruescu îl chemă pe Johnny în birou și îl săpună cumplit. Dactilografele de alături îl auzeau răcnind de i se spărgea glasul; urla atât de tare încât nu i se mai deslușeau cuvintele. Se auzea și glasul lui Johnny care încerca să mai spuie și el o vorbă, dar nu isbutea decât să-l înfurie și mai tare pe Gruescu. Deodată ușa se deschise ca de furtună, și Jonny sbură afară, isbit mai jos de șale de bocanul uriaș al lui Gruescu. Nu-l mai văzu nimeni până seara, când veni posomorit, să-l cheme pe Tudoriță. Se răsti:

— Hai, bă, iaurt!

Tudoriță îl urmă. Și el era mahmur, căci se gândise toată ziua mai mult ca altădată, la tată-său și la Bănică. Se făcea seară. Straturi de nori pluteau deasupra dealurilor dinspre Sud, și aruncau umbre în valea Cara-Su. În umbră, căldura era apăsătoare. În locurile însorite, o simțea ca apropierea unui foc, ca o dogoare pe ceafă și între umeri.

Cei doi urcară drumul din râpă și intrară în crâșmă. Beau acolo câțiva oameni de pe șantier. Tudoriță se gândi la mulțimea celor ce munciseră toată ziua și acuma, obosiți, se spălau de praf, aprindeau o țigare și stăteau de vorbă prin barăci, cu glasuri liniștite, sau se adunau în cerc, împrejurul unuia care citea ziarul sau le explica o broșură de propagandă. Se întunecă la față și dădu peste cap un țoiu de rachiu, care nu-i făcu nici o plăcere. Nici Jonny Găină nu era cu chef. Bea tăcut și morocănos. Spre seară se ameți și începu să vorbească fără șir:

— Ce sânt eu de vină? De un'să știu eu că ăia nu-s oamenii lui? L-au reclamat la direcție... Și ce, dacă l-au reclamat... O să-l dea afară. Mare lucru. Găsește el grubă pe alt șantier, că are husanii lui la N...

Și numi șantierul pe care venise Tudoriță la jumătatea lui Iulie. Tudoriță nu-l asculta decât în treacăt; și, la auzul numelui celui șantier, îi năvăliră în minte gândurile care-l frământau. De acum încolo nu-l mai ascultă pe Johnny deloc, în vreme ce acesta se plângea de nedreptatea lui Gruescu și mormăia amenințări nedeslușite.

— Parcă l-ar da numa'afară? De așa spune eu câte știu, altundeva ar merge el...

Apoi Johnny îl luă la rost pe Tudoriță pentru mahmureala sa:

— Ce stai așa, iaurt? Ți s'a blocat muzicuța?

Tudoriță zise :

— Hai s'o întindem...

— Dece ? Întrebă Johnny enervat. Ce, ți-e rușine să stai cu mine ? Ești calificat ? Ești mai deștept ca mine ?

— Sigur că sânt calificat... mormăi Tudoriță amărît.

— Calificat la mine'n spate ! zise cellalt. Când te-am văzut, erai milog. Erai orbete. Orbete de calificarea șaptea !

Tudoriță tăcu, mânios. El era de vină. El plecase dela locul lui de muncă, și rătăcise fără rost pe șantier. El nu-și ținuse cuvântul dat lui tată-său. Fusesse un prost. Poate de atunci la carieră la Canară se făcuseră locuri...

Crâșmarul se apropie, încovoiat și spătos :

— Domnu' Johnny, trebuie să'nchid, că mă are la ochi miliția...

Johnny se uită tot nervos împrejur :

— Măi nene, să știi că astă seară n'am bani. Îți plătesc mâine...

— Ce să-mi plătești mâine, mormăi crâșmarul. Mâine cine știe unde ești... Lasă-mi ceva. Ceas n'ai ?

Și-i trase măneca în sus. Johnny se smuci :

— Nu pune cazmaua, că-ți scăp una de se bucură milițianul !

Dar crâșmarul nu se clinti. Stătea între ei și ușe. Crâșma era goală. Intr'un colț, lampa de gaz de pe tinicheaua udă a tejghelei fumega. Lumina era puțină și înneacă în umbre, în întunericul greu de miros de țuică vărsată.

— Stai, zise Johnny. Ce-o iei așa, nene ? Parcă cine știe ce ți-ași fi dator...

Crâșmarul nu se mișcă. Aștepta. Lui Johnny îi lunecară ochii împrejur. Apoi se sili să râdă, desfăcu dela mână ceasul și-l puse pe masă. Crâșmarul îl luă ușor și repede ca fulgerul, cu o labă lată făcută ghiară.

— Măine viu cu banii, zise Johnny. Crâșmarul mormăi :

— Vii, bine... Nu vii, iar bine...

— Stai, nu așa ! Ce, vrei să faci rășnița labă ! strigă Johnny alarmat.

— Dumneata să-mi vii mâine cu banii... zise cârciumarul, cu ochii în pământ sub sprâncenele stufoase și negre. Johnny îl privi bănuitor. Dar Tudoriță se îndreptase spre ușe, astfel că îl urmă. Tot timpul, mergând prin întuneric, Johnny tăcu. Tudoriță își dădea seama că se gândește, îngrijorat, de unde să scoată bani, acum că Gruescu era supărat pe el. Dar Tudoriță se simțea departe de frământarea lui Johnny. Coborîră în valea Cara-Su. Zăriră în depărtare boarea de lumină ce înconjura draglinele. Lucrau și noaptea. Fiecare mașină era o gânganie neagră, groasă, un fel de bondar în neconținută mișcare, miez al unui cerc de lumină, punctat în mijloc de sclipirea farurilor. Tudoriță oftă și-l străpunse un dor ascuțit de tată-său și de Bănică, și de locuri unde și el ar munci noaptea în lumina albă a reflectoarelor, ca la cariera de piatră de unde plecaseră. Noaptea, în baracă, în concertul de sforăituri și răsufări line, adormite, ale celor patruzeci-cincizeci de oameni cufundați în somn, Tudoriță se gândi mereu la aceleași lucruri ; gândul se învârtea pe același loc ca o draglină pe pivotul ei, și tot ca ea, săpa în adânc în pământul negru al aducerii aminte, și scotea la suprafață straturile de dedesubt...

Ațipi târziu și i se păru că dormise o singură clipă, când se trezi deodată. Încă nu se luminase de ziuă. Dar parcă se risipea întunericul cel mai adânc al miezului de noapte. Se deslușeau umbrele paturilor așezate în rânduri de-alungul și de-alatul barăcii. Într'un colț era o lampă de gaz care lumina slab, cu fitilul scăzut, gata să se stingă cu totul. O umbră se mișca printre paturi. Era un om ghemuit, care se târa și se strecura. Nu se auzea nici un sgomot, afară de răsuflările și sforăiturile celor ce dormeau. Umbra se opri lângă pat, se ridică, se lungi. Apoi se ghemui iar. Dar o haină atârnată în cui deasupra patului, dispăruse. Și iarăși porni hoțul mai departe, fără sgomot se opri lângă alt pat, luă altă haină. Tudoriță îl simți că se apropie. Se prefăcu că doarme. Se sili să răsuflă liniștit, rar, adânc. Dar privea printre gene. Hoțul se aplecă asupra lui, și Tudoriță îl recunoscu pe Johnny. Fața acestuia nu era ca de obicei. Poate că era de vină întunericul; dar flăcăiașul părea mai bătrân, cu o față asprită și bolnavă. Tudoriță închise ochii și simți cum hoțul îi vâră sub pernă unul din straiile furate, și se depărtează.

Tudoriță nu putu dormi în noaptea aceea. Se trezi primul, scoase haina de sub pernă și o svârli în baracă, pe un pat gol, patul unuia din paznicii de noapte. Apoi se îmbracă și zăbovi prin baracă. Oamenii se ridicau, se întindeau făcând să le troznească încheieturile, începeau să vorbească între ei, încă încet ca să nu-i tulbure pe cei ce voiau să mai doarmă încă zece minute. Deodată cineva strigă :

— Unde mi-e salopeta ?

Din alt colț, altul strigă că și lui îi lipsește o haină. Apoi altul. Se uitau bănuitori în jur. Unul și-o găsi pe a lui pe patul paznicului de noapte. Se făcu învâlmășeală, oamenii începură să vorbească, să se strige. Căutau pe sub perne, strigau :

— Desfă cufărul ! Dacă n'ai făcut nimic, nu-ți pasă !

Tudoriță eșise și se uita pe fereastă. Deodată îl zări pe Johnny Găină, care se retrăgea cu pași ușori spre ușe. Eși și dispăru printre barăci, chiar în clipa când hainele furate erau găsite sub saltea pe jos. Apoi se'ntoarse și ieși de pe șantier. Un camion pleca tocmai atunci. Tudoriță se uită de nu cumva e în el Johnny. Nu era. Tudoriță se urcă și în curând se sdruncina și sălta în goana camionului, care ridica un nor de praf aurit de primele raze ale soarelui.

La Medgidia camionul se opri, și Tudoriță așteptă alt prilej. Se urcă într'o remorcă de tractor, care mergea până la Basarabi. La Basarabi se cățăără pe scara unui vagon al personalului plin cu muncitori care veneau la Canal. La Constanța trebui să rămână să doarmă. Spuse că, vine chiar atunci din țară, dela o carieră de piatră dela Glugova ; i se dădu un pat într'unul din dormitoarele Direcției Canalului. Și dimineața următoare, cocoțat împreună cu alții pe un vagon platformă, sosi la cariera de piatră dela Canară. Bubuiturile dinamitei, norii de praf ce se ridicau în cerul albastru, uruitul stâncii năruite, pietrele ce sburau prin aer sfărâind ca niște schije, îl făcură să-i bată inima. Da, asta era o carieră de piatră ! Parcă s'ar fi întors acasă, la ai lui. Nu aruncă nici o privire ghiolului care licărea cu miile de oglinzi orbitoare ale valurilor, ci sări de pe vagonul platformă și trecu peste liniile de cale ferată, să-l caute pe frate-său Bănică, acolo, la râpa de piatră ce se cutremura sub explozii și unde ră-

sună țacănitul perforatoarelor, într'un amestec de detunături, ca o bătaie.

În dimineața aceea Bănică era cățarat pe un colț de răpă, aplecat pieziș deasupra golului. Se ținea cu greu să nu-i scape piciorul și să nu se prăbușească. Dar într-o vreme se obișnuie, și, atent la răspunsul sfredelului care se învârtea în stâncă, totuși își dădea seama de lumea dimprejur: cerul albastru, nemărginit, pereții albi-gălbui ai carierei de piatră, îngrămădeala de vagoane și de locomotive negre, lucitoare, și dincolo, apele ghiolului până'n zare unde începea marea. Era o dimineață atât de frumoasă, încât lui îi venea să cânte, dar cântecul era numai în închipuirea lui; de l-ar fi ascultat cineva printre detunăturile perforatorului ar fi auzit un fel de mormăit mereu întrerupt când unealta mecanică zvăcnea și trepida prea tare.

Deodată, când se opri o clipă ca să atace stâncă sub alt unghiu, auzi un glas cunoscut chemându-l pe nume de departe de jos. Se uită la cele câteva siluete cenușii, adunate la piciorul râpei, împrejurul cuvelor mari de fier, pline cu piatră, pe care macaraua le ridica și le purta legănându-le ușor, spre vagoane. Iarăși îl strigă acel glas care-l tulbura, i se părea mai cunoscut ca oricare, și-i trezea un val de aducere aminte nedesluite. Fără de veste, își dădu seama că e glasul lui frate-său, și numai decât îl recunoscuse și pe Tudoriță însuși care-i făcea semne. Îi răspunse și el, fluturând mâna, și apoi reîncepu să muncească. Pe când burghiul zuruia metalic în piatră, Bănică revedea în amintire seara când se despărțiseră în port la Constanța, amurgul verde ca un smaragd deasupra catargelor și înaltelor trâmbe de fum. Măhnirea lui tată-său, Bănică încă n'o uitase, și acum i se strânse pentru prima oară inima. „Ce-o mai fi cu el? O să-mi spuie Tudoriță...” Și burghiul svăcnea și se învârtea în stâncă, ridicând un nor de praf alb.

Coborî ca să-i lase pe artificieri să pună dinamita. Îl îmbrățișă pe Tudoriță și-l privi cercetător:

— Ce-i cu tine? Te-ai schimbat. Ești slab... Tăicuța ce face?

— Bine... răspunse Tudoriță, cu privirea nesigură. Bănică îl puse să se așeze lângă el pe o piatră și începu să-l descoase. Krause trecu pe lângă ei cu un lemn lung și cu un cartuș de dinamită, învelit în carton roșu. Un ajutor îi aducea șiretul gros al fitilului și cutia cu capse și unelte mărunte. Krause și ajutorul începură să se cațere în sus. Se auzi cum cel dintâi spune cu uimire:

— Apăi cum dracu' lucrează băiatul ăsta pe aicea?

Dar Bănică nu-l luă în seamă. Căci Tudoriță începu să povestească tot ce pățise. Povesti multă vreme, întrerupt de bubuiturile dinăunitei, de semnalele de alarmă și de strigătele prelungi, când se dădea foc fitilului.

— Aardee! Aardee!

Se întrupea și când Bănică îl părăsea ca să reînceapă lucru. Urmă să-i povestească și la cantină și în dormitor. Bănică se întuneca pe măsură ce auzea prin ce trecuse frate-său. La sfârșit tăcu multă vreme, așezat pe pat. Câțiva băiețandri jucau șah, unul funia trântit pe pat, și altul, pe burtă și legănându-și un picior, citea o carte groasă: **Bărbăție** a Verei Kettlinskaia, pe care U.T.M.-ul o răspândea pe șantiere. Tudoriță oftă și întrebă, ca să spargă tăcerea:

— Și tu ce-ai făcut?

— Eu... am făcut mai puține... murmură Bănică.

Povesti și el, lupta lui ca să i se dea o muncă calificată, și, de atunci, întrecerea cu șeful de echipă. Zâmbi gândindu-se la asta:

— Mereu i-o iau înainte... Acuma nu mai râde de mine...

— Cât câștigi? întrebă Tudoriță cu ochi mari.

— Astea cincisprezece zile din urmă, am luat treisprezece mii... zise Bănică și oftă privindu-l lung pe Tudoriță. Apoi întinse brațul și-l cuprinse pe frate-său de umeri.

— Hai măi, să mai umblăm pe-afară...

Era după amiază târzie. La intrarea în carieră era înghesuială de oameni, o locomotivă înaltă pufăia din greu, se auzeau strigăte nedeslușite. Tudoriță întrebă:

— O să fie loc și pentru mine?

— E și pentru o sută... zise Bănică. Ia uită-te acolo!

Două tractoare puternice trăgeau niște cutii uriașe cenușii, pe șenile, cu săgeți de excavator, dar atât de mari, cum nu văzuseră niciodată cei doi frați. Bănică întreabă un muncitor care trecea repede:

— Nea Rafaile, ce-i cu alea?

— Excavatoarele ale mari, sovietice! Acuma au venit! Sânt electrice!

— Electrice? Și cu ce curent o să meargă?

Dar Rafail se depărtase. Tudoriță se uita înmărmurit la cei doi uriași cenușii. Bănică zise:

— Aici ai să stai, măi frățioare... Pentru astea trebuie spartă piatră multă... Dar de unde o să aibă curent?

Nimeni nu răspunse. De sus din răpă, răsunară pierdut semnalele de alarmă și strigătul stins, prelung:

— Aardee... Aardee...

II.

Pușini, ascunși

1

Căldura începutului după amiezii făcea să le curgă sudoarea pe față, dar vântul fierbinte le svânta iarăși frunțile. Stăteau față în față, unul mai mărunț, frecându-și ușor cu palma degetele zdrobite ale mâinii stângi, iar cellalt înalt, spătos, și fumând fără să scoată țigarea din gură, ceea ce-l făcea să dea capul pe spate și să strâmteze ochii. Fumul care-i urca spre ochi mai avea și avantajul că-l făcea să se strâmbe ușor, astfel încât fața nu-i exprima nimic, și nici ochii între pleoapele strânse. De aceea, când simți că se termină țigarea, Mateica aprinse alta dela ea, înainte de-a o arunca. Și, mereu cu țigarea în gură, urmă:

— Nu, tovarășe Maftei, n'ai dreptate. Să mă ierți. Dumneata ești un om cu inima prea bună...

— N'am inima nici mai bună nici mai rea decât oricare, zise Maftei. Aici nu-i o chestie de bunătate. Nu trebuie să dai afară un om

până nu te convingi că nu e în stare să'nvețe din greșelile sale. N'ai încercat să-l crești pe Popescu...

— Pardon! Pardon! Am încercat chiar foarte mult! Mă nedreptățești, tovarășe Maței. Ce fel de om mă crezi că sunt? Tiran? Ce aveam eu cu Popescu? Imi pare rău...

În clipa asta se gândea: „Acuma ar trebui să scot țigarea din gură, să fac o mutră mâhnită”. Și-i veni să râdă în sine „Fac giumbușuri, și caraghiosul ăsta nici măcar nu e 'n stare să le prețuiască...”

Maței însă, într'adevăr, nici nu clipea din ochi. Și de alifel, de unde să știe? Spunea, netulburat:

— Acuma, ce s'a făcut, s'a făcut. Nu mai are rost să discutăm. Deși, să-ți spun că am rămas mirat. Noi parcă vorbisem odată într'un fel, tovarășe Mateica. Îți spuseseam părerea mea: să-l înveți pe om cum să muncească, nu să-l dai afară. Îl dai afară numai dacă te-ai asigurat că nu e'n stare, sau că e rău voitor și dușman... Dumneata ai luat-o altfel. Acuma, ai rămas fără șef normator. Și zilele astea trebuie să începem uzina electrică. Ai găsit pe cineva?

— Măine, tovarășe Maței. Măine. Cel târziu, poimăine.

— Bine, zise Maței. Se uita la pământ, preocupat. Apoi, ștergându-și fața cu mâneca salopetei, ridică ochii și, cu un fel de luminiță în ochi, zise:

— Dacă știam de Popescu, veneam eu cu propuneri... Mă gândeam, îți căutam oameni...

Strămbătura de pe fața lui Maței se schimbă.

— Crezi că eu nu sunt în stare, tovarășe Maței?

Și plecă fruntea, cu mare mâhnire. Maței zise:

— Ba da, ești. Dar eu dece să nu te ajut, dacă pot? Uite, ți-am găsit de pildă un om de încredere, în locul banditului de Lupașcu...

Mateica tuși și-și scoase țigarea din gură. Scutură scrumul cu degetul mic, apoi privi țigarea gânditor. În sfârșit vorbi, cu un răs scurt, încurcat:

— Bine, eu îți mulțumesc... dar ce să mă fac? Vezi, nu mă așteptam... nu știam că ai să te ocupi și dumneata. Am vorbit și eu cu unul, și, ca să zic așa, l-am angajat...

— E om de încredere? De unde vine? Cum îl cheamă?

Maței pusese cele trei întrebări ca și cum ar fi dat trei lovituri. Îl privea întrebător și hotărît pe Mateica. Acesta rămase mut o clipă. Nu vorbise cu nimeni. Abia noaptea trecută se ocupase să-i găsească loc lui Popescu pe șantierul administrat de Gruescu. Plasarea lui Popescu fusese prima grijă. Apoi, în dimineața următoare, îl dăduse afară, cu o gălăgie care îl distrase lăuntric, de minune. Și acuma, după amiază, Maței venea cu un om în locul lui Lupașcu, poziție cheie! Măine dimineață era în stare să-i vină cu un normator șef și atunci chiar că numai era nimic de făcut. Atunci nu-i mai rămânea să lucreze decât prin Anghelescu, moale și periclitat, și care atârna acuma de un fir foarte subțire. Nu: asta trebuia evitat cu orice preț. Asta nu se putea! În orice caz, trebuia să aibă un normator șef, care să fie omul lui. Dacă Maței îl luase așa de repede, poziția reprezentată de administrația cantinelor 1 și 2 era pierdută. Bine: la războiu, se întâmplă să pierzi o poziție. Căci pierdută era: Maței părea hotărît să-l impună pe omul său, și să pună la îndoială cinstea și capacitatea celui

propus de el, Mateica. Mai mult : Mateica spusese că are un om, și chiar un om cu care vorbise. Dar nu era adevărat. În clipa în care toate socote-lile acestea îi trecură fulgerător prin minte, se străduia să găsească și un nume pentru acel administrator fantomă. Maței îl privea atent. Mateica răsă iar, cu același răs încurcat și stânjenit, și se aplecă puțin înainte :

— Dacă mă ieși așa de repede, nu știu la ce să-ți răspund întâi... Arghir îl cheamă... Om foarte bun. A lucrat înainte pe undeva, pe la Turnu-Măgurele...

„Dacă poziția e pierdută, se gândea Mateica, măcar s'o apăr serios, așa ca s'o plătească scump. Să-mi fie obligat ; să pot să-i spun că-i cedez ca să-i fac un hatâr, dar nu pentru că ar avea dreptate...”

Dar Maței puse alte trei întrebări, pe nerăsuflăte :

— Unde anume ? La ce întreprindere ? Dece a plecat de-acolo și a venit aici ?

Mateica simți acel început de amețală amestecată cu o spaimă care strânge inima și cu un fel de greață, pe care-l cunosc cei care nu știu să înoate și se trezesc deodată că sub picioarele lor nu mai e fundul apei, ci golul. Fu pe punctul de-a se hotărî să răspundă ceva, când Maței îi mai puse a întrebare :

— Nu știi ?

Asta nu mai era cu privire la fantomaticul Arghir. Asta îl privea direct pe el, Mateica. Il puna la îndoială priceperea. Nu așa ca să se poată supăra, cotînd discuția ; nu era o întrebare grosolană. Exprima o îndoială subțire, la care totuși trebuia răspuns. Firul gândurilor pe care le începuse Mateica, se rupsese aici. Acum trebuia să se gândească, fulgerător ca și în ultimele clipe, la două lucruri deodată : la blestematul de Arghir și la sine însuși. I se încurcaseră gândurile și era cât pe aci să răspundă „Ba știu”, ceea ce l-ar fi dus poate într-o altă serie de minciuni pe care Maței putea să le verifice dacă-i trăznea cumva asta prin minte. Nu mai trebuia mințit ; minciunile sunt primejdioase. Dacă dușmanul te atacă și nu te poți apăra, mai bine pierzi câteva elemente înaintate și rupi contactul, retrăgându-te. Crezuse că va putea vinde scump cedarea lui „Arghir”. Nu mergea. Cu atât mai rău. Nu era nimic de făcut.

Dar, pe dedesubtul acestor înlănțuiri de gânduri, începuse să se răspândească o neliniște otrăvită, la care însă pentru moment nu se putea gândi.

— Nu, nu știu, tovarășe Maței, zise încet Mateica. Dece să mă laud că știu... Încă n'am discutat mai pe larg cu el...

„Tot se poate câștiga ceva, cedând. Pot să vorbesc deschis, cinstit...”

— Ziceai adineauri că e un om foarte bun... Și l-ai și angajat ?

Un val de furie neputincioasă îl făcu pe Mateica să simtă cum i se umflă și se sbat vinele tâmpiei. Plecă pleoapele, ca Maței să nu-i vadă dorința de-a tăbări pe el cu pumnii. „Nu vrei deloc să cedezi ? Nici un pas ? Nici un deget ? Nu vrei ? Nu vrei deloc ?” Acest Maței era un fel de mașină încăpățanată care mergea numai înainte. „Am să te fac eu să-ți muști mâinile”, se gândea Mateica, sugrumat de mânie și de ură. „Sper că nu citește nimic pe fața mea”, își zise el cuprins iarăși de acea îngrijorare bolnavă. Mai bine o retragere de orice fel, o fugă dezordonată, decât

să mai lupte. Era rușinos, dar era singura salvare: să fugi atât de repede, încât inamicul să nu te mai poată ajunge din urmă.

— Stai, frate, zise Mateica încercând să rădă și neizbutind. Nu mă lua așa repede, tovarășe Maței..

— Nu te-am luat repede... Dumneata ești cam încet... Imi pari ostenit, sau tulburat...

— Am stat tot timpul în soare, cu capul gol... zise Mateica, răsufând ușurat. Dar clipi din ochi ca un om isbit în stomac, când Maței reîncepu :

— Ei, vasăzică l-ai angajat așa, la repezeală fără să cercetezi nimic ?

— Nu, nu l-am angajat. Am vorbit cu el, dar nu i-am făcut nici o formă. O să-i spun că am găsit alt om, și gata. Cum îl cheamă pe al dumatile ? Il cunoști bine ?

Asta era. O fugă rușinoasă. Ba mai mult. Să iei în brațe propunerea adversarului, și să te grăbești să ți-o însușești. Așa se va salva poate măcar locul de normator-șef. Acolo trebuia lucrat repede, trebuia să i-o ia înaintea lui Maței... Și încercă să plaseze totuși fraza care l-ar pune pe Maței în inferioritate, într-o situație de om care-și impune punctul de vedere, de om căruia i se face hatâruri, care-și plasează oamenii lui :

— Dacă ții dumneata să-l faci administrator pe prietenul dumatile, eu renunț la Arghir...

Dar Maței reacționează în chipul cel mai neașteptat. Zâmbi. Un zâmbet care se lărgea mereu, până deveni un râs tăcut, uimitor de tineresc. Il privea pe Mateica drept în față cu ochii să câprio și râdea fără sgomot. Mateica ridică sprâncenele mirat și bănuitor. Uitase să tragă din țigare. Maței zise :

— Da... țin neapărat să fie administratorul cantinei. Il cheamă Bercovici... Noroc, tovarășe Mateica.

Îi dădu mâna și se depărta. Convorbirea lor avusese loc lângă pe-rețele de scânduri al barăcii biroului, de care atârna o cutie cu geam. În-dărătul geamului erau fotografii tăiate din reviste ilustrate sovietice, și arătând canalul Moscova-Volga, și o gară fluvială la Moscova. Mateica stătea cu spatele la această ladă, și se uita lung după Maței care se depărta. Un camion mare Tatra, trecu pufuind aer comprimat din frâne și-l ascunse pe Maței. Injunghiat de îngrijorare, Mateica se întrebă : „Ce e cu el ? A simțit ceva ?”

Dar purtarea lui Maței nu lăasă să se înțeleagă asta. Atunci ? Să fie un om care-și plasează prietenii, cum sunt atâția ? Asta s'ar fi părut să fie la mijloc. „Dar dece a râs așa, deschis, parcă mi-ar fi fost rușine ? Dacă umbla după intervenție, i-ar fi fost rușine, ar fi spus că are motive curate, că n'are nimic cu Bercovici, că acesta e un om încercat și folositor. Nu, nu-l înțeleg. Nu-l înțeleg...”

Și se'ntoarse încet, gânditor, spre birou. Murmura :

— Nu-l înțeleg...

tori. Tot omul părea viciu, ager, și vorbea scurt, încleștându-și fălcile după fiecare frază în așteptarea răspunsului sau întrebării celui cu care vorbea. Purta un costum ponosit și niște bocanci vechi. Venise cu toate hârtiile la el: legitimații, certificate, o autobiografie. Deși trecuseră câteva ceasuri, Mateica era încă tulburat de convorbirea cu Maței. Se uită lung la Bercovici care ședea în fața lui. Se lăsă pe spate, ținând scaunul în echilibru pe două picioare, și-și învârti țigarea între degetele lungi și rotunde ca fusele, dar ale căror unghii nu mai erau îngrijite. „Las'că te frec eu. Te fac eu să plătești”, se gândea Mateica.

— Dece-ai plecat de unde lucați, tovarășe Bercovici ?

— Mi-am dat demisia, zise cellalt.

— Și dece, mă rog ? Ai pus asta în autobiografie ?

Bercovici tăcu o clipă privind-l, apoi se hotărî și spuse de-a dreptul :

— Pentrucă lucrăm cu niște bandiți. Nu mi-a convenit, și am plecat. Mateica se uită pe foaia cu autobiografia.

— Nu ești membru de partid.

— Nu.

— Dar totuși, știi care era datoria dumitale...

Cellalt tăcu.

— Trebuia să aduci la cunoștință conducerii întreprinderii, că ai de-a face cu oameni necinstiți...

— Am făcut-o, zise Bercovici.

— Și ?

— Și au fost trași la răspundere.

— Și totuși ai plecat ? Dece ?

Bercovici stătu o clipă în cumpănă, apoi spuse :

— Pentrucă mă atrage să lucrez la Canal...

— Dece ? Te atrag greutățile ?

— Da, zise scurt Bercovici.

— Aha, mormăi Mateica. Așa. Și înainte, n'ai avut nici o apartenență politică ? N'ai fost în nici un partid politic ?

— Pe dumneata te interesează trecutul meu politic, sau profesional ? întrebă Bercovici.

— Amândouă, dragul meu. Amândouă, zise Mateica zâmbindu-i prietenos, dar cu orecare ironie. „Ai ceva pe suflet, puiule”, se gândea el, „și-ai să-mi spui, sau nu te primesc...”

— Am fost membru de partid, zise Bercovici. Se vede că face un efort ca să vorbească.

— Așa ? Și ai fost exclus ?

— Da.

— Pentruce, tovarășe Bercovici ?

— Asta nu interesează decât partidul, tovarășe, zise cellalt, închizându-se în sine și întunecându-se.

— Tovarășul Maței cunoaște situația dumitale ?

— O cunoaște. O cunosc și alții, nu numai el, zise Bercovici.

— Așa... Și vrea să-ți dea prilejul să te reabilitezi ?

Bercovici își încleștă fălcile și tăcu. Muștele bâzâiau în aerul în care plutea un strat albăstrui de fum. Mateica bătea cu degetele în masă, așteptând. În sfârșit, cellalt vorbi :

— Asta-l privește pe el... asta-i privește pe tovarășii dela partid.

— Da, zise Mateica tărăgănat. Ai dreptate. Ia să vedem referințele dumitale.

Și începu să citească, pasagiul respectiv din autobiografie, notându-și nume și adrese cu creionul pe o foaie de hârtie. Bercovici se uita pe fereastră. Lumina îi cădea pe fața aspră și brăzdată. Se uita undeva de parte, clipind din ochi. Cutele adânci din jurul gurii i se adânciseră.

— Bine, zise însfârșit Mateica. Pentru că ține neapărat tovarășul Maței, poți să iei legătura cu tovarășul Frenkel, administratorul și să te apuci de treabă.

Bercovici se ridică în picioare fără un cuvânt și ieși.

3

Mateica rămase nemișcat. Iși făcea socoteli și planuri. Gândea concentrat, cu înfrigurare. Deodată se hotărî, sări în picioare și plecă, încuind biroul în urma sa. Se duse la Frenkel și-i ceru un camion. Frenkel n'avea.

— Un turism, o motocicletă, orice. Înțelege, omule, că am nevoie urgent !

Vorbea răstit, nerăbdător, cu un ton pe care nu-l avea înainte față de Frenkel. Înainte, nici Frenkel n'ar fi răbdat să-i vorbească astfel. Dar arestarea lui Lupașcu dovedise deodată că ei nu sunt înrădăcinați pe vecie în locurile lor. Și Frenkel avea motive de-a se teme. Nu dormise, noaptea trecută. Acuma era palid și avea cearcăne vinete sub ochi. Il privi temător pe Mateica. Mateica era tare. În loc să 'nceapă a vorbi mai moale și mai sperios, ca el, Frenkel, sau chiar ca Anghelescu, el vorbea răstit, autoritar. Ba mai mult : de dimineață îi făcuse formele de concediere lui Popescu, și-l dăduse afară după o săpuneală cumplită, cu ușile deschise, pe care acela o primise cu umilință, fără să se apere. Da, Mateica era omul tare ; poate cine știe ? era chiar omul comuniștilor... Frenkel îl privi sfios și plecă, mormăind ceva nedeslușit. Mateica îl așteptă, bătând grăbit toba cu degetele pe masă. Peste cinci minute Frenkel se întoarse :

— Ți-am găsit mașină...

Și încercă să glumească, râzând silit :

— Pentru dumneata, tovarășe Mateica, ce nu fac eu...

Dar Mateica nu-l luă în seamă și plecă fără un cuvânt. Se urcă în camion și-i spuse șoferului numele șantierului pe care lucra Gruescu. Tăcu apoi, îndârjit, fumând și privind fără să vadă straturile groase de nori care se adunau departe în Apus. Printre ele scăpau pânze de lumină, căzând asupra înălțimilor măhnite ce străjuesc valea Cara-Su. Din când în când snopi de raze din asfințit luminau cald grupuri de barăci noi, risipite pe marginile excavațiilor începute, sau camioane ce goneau pe șosele. Peste tot, table și săgeți, arătând bucăți de drum în lucru, cu piatra proaspăt strivită de compresoare. Doar prin sate rămăseseră ca înainte gropile și dâmburile de lut, străjuite de hoitul câte unui câine galben.

— Amărită mai era Dobrogea asta, tovarășe, zicea șoferul. Uite, câinii ăștia parc'ar fi din Africa. N'au mai văzut mașini, și abia acum învață să se ferească de ele...

Mateica însă nu răspunse ; șoferul îi aruncă o privire și văzându-l atât de ursuz, dădu din umeri și tăcu

Mașina trecu pe lângă excavatoare care-și mișcau încet și puternic brațele negre prin penumbra înserării. Căruțele scârțâiau încet în fundul șantierului larg de zeci de metri. În baracamente se aprindeau lumini slabe de lămpi cu petrol. Camionul se opri într'un spațiu pătrat, înconjurat de barăci, și unde erau înșirate vreo zece alte camioane și trei-patru tractoare. Mateica se dădu jos și spuse uscat :

— Așteaptă-mă aici.

Se duse să-l caute pe Gruescu, dar nu-l găsi :

— Tovarășul Gruescu e în ședință la tovarășul inginer, i se răspunse

— Unde doarme tovarășul Gruescu ? întrebă Mateica.

— În baraca numărului patru...

Îl așteaptă, fumând și plimbându-se prin fața terasei cu stâlpi din bărne, a barăcii. Spre Saligny și Cernavodă, ultimul foc al asfințitului se topea în purpură și norii deveniseră de un albastru cenușiu. Se făcea noapte. Oamenii, tot mai mulți treceau spre cantine, spre dormitoare, vorbind între ei, românește, ungurește, tătărește. Unul striga, mâniat :

— Ce-mi pasă mie de tine ? Ce ești tu ? Răhat ești ! Am să mă duc la sindicat !

— Bine, bine.. O să vedem noi, mormăia mai potolit cellalt. Se depărtară în întuneric. Un camion intră pe șantier cu farurile aprinse, orbindu-l pe Mateica. Acesta se'ntoarse ca să-și ferească ochii, înjurând printre dinți. Camionul trecu și el, oprindu-se la rând cu celelalte, și farurile se stinseră.

Un om se apropie repede, venind din întunericul și învălmășeala de glasuri dimprejurul barăcilor cu birouri și cantinei. Era o umbră. Dar Mateica recunoscuse mersul de cocostârc al lui Gruescu și-l opri :

— Gruescule !

— Cine e ? A, tu ? Ce cauți pe-aici ? întrebă Gruescu. Avea un glas ciudat în seara asta : obosit ? enervat ?

— Trebuie să-ți vorbesc neapărat...

— Bine. Vino înăuntru.

În odăița de scânduri cu patru paturi, Gruescu aprinse lampa. Mateica îl văzu tras la față, dar uită de asta.

— Ascultă, putem vorbi liniștiți aici ?

— Da, dar repede, că vin ăilalți care dorm aici.

— Ce fel de oameni sânt ?

— Dacul să-i ia ! izbucni Gruescu furios. M'au frecat în ședință de m'au înnebunit ! Nu știu cât o să mai rezist. Inginerul șef nu e ca Anghelescu al tău ! A scos untul din mine... Și ăștia, inginerășii...

Și făcu semn spre paturile goale cu pături cenușii.

— ...și administratorul, toți sânt puși să-mi ia capul ! Toți sânt contra mea ! N'o să mai pot rezista... Nu. N'o să mai pot...

— Vii la mine, zise Mateica. Îți găsesc eu loc...

— Dacă mă lasă, zise Gruescu, râzând fără veselie. — Dacă-mi rămâne libertatea de mișcare. Înțelegi ce vreau să spun ?

— Lasă, n'o mai lua și tu așa în tragic, zise Mateica, privindu-i atent obrazul răvășit, pe care lumina gălbuie a lămpii îl cioplea necruțător, cu umbre. Gruescu râse cu amărăciune. Mateica urmă :

— Uite ce e... și pe mine mă paște o'ncurcătură mare. Am nevoie de un șef normator în locul lui Popescu. Popescu a venit la tine ?

— A venit...

— Ei, mie-mi trebuie imediat un om, dar unul dat dracului, nu o mă-măligă. Ai așa ceva?

— Cât de urgent îți trebuie?

— Imediat. Altfel îmi bagă comuniștii un om de-al lor pe gât. Gân-dește-te repede.

Gruescu ședea cu coatele pe genunchi și cu mâinile mari, vânoase, spânzurând fără vlagă. Mateica îl scutură de umăr. Gruescu se ridică și spuse obosit:

— Hai cu mine.

Se duseră prin întuneric spre una din barăcile de dormit. Gruescu mergea înainte și-i spunea lui Mateica unde trebuie să bage de seama, ca să nu cadă în șanțurile săpate pentru fundațiile viitoarelor barăci. Totuși Mateica se poticni de câteva ori în mormanele de pământ scos din șanțuri. Ajunși la una din barăci, Gruescu vorbi cu un om care se afla la ușe:

— Cheamă-l pe Udriștoi.

Omul intră înăuntru și reapăru însoțit de un altul.

— Udriștoi, vino'ncoace, zise Gruescu și-l luă de braț, depărtându-se de baracă.

— Să trăiți, zise cellalt cu glas scăzut uitându-se bănuitor la Mateica. Mateica îl cercetă atent, încercând să-i deslușească trăsăturile prin întuneric. Omul părea voinic, cu un cap rotund, care fusese de curând tuns scurt de tot, și pe care părul creștea acum ca peria. Avea o față plină și ochi neliniștiți.

— Ascultă, Udriștoiu! Are nevoie de tine domnul colonel Mateica, și-ai să intri în serviciu la dânsul pe șantier. Salariu mai mare ca aici, și post mai mare: șef normator.

— Și pericol mai mare, don' colonel... mormăi Udriștoi.

— Lasă, că'n schimb poți să te'nvârtești. Și-afară de asta, îți ordon eu! zice tăios Gruescu.

— Am înțeles, să trăiți, murmură cellalt, supus.

— Eu îți fac formele mâine, dar pleci cu dânsul chiar acum... Du-te și ia-ți lucrurile. Vii și ne găsești la mine. Hai, fuga marș!

Udriștoi se topi în întuneric. Mateica zise:

— M'ai salvat, Gruescule. E deștept? Știe carte?

— Are gimnaziul comercial... A făcut... stagiul și pe la Văcărești...

— Atunci are pregătire, rase Mateica uscat, fără veselie. Apoi Gruescu începu să se plângă de situația în care se află:

— Trăesc într-o atmosferă de teroare... În fiecare zi, mă'ntreb dacă nu mă dă afară... De-aia am ajuns să beau atâta...

— Ia-le și tu mai ușor, mormăi Mateica. Ce-ți pasă dacă te dă afară? Vii la mine...

Se plimbau prin fața barăcii. Oamenii soseau și intrau, trecând pe lângă ei. Li spuneau bunăseara lui Gruescu, și el le răspundea, ca apoi să-și continue jelanția, cu un glas ostenit și deprimat care-l enerva pe Mateica, fiindcă simțea cum în sufletul lui răspundea, ascuns, un glas asemănător. Sosirea lui Udriștoi cu un geamantan îl făcu să râsufle ușurat. Li strânse mâna lui Gruescu și plecă spre camion. Gruescu rămase uitându-se în tăcere după ei, în întuneric.

Mateica tăcu tot timpul, înghesuit cu șoferul și Udriștoi în cabina

camionului, și ținându-și răsuflarea ca să nu simtă mirosul puternic de usturoi al noului său om de încredere. În curând uită însă de toate, sfredelit de gânduri care se învârtteau toate în jurul lui Maței. Ce știa Maței? Simțise? Totuși, nu era cu puțință. Lucra pe trei șantiere, și se ocupa mai ales de treburile organizațiilor de partid, apoi avea conferințe cu inginerii... „Idiotul de Anghelescu trebuia să nu se certe cu el...” Nu; trebuia să 'ncerci a gândi cu mintea lui Maței, a vedea lucrurile cu ochii lui; și așa îți dădeai seama că nu poate să știe ce știa el, Mateica. Nu. Erau temeri exagerate. „M'a speriat lașul de Gruescu”, își zicea Mateica. Dar nu era convins.

4

Sosiră noaptea pe șantier, și Mateica se duse cu Udriștoi deadreptul la biroul său. Omul de pază îl privi uimit cum își descuie biroul și se închide acolo cu noul venit. Mateica intră, aprinse lampa și se așeză la masă, făcându-i semn celuiilalt să ia un scaun, apoi se puse pe lucru. Intocmi împreună cu Udriștoi toate hârtiile de care era nevoie, și stătu multă vreme să-i lămurească totul, să-i vorbească despre oamenii de pe șantier, cu care va avea de-a face, astfel încât să nu săvârșească nici o greșeală și să se ferească de cine trebuia. Udriștoi îl privea cu ochii săi castanii, vii și neli-niștiți, fără un cuvânt. În sinea sa se minuna și se întreba ce oare îl arde atât de tare pe prietenul colonelului Gruescu, de îl angajează în felul ăsta neobișnuit. Dar când Mateica începu să-i vorbească de metodele de-a face bani, deveni atent și uită de orice altceva.

Mateica își dădea seama de mirarea și poate bănuiala celuiilalt, și pe când îi vorbea, îngrijorarea și temerea scormoneau în el: „Încă unul față de care mă descopăr. Încă unul pe mâna căruia mă dau. Ca să-mi păstrez un om în postul de normator șef, mă expun pe mine însumi. Anghelescu, Tassula, Gruescu și mai ales Lupașcu... Dar poate că Lupașcu n'are să vorbească despre mine; știe singur că dacă e vorba numai de micile lui găinării, are să scape mai ușor decât... decât altfel... Toți știu câte ceva despre mine, și fiecare în parte știe prea mult. La fiecare pas înainte, mă descopăr mai mult. Dar ce era să fac? Să rămân paralizat aici, un simplu funcționar, cu străini de jur împrejur? A fost o mișcare greșită, că l-am dat afară pe Popescu. M'am grăbit... Dar cel puțin așa, Maței mă crede un om care nu acopăr pe nimeni. Pe Popescu l-am dat afară, pe... Arghir l-am cedat... E încă bine, încă se poate lucra bine...”

Și-i spunea, răbdător, noului șef normator, toate ascunzișurile meseriei, toate chițibușurile neîngăduite, iar cellalt îl asculta atent, fixându-l cu privirea inteligentă și neastâmpărată.

Deodată cineva bătu în ușe. Mateica stătu o clipă nemișcat. Altă bătaie în ușe.

— Cine-i?

— Ești aici? Eu sânt... Anghelescu...

Și capul șefului șantierului apărură după ușe. Era bufăit de nesomn și de căldură și părea bolnav.

— Ai treabă?

— Nu... Am terminat... Numai să-i arăt tovarșului ăsta unde să doarmă. E noul nostru șef normator...

Anghelescu îi aruncă o privire pe furiș lui Udriștoiu, apoi îi dădu mâna și se așează pe scaunul de pe care acesta se ridicase, respectuos. Mateica se duse să-i găsească noului venit un pat în baraca funcționarilor. Când se întoarse, Anghelescu era pe acelaș scaun, nemișcat, cu bărbia în piept. Mateica se așează la birou și-i spuse:

— Ce e frate? Sânt obosit, și e târziu. Spune-mi repede.

Nici lui Anghelescu nu i-ar fi vorbit înainte în felul ăsta și nici Anghelescu nu i-ar fi îngăduit. Dar lucrurile se schimbaseră. În orice caz, erau mai limpezi. Și acum Anghelescu știa că Mateica are dreptul să-l ia repede și cam de sus. Nici nu ținu seama de ceea ce era jignitor în tonul lui Mateica, ci vorbi, agitat:

— Măi omule, trebuie să facem ceva...

— Dece trebuie? Și ce să facem? întrebă Mateica punând coatele pe masă și aprinzându-și o țigară. Il disprețuia pe Anghelescu. Și era obosit de încordarea ultimelor zece ore.

— Trebuie să facem ceva. Altfel eu nu mai merg. Maștei ăla, și cu Rusu, mă înnebunesc. Găsesc explicații, scuze, motive; dar până când! Și știi care e concluzia lor: că sunt incapabil...

— Cine ți-a spus?

— Nu mi-a spus nimeni, dar n'am nevoie să-mi spuie. Imi dau seama. Simt. Și eu, în locul lor, la fel ași judeca... Și ar mai merge toate. Dar îl văd pe Pangrati. O să ajungă să-mi spuie pe față: „Dece nu lucrezi ca tovarășul Pangrati? El cum poate face față dificultăților lui, și dumneata nu?” Din felul cum pun problemele, e limpede că așa gândesc. Să știi că cel mai periculos om de pe șantier, e Pangrati!

Vorbise agitat, cu fața umedă de sudoare, și cu ochii măriți — pentru prima oară nu păreau adormiți sub pleoapele grele. Mateica zâmbi:

— Nu-i atât de primejdios stimabilul Pangrati...

— Ba este! Și el se oferă mereu primul să realizeze planurile comuniștilor. Uzina electrică, lui i s'a dat s'o facă! Dece nu mie?

— Dumneata ai tot șantierul... zise Mateica zâmbind.

— Dacă se face uzina electrică așa cum a promis el, află un lucru, dragul meu: n'o să mai am eu tot șantierul! O să-l aibe el! Să te vedem cum ai să te descurci cu el!

Zâmbetul lui Mateica se șterse. Mateica încruntă sprâncenele și zise, pe gânduri:

— Da.. Ai dreptate... Dar dacă uzina electrică nu se face în termenul fixat?

Anghelescu râse fără veselie, dând din umeri:

— Dece să nu se facă?

— Eu nu mă pricep... nu sunt inginer. Dar dacă s'ar face prost cu-tare lucrare... Înțelegi?

Anghelescu îl privi lung, apoi dădu din cap.

— A, da... Da... Ai dreptate...

Apoi, aplecându-se peste masă, începu să-i explice:

— Dacă se toarnă prost, de exemplu pilonii de susținere ai planșeului sălii motoarelor...

Și îl desluși cu amănunte tehnice, cum se poate turna prost:

— Vezi, spunea el, și un muncitor simplu, dacă nu vibrează bine

betonul... sau un magazioner care dă un sac de ciment Portland în locul unui sac de ciment rapid...

Mateica asculta cu atenție. Se liniștise. Se gândea: „Totuși, se mai poate încă lucra... Și încă bine... Și cu Pangrati o să reușesc eu să mă înțeleg. Trebuie vorbit cu el. Și, în orice caz, uzina electrică... un magazioner, da, este Iliescu, pe care l-am pus eu. Și un betonist trebuie găsit. Cel puțin unul. Nu prea mult, că e primejdios...”

Se simțea ușor, puternic, și-i trecuse spaima. Iși aprinse o țigară și ascultă mai departe cu atenție, explicațiile lui Anghelescu.

5

Asta se petrecea într-o vineri seara. Sâmbătă seara, Mateica se urcă în tren la Constanța, după ce anunțase pe șantier că se duce la București să-și vadă familia. Trenul era personalul de sâmbătă seara, plin cu muncitori și tehnicieni din București sau împrejurimi, care se duceau să-și vadă familia și se întorceau în noaptea de duminică spre luni. Până la Cernavodă, în fiecare din stațiile mici, Basarabi, Mircea-Vodă, Saligny, Valul lui Traian și câte mai sunt, se urcau valuri de oameni. Mateica stătea înghesuit într'un vagon de clasa treia. Ar fi putut să dea mai mulți bani și să călătorească pe canapeaua unui compartiment de a doua sau a întâia, cu toate că și acolo ar fi fost la înghesuială, căci mai cu seamă tehnicienii și inginerii de tot felul erau din București. Dar Mateica voia să audă ce vorbesc oamenii. Avea prieteni pe mai multe șantiere, și știa că ei gândesc și lucrează la fel cu el: și voia să afle cum se răsfărâge asta în sufletele oamenilor nenumărați, care trăiau și munceau în fiecare zi fără să știe gândurile și faptele lui și ale prietenilor lui. Astfel că acuma stătea ghemuit într'un colț de vagon și fuma, tăcut și ascultând. Dar era tulburat și nemulțumit, de lucruri la care nu se așteptase. Întâi, oamenii erau prea mulți. Dela Constanța, trenul se umpluse aproape. Și începând dela Basarabi, din fiecare gară și haltă din stăpina încremenită în noapte, năvăleau în tren mulțimi de oameni. Se vedeau pe șosele farurile camioanelor care-i aduseseră, străluceau în zare lumini pe șantiere. Din mersul încet al trenului cu bătaia ritmică a roților peste încheieturile și-nelor, se zăreau pe ferestre excavatoare și dragline lucrând la mari depărtări unul de altul, înconjurate de boarea de lumină a farurilor lor. Iar oamenii urcau în fiecare gară, cu glasuri și strigăte, și cu râsete isbucnind la câte-o glumă. În curând Mateica nu se mai putu mișca. Lângă el se așezau oameni în salopete, unul adormise cu cotul pe genunchi, altul mânca pâine și șuncă dintr'o hârtie, ceilalți vorbeau despre treburile lor de pe șantier:

— La noi, la Medgidia, la orașul nou, cantina era slabă... ciorba era numai apă. Dar acuma sânt bucăți de slănină în ea, uite-așa de groase... și arăta două degete groase, aspre. Altul zise cu mulțumire și oarecare mirare:

— La noi la Mircea-Vodă, avem un administrator, om al dracului, dar a organizat cantinele, măi, ne face și gogoși cu marmeladă, auzi, măi frate!

— Ce vorbești, frate? întrebă cellalt. Și vă pune și șervețele la gât?

Cei dimprejur râdeau. Unul se ridică peste banca lui Mateica și, cu capul între plasa de bagaje unde dormea un om, și speteaza înaltă a băncii, vorbi:

— La noi, la N..., aveam un bandit, unul Lupașcu, da'l-am dat în gât! Muream de foame cu el...

— Am auzit, zise cel dela Medgidia.

— Da, măi frate! Da'știi cum l-am jucat? În foi de viță... Nu le merge bandiților...

Mateica tăcea și se uita pe fereastră, în noapte. Era tulburat și nemulțumit. Prea mulți erau oamenii ăștia. Erau numai bucureșteni și oameni de pe la Fetești sau Ciulnița. Și iată că și aici, la Saligny, se urcau pe toate scările trenului, gălăgioși, veseli, încântați că mai dau pe acasă. Prea mulți. Dacă ăștia erau numai bucureștenii — un tren nesfârșit, care șerpuia încet prin valea Cara-Su, câți erau cu toții? Mii, zece mii, cincisprezece mii? Ideea acestei mase îl apăsa pe Mateica sau poate era numai căldura înăbușitoare a nopții de August sau încetineala enervantă a personalului? Mii, poate zece, cincisprezece mii de oameni. Și nu cum îi știuse el la armată, speriați, cu privirile șterse, ascultători, oameni pe care-i pălmuiai sau îi croiai cu cravașa. Nu, erau gălăgioși, încrezători, țapeni. „Proletari” se gândea Mateica, cu un zâmbet silit, și strâmbând din fălci. Cuvântul acesta el nu-l rostise nici de cinci ori în viață. Nu-i plăcea mândria pe care o cuprinde, și pe care nu știi s'o tălmăcești sau s'o surprinzi, dar o simți neapărat. Cel de lângă el se'ntinse înainte, împingându-l la o parte cu umărul pe Mateica. Fără voie; numai așa, dintr'o mișcare de om vânos, obișnuit să se miște la lărgime. Le explica aprins celorlalți:

— Știi de ce merge prost la voi? Că n'ați pornit nimic! N'aveți organizat sindicatul? Păi atunci cum vreți să meargă? Să scrie pe o tablă mare în mijlocul șantierului, frunțașii în producție, și cât au dat. Și pe urmă, întreceri, măi frate!

Vorbea cu foc, dând din brațele zdravene, un bărbat de vreo patruzeci de ani, sprâncenat, cu fața plină, nerasă și cenușie de praf.

— Când mă dau jos de pe excavator, vine ăl din schimbul următor și mă'ntreabă numai atât: — Cât? El e unul de pe-aici, de pe la Fetești, e'n tren, da' ne-am risipit unul de altul în gară. — Cât? face. Eu îi spun, și-l văd cum se umflă. Râde la mine, dar eu știu că s'a pus la ambiție. Zice: — Bine; să vedem. Numai atâta zice, și dă-i bătaie, băiete, alunecă încoa' și'ncolo excavatorul de zici că-l învâрте pe degete... Așa se lucrează, frate!

Mateica se silea să nu-l asculte, și să n'ici nu vadă fețele arse de soare, nerase și pline de praf, care se adunaseră împrejurul celui care vorbea. Ochii le străluceau în lumina albăstrie a becurilor de noapte. Erau atenți, interesați, și în curând, începură să vorbească toți. Din când în când, cel care pornise discuția, mișcându-se prea iute cu umerii săi zdraveni, se izbea de Mateica, fără să observe. Dar Mateica observa și fruntea i se umezea de o sudoare ușoară, sudoare de mânie. Strângea din măsele și se uita pe fereastră. Era foarte, foarte nemulțumit. Nemulțumirea aceasta și tulburarea îl stăpâniră tot timpul cât ținu acea călătorie înceată peste șesuri ce păreau nesfârșite. La bariere, comioane cu farurile aprinse așteptau pe șosele trecerea trenului. Într'un loc, un butoi de benzină din tablă, acuma plin cu păcură, ardea cu pălălaie roșie, luminând un dreptunghi de barăci și un furnicar de oameni împrejurul unor betoniere — „Și aici construiesc ceva?” se întreba Mateica. „Ce dracul mai construiesc și aici?”

Sosi acasă târziu, spre dimineață. Nevastă-sa și copilul dormeau. Ea era despieptănată — și avea o claie de păr vopsit roșu și ondulată permanent, ceea ce acum o făcea și mai sbârilită. Mateica simți că-i sporește nemulțumirea. În casa cu jaluziile trase, ca să nu primească înăuntru căl-

dura de nesuferit a Bucureștilor în August, domnea un miros închis, greu. Mateica văzu în scrumiere multe mucuri de țigări pătate cu roșu de buze: „Iar a fost Virginia pe-aici”, se gândi el morocănos. Alături de scrumiere erau păhărele pătate și ele cu roșu de buze. Se duse la bufetul cu geam de cristal, îl deschise, scoase flacoanele de vișinată, le scutură și dădu din cap, strâmbându-se. „Iar au făcut chef”.

Bălăcindu-se în baie, trântind ușile, făcea mai mult sgomot decât era nevoie, din nepăsare și antipatie pentru nevastă-sa, pentru copil, pentru casă, pentru lumea întreagă. Apoi dormi până spre prânz, stătu de vorbă, mahmur și în monosilabe, cu socru-său, generalul de intențență, și cu oamenii din curte.

— Ce e la Canal? Am auzit că nu se mai face? spuneau ei. Mateica dădu din umeri:

— Lucrurile sunt moarte... Au simțit și „ei” că vine războiul, și o lasă mai moale...

— Ai venit definitiv, domnule colonel? îl întrebă fostul misit dela etajul doi.

— Nu... mă 'ntorc, să mai aranjez câte ceva... Dar spre iarnă cred c'o să nea dea drumul la toți... Nu merge... Nu merge deloc...

Și eși pe poartă. În sfârșit, se îmbracă și el ca un om: în gri deschis, cu o cravată galbenă cu picățele vișinii, cu pantofi albi cu vârfurile roșii, sclipitoare. Nu îndrăzni să-și ia și bastonul. De când se proletarizase Bucureștiul, nu mai apăreau domni cu baston de bambus.

Dar în zadar. Nu se simțea bine. Cămașa de mătase, îl liniștise doar o clipă. Ciorapii vișinii cu baghetă, nu-i mai dădeau încredere. Cerul albastru, adânc, mișcarea mașinilor, nimic nu-l făcea mai liniștit.

În debitul de tutun de pe Academiei, acelaș camarad deblocat, posomorit ca totdeauna își servea clienții cu un aer de oarecare dispreț.

— Noroc, mă, zise Mateica.

— Noroc, mormăi celălalt. Și pe când o fată telefona dela telefonul public din debit, cerând unei centrale interiorul 215, debitantul îl măsură cu privirea pe Mateica din cap până'n picioare și zise:

— Ce-ai făcut, șalăule? Ai găsit vreo...

Deodată, uimit, se întrerupse. Apoi începu, iar:

— Parcă erai la Canal!

— Chiar și sânt, zise Mateica aprinzând o țigară. Își privi mâinile. Trebuia să treacă pe la Ionel, să-și facă unghiile.

— Cum, mă? la Canal te-ai înțolțit așa?

Privindu-și hainele, Mateica zise:

— Nu, astea le am de mult.

— Și ce faci la Canal? Ciubuce?

— Ciubuce, zise Mateica. Debitantului i se aprinse o lucire în ochi:

— Zău mă?

Mateica dădu din cap. Deodată, ușa de sticlă se deschise și intră omul dela care Mateica primise instrucțiuni cu săptămâni înainte. Intră, ceru o fisă de telefon, căută casa Dinopol, care nu exista la numărul acela, se scuză în receptorul telefonului și ieși. Mateica rămase un timp, să discute cu debitantul „ciubucele” care se puteau face la Canal și pe care i le descrie în culori trandafirii. Apoi ieși, și pe trotuar, cel ce intrase cu o clipă înainte, îi ceru foc. Pe când își aprindea țigara, îi strecură lui Mateica în

mână un bilețel împăturit în opt; apoi mulțumi, salută și se depărtă grăbit. Mateica citi bilețelul abia în bulevard: „Trebuie să fim prevăzători. Așteaptă-mă deseară la nouă și jumătate...” și-i dădea o adresă: colțul a două străzi liniștite, în cartierul de vile și grădini din apropierea șoselei Bonaparte care fusese botezată de curând **Ilie Pintilie**.

Mateica se uită la cer: până deseară poate-o să ploaie... Nori groși, gălbui, se învolburau într'un fel de clocot lent și înalt, deasupra Palatului și blocurilor de beton cu mii de ferestre, ale bulevardului. Se făcea o lumină gălbuie și în depărtare, spre piața Victoriei și dincolo spre șosea și spre Băneasa, cerul întunecat prinsese culori adânci, de un albastru vânăt, amenințător. Mateica se uită la cele două cinematografe mari de pe bulevard. Ar fi vrut să intre, să vadă un film care să-l facă să uite de lumea în care trăia, să se ametească două ore... Dar în cele două cinematografe depe bulevard, rulau două filme sovietice. Mateica se încruntă, simțind deodată cum îl roade dintele ascuțit al nemulțumirii. Dece „trebuie să fim prevăzători”. Inseamnă că și acela, unul din oamenii cei mai importanți, e urmărit? Dacă este urmărit, atunci el, Mateica, nu e oare și el reperat și filat? Se stăpâni cu greu să nu se uite peste umăr.

După amiază izbucni furtuna, grindina răpăi pe acoperișuri, șuvoaie de apă se scurseră dealungul fațadelor, fulgerele luminară spectral fațadele orașului. Ploaia încetă spre seară, dar cerul rămase acoperit, întunecat. Mateica dormise după amiază, un somn neliniștit. Se trezi, se îmbracă simplu și puse o haină de ploaie; apoi porni pe jos, căci locuia în apropierea fostului parc Bonaparte. Intră pe străzi liniștite, unde pasul său răsuna prea tare și singuratic. Copacii din grădini își aplecau frunzișurile peste garduri de piatră și balustrade de fier. Frunzele înviorate de ploaie, iarba peluzelor strâmte, piatra încălzită de dimineață, și de pe care acum se evaporă, făcea din străzile acestea un fel de galerii de miresme proaspete, dar calde. Mateica însă, nervos, privea încordat la dreapta, și la stânga, bătând nerăbdător pavajul cu vârful pantofului. Era cu desăvârșire singur, nu trecea nimeni, nu se auzea nimic. Deodată, de după ultimul colț apărură o mașină care trecu încet pe lângă el și se opri la doi pași. Portiera se deschise. Mateica se apropie și un glas îi spuse:

— Intră!

Se urcă și mașina porni. — Nu erau înăuntru decât omul cunoscut de el, și încă unul, la volan. Primul întrebă, uscat:

— Ai ceva de spus? Pe scurt, și numai ce este esențial...

Mateica începu să vorbească. Erau multe de spus. Până acuma însă nu făcuse mare lucru. Ce-i drept, fuseseră ocupate poziții-cheie. Inginerul Anghelescu era bun. Se întâmplaseră și mici accidente: cazul Lupașcu. Dar totuși mergea greu.

— Ne înneacă în materiale și în oameni, zise la un moment dat Mateica.

— Cine vă înneacă?

— Direcția Generală... ministerele... mă rog, „ei”, comuniștii. Vin prea multe materiale, prea mulți oameni, ca să poată să se plângă Anghelescu de pildă, că n'are cu cine și cu ce realiza programul... A mers asta o vreme. Acum nu mai merge.

— Oamenii trebuiesc să fie făcuți să plece de pe șantiere, zise cellalt

Și materialele pot fi sabotate, deteriorate, risipite. Ai magazioneri, șefi de depozite...

— Am vreo-doi, de încredere; ceilalți...

— Ei, ajunge, dacă știi să-i întrebuințezi — Mi-ai vorbit de uzina electrică. Trebuie să nu se termine!

— Asta... zise cu îndoială Mateica.

— Ce vrei să spui?

— Vreau să spun că asta e cam greu... S'o întârziez, mai pot...

— Întârziaz-o, cât poți... Până la război, zise celălalt și râse scurt. Și mai ales, trebuiesc goniți oamenii de pe șantiere.

— Cum? întrebă Mateica. Ii venea amețea. Ii văzuse în tren. Erau pe șantiere. Sute și mii, poate peste zece mii sau mai mult. Cum să-i gonească.

— Ce să fac? întrebă el, chinuit. Mașina mergea încet, fără țință, pe șoseaua Kiseleff, pe lângă monumentul uriaș al Soldatului Sovietic care pășea înainte pe soclu, fluturând acolo sus faldurile largi ale steagului său de bronz. Omul dela volan asculta. Simțământul acesta îl avusese Mateica încă dela început și i se strânse inima. Dacă era prieten, de ce nu-i se spusese asta? Și dacă nu... nu cumva era un viitor marlor? Mașina aceasta cu lumina dinăuntru stinsă și farurile la faza mare, orbind milițienii dela răspântii, nu cumva era o cursă în care căzuse el? Dar glasul celui alt explica răbdător metode și tactici, iar omul dela volan privea înainte cu aerul prea nepăsător al celui care trage cu urechea.

— Ai reținut tot ce ți-am spus? E limpede, nu-i așa?

— Da, am înțeles, zise Mateica. Auzise tot, și într'un fel se minuna de simplitatea metodelor pe care i le recomandase cellalt, simple, dar de un efect neîndoios. Și avantajos bănește...

— Și acuma, o chestiune mărunță. O să vină la dumneata un tânăr Muruzi. Nu Moruzi, Muruzi; dar tot dintr'o familie princiară. Găsește-i ceva fără prea multă muncă... Ne-am înțeles?

— S'a făcut, zise Mateica.

— Ei, atunci, succes! Dă-te jos!

Si-i întinse mâna peste speteaza fotoliului din față. Mateica se aplecă înainte, încercând să vadă fața celui dela volan, dar acesta întorcea capul în partea cealaltă, privind casele vechi dimprejur. Mașina se opri în alt cartier, depăratat, într'o piață de unde porneau câteva străduțe, și străjuită în mijloc de un felinar stingher, stins de zeci de ani, al cărui bronz se înverzise de vreme. Mateica sări jos și mașina porni alunecând, repede de tot. Mateica se uită după ea și deodată își dădu seama că placa din spate poartă două litere roșii: C. D. Corp Diplomatic. „Ah, așa... „își zise Mateica și răsuflă adânc. Își scoase haina de ploaie și o luă pe braț, își scoase cravata și o băgă în buzunar și se deschise la guler. Deși mașina avea geamurile deschise și mersese pe la șosea foarte repede, lui Mateica îi fusese foarte cald. Își șterse cu batista sudoarea de pe față și de pe gât. Pe când citea „Strada Aureliu” pe tăblița albastră de pe colțul unei clădiri, se gândi: „A spus să întârzie uzina electrică până la război. Deci războiul e aproape...”

Și porni, ușurat, cu pași mari, spre casă

Tot în zilele acelea, pe un șantier depărtat dinspre Cernavodă, Măcei stătea la cantină mâncându-și prânzul și cufundat în gânduri. Rătăcise de pe un șantier pe altul, întâi întovărășit de Tudoriță, fiul lui Iordan. Dela o vreme începuse însă să-l bănuiască. Dece se ținea așa de el? Și astfel, într-o dimineață, îl părăsise și fugise. De pe un șantier pe altul, trăgând cu urechea, întrebând pe ocolite de ce îl frământa pe el Măcei, umblase hai- hui, simțindu-se tot mai singur. Ar fi vrut să se întoarcă în sat, să mai vadă munții scunzi și râpoși acoperiți de păduri de mărăcini și tufe și să mai vadă cețurile dimineata în văi. Nu izbutea să se înțeleagă cu oamenii aceștia de-aici. Ședea la cantină. Imprejurul lui erau niște dulgheri unguri care vorbeau aprins pe limba lor, și patru tractoriști tineri dintre care unul le povestea celorlalți un accident la care fusese martor. Iar Măcei era, și se simțea cu desăvârșire străin de toate astea. El îl căuta pe frate-său Traian, și pe de altă parte îl împingea o ură de neînving să-l mai vadă pe Micluț și să-i pregătească o cursă, să-l facă să-și rupă gâtul... Dar cum? Era ostenit de atâta hoinăreală, și mintea nu-l ajuta, și nici un semn nu venea de nicăeri.

— Tocmai trecea un camion cu niște soldați și niște „coloniști” și au sărit jos, l-au urcat în camion, și l-au dus la spital la Constanța, povestea tractoristul. Dar eu nu cred că are viață... Era zob...

— Și de unde erau „coloniștii”? întrebă altul.

— Dela N..., răspunse cel ce povestea. Acolo se face colonia. Zilele astea au început. „Colonie de muncă a Ministerului de Interne”; așa-i zice. Ci-că-i învață meserie, îi face excavatoriști, tractoriști, dulgheri...

— Ce vorbești, mă? se minună cellalt. Măcei însă tresărise și-i bătea inima. Acum auzea prima oară. Ar fi întrebat, dar cum să intre în vorbă? Ii era rușine de graiul său țărănesc dela munte, și se simțea mărunț față de mecanic, și sfiala îi era amestecată cu dușmănie. Nu era în stare să intre în vorbă cu ei. Și afară de asta, îi era frică să nu cumva să-l simtă, să-l ghicească.

Trase mai departe cu urechea la ce vorbeau cei patru; apoi când se ridicară și plecară, rămase, mestecându-și bucata de pâine cu marmeladă. Se gândi încet, multă vreme. Șantierul dela N... creștea mereu, se auzeau de peste tot vești că au început lucrările la orașul nou, la uzina electrică, excavațiile; umblau recrutorii să adune oameni și atelaje de prin sat. Acolo fusese el, Măcei, prima oară... Acolo era Micluț. Acolo era, poate, Traian cel judecat și închis, și acum, cine știe, învățând meseria de excavarist sau de dulgher...

— Dracu'-i mai înțelege și pe ei... mormăi Măcei. Nu pricepea. Dar hotărîrea o luase. Ieși din cantină, apoi pe poarta șantierului și așteptă să plece un camion, să-l ia și pe el. Așa, din camion în camion, mai pe jos, mai cu vreo căruță avea să ajungă la N... Ce va face acolo, nu știa nici el prea limpede. Știa numai că-l caută pe frate-său Traian, și că împotriva lui Micluț avea ură grea, ură neiertătoare.

III

Pentru uzina de energie

I.

Zilele acelea se întâmplă și în Dobrogea ceeace de altfel se întâmplă acolo atât de rar : ploaie. Grămezi răzlețe de nori se sparseră deasupra stepei goale, deasupra șantierelor, deasupra satelor. Stepa înghiți ploaia și începu să răspândească miros tare de pământ ud : scaetii, mărăcinii, tufele de oțetari se înviorară, ca și buruienile cu frunzele late și grase, care cresc în valea Caru-Su. Iepurii pândiți de ereți, șoarecii de câmp, vulpea de stepă, ieșiră după ploaie să miroasă aerul spălat, care acuma, după ce pierise praful înecăcios, era ca o băătură răcoritoare și limpede. Pe șantiere, șenilele tractoarelor celor mari și ale excavatoarelor erau îmbrăcate în straturi groase de măr; camioanele stropite cu noroi patinau și derapau pe șosele, caii și boii se opinteau în ham și în juguri, alunecând sub pocniturile de biciu ale oamenilor desculți, cărora lutul ud li se lipea de picioare ca un bocanc de plumb. Numai draglinele lucrau neobosite, scârțâind din lanțuri și cabluri, căci elementul lor e pământul reavăn și noroiul. Dar vai de dragliniști când, odată cu terminarea schimbului, ieșeau din cabina cu miros de ulei și motorină, dela motorul puternic, cald și fremătând de vuetul lui lăuntric. Se coborau întâi pe șenilă, și acolo intrau în noroi până la glezne; apoi săreau jos, alunecau, cădeau în genunchi în pământul fleșcăit; și era o muncă și o călătorie întreagă până ieșeau din excavația largă ce se întindea spre orizont, dela apus la răsărit, kilometri și kilometri de șanț, kilometri de noroaie. De aceea Mitică Rusu părea năvălit de noroi. Maftei ședea pe un scăunaș cu trei picioare, în odaia organizației de partid, în baraca birourilor, baraca numărul 1, și-l privea din când în când pe Mitică Rusu, și-i venea să zâmbească. Așa cum îți vine să-i zâmbești unui prieten drag, sau unei rude care a făcut o ispravă bună și folositoare, dar făcând-o a alunecat și a căzut într'o băltoacă și a stârnit râsul trecătorilor. Mitică Rusu avea salopeta udă, căci îl prinsese'n drum, pe când venea dela excavații, ultimul ropot de ploaie. Ședea cu mâinile pe genunchi și vorbea. Adesea se'ntorcea cu încredere către Maftei, ca și cum i-ar fi spus lui anume unele lucruri. Maftei se gândea : „Iată, au trecut abia câteva săptămâni și sântem tovarăși și prieteni de parc'am fi muncit alături o viață întreagă...” Și se uita la ceilalți, cu o lumină în ochi, care de fapt nu era decât acelaș zâmbet de prietenie pe care-l stăpânea să nu-i apară pe buze când se uita la Mitică Rusu. Erau toți acolo, adunați împrejurul mesei acoperite cu hârtie albă, bătută'n ținte. Era Mitică Rusu, care vorbea bătând uneori pe masă cu palma deschisă, ca să-și întărească spusele. Era tânărul Jurașcu, inginerul, atent și cu o gravitate matură pe chipul proaspăt. Era Achim, negricios, cu părul tuns scurt de tot, și cu fața brăzdată și ostenită de viața grea pe Dunăre. Achim fuma, tăcut, dar din când în când încuviința din cap cu hotărîre. Era și Iulică Zaharia, cărunt, uscat; ochii îi erau suri ca norii de ploaie, și de cât fier mănuiuse în viața lui, parcă și în cutele feții sau în sbârciturile mâinilor i se prindeau umbre cenușii ca fierul. Ședea drept, cu mâinile pe genunchi, și în stînga ținea șapca. Într'o vreme, se hotărî și puse șapca pe masă, apoi își aprinse

o lijară. Jurașcu stătea cu cotul pe masă și desena în neștire cu un muc de creion, pătrate și triunghiuri pe hârtia de pe masă. Maftei era singurul dintre ei care în clipa asta nu era cu gândul numai la ce se vorbea aici. Era cu gândul la trecutul apropiat, și la viitor. Ii cântărea în gând, îi asemena cu ce fuseseră ei abia cu câteva săptămâni în urmă, când sosiseră aici, și apoi se uita pe geam la cerul iarăș albastru, și încerca să uite de asta, să-și stăpânească mulțumirea, să se mustre cu asprime: „Stai, băiete; mai e mult de făcut; mai avem cu toții multe de învățat și de îndreptat în noi; tu, cel dintâi...” Iar gândul, fără veste, îl aducea în față pe Moisa, prim-topitorul dela furnalul numărul 1, acolo departe, în combinatul siderurgic din munți... „Nu i-am scris încă”, se gândi Maftei. „Trebuie neapărat să-i scriu o scrisoare, să-i povestesc câte ceva de pe aici”... Și iarăși se ntoarse la clipa de față, și-și dădu seama cât îi sunt de dragi oamenii aceștia mai deunăzi necunoscuți. Nu-l interesa odaia, nici cerul de afară, în clipa asta nu-l interesau decât ei și-i părea că e frate cu Jurașcu, pe care-l admira pentru că știe multă carte și e inginer, dar simțea și nevoia să-l învețe și să-l îndrumeze, căci băiatul era încă tânăr și avea multe de aflat despre oameni. I se părea că e frate și cu Mitică Rusu și știa, din două vorbe spuse odată, că acestuia îi e dor de nevastă-sa și e necăjit că încă n'a putut rupe o zi, măcar o duminică, să se ducă s'o vază, și Maftei își aducea aminte și de necazul lui când treceau zile și săptămâni fără să-și vadă soția decât câteva clipe. Și-i era drag Achim care, ascultând, scria pe hârtia de pe masă, cu litere mari, stângace: **Achim, Achim, Achim**, de vreo cincisprezece ori. Învăța încă anevoie, dar acum știa să citească; „nu-mai cu scrisul o duc mai greu” zicea el cu năduf, și scria **Achim, Achim...**

— ...și dacă noi vrem să fim motorul construirii, al construirii uzinei electrice, zicea Mitică Rusu, atuncea trebuie să punem serios umărul, măi frate! Nu numai să vorbim cu oamenii. Asta, carevasăzică, o să fie primul lucru. Punem chestia asta în organizația de bază. Și trebuie să se găsească la uzină, și să-nțeleagă rostul ei, fiecare om. E mare lucru, că ai mai mulți l-au auzit pe tovarășul Gheorghiu-Dej și le umblă în cap vorbele lui; în barăci, seara, îi auzi cum discută și întorc ce-au auzit dela el, și pe-o față, și pe alta... Și fiecare comunist, să vorbească nu cu unul. Cu cât mai mulți, prieteni, vecini de baracă, la locul de muncă, la cantină, peste tot. Și pe urmă, să ne gândim la întreceri... Uite, nea Achim îmi zicea azi la prânz, la cantină, că el are să-și ia angajamentul să dea cu echipa trei norme în opt ore...

Achim încuviință din cap. Oblonul de afară, bătut de vânt se închise pe jumătate. În încăpere se făcu umbră. „Mereu bate vântul” se gândi Maftei și văzu în închipuire, deacurmezișul stepei, perdele de păduri. Mai târziu. Acum era câmpul gol, și vântul fără hotar.

— Și m'am gândit ceva. Dacă se poate, să cerem un generator, să punem măcar un bec puternic noaptea, să poată oamenii lucra în trei schimburi...

— Se poate, zise Jurașcu. Dar trebuie cerut imediat.

— Îți ei dumneata sarcina să faci rost, tovarășe Jurașcu? întrebă Mitică Rusu. Inginerul dădu din cap în semn că da. Achim ridică o mână bătătorită și noduroasă:

— Zi și de organizarea echipelor, Mitică.

— Lasă, aia s'o spuie dumneata, că eu acum termin. Mai e ceva.

Oamenii o să se gândească la inovații, să ușureze munca. Trebuie să-i încurajăm. Uite, trebuie să vorbim cu organizația dela atelierul mecanic Medgidia, să pună și ei umărul, să se facă mașinăria aia de turnat beton, de care ne-a vorbit Negoită... și mai ales trebuie popularizată cărțuia despre metoda lui Orlov, trebuie citite numerele din „Scânteia” unde scrie despre zidarul ăla din Galați, Strenati. Noi de așa ceva avem nevoie aici, la uzină, și la orașul nou...

— La noi a citit-o Chirsan, lipoveanu. Chirsan Seliminov, zise Achim.

— Să-l vedem cum o pune în practică. Ei, frate: cam asta ași fi vrut eu să spun. Să organizăm să meargă treaba zi și noapte, pe nerăsuflăte. Și să se facă un colectiv tare, strâns, uite...

Ridică pumnul strâns, mânjit cu valvolină.

— „Așa să se simtă oamenii! Și mai târziu să fie mândri, să zică: noi am făcut uzina electrică!

Și se izbi cu palma pe genunchi. Vântul smuci iar oblonul și în odaie se făcu lumină. Fața lui Mitică Rusu apărură acum deodată obosită și trasă. Maței se gândea: „Ai spus zi și noapte... Bine, dar pe tine nu te mai lăsăm să lucrezi multă vreme zi și noapte...”

— Din echipa mea, zise Achim, sânt doi sau trei oameni care pot fi șefi de echipă. Acum au prins mișcarea. Și-i poți pune șefi de echipă, cu ăștia, noui veniți de prin Bihor și din Ciuc, care sânt oameni vrednici... Uite, mai cu seamă Iordan e bun... Și asta peste tot; unde avem oameni buni, pot să ia cu ei înainte pe alții mai neînvățați...

— Și noi, zise Iulică Zaharia, trebuie să creștem oameni; uite, eu ași zice că-mi iau pe seama mea pe un tătar, din ăștia care au venit cu căruțele, unul mai cu foc în el, așa. Il cheamă Mârzali...

Ceilalți încuviințară: da, așa trebuie făcut.

— Asta, tovarăși, zise iar Iulică, asta ar trebui să fie o regulă la noi. Meșterul și muncitorul calificat să n'aibă pace până nu se califică pe lângă el bobocii ăștia, noui... tot vine toamna, și-acuma se numără ei...

Oamenii zâmbiră, dar Iulică urmă netulburat:

— Așa trebuie să facem noi cei dintâi; și deocamdată n'avem cu ce ne lăuda, că n'am prea făcut mare lucru... mai ales tu, Mitică... dai în brânci, și n'ai încă om în loc... s'a îmbolnăvit al treilea mecanic și lucrează doi câte douăsprezece ore pe zi, tovarășe Maței, ca nebunii...

— Știu, zise Maței.

Mitică Rusu se întunecase ușor:

— Draglina nu-i mașină s'o lași pe mâna mecanului măi, nea Iulică. E prea scumpă.

— Mai scump e omul, zise Jurașcu.

— Las'că nu mă prăpădesc, n'aveți grijă, zise Mitică Rusu' și răsese vedea pe el sănătate și putere. Ostenit, dar puternic. Maței vorbi:

— O problemă n'ați discutat-o, fraților... Delegatul sindical. Cine-o să fie propus?

— Am vorbit noi cu tovarășul ăla nou, instructorul sindical, zise Mitică. Și el e de părere: doi oameni ar fi buni...

— Cine? întrebă Maței.

— Apăi... Iordan ar fi unul... zise trăgănat și cu oarecare îndoială Mitică Rusu și se uită la Achim. Acesta privea în pământ, pe sub sprâncele groase, îmbinate. Maței aruncă o privire împrejur, apoi spuse:

— Văd că tovarășul Achim are ceva împotrivă...

— N'am... dar eu îl cunosc ăl mai bine. Sântem prieteni, îi plac copiii și mereu îl joacă'n brațe pe copilul Evdochiei... și stăm la sfat despre unele și altele...

— Ei, și ?

— Ei, și e cătrănit rău, că nu dă ochi cu băieții. N'are nici veste dela ei, nici nu știe unde s'au risipit de el. E întristat și înjură tot ce-i vine în gură ; și Canalul, și șantierul și pe mine, ce mai prăpădenie, ce iese din gura lui...

Maftei râse domol :

— Apăi să-l lăsăm să-i treacă toana asta. Chirsan este ăla cu o față, ăla care a citit despre metoda lui Orlov ?

— Da, el e, zise Achim.

— Ei, ia să vedem. El n'ar fi bun ?

Și urmară să se sfătuiască, gospodărește, despre toate treburile șantierului și despre fiecare în parte. Ei erau motorul. Ei erau inima. Câțiva oameni de toate felurile, mai mari și mai mici, mai voinici și mai slabi, mai tineri și mai bătrâni. Un inginer și un săpător ; un mecanic și un fierar în beton. Nu porunceau nimănui, dar vorbeau cu toată lumea, îi cunoșteau pe toți oamenii de pe șantier, răbdau greul, se necăjeau când mergea prost, și mai ales se gândeau și socoteau la treburile viitorului ; și învățau despre oameni, învățau și se ridicau pe ei înșiși, deși păreau aceiași, în aceleași salopete sau straie simple, ba încă mai decolorate de soare și ploaie și ei cu fețele înegrite de soare și trase de încordare. Maftei se uită dela unul la altul și dădu ușor din cap. Ei nu luară în seamă această mișcare, și nu știau ce însemnează : „Iată — se gândea Maftei ; iată, cum sânt oamenii ; de-aceia ai dece să-i iubești și să fii mândru că ești om”. Așa se gândea. Dar nu spuse asta. Se aplecă ușor înainte și mângâindu-și cu palma mâinii drepte degetele zdrobite ale mâinii stângi, întrebă domol :

— Ia să vedem. Chirsan n'ar fi bun ?

2

Se adunaseră cu toții : săpătorii, zidarii, dulgherii, fierarii betoniști, salahorii, mecanicii de betonieră, pontatorii. Era acolo Chirsan și lângă el, fiică-sa Uliana, bălae și cu obraji îmbujorați și Șughiran care se împrietenise cu ea, subțire, mlădie, cu pielea negricoasă, și ochii strălucitori. Era Mârzali, și Negoită Mizea dulgherul, cu un metru îndoit și un creion gros în buzunarul dela piept al salopetei. Era Micuț, tăcut și închis, după firea lui. Era Rada, la a cărei betonieră lucra el cu echipa, lui. Și fiindcă era acolo Rada, venise și Victoraș Folosea, care ceruse să fie repartizat cu camionul său la cărat apă pentru construcție ; stătea lângă Rada, o privea și fiindcă o vedea ridicându-se în vârful picioarelor ca să vadă peste umărul celor din fața ei, îi venea s'o ia în brațe, s'o ridice — nu de altceva, dar ca să vadă mai bine și ea. Era și Iulică Zaharia, cărunt și cu chipul lui brăzdat și aspru, și Achim și Iordan lângă el, morocănos și întunecat, și ceilalți săpători din echipa lui Achim. Venise și Evdochia, care-și adusese copilul, ca la toate împrejurările sărbătorești ca aceasta. Pe o stivă de scânduri se urcaseră Maftei, Pangrati, și Anghelescu. Angelescu rostise câteva cuvinte cam încurcate despre uzina elec-

trică, apoi vorbise Maței, și le adusese aminte tuturor de cuvintele lui Gheorghiu-Dej, și de chipul viitorului. Acum venise rândul lui Pangrați. Stătea acolo sus pe stiva de lemne. Vântul stepei îi flutura o șuviță de păr pe frunte. Pangrați spuse:

— Tovarăși, eu mi-am luat angajamentul față de conducerea șantierului și față de Direcția Canalului, că primul bec va arde pe șantier la 23 August. Dar mi-am luat angajamentul ăsta numai după ce-am vorbit cu câțiva dintre voi. Acum sântem adunați aici cu toții, să ne sfătuim și să ne hotărîm. Căci tehnicianul fără colectivul de muncitori, nu poate face nimic. Nu poate face ce vrem noi să facem aici: o construcție ca asta într'un timp atât de scurt. Vă spun dinainte, n'o să fie gata clădirea cu totul. N'o să fie instalat nici podul rulant. O să trebuiască să întrebuițăm niște metode noi, ca să instalăm primul electromotor înainte de-a avea podul rulant. O să fie nevoie de îndrăzneală. Dar mai ales de muncă! Zi și noapte! Și nici o cărămidă pusă prost, nici o linguriță de beton turnat neîngrijit. Se cere din partea fiecăruia din noi să facem munca nu numai repede, dar și fără cusur! Și cu numărul de muncitori calificați pe care-l avem acum în colectivul nostru, nu merge nici să ne ținem de norme! Trebuie să le spargem, să le dublăm, să facem de trei ori norma! Altfel, nu ne putem lua angajamentul să dăm lumină electrică pe șantier la 23 August. Asta voiam să spun. Și acum, spuneți-mi voi: ne luăm angajamentul, sau o lăsăm moartă? Și-i privi, zâmbind, așteptând răspunsul. Îi ascultaseră cu ochi mari, cei dindărăt ridicându-se în vârful picioarelor, bărbați și femei, tineri și fete, într'o tăcere desăvârșită ca să prindă fiecare din vorbele pe care i le fura vântul ce bate dinspre mare. Și când le puse întrebarea, o clipă rămaseră nemișcați, mulți, parcă așteptau să mai spuie ceva. Îl priveau țință și el stătea și aștepta răspunsul, acolo sus pe stiva de lemne, alături de Maței și Anghelescu, toți trei profilați pe cerul pustiu și zarea fără semne. Doadată răsună glasul lui Achim, tare, hotărît:

— Da!

Și izbucniră toți, toate glasurile, bărbați și femei, zidari, căruțași, mecanici, toți:

— Da! Da! Da!

Începură să aplaude. În mijlocul mulțimii se făcu un cor de tineri care strigau scandând silabisit: **Vom mun-ci și vom lup-ta, să'ntă-rim Re-pu-bli-ca!** și cei dimprejur se întorceau spre ei cu fețele luminate și râsete binevoitoare, până-i fura și pe ei ritmul lozincii strigate în cor. Băteau din palme toți deodată, scurt, la fiecare silabă, și vântul lua strigătele și glasurile departe peste câmp.

Achim ridică brațul și strigă:

— Tovarăși, echipa mea își ia angajamentul să scoată în fiecare zi, cel puțin patru la sută peste normă, până la 23 August!

Lângă el Iordan, cătrănit, mormăi:

— O să-ți iasă părul prin patru sute de căciuli... Parcă-l ai pe dracu'n tine!

Dar nu-l auzi nimeni, căci Negoită Mizea spuse tare:

— Eu o să fac trei sute de metri cubi la cofraj!

Chirsan vorbi cu un glas gros, adânc, de bas, care-i făcu pe toți să se'ntoarcă spre el:

— Cu metoda lui Orlov, oameni buni și fraților, o să dau ăl mai puțin zece metri cubi de zidărie pe zi!

Și iarăși se învălmășiră glasurile. Strigau toți: „eu, sută la sută peste!” „două sute patruzeci de metri de zidărie!”, iar Chirsan se ridică sus pe stiva de lemne, lângă Maței și ingineri, mai înalt decât ei, spătos, și cu barba fluturând în vânt. Ridică mâna și strigă:

— Să scriem până mâine toți, angajamentele!

— Le scriem, Chirsane! răspunseră oamenii. Deodată izbucniră alte strigăte, speriate, dintre băraici:

— Trr... ho, trr...

Câțiva căruțași se sbăteau să-și oprească și să-și înfrâneze caii speriați, care svâcniseră nebunește cu căruțele după ei. Mulțimea se feri, unii săriră să-i ajute pe căruțași. Adunarea se sfârșise. Oamenii începură să se risipească spre locurile de lucru. Pe terenul mărginit cu țărui înfiți în pământ la colțuri și cu sfori întinse între țărui, pășiră săpătorii: echipa lui Achim și încă două.

Dar apucară târnăcoapele și cazmalele, dulgherii, zidarii, fierarii. Cel dintâi fu Iulică Zaharia, și-l urmară Rada, Chirsan cu fiică-sa, apoi Mârzali, Șurghiran și toți cei care nu aveau să lucreze ca Iordan în schimbul următor, și locul se umplu de mișcarea neîncetată a brațelor încordate pe unelte.

Seara, oamenii ieșiră osteniți din groapa care le ajungea până la umeri. Pangrati și câțiva pontatori măsurau săpătura, Iordan pe margine, împreună cu echipa lui de oameni noi, stătea și aștepta trăgând cu ochiul la Pangrati, cu o curiozitate pe care și-o ascundea cu greu.

— Cât e, tovarășe inginer? întrebă Achim, ștergându-și fruntea cu brațul. Pangrati calculă pe un carnet, apoi puse carnetul în buzunarul dela piept al cămășii kaki.

— Vreo sută de metri cubi.

Achim dădu din cap, mulțumit, apoi trecând spre cantină, se opri lângă Iordan:

— Dece nu ți-ai luat nici un angajament, nea Iordane?

— Ce să-mi iau angajament, mormăi Iordan necăjit. Ce nevoie am eu?

— Ai văzut? O sută de metri cubi, zise Achim iarăși, privind-l cu o lucire de veselie în ochi.

— Ai să vezi cât facem noi! strigă Iordan mândru și sări în groapă, urmat de ceilalți. Achim se depărtă, râzând potolit.

Noaptea târziu, Pangrati veni iarăși să vadă cum merg lucrurile. Il găsi pe Maței acolo, pe marginea săpăturii din care oamenii nu se mai vedeau. Un camion oprit, cu farurile aprinse, lumina groapa, cu o lumină tare, albă, care făcea umbrele de un negru adânc, și dădea mișcărilor, zborului pământului de pe cazmale, forfotei neîncetate a săpătorilor, sticlirii întâmplătoare a unei priviri în razele farurilor, ceva de vis, dar de vis plin de frământare și de mișcare. Pangrati se apropie de Maței și zise:

— Am cu cine face uzina electrică...

Maței încuviință din cap. Pangrati vorbi iar:

— Tovarășe Maței, vreau să-ți mulțumesc că m'ai ajutat...

Maței dădu din umeri și zise scurt:

— Ce să-mi mulțumești... Dumneata fă uzina! Ce să-mi mulțumești... Partidul te-a ajutat. Direcțiunea Generală te-a ajutat.. Nu eu.

Și murmură, dând iar din umeri:

— Fă uzina, nu mai mulțumi atât...

Pangrati râse încet și rosti:

— Ia uită-te'n vale...

Maftei se'ntoarse. Baracamentele erau cufundate în întuneric. Dar dealungul șanțului plin cu noroaie nesfârșite, se roteau cercuri de lumină, se întretaiau, deveneau concentrice; iar în mijlocul lor se mișcau ca ghiarele unor insecte, negre, uriașe, brațele excavatoarelor și draglinelor. Lucrau la câte un kilometru una de alta, trei la număr, fără încetare, cu acea mișcare statornică și neostenită a mașinilor, care parcă e pornită să ție până la sfârșitul timpului.

— Canalul de scurgere, zise Pangrati.

— Știi, murmură Maftei, dragliniștii lucrează în două schimburi de câte douăsprezece ore... Trebuie să mai găsim oameni. Tovarășul Anghelescu a făcut ceva pentru asta?

Pangrati tăcu.

— Nu se poate, murmură iar Maftei cu ochii la brațele negre ale mașinilor care scobeau pământul, se roteau, îl descărcau, se roteau iar — nu se poate așa... Trebuie să muncească în condiții omenеști... Asta e tot; condiții omenеști. Și la cantină trebuie să li se dea lapte și suplimente...

— Buni oameni, zise Pangrati, privind cu ochii strâmtați munca draglinelor în depărtare. Maftei se'ntoarse cu vioiciune și se uită la el, pătrunzător. Apoi zâmbi, dădu din cap și zise:

— Da, oamenii sânt buni...

(Continuare în Nr. viitor)

GAVRIL MIHAI

CUM IMI ARDE INIMA

În oraș la București
ard luminile'n ferești,
ard de-o vreme'ncoace așa,
cum îmi arde inima.

Să vă spun dece încep,
desfundând al vorbei cep,
cum desfundă'n munți izvorul
drum, să-și măie'n jos zăporul...

Ard cum n'au mai ars așa,
chiar din cer de-aș aduna,
ceru'ntreg cu stele,
ochii mândrii mele,
care ard și ei
sara lâng'ai mei.

Vântul toamnei blând bătea
cum în mine inima...

Sus din plasa nopții deasă
stelele sclipeau spre-o casă.
La ferești vântul cu ele,
eu și ochii mândrii mele.

Și în casă tot ce vezi,
să stai să te minunezi.

Sfat de mult n'a fost se spune,
stele la ferești s'adune,
cântecul să mi-l înstrune.

Sfatu-i larg. În casă, soare
Un mănunchi cum îi o floare.
Toți ortacii noștri-acei,
ce's mândria patriei.

Printre ei sta la o masă
Un ortac. În jur stau șasă.

Iar un chip în ramă prins,
multe ierni în păr i-au nins,
bunu-i zâmbet și'nfiripă,
aprinzând tutunu'n pipă.

Zâmbetu-i acolo, unde,
noaptea nu poate pătrunde.

Eu, afară prieten bun
prins cu vântul, cânt înstrun.
La ferești cu'n hram de stele
stau și ochii mândrii mele.

Și în casă ce vedeam
Stam și toți ne minunam.

Un ortac, mare, vorbea,
inimile răscolea,
vorba-i rară, apăsată,
numai inimă și faptă.
Fruntea naltă, pe sub ea
aripe de rândunea
și în ochii lui cei buni,
soare arde, și cărbuni.

Îl ascultă și-i târziu...
Ochii sorb tot focul viu.
Vorba lui care arată
miezul nopții cum să-l bată,
Peste el lumini s'aprindă.
Cum... și gânduri se perindă...
Miezul nopții cum să-l sece
în lumină să-l înece.

Sta ortacul și vorbea
lângă el alătura
harta țării sta întinsă
ca fereastra larg deschisă,

ochii pe ea s'așintesc
și pe ea se întâlnesc,
din fereastră cele stele,
ochii mei, și ai mândrii mele.

Văd cei munți bătrâni, înalți,
zăpeziți și negurați,
și cei codri mari, umbroși,
cum trec urșii mânioși,
veverițe și botgroși.
Iar pe unde-i val de-al ierbii
pasc și ciutele și cerbii,
și pe ori și unde treci,
vezi cum curg izvoare reci,
și bursucii pe poteci.
Da' nu-s doar bursuci și cerbi
că-s și vipere sub ierbi.
Nu e doar albastrul bolșii
că-s și lupi ce-și sună colții.
Și sub stelele pădurii,
Ce ne-ar sfâșia chiaburii !
Nu-s doar ciute'n umbra văii...
Armele-și ascut ciocoi.

Curg izvoarele în șoapte
și se pierd în miez de noapte,
le înecă'n noaptea neagră,
tot argintul, zarea'ntreagă.

Mânioase pe sub stânci,
Trec, se pierd în nopți adânci.

În oraș privind de sus
Vezi lumini, da' parcă nu-s.
Și-apoi câte-s, nu-s de-ajuns.
Iară sate'n țară încă,
sunt ce dorm cu noaptea'n cârcă.

Ochii ard ca niște focuri,
oameni luminând și locuri.
Și lumina crește, crește,
țara'ntreagă se urnește
cresc ca trandafirii zorii,
vin în frunte muncitorii.
Nu e om să stea pe loc
toți aduc lumini de foc,
cresc mereu ca apele,
cum răsună sapele!
Smulgu-l din adânc de ape,
noptii beznele să-i crape.
Toți aduc focuri sub pleoape.

Unele albastre cresc,
Ochii mândrei albăstresc
cum îi ceru vara'nalt...
Toate miezul nopți-l bat.

Ochii harta țintuiesc
ape'n munți și focuri cresc.
Cresc cetăți sub ochii calzi,
sus în munți umbriți de brazi,
ce din recile izvoare
focuri ne trimit și soare.

Cale vin pe-a zării strună,
noaptea spumegă nebună,
spumegarea-ar spumega
până n'o mai rămânea...
Că se-aprind luminile
ca floarea grădinile.

Și din munții 'negurați
de noapte și ploi scăldați
de pe Jii pe Oltu 'n spumă
crapă zorii, vremea bună,
de pe Criș pe Bistriță
până-aci pe uliță,
în casa din București,
unde noaptea în ferești
ard luminile așa
cum îmi arde inima.

VICTOR TULBURE

OCHI ALBAȘTRI

Ochi albaștri a deschis spre viață
pruncul rumen, mic cât un harbuz.
Tatăl său în zori de dimineață
undeva prin țară era dus.

Sunt atâtea gropi neastupate!
De'nălțat zăgazuri multe sunt!
Omul a plecat pe nemâncate
și ducea cu el un vis rotund.

Nu odată zloata, ploaia, gerul,
le-a'nfruntat cu pașii, hotărîți,
ca să strige'n țară adevărul
beznele ca să le ia de gât.

Câți ca el, colindă astăzi țara,
stâlpi și stâlpi să urce'n lung și lat,
ca să ardă becurile seara
în cătunul cel mai depărtat.

Invingând arșița și zăpada
brațe se întrec, muncitorești.
Da! Prin sat va trece-autostrada!
Becuri s'or aprinde în ferești.

Ochi albaștri ai deschis spre viață
măi, tovarăș mic cât un harbuz!
Tatăl tău din zori de dimineață
undeva prin țară este dus!

Flacăra nestinselor drapele
sună clopot de mătase'n vânt.
Pentru toți copiii țării mele
vreau pe harfa firelor să cânt.

Din furnalul care zări străpunge
văd lumini în anii cincinali.
Mari vor crește pruncii. Vor ajunge
ingineri, constructori, generali.

Poate n'or să știe niciodată
cât ni-era, în anii crunți și lungi,
talpa țării goală și crăpată
și spinarea vânăată de dungi.

Sau din cărți vor ști, din auzite,
că'nîruntarăm ocne, regi și bici
și băturăm negure cumplite
pân's'aprindem lampa lui Ilici !

CRISTIAN SÂRBU

LUMINA

Privești, bunico, becul de sub grindă.
Te miră mult lumina lui lăptoasă
Ce ți-a gonit opaițul din casă.
Și, tată-!, nu-i mai mare ca o ghindă!

Nepoții scriu, fac socoteli la masă,
În timp ce tu zărești, ca'ntr'o oglindă,
C'abia de-acum începe să se-aprindă
În viața ta o lume mai frumoasă.

E noapte-afară: 'n casă-i dimineață.
Bătrână ești, dar azi vezi mult mai bine.
Ți-s numărate zilele? Puține?

Nu. Dorul tău de-această nouă viață
Nepoții sunt. Și te'nsenini la față
Că ei îl vor trăi și pentru tine.

SCHIȚE

MECANICUL

Acceleratul 3424 aluneca pe șinele lucitoare, două panglici de argint în bătaia lunii. Alături de el, peste câmpul semănat cu umbre, peste șanțuri, gceau luminile dela ferestrele vagoanelor și se risipeau pe lanurile de porumb, pe frunzișul foșnitor al arborilor. Scânteile din coș se pierdeau în fumul gros care plutea deasupra vagoanelor, îmbeșugată ca un nor de ploaie.

Rezemat în coate, Pavel Oniga, mecanicul, privea în lungul câmpiei năpădite de întuneric, urmărind încordat semafoarele, semnalele. De departe răsăreau lumini ca niște licăriri prietenoase și cunoscute.

Nici nu mai simțea oboseala. Cele optsprezece ore petrecute pe drum, i se păreau minute. Se întoarse spre Moise, a cărui față era ca de jărat în lumina cazanului. Zâmbi, apoi se gândi la Măriuca. De azi, poate, sunt trei: Măriuca, el și Păvluț. Sau ...să fi avut Măriuca dreptate? Să i se fi născut o fată?

Nu. Băiat. Băiat cu năsul turtit, așa cum îl avea Pavel. Și părul nu putea să-i fie altfel decât negru. Ca al lui și ca al Măriucăi.

Privea luminile care se apropiau și se gândea la el, la al treilea.

La început a socotit că se va duce acasă nespălat, așa, drept de pe locomotivă. Dar mai târziu, după sfatul lui Moise, fochistul, care îl întovăra pe locomotivă de patru ani, a hotărât să mai piardă o oră. Da, se va spăla, va trece pe la frizer: se va duce acasă curat, așa cum se cuvine într-o zi mare.

Au vorbit tare mult împreună, el și Moise: Ce va face Păvluț, la ce școală va umbla. Acum tac amândoi.

— Unde te gândești, tovarășe Oniga?

— Suntem îndată la Giulești. Poți micșora atmosfera. Nu mai încerca!

Moise dădu din cap:

— Așa-i dacă nu ești atent. De zece minute nu mai încarc. Atmosfera e mică. Am completat și fișa de bord.

-- Bine, Moise. Mulțumesc.

Iși trecu mâna peste față.

--- Nu știu, dacă mă înțelegi...

— Că e și greu de înțeles ! Când mi-a născut Elena pe Ionuț, care e al patrulea urmaș...

Pavel nu-l mai auzea. Semaforul arăta liber. A micșorat viteza și trenul intră sub acoperișurile Gării de Nord.

— Stai, tovarășe Oniga, nu fugi ! Iscălește foaia de predare. Oniga semnă indescifrabil și alergă spre baie

Era ora 0,45 când impiegatul Ioniță intră în biroul de mișcare. Ținea în mână o condică unsuroasă.

— Bună seara, tovarășe șef. Mărfarul spre Brăila e pregătit. Peste cpt minute se dă semnalul de pornire. Vlad n'a venit.

— Cum se poate una ca asta ? Ați telefonat după el ?...

— Da. E bolnav. Turcuș, mecanicul de serviciu, a plecat cu 317 spre Orașul Stalin. Era singurul de rezervă.

— Fochistul ?

— A terminat alimentarea. Stă pe linia noua.

Șeful serviciului puse mâna pe receptor când pe ușă intră Pavel Oniga, ras, tuns, curat ca în zile de sărbătoare. Dumitrașcu lăsă receptorul pe furcă.

Biroul de mișcare i se păru frumos.

Se opri mândru în mijlocul camerei cu o mână în șold. Lumina becului făcea să-i lucească nasul turtit. Cicatricea care cobora depe frunte pe obrazul drept, așa, spălată proaspăt, ardea ca un semafor.

Zâmbea. Ii lipsea un dinte drept în față ; s'a gândit de multă vreme să și-l pună, dar n'a avut timp. Ce-i drept, se temea puțin de dentist. Deaceea râdea întotdeauna strâmb, ca și cum i-ar fi fost rușine că râde. Acum, zâmbetul îi cuprinsese toată fața. Doar e tată. Se gândi la Păvluț. Și la Măriuca. Parcă harta din perete, tăiată în lung și'n lat de drumurile pe care le cunoștea pe de rost, îi făcea semne. Numai Dumitrașcu, încrunțat și neras, trăgea mânios din țigară.

— De azi suntem trei, tovarășe șef, începu Oniga, apoi se opri. E ceva necaz ?...

— S'a îmbolnăvit Vlad.

Dumitrașcu strivi țigara, apoi se scotoci în buzunar după alta.

— Vlad ? Mecanicul pentru Brăila ? Cum se poate ? Se încrunță.

— Nu știu, îi răspunse Dumitrașcu. Și trenu-i tras pe linie.

Pavel Oniga se lăsă de pe un picior pe altul.

— Ei, comedie, se răsti. Zici că e bolnav.

— Da...

Atât. Tăceau. De afară de pe peron străbăteau voci. Dumitrașcu stinse țigara abia începută. Asta însemna că-i tare supărat.

Oniga voise să-l întrebe la început : el ce crede, va fi băiat sau nu ? Acum se gândea la altceva.

Dumitrașcu își ridică privirile din podea. Și deodată se liniști. Oniga zâmbea. Zâmbea din plin, ca atunci când intrase.

— Unde e trenul ? întrebă el.

— Pe linia noua.

— Bine.

Și se îndreptă spre ușe. Dintr'o săritură Dumitrașcu fu lângă el.

— Măi Oniga, măi...

Pe față i se întinse un zâmbet, larg.

— Ce flori ți plac Măriucăi?

— Garoafe. Roșii, și multe.

Se îndreptară spre linia nouă. Un val de aburi albi și umezi îi învălui.

— Eu cred că e băiat, zise Dumitrașcu.

Rezemat în coate, Pavel Oniga, mecanicul mărfarului București-Brăila, privea în față, urmărind cu atenție semafoarele.

Luminile se stingeau. Era noapte.

În el însă ardea lumina ca în plină zi. Măine va fi la București să-l vadă pe Pavluț.

CĂMAȘA

Firma Gospodăriei de Stat era nou-nouță. Se încovoia deasupra celor doi stâlpi ai porții, încă împodobiți cu crengi de brad dela 1 Mai. Crengile au început să îngălbenească și să-și împrăstie acele pe jos, într'o ploaie mărunță, mirosind a pădure depărtată, cu foșnet răcoritor de brad. Dar drumetul păru că nu bagă în seamă asta. Se oprise în fața porții, înalt, desculț, cu picioarele rășchirate. Își dădu pe ceafă cu o mișcare îndesată a mâinii, pălăria veche, scorțoasă și ieșită de soare, apoi începu să buchisească în gând literele albe, încordat ca nu cumva să-i scape vreuna. Era înalt, vânos și foarte tânăr; în colțul gurii îi stăruia un zâmbet aproape nevăzut, dar plin de hotărâre. Dela un timp își luă ochii de pe firmă, mai stătu o clipă, două și cu pași rari porni pe drumeag, spre clădirile gospodăriei. Călca apăsător ca un om care știe ce vrea. În mers, își legăna umerii largi abia acoperiți de cămașa plină de petece, și pe alocuri ruptă.

Un vânt ușor începu să fâlfâie printre frunzele crestate ale duzilor. Aducea din depărtare toată mireasma ușoară a serii de Mai, mirosul foșnitor și dulce al pomilor înfloriți și de mai departe, svonurile legănătoare ale câmpiei.

Tânărul cu cămașa peticită și foarte veche mergea drept înainte.

— Pe mine mă cheamă Alexie Pop. Sunt singur pe fața pământului, ca puiul de cuc. Mama a murit de mult, nici n'o mai țin minte, iară tata n'a mai venit din război. Am apucat să argățesc la Iancu Laboș din comuna vecină. Asta, de acum șase-șapte ani. E om rău, poate-l știți. Mă plătea cu ceva, să ru-mi sară ochii din cap, dar mereu găsea să ia cu stânga, ce-mi asvârlea din dreapta. Il știți pe Iancu Laboș? E uscat, chior de un ochiu, vorbește peltic și suduie mult. Acum, de când era să facă temniță, e mai potolită. De mâncare, îmi dădea atât să nu crăp dracului... și eu... — ochii

negri se pleacă în podeaua proaspătă — și eu mănânc cam mult. Acuma, într'una din zile, de curând, eram la cules de pepeni în ograda lui. Am scos briceagul și am tăiat unul. Dulce. El m'a văzut și m'a suduit de mamă. Eu n'am mai putut răbda. De mama mea să nu se lege, soarele lui de păcătos! I-am tras una, numai una singură, de s'a dus să se proptească cu dosul în spinii gardului. Acuma, am rămas pe drumuri.

Se oprește și-și ridică ochii din podea.

— Adică n'am rămas. Am auzit că aici la gospodărie au căutare brațele de muncă. Iacă, eu am două.

Așa a intrat Alexie Pop în gospodăria de Stat.

Seara, când s'au despărțit, directorul i-a spus:

— Bine că ai venit la noi, tovarășe. Te văd om de nădejde. Măine dimineată la șase ne adunăm aici. -- Se opri o clipă. Se întoarse spre administrator. — Ei, dar unde-l culcăm?

— Ori unde, zise Alexie.

— Deocamdată n'avem pat pentru el...

— Atunci...

— În pod...

— În pod? E bine, zise Alexie.

S'a dus să se culce în pod. Era plin de fân mirositor. Când se răsusea, fânul foșnea. Moș Trofim, grăjdarul, i-a dat de mâncare, pe urmă au stat de vorbă. Mai mult povesti Moș Trofim. Încet, rar și bătrânește, meste-când în dinți ciubucul lulelei... Povesti de toate, și de tinerețea lui cea depărtată și cum i-a murit nevasta, și de copii, care pe unde sunt. Alexie îl asculta stingherit. Așa era el la început cu oamenii, îi venea oarecum greu să le spună dintr'odată toate necazurile lui. Stăteau pe prag și ascultau cum țârâie greerii. Dinăuntru, răsbăteau până la ei, sforăiturile cailor care se frământau pe loc.

— l'auzi-i... Așa-s când vine primăvara, râse Moș Trofim. Ehei, și eu pe vremea mea... Acum nu-mi mai arde de astea. Trebuie să am grije de toate, că numai ce te pomenești cu o poznă a dușmanului de clasă. — Asta a spus-o cu mândrie. — Dar pe tine te văd tânăr. O s'o duci bine la noi. Aici sunt fete tare frumoase și harnice.

Se culcară târziu, acoperindu-se cu fân.

— Să mă trezești de dimineată, Moș Trofime.

— Bine, bine, mormăi bătrânul îngreunat de somn.

Alexie se mai svârcoli un timp. Dormise în multe grajduri în viața lui și toate semănau, cunoștea mirosul de cai și de fân uscat, dar acum parcă era altceva. Se simțea străin și un pic singur. Totul era să fie cât mai din vreme la adunare.

De departe se ghicesc razele roșii ale soarelui. E încă răcoare, un fei de umezeală fragedă întârzie pe verdele proaspăt al frunzelor. Praful e răcoros, primele raze sclipesc în geamurile albe.

Alexie a venit cel dintâiu, de cum au dat în geană zorile. Nici n'a avut vreme să se spele, de frică să nu întârzie. Când și-a îmbrăcat cămașa, a luat-o prea repede pe mâneci și iar s'a rupt. Dar grăbit cum era, n'a băgat de seamă. Pe urmă s'au adunat și ceilalți. Alexie privea cu sfială

fetele vesele, cu basmale înflorate, care vorbeau în șoapte și râdeau la fiecare cuvânt. Odată chiar, i s'a părut că-l privesc și și-a plecat capul. Abia aștepta să vie directorul; se temea să nu se apropie cineva de el și să-l întrebe cu asprime:

— Dar tu ce cauți aici?

Se trase mai la o parte și de acolo asculta ce vorbesc ceilalți. Tovarășul Nicolae veni la șase fără câteva minute. Le împărți sarcinile, apoi privindu-l deodată pe Alexie Pop, zise:

— De azi avem un tovarăș nou printre noi. Eu zic că ar fi bine să treacă în brigada lui Florea Toma.

Toată lumea se întoarse spre Alexie și lui îi fu foarte rușine că era cu un cap mai înalt decât ceilalți.

Arșița e în toi. Departe, zărite parcă alunecă una peste alta, iar pe sus se fugăresc norii ca niște fuiore de cânepă. Alexie asudă cărând snopii de grâu. De câteva ori Florea Toma, om la vreo 40 de ani, i-a zâmbit în trecere, cu dinții albi răsărind de sub mustața sură.

— Merge, flăcăule?

Când trecea pe lângă vreo fată, Alexie se ferea, iar ele zâmbeau și şușoteau în urma lui. La prânz a venit lângă el Toma. S'au așezat alături sub un prun cu roadele încă verzi.

— Vezi, așa e la noi.

— E bine, zise Alexie cu glasul lui gros.

— Câți ani ai?

— Nouăsprezece.

— Da' mare mai ești...

— Așa sunt eu... Am crescut...

Seara au venit dela lucru cântând. Numai Alexie tăcea. Nu știa cântecul. Dar i-a plăcut tare mult și și-a spus că o să-l învețe. Pășea cu coasa pe umăr, ostenit și mulțumit. Din mers s'a apropiat de el o fată cu basma roșie și picățele albe. S'au uitat unul în ochii celuilalt. Ochii ei erau albaștri ca vioreaua și plini de râs. Simțindu-se din nou stingherit, a privit în altă parte. Dar cântecul i s'a părut nespus de frumos și a încercat să-l murmure și el. Se simțea atât de ușor, ca și cum n'ar fi muncit toată ziua.

Așa au trecut câteva zile. Stinghereala lui Alexie începu să se risipească. Mergea pe câmp și cosind încerca să cânte marșul pe care îl auzise în prima seară. Acum îl știa aproape tot. Mai încurca unele cuvinte, dar mergea. Când îl cânta, simțea cum îi crește inima. A stat de vorbă de câteva ori cu fata cu basmauă roșie. O cheamă Maria. E un nume foarte frumos. Acum Maria e în partea cealaltă a ariei. O vede cum se apleacă să culeagă snopii de grâu. Ar vrea să stea mai mult de vorbă cu ea, dar nu prea știe bine cum să înceapă. Soarele e în cruce, razele își revarsă ploaia de lumină. În curând începe treerșul.

E seară. O seară blândă, care se coboară nesimțită din toate părțile. Alexie a stat mai multă vreme la sediul gospodăriei. Acum se îndreaptă spre casă. Locuște cu un alt flăcău, Ion Marin, mic și iute ca para focului. Mare hâtru și bun de snoave. S'au împrietenit și Alexie îi povestește toate

câte le are pe suflet. Cu o casă mai încolo șade Toma cu familia. Alături de Toma, Alexie nu se mai simte niciodată singur.

Acum, în pragul serii, o pace caldă a coborît peste case. Câte un liliac străbate cerul, ca o săgeată.

Fără să știe cum, Maria s'a apropiat de el. Poartă o doniță cu apă și aceeaș basma cunoscută. A pus donița jos și se șterge pe frunte.

— Vrei să-ți ajut?

— Nu. Pot și singură.

Au tăcut.

— Ai auzit, spune ea, Duminecă o să fie serbare. Vine o echipă de muncitori, o să ne petrecem bine. Vii și tu?

Ar fi vrut să spună da, dar i se opri un nod în gât.

— Nu, răspunse. Nu vin.

Cămașa îi era sdrențuită de n'o mai putea purta. La lucru mergea ea, că nu s'a rupt chiar de tot, dar să se ducă la joc, acolo unde vin și alți oameni, să-l vadă Maria așa, asta nu.

Plecă să se culce și-l năpădi o ușoară tristețe.

Vineri seara l-a chemat directorul. E un om nu mare de stat, cu părul negru și o mustață la fel. L-a poftit în odaia lui și s'au așezat pe scaune.

— Știi ce-am auzit tovarășe Alexie? Că nu vrei să vii la serbarea noastră. Se plâng fetele de dumneata, zic că ești cam ursuz. Îți place să stai toată vremea ca bursucul în bârlog.

Alexie se roși până în albul ochilor.

— Tovarășe director... eu... nu credeți că...

Directorul începu să râdă.

— Ei lasă, lasă.

Se ridică și scoase din birou un pachet învelit în hârtie de ziar.

— Uite aici. Și pe urmă, în săptămâna asta îțiiei primii bani. O să-ți cumperi încet de toate.

Îl petrecu până în prag și-l bătu cu mâna pe umăr.

— Așa flăcăule, să te vad cât ești de vârtos și la joc.

Directorul îl urmări cu privirea. Își amintea de copilăria lui întunecată, acolo în fabrica lui Neuman, între oameni mohoriți, roși de necazuri. Tinerețe goală și tristă. Și privind în urma lui Alexie, își spuse că toate astea el nu le-o mai cunoaște nici odată.

Alexie se trezi de dimineață. Pe marginea patului era cămașa, cea nouă, albă și strălucitoare ca zăpada. Își trecu degetele peste cusăturile dela gât. Nu avusese niciodată o cămașă așa de frumoasă. Acum va putea merge la serbare, să-i arate Mariei că e tare și la joc.

Sări repede din pat. Din depărtare se auzea duduital batozei.

El e în schimbul doi. Trebuie să se grăbească. Stătu o clipă la îndoiială. Nu, nu se putea să meargă cu cămașa cea veche. Era așa de urită că îl durezza inima când se uita la ea și își aducea aminte cât timp o purtase.

Își puse cămașa cea nouă cu gândul ca în timpul lucrului s'o ție de-o parte, învelită în ziar, să n'o murdărească.

Și cum mergeau spre arie, pentru prima dată nu-i fu rușine că era cu un cap mai înalt decât ceilalți.

— Heeei...

— Hoop!...

Batoza duduie; din când în când se aude glasul răgușit al mecanicului. Ochii alunecă în lungul curelei lucitoare care merge, merge ca apucată. Alexie și-a scos cămașa. A învelit-o cu grije în ziar și a pus-o lângă motor. Repede taie cu custura legăturile și le aruncă pe gura mașinii. Jos pe țevi curge în saci grâul ca aurul. La paie, într'un nor de pleavă, e Maria. Oamenii forfotesc, cântăresc, snopii sunt aruncați pe acoperișul batozei, ca mingile.

Alexie se gândește cât de frumos are să fie mâine seară și iar îngână cântecul pe care acum îl cunoștea din fir în păr. Maria i-a zâmbit. Cum spunea Moș Trofim într'o seară? A, da!

— Ție mînzule ți-ar trebui o nevestă de nădejde. Uită-te numai la cămașa ta.

Asta era înainte s'o capete pe cea nouă.

Acum vine să-l schimbe Marin. Îi râde din plin. Dinții albi lucesc pe fața-i arsă de soare și înegrită de funingine.

— Mai du-te lângă motor...

Alexie coboară.

Când trece pe lângă Maria, ea îi strigă:

— Vii mâine seară?

Glasul abia i se aude în duduitul batozei.

— Vin! De bună seamă că vin!... și pentru că ea nu-l poate auzi:

— Mi-ești dragă, Mario...

Aici lângă motor e foarte cald. Și duduie de nu-ți auzi nici gândurile. Mecanicul Șandor e în partea cealaltă, trebăluște nu știu ce la un șurub.

Și deodată... Țâșnește o scânteie de undeva. Repede sare o flăcăruie ca o lăcustă roșie.

Motorul!

Dacă arde motorul se poate opri batoza. Alexie strigă:

— Șandoreeee!

Nu-l aude. E aplecat deasupra șurubului buclucaș.

Flăcăruia e de două palme, linge peretele motorului. În stânga, în dreapta, nimic.

Ba da. Cămașa!

O scoate cu degete repezi din ziar și se repede cu ea asupra flăcării. Simte o împunsătură ascuțită în degete. Pe pieții albi s'a întins o pată neagră ca de cărbune. O face ghem și înăbușe flăcăruia.

Gata. S'a stins.

Maria trage cu furca de lemn pleava la o parte.

E seară iar. A rămas la urmă de tot, ceilalți s'au dus spre sat. Maria s'a tot uitat după el. A văzut că nu mai vine. A plecat tristă, cu pași înceți, cu furca de lemn pe umăr, cu basmaua roșie plină de praf.

Drumul e pustiu. Se aude mereu, mai stins acum, duduitul motorului. Alexie merge încet, ostenit, însă cu fruntea sus. Așa. Și îngână cântecul pe care l-a auzit în prima seară.

Deodată pe lângă el trece o droșcă. O cunoaște, e a lui Laboș. Și chiar Laboș e în droșcă, mânându-și calul. Mai e alături un moș pe care nu-l știe. Îi privește de sus. Ei se depărtează în plesnet de bici.

— Uite, calicii dracului... Nici cămașă n'au pe ei... Umblă așa cum i-a făcut mama lor și vor să schimbe lumea!

CEASUL

Ion Preda e țesător. Pavel Damian e și el țesător... De mai bine de zece ani lucrează mașină lângă mașină. Au bătut acelaș drum care duce la fabrică, iarna ascunzându-și urechile în gulerul ridicat al paltonului, vara sub razele fierbinți ale soarelui, primăvara bucurându-se împreună de primii muguri. S'au certat câte odată, s'au împăcat; au acelaș salariu, dulap comun, jetoanele lor de lucru stau unul lângă altul. Prieteni buni.

Acum sunt certați. Și pentru asta Ion Preda e de vină.

Era la începutul trimestrului trei, când se luau angajamente în cadrul întrecerilor socialiste. Ion, zece la sută peste normă, Pavel tot zece la sută. Nu se întreceau între ei de dragul întrecerii. Amândoi îi știu bine rostul. În timpul lucrului, când se uitau unul la altul, zâmbeau.

Firele se leagă mai repede. Tot mai des, în ritmul monoton al războaielor, se întâlnesc privirile. Suveicile lovite cu brațul de piele se strecoară repezi prin urzeală, firele se întretaie, suveicile se întorc, apoi firele se întretaie din nou. Pe suluri se încolăcește pânza albă, norma și cele zece procente peste.

Pavel țesea mult. Din ce în ce mai mult și mai bine. Firele lui se rupeau rar și le lega repede.

Intr-o Joi, a fost chemat de inginerul Stoian.

— Ai grije de mașina mea, îi spuse lui Ion.

— Du-te liniștit.

Pavel își șterse mâinile în căzătura de bumbac. Își potrivi cureaua, privi odată la război, apoi plecă.

Ion legă încă două fire, se uită spre mașina vecină: mergea. Roțile ei luceau. Abia acum își dădu seama că mașina lui Pavel e mult mai curată decât a lui. Își aminti cuvintele directorului Iordan:

— Să ne trăiești, tovarășe Damian. 114 procente. Tu, tovarășe Preda, de ce ai rămas în urmă?

Se frământase mult pentru asta. „Adică eu am rămas în urmă! Dece?“ În clipa asta gândurile îi erau repezi ca suveicile. „114 procente. Ei și? Până Sâmbătă am tot timpul. Pavel și-a curățat mașina. Oare când? Desigur Luni a venit mai devreme. Mie nu mi-a spus nimic...“.

La mașina lui Pavel s'a rupt un fir. Ion făcu o mișcare spre războiul vecin, dar văzu că și la al lui se rupsesse unul... Se opri în drum, legă firul rupt. Merse iar spre mașina cealaltă. Își aruncă palma în urzeală. Simți toate firele în mână. Gândurile năvăliră din nou.

„114 procente! 114 procente!“.

Zvâcni palma... Chiar atunci sosi Pavel.

Lui Ion i se păru că în hală s'a lăsat dintr'odată întuneric.

— Nu știu ce e cu mașina ta... uite... cred că firele... Deodată... așa... nu știu zău...

Privirea lui Pavel era de oțel:

— Așa n'ași fi crezut-o niciodată despre tine!

Il împinse la o parte. Opri mașina.

Ion ar fi dat oricât să se cufunde pământul cu el. Se făcuse lac de sudoare. Iși trecu ușor peste frunte mâneca hainei. „Cel puțin... cel puțin să se fi răstit la mine“. Gândurile îi alergau răslețe.

Se îndreptă spre rășboiul lui. Deodată, fu ca și cum Pavel s'ar fi uitat la el. Se întoarse repede. Dar Pavel stătea aplecat peste mașină și lega firele rupte. Rupte de el, Ion Preda.

Timpul parcă nu mai trecea. Arătătorul a amortit la 12. Zgomotul regulat i se strecura în urechi ca un bâzâit de albină. Se simți rău. Feres-
trele mari, cu sute de ochiuri de sticlă vărsau lumina în hală. Mașinile negre se îmbrăcau în raze și rânjeau la el.

Se auzi sirena.

Cu greu au trecut primele zile. Stăteau înțepeniți lângă răsboaie, își ocoleau privirile, legau firele, ștergeau mașinile. Pavel a trecut de 130, Ion e cu foarte puțin în urma lui...

Ora 10. Ion trebuia să se ducă la comitet. Fu gata să-i arunce o vorbă lui Pavel să aibă grijă de mașina lui, dar se opri la vreme.

La întoarcere, privi printre rândurile de mașini. Pavel nicăeri. Ba da! Ii vede doar picioarele, e aplecat în dosul mașinii lui! Și mașina, oprită.

Se repezi cu pași mari să-l prindă asupra faptului. Apăsă, îi puse mâna pe umăr. Și în clipa aceea, tot sângele îi năvăli în tâmpile. Fața i se făcu roșie. Pavel îi repara schimbătorul. De jos, așa cum stătea aplecat, ridică ochii spre el.

— Ce e, Ioane? Dece te-ai repezit?

— Nimic... Voiam să te... am crezut că...

Nu găsea cuvintele...

Fața lui Pavel era mirată, dar zâmbitoare. Când zâmbea, Pavel avea înfățișarea unui copil. Asta îl încurcă pe Ion. Printre suțele de curele de transmisie, văzu ceasul de pe peretele principal. Urmă, foarte nehotărît:

— Nu știi... Nu știi cât e ceasul?

Fără să-și părăsească zâmbetul, Pavel îi răspunse, și se întoarse spre mașina lui.

Tot timpul până acum, Ion căutase să nu se gândească la ceea ce făcuse. Muncea încordat, după masă își găsea tot felul de treburi prin fabrică; seara când se ducea acasă, era rupt de oboseală. Cădea pe pat și adormea. Ii era rușine de fapta lui.

„Să mă duc să-i cer iertare?“ îi trecu prin minte.

Se răzgândi. Ii venea greu. Aici în sală trebuie să strige ca să se înțeleagă. Sgomotul mașinilor e mult prea mare. Să-i ceară iertare, strigând, n'avea putere.

După lucru. A sunat sirena. Ion stătea nemișcat la poartă. Il aștepta pe Pavel. Il văzu ieșind cu alți tovarăși. Nu se apropie de el. Il urmări pas

cu pas, încet, răbdător. În colț la Dimitrie Cantemir, Pavel rămase singur. Repede, Ion se apropie de el.

— Pavele...

— Da, Ioane...

— Uite despre ce e vorba. M'am gândit mult la cele întâmplare. Imi vine greu... vezi... nici nu știu cum să încep... Poate că... Tu mă vei înțelege... Și Florica, nevastă-mea, cu Sevastița ta sunt prietene... Vezi, ale dracului cuvinte, nu-mi vin la îndemână... Aș fi vrut să te întreb...

— Știu. Vrei să mă întrebi cât e ceasul.

— Da.

Răsufală ușurat, Pavel îi puse mâna pe umăr și trecură strada spre casă.

Era o ședință lunară de producție. Ion Preda stătea rezemat de ring. Avea cuvântul.

— Așa a fost tovarăși. Am lungit ședința cu 10 minute, dar trebuia s'o fac. Trebuia să vă povestesc întâmplarea, pentru că mă rodea, mă rodea aici, aiață cu mâna spre piept, — aici, că de atunci zilele deveniseră mai lungi și... negre.

Secretarul sindicatului ridică ședința.

Muncitorii se îndreptară spre uși; între ei, Ion Preda și Pavel Damian. Prin geamurile mari ale halei, lumina liniștită a începutului de toamnă se revărsa bogată asupra lor.

PAZA

Un zefir întârziat făcea să fâlâie ca două aripi roșii steagurile ținute de streășina Comitetului Provizoriu.

Ședință. Din când în când cineva tușea, apoi se făcea liniște. Tot satul era adunat, în păr. Copii sburdau în jurul oamenilor, strigau. Câte o femeie se răsea :

— Da' mai tăceți odată !

— Copii, ce știu ei ?

Rezemat de gardul de nuiete, moș Dudău îi cuprindea pe toți cu privirea. Nici nu deslușea prea bine cuvintele lui Lisandru, președintele Comitetului Provizoriu, îi auzea doar vocea groasă, caldă, o leacă răgușită de tutun. Și gândurile îi sburau ca fluturii de primăvară. Iși răsuci o țigară, o aprinse, trase câteva fumuri.

Iși aduse aminte de Gligore, feciorul lui cel mare, care nu s'a mai întors. Când a plecat era un început de toamnă, ca acum... Ba nu... nici pe departe nu seamănă toamnele de acum cu toamnele de atunci. În anul acela, un cer aburit, ca o sticlă de lampă afumată apăsa asupra satului. Mai mult au tăcut, orele cădeau grele între ei, ca pietrele. L'a dus la gară. Stăteau unul lângă altul în așteptarea trenului, cu privirile pierdute în depărtările încețoșate ale câmpiei oboșite. Trenul a venit. Atunci Gligore i-a strâns mâna tare și i-a spus :

— N'ai grijă tată. Am să trec la ruși și când ne vom întoarce om îndesa lumină și în satul ăsta de întuneric.

Gligore știa ce vorbea. Nu degeaba muncise cinci ani la oraș, în fabrică.

Nu s'a mai întors.

Acum în sat e lumină. Moș Dudău se furișă mai laoparte. Inchise un ochi și privi cu băgare de seamă să vadă dacă stâlpii sunt înșiruiți drept ca aracii.

Da, așa sunt. Nici inginerii n'ar fi făcut treaba mai bine. Multe ore a robotit aici cu tovarășii dela gospodărie, și cu cei dela fabrica de vagoane. A lucrat cu nădejde, cu toate că nu mai e așa de voinic ca pe vremuri. Dar trebuia să se împlinească ce-a spus Gligore la plecare.

Și acum, iată, ultimele rândunici stau înșirate pe cele două fire de aramă. Grijuliu, moș Dudău, făcu semn mare cu brațele ca o moară de vânt, să le sperie, să nu stea pe fire.

Oamenii se împrăstie. Abia așteaptă seara, să aprindă becurile în casă.

Încet, privind mereu sârmele, moș Dudău se îndreptă spre marginea satului. — Acolo locuște. — Nu se mai teme de nopțile negre și de anii întunecați. Și Gligore ar fi foarte mulțumit de lumina asta.

Cei dela Comitet, se strânseră roată în jurul lui Lisandru.

— Bine zici. Dacă am adus lumina în sat, s'o păzim.

— Da, da... Ai dreptate. Trebuie să avem grijă de motor că nu știi la ce te poți aștepta de la alde Hodișan, făcu tânărul Cosma.

— Prima noapte oi sta eu, zise Lisandru.

Se plimba sub stâlpul de lângă motor. Cu mâinile la spate, pășea ușor, învârtindu-se în jurul becului. Tot privea în sus. Aproape îl durea ceafa. Pe urmă, se uită în lungul satului, la șiragul luminos al becurilor.

— Frumos ! Grozav de frumos...

Iși aduce aminte de cămin. Da, va trebui să cumpere un radio. Se vor bucura băieții.

Lisandru iubea satul întins pe coasta Crișului care creștea sub ochii lui. Ii iubea forfoța și liniștile din nopțile de toamnă timpurie.

Acum, către miezul nopții, s'au potolit toate sgomotele cunoscute. Niciun scârțâit de fântâni, niciun sgomot de car cu roțile neunse, numai din când în când, câte un lătrat stingher de câine speriat.

Și deodată, pași... pe marginea drumului, acolo unde duzii își revarsă umbra lor groasă peste gardurile de nule. Pași târșiți, pași înceți de om cu cuget greu.

Lisandru se trase după colțul peretelui, ținându-și răsuflarea.

O umbră se rupe din umbra gardului, se apropie pânditoare, șovăind parcă. Acum e aproape. Dintr'o săritură Lisandru e lângă ea, apoi o înhață de gât și-o trage spre cercul luminat. Degetele i se descleștează uimite : moș Dudău, pufăind supărat, se scutură ca o mătă.

— Era să mă omori... nebunule...

Dar parcă ochii îi scîlpesc a răs. Ori poate lumina e de vină ?

Lisandru se șterse pe frunte...

— Da', moș Dudău, ce cauți pe aici, în toiul nopții ?

— Ce caut, ce caut... — Bătrânul se încrunță. — Doar n'oi fi vrând să lăsăm lumina noastră nepăzită...

Și se plimbară alături până ce zorile dădură în geană.

UNGĂTOARELE

Abia putea vorbi de supărare. Ii era și ciudă. Înșurubă capacul tocului rezervor și-l vârî în buzunar cu o mișcare apăsată.

— Patruzeci de ungătoare merg la rebut! Toate patruzeci! Nu știm a cui e vina dar îl vom afla. În orice caz, nu le pontăți la salarii. Lucrați în acord, nu-i așa?

— Da, tovarășe inginer, dar desenele erau întocmai...

— Rămâne de văzut.

Se gândi o clipă, încruntându-și fruntea. „Să fi greșit la copiat? Nu, nu se poate... 34 de centimetri... E clar... Să fie returnate și vom vedea”.

Gavril îl privi lung, parcă voia să mai spună ceva, dar inginerul Teodorescu se întoarse și ieși din turnătorie cu spatele încovoiat.

Teodorescu Victor, inginer șef la turnătoria doua dela uzinele *Sovrommetal*-Reșița, se întoarse la birou. Era foarte abătut. Călca greoi, ca și cum o povară i'ar fi apăsât umerii, o povară supărătoare, pe care n'o putea alunga nici cum.

Din nou patru zile întârziere. Ungătoarele se frezează la sutimi de milimetru. Și culmea, nu s'a turnat clapa de siguranță care trebuie să fie cu un centimetru mai lungă. Altfel nu se poate semnala lipsa de ulei la vagoanele de clasă după model sovietic, tip nou.

Clapa, inovația lui!

Acum, din cauza turnării, sau poate din cauza desenelor, clapele nu sunt. Va trebui să controleze toate planurile trimise la turnătorie. S'au pierdut la biroul de copiat? la șapilograf? Dracul știe unde... Patruzeci de piese rebut.

Iși luă paltonul, smucindu-l din cuier, ca și cum el ar fi fost de vină.

O luă încet spre casă. Mergea agale, gânditor, de câteva ori era să se ciocnească de trecători.

Fusese așa de mândru de inovația asta. Toți tovarășii îl priveau cu dragoste; îl întrebau adesea:

— Ei, cum merge, tovarășe Teodorescu?

— Bine, le răspundea el. Bine.

Și acum... Patruzeci de piese date la rebut, întârziere, angajamente neîndeplinite.

— Ce-i cu tine? — îl întrebă din nou nevastă-sa.

— Nimic.

Gândurile îi sburau buimace. Aceleași gânduri. Patruzeci de ungătoare, patru zile întârziere.

Iși luă fruntea în palme. Desigur, era vina lui. Problema clapei s'a ivit în ultimul moment... Vina lui... Acum trebuia anunțată la freze să planifice altă muncă pentru cele patru zile. Iși scoase carnetul de serviciu și notă totul...

— Pentru un singur centimetru, se gândi amărît...

Și totuși parcă...

Se ridică de pe scaun, începu să se plimbe cu pași mari.

— Am găsit!

Urma să măsoare în lung și'n lat toate covoarele din casă.

Ana, nevastă-sa, ieși încet, în vârful picioarelor. Il cunoștea doar. Știa că e mai bine să-l lase singur acum. Singur, cu gândurile lui
Inginerul se așează din nou.

Sigur! Cum de nu s'a gândit la asta? E foarte simplu. Așa de simplu, că era și firesc să-i scape. Numai să nu se fi dat piesele la zdrobitoare! Să nu fi intrat ungătoarele la cuptor pentru returnare! Acuma asta era primul lucru pe care-l avea de făcut: să fugă la turnătorie! La atelier. Să fie oprite cele patruzeci de piese, să nu se dea la spart. Trebuesc doar sudate. Da, sudate. Câte un centimetru de fiecare clapă. Și așa se va întârzia o zi, dar e mult mai bine.

O luă la goană, îmbrăcându-și paltonul pe stradă. Oamenii se uitau la el mirați. Nu răspunse la salutul unui cunoscut. Și i se părea că merge încet, prea încet, ca un melc. Se temea că nu va ajunge la timp.

În fața turnătoriei se opri o clipă să răsuflă. Sudoarea îi curgea gârlă pe frunte. Apoi deschise ușa. Il văzu pe Gavrilă. Se repezi spre el.

— Ce cauți dumneata aici, tovarășe Gavrilă? Lucrezi și după masă?

— Nu, îi răspunse acesta, nu... Doar din când în când...

— Spune, tovarășe Gavrilă... Ați dat ungătoarele la rebut?

Incordat, Teodorescu își ținu răsuflarea.

— Apoi, să vedeți, tovarășe inginer...

Gavrilă își trecu mâna peste mustățile tunse.

— Știți, după ce ați plecat din turnătorie... noi... adică eu și cu tovarășii mei... cu tovarășul Comșa... am crezut că e mai bine dacă... Știți, la zdrobitoare...

— Dar spune odată ce s'a întâmplat? Ce e cu ungătoarele?

— Păi... știți... lipsea doar un centimetru dela clape... Le-am dat la sudură...

Niciodată până atunci nu văzuse inginerul Teodorescu ce flacăra ardea în privirea lui Gavrilă. Se apropie de el, și-i cuprinse amândouă mâinile.

SCHIMBUL DOI

Câmpia se întinde sub pânza de argint a razelor până în depărtările necuprinse. Deasupra satului adormit, învăluit în lumina lunii, plutește liniștea blândă a nopții strălucitoare, revărsându-se peste acoperișurile de șindrilă și poleind cele două fire de aramă roșie care au adus lumină în sat. La margine, pe malul lacului, stuful naște foșnete ușoare și umbre ca niște aripi alunecă pe luciul ușor încrețit al apei. Și până departe se întinde câmpia învăluită în lumina cernută de sitele cerului.

Noapte. Noapte de Iulie, cu miros cald de fân și sbor de liliaci.

Îmbrăcat în haină de argint, satul doarme.

Nicolae, feciorul cel mai mic al lui Pleșcan, trânti portița după el și ieși în uliță. Se opri în loc ascultând svonurile ușoare ale satului. Câte un lătrat de câine isbucnea arar. Stăruia necurmat foșnetul plopilor avântați spre cer ca niște lungi sulite întunecate.

Nicolae porni la drum.

Avea părul veșnic vâlvoi și glas domol. Era înalt, chipeș, zâmbea des, de-i puteai număra dinții ca niște mărgele strălucitoare. La horă, toate fețele se uitau după el.

De undeva, stărnite, trecură în stol găște sălbatice, apoi se făcu liniște.

Nu era grăbit, totuși făcea pași mari. Așa umbla el. Om voinic. În mîna dreaptă legăna un lămpaș și umbre buimăcite se alungau pe garduri și pe pereții caselor. Iși trecu degetele prin păr și răsufă adânc.

Cuprins de neasemuitul farmec al nopții de vară, Nicolae Pleșcan începu să fluere.

Se opri în fața casei mărunte cu pridvor de lemn vopsit verde. Se propti de garduleț și privi roată să-l caute pe Grivei. Il zări lângă coteț. Nu mai intră, ci începu să strige:

— Mărie! Mărie!

— Auzi Veto? O vinit Nicolae a Pleșcanului după Măria, spuse nana Floare aplecată la urechea Vetei.

Iși clătină capul și luă o înfățișare smerită.

— Văd, cum să nu văd... Vai, vai...

Traseră perdeluța de borangic dela fereastra înaltă, urmărind cu băgare de seamă toate mișcările lui Nicolae.

El mai stătu, cât stătu, apoi începu să strige din nou.

Peste puțin ieși și Măria cu un alt lămpaș.

— Stinge-l, zise Nicolae. Ajunge al meu.

Ea deschise portița, se răsti la Grivei și ieși în uliță. Nicolae își potrivi pasul după al ei și se îndreptă spre câmp.

Nana Floare, nevasta fostului primar își pocni palmele una de alta cu mare sgomot și mîhnire.

— Li vezi? O vezi? Aștia-s oamenii de azi... Toată ziua le toacă gura despre cinste, se leagă de noi, cari am însemnat oarece în sat... Și ei? Niște destrăbălați... Vezi, seduc spre zăvoi...

— Spre zăvoi, Floare, să mă bată Dumnezeu dacă nu se duc spre zăvoi... Și el... Fata ta nu i-o trebuit... Da' nu-i nimic..... Măine o ști tot satul...

— Lasă-i dracului de comuniști, o opri Floarea, mulțumită totuși, și-și urmă povestea despre vremurile care s'au stricat, de n'au loc pe pământ oamenii de frunte, de pedepsele lui Dumnezeu și de copilul născut jumătate capră, jumătate om, din părinți ticăloși, comuniști caăștia doi.

Au ieșit din sat. Acum în depărtare se văd licăriri de becuri. Merg alături. Noaptea caldă îi cuprinde și glasul lor răsună puternic, furat de un vînt mătăsos, stărnit din senin.

— Frumoasă noapte, Mărie...

— Tare frumoasă...

Tăcură.

— Tu câte zile de muncă ai?

- Două sute zece... Și tu?
- Fără două, patru sute... privi în altă parte. — Or trăi bine copiii...
- Ce copii?
- Cu părinți care au avut peste șase sute...
- Nu pricep... Șase sute?!
- Da, zile de muncă...

Spre apus, în dreptul șoselei, umbrele îngrămadite păreau un cătun cufundat în întuneric. Se îndreptară într'acolo.

O voce groasă, răgușită, îi întâmpină:

- Voi sunteți?
- Noi, răspunse Niculae cu glasul lui moale.
- Atunci e bine.
- Paznicul se întoarce:
- Măi fărtați, a venit schimbul doi.

Așa sunt ariile în Iulie. Trebuie să le păzești.

SLUJBA

„ — Asta-i. N'ai avut nimic comun cu muncitorii. Nu-i înțelegi. Ii privești dela distanță. Da, desigur. Tu, voiajor principal. Pantaloni călcați, cravată. Atât. Tolănit pe pernele vagonului, dejun: pâine cu unt, Carpați și Universul. Asta a fost viața ta de până acum. Acasă?... M'ai sărutat pe frunte și ai întrebat de mâncare. Joi și Sâmbătă seara, la cinema. S'a terminat cu viața asta. Nu mai poți sta deoparte. Cum nu muncești, nu mai ai dreptul la viață. Ești tânăr și sănătos. Știu, știu, vrei să spui că și tu munceai. Da, ai dreptate. Nu spune nimeni că nu. Dar ai căutat mereu ce era mai ușor de făcut. Eu te iubesc Gheorghe, deaceia îți spun toate cuvintele astea, știi. Mi le-am pregătit de mult. Te rog frumos, nu mai alerga zile și săptămâni de-a rândul după o slujbă „demnă” de tine. De „capacitatea” ta. Firma aceia particulară s'a naționalizat. N'ai primit postul nou care ți s'a oferit, fiind „nedemn” de tine. Deaceia ești de două luni pe stradă. Gheorghe, nu știu dacă mă înțelegi?... Nu, nu-mi răspunde acum, doarme Mihăiță”.

„Da. Așa îi voi spune”, își isprăvește șirul gândurilor, Ana, nevasta lui Gheorghe Păun. Mihăiță doarme. În casă e liniște, și el n'a vehit încă. Poate azi a găsit. A avut două promisiuni. Știa bine și Ana că Gheorghe ar vrea să muncească.

Insfârșit s'a hotărât. Va ocupa chiar un post „nedemn” de el. De două luni de când aleargă pe la prieteni. El, Gheorghe Păun, voiajor principal, el care a avut cea mai frumoasă iscălitură la firma „Solex” import-export, n'are serviciu. Nu mai e dreptate în țara asta!

Ușa se deschide. Ana se pregătește să spună cuvintele învățate pe de rost. Intră Gheorghe. E abătuț. Inchide încet ușa. Ana așterne fața de masă.

Nu, nu-l va mai întreba. Știe. Nici azi.

Gheorghe lucra de patru săptămâni la Ferometal. Făcea bonuri de eșire și intrare, însoțea căruțașii... Stătea lângă Ionuțaș pe capră. În primele zile întorcea capul când vedea că se apropie câte un cunoscut. Acum s'a obișnuit. E foarte bun prieten cu Ionuțaș. Ionuțaș câștigă 8000 la lună, are patru copii și e căruțaș la Ferometal.

Duceau patru lăzi spre fabrica Victoria.

— Cine iscălește pentru predare?...

— Tovarășul Dragomir dela Serviciul Tehnic.

Până s'au făcut formele, Gheorghe a așteptat lângă secția lăcătușerie. A intrat un muncitor. Ușa a rămas deschisă.

Un zgomot neobișnuit ajunsese până la el. Gheorghe privi înăuntru. În stânga, lângă o mașină neagră, un muncitor desbrăcat până la brâu așeza o placă de metal între trei cuie. Cu mâna dreaptă ținea o manivelă. Trăgea în jos. I se încordau mușchii. Stropi de sudoare amestecată cu ulei îi picurau pe cot. Punea o placă nouă. Mușchii i se încordau iarăși. Apoi încă o placă. Sub teigheaua de fier, se aflau niște castronașe de aramă ștanțate din plăcile peste care se lăsa forma de oțel, la smuciturile ritmice ale tovarășului desbrăcat până la brâu. A așezat din nou o placă. Și încă una... Plăcile se îndoiu și cădeau sub teigheaua mașinii. Omul avea un spate lat, ars de soare. Lângă el stăteau alții, la alte mașini. Era sgomot.

Apoi a intrat un muncitor și a închis ușa. Gheorghe a rămas pe din afară. S'a apropiat de prag. A întins mâna spre clanță, a apăsat. Ușa s'a deschis.

Omul cu spatele gol așeza o placă între cele trei cuie. Gheorghe știa că se va încorda brațul. Rotița se va întoarce odată în sus, clapa cu piulița ruginită se va lăsa în jos. Și va cădea castronașul.

— Veniți, tovarășe Păun?

— Da.

Se îndreptă cu Ionuțaș spre poarta fabricii. Ieșit în stradă se întoarse o clipă. În ureche, îi vâjăia scrâșnetul mașinii de ștanțat. Observă o tablă galbenă la poartă. Se apropie și citi cu glas tare:

„Curs de recalificare, prezentare la comitet între orele 8 și 12. Victoria, fabrică de mașini”.

— Tovarășe director, de Luni nu mai vin la serviciu.

— Dece, tovarășe Păun?... Te-am apreciat foarte mult.

— M'am înscris la fabrica Victoria pentru recalificare.

— Da, tovarășe. Așa e mai bine.

Astfel a ajuns Gheorghe Păun muncitor la Fabrica Victoria, fără ca Ana, nevasta lui, să fi aflat ceva.

Cu mâna stângă așeză o placă de aramă pe ștanță și cu dreapta trase de manivelă. De două săptămâni, fusese mutat la mașina de ștanțat. Mai avea patru luni până să fie muncitor calificat și Ana nu știa nimic. În primele zile, și-a strivit degetul arătător dela mâna stângă.

— Ești tot mai murdar pe zi ce trece, spunea Ana, — iar el răspundea pe ocolite:

— Știi, azi am avut de transportat o casă de bani. Era foarte grea. I-am ajutat lui Ionuțaș. M'a prins la ușă. Nu e nimic. Va trece.

Ana zâmbea și el începea să vorbească despre alte lucruri. În primele

zile, se spală câte o jumătate de oră. Totuși mâinile i s'au înegrit de ulei și pilitură de fier.

Când se întâlnea cu vechii prieteni dela Solex, aceștia zâmbeau.

— „Democrație”! Ai fost voiajor principal și faci muncă de salahor. Ți-o fi și plăcând!

La început, nu răspundea. Lăsa capul în jos.

Ieri l-a înfruntat pe Grigorescu. L-a privit drept în ochi.

— Da, să știi că îmi place. M'am despărțit de voi, dar mi-am câștigat prieteni. Nu zâmbi, nu mă vei înțelege... Ștanțez peste două sute de plăci.

Grigorescu se aplecă în fața unei cucoane: sărut mâna, și continuă neglijent:

— Ei, rămâi cu bine, ștanțează două sute și pentru mine... La revedere.

Gheorghe Păun ștanța trei sute de plăci pe zi.

O sută pentru Mihăiță.

Ana era înțelegătoare. Nu mai întreba de munca dela Ferometal. Pregătea baie caldă zilnic și a luat încă patru ștergare „pe puncte”.

Era toamnă târzie. Când a primit cartea de lucrător și a strâns mâna tovarășului Trifan dela raionul de Partid, abia și-a putut opri cele două iacrimi, care încercau să-și spargă drum între genele lui pline de funingine. S'a îndreptat spre casă. Da, azi îi va spune Anei: „Ana știi tu unde lucrez?... Știi că eu sunt metalurgist? Uită-te aici” și îi va arăta cartea de lucrător.

N'a mai trecut pela spălător.

A ajuns acasă. Mihăiță se juca în curte. Nu l-a strigat. Vroia să fie singur cu Ana.

— Ana, e o zi mare pentru mine.

Ea stătea cu spatele spre el, îi așeza pardesiul în dulap. Apoi se întoarse zâmbind:

— Știu. Am fost și eu în curtea fabricii, atunci. Nu te supăra. Te-am văzut, erai lângă birouri, al patrulea care a primit cartea de lucrător. Nu te supăra.

Gheorghe îi privi ochii plini de lumină, apoi încet, o cuprinse în brațe.

SERVIETA

Privea cu mirare macaraua care trecea deasupra lui, cu zece bare de metal strânse în cele două ghiare de oțel. Se legănau deasupra muncitorilor mii și mii de kilograme.

Era pentru prima dată într-o fabrică metalurgică. Încă dela intrare îl zăpăcise sgomotul miilor de mașini care lucrau fără încetare, îl orbiseră flăcările albastre de oxigen ale sudorilor.

În stânga lui se băteau nituri. Ii veni să-și ducă mâinile la urechi, dar

se opri la vreme. Ceilalți toți cum pot răbda? Ba încă se simt foarte bine. Unii râd. Grăbi pasul. Nu prea avea timp și voia să vadă totul...

În dreapta, la o mașină rotativă, freză de metal colorat, se încolăceau schije aurii arzând în toate culorile curcubeului. Macaraua se opri. Își întoarse capul și privi uimit cum cele două brațe unse cu ulei dădeau drumul barelor, așezându-le între două strunguri.

În față, o mașină despica dintr'un drug de fier bucăți de aceeași mărime, găurind, tăind ghivent, lăsând să cadă șuruburi gata făcute, unul după altul. Mergea singură. N'o mâna nimeni.

Privind în jos văzu câteva litere galbene pe trunchiul automatului. Se aplecă să citească, poate se va lămuri ce e cu mașina asta. Nu le desluși. Erau rusești.

Muncitorul care-l însoțea, îi explica ce anume se lucrează în hală. Nu înțelegea. Ochii îi fugeau în sute de părți, nici nu mai știa unde să și-i oprească.

Oameni în halate albastre se aplecau peste strunguri. Aici sare o flacăra de autogen, acolo intră adânc în metal cuțitul de oțel. În spate macaraua înhață o altă piesă neagră de mașină. Vine spre el. Fără să vrea se îndoi, o față blondă, în șorț, își ascunse un zâmbet; se simți stingherit.

Cu un gest obișnuit, își strânse brațul stâng lângă trup, apoi se opri brusc. Se întoarse în toate părțile, căutând cu ochii pe jos. Îngălbeni. A pierdut servieta.

Fruntea i se umezi ca sub șuvița neașteptată a unei ploii. Simțea sudoarea rece până pe buze.

— Ce e tovarășe? Ce cauți?

— Servieta...

Atât putu îngăima.

De patru luni era încasator principal la Comcar. De patru luni venea în fiecare zi la cantina fabricii Vulcan după bani. Din primele zile a cerut tovarășilor să-l ducă să vadă halele de mașini.

— Bine, i-au spus. O să mergem.

Și azi, când a intrat în ateliere, a pierdut servieta. Revăzu fața netedă a directorului, ochii lui aspri când îl va întreba: „Ce-ai făcut cu banii, tovarășe Mardan?”. Ce îi va spune? Că i-a pierdut? „A furat-o cineva”, îi trecu prin minte.

Spuse către muncitorul care-i arăta fabrica:

— Haide, tovarășe! Mergem la comitetul sindical!

Ii va spune tovarășului secretar despre servieta. Despre nevasta și copiii lui. Desigur acesta va înțelege. Să fie percheziționat fiecare muncitor. Fiecare! E vorba de bani. Bani mulți, bani care nu-s ai lui. Ce va spune tovarășul director?

Mardan Ilie, se repezi spre comitetul sindical. Cineva îl ajunse din spate. Un tânăr smolțit, venea spre el. Sub braț, servieta. Mardan îl ajunse din doi pași. Înșfăcă servieta. O deschise. Cele patru teancuri de hârtii albastre stăteau unele lângă altele. Răsuflă ușurat. Vru să spună ceva, dar cuvintele i s'au îngrămădit în gâtlee. Celălalt se întoarse spre hală.

— Tovarășe! Tovarășe! Mardan se repezi spre tânărul smolțit care se opri mirat în ușa halei de mașini... Tovarășe... cine a găsit-o?

— Nu știu. Mie mi-a dat-o tovarășul Pârvu, zilierul dela raboteze. Spunea că i-a adus-o un nituitor...

— Cum îl cheamă ?

— Unul Mihai... Nu-i știu celălalt nume, dar nu contează... o să-i spun că i-ați mulțumit... Și tânărul smolit intră în hală.

Poate că au luat din bani?

Se așează pe o ladă, netulburat de vuetul fabricii și începu să numere.

— Una, două, trei, patru, cinci...

...trei sute nouăzeci și șapte, nouăzeci și opt, nouă zeci și...

În jurul lui străbătea vuetul puternic al uzinei, neîntrerupt, ritmic, parcă respira un plămân uriaș.

Ilie Mardan se rușină. Nu lipsea nicio bancnotă.

SĂRBĂTOAREA

Martin trecu în tindă ținându-și cismele în mână. Se apucă să le frece cu mișcări apăsate și oarecum mânioase. Din când în când pufnea pe nări.

— Hai muiere odată !

Din odaie îi răspundea glasul Măriei.

— Tare ți-i teamă că îi rămâne de căruță.

Martin își văcsui cismele, până când i se păru că se oglindește destul de limpede în ele. Apoi se ridică ținându-se cu mâna de șale, se dădu un pas înapoi și zâmbi.

— Bine, zise. Gata ești ?

— Îndată.. Da' unde te grăbești Martine, abia s'a crăpat de zori... Mai avem o oră...

Martin intră în odaie. Nevastă-sa stătea în fața oglinjoarei și își potrivea basmaua.

— Asta-i cea nouă, cea pe care ți-am adus-o din târg ?

— Nu.

— Cum ? N'am zis eu s'o iei pe cea nouă ?

— Ba... Da' m'am gândit... Drumu-i lung... și-i praf și...

Martin se încruntă. Când se încrunta, cobora privirile și părea fioros. Nevastă-sa se obișnuise cu mâniile astea, știa că sunt ca furtunile de vară : trec iute, nu țin. Se duse, deschise scrinul de stejar afumat și scoase basmaua cea nouă. O desfăcu și o privi în lumină.

— E frumoasă, zise Martin. Grăbește-te ! În două clipe să-mi fii gata.

— Bine, oi fi.

Își ridică spre el ochii răzători.

Martin ieși în ogradă. Cismele scârțâiau, pălăria îi stătea țeapănă pe cap ca o coroană.

— Gata ești ? strigă el către Mihai, fecioru-său.

— Îndată, tată.

— Îndată, îndată, mormăi Martin nemulțumit. Apoi dintr'odată ridicând glasul : Niciun îndată ! Plecăm !

Se întoarse, scurt, militărește. Nevastă-sa ședea în prag, strălucind în straele noi ca o păuniță.

— Bine, încuviință Martin. Acuma steagurile! Repede! Tăiat-ai niște frunze de stejar din grădină, Mihai? Nu? Mă duc eu. Hai odată, grăbiți-vă!

Dela geamul casei mari, arătoase, de dincolo de drum, Fira, nevasta lui Marcu Fodor strânse cu greață din buzele subțiri.

— Bată-i Dumnezeu! Bine le merge! Azi sărbătoare, mâine sărbătoare... Tu ce zici, Marcule? Se duc în pețit? Uite, uite, pun și steag... Le merge bine calicilor...

— Mai ține-ți fleoanca muiere, mormăi cu glas gros Fodor. Dă-mi pace...

— Eu atâta îți spun... Mare sărbătoare trebuie să fie... Martin pune frunze de stejar la căruță... Impodobește și caii...

O căruță trece în goană pe drum, ridicând nori de praf. Martin fuge la porțiță, o deschide și face semn cu mâna.

— Venit-a muzica?

— De mult... îi răspunde celalalt din goană, și vocea i se pierde în huruitul carului ce se depărtează.

— Ei, gata!

Martin se dădu un pas înapoi...

— Măi Marcule, hai să vezi. Măria e înțolită în strae de Duminică. Și Martin se înfoaie în pene ca un cocoș. Ce-o fi?

— Știe Satana! Așa-s păcătoșii ăștia... Au sărbătorile dese ca ciupercile după ploaie. Joacă într'una ca luzii și mie îmi sângeră ficații cât grâu mi-au luat... Soarele ei de viață!

Sacii-s frumos așezați în car, iar pe vârful lor s'a cocoțat Măria. Martin își scoate pălăria din cap, își netezește cărarea cu palma. De departe se aud sunetele unei muzici. Martin dă bici cailor. S'a supărat că nu-i primul în șir. Pentru nimic în lume n'ar vrea să fie în coada acelor care duc grâul la colectare.

CADRELE

Stamate își răsucea șapca între degete. Se așezase pe o bancă de brad nevopsită din coridorul direcției. Cu vârful bocancului ciocănea podeaua în ritmul excavatorului al cărui uruit pătrundea în toate colțurile șantierului, în cantină, în dormitoare, în direcție, și, la vreme de seară, până în sat. Aștepta să intre la directorul cadrelor. Nu știa pentru ce fusese chemat.

În ultimul timp s'a frământat mult. Foarte mult. Adeseori l'au găsit zorile cu ochii pironiți în tavanul alb al dormitorului. E bun somnul de dimineață, dar el, Stamate, nu putea închide ochii.

Pe Stanciu — noul responsabil dela cadre —, nu-l cunoștea. Acesta venise abia de câteva zile. Și multe se svoneau despre el: e încuiat, are priviri tăioase, pătrunde cu ochii lui negri toate ascunzișurile gândurilor. Se mai spunea că e foarte sever. De ce l'o fi chemat oare? E drept: a interzis turnarea fundalului de beton dela stăvilare. Dar pentru asta a fost criticat și la ședința de producție. S'a spus despre el că vrea să oprească lucrul în loc. Da. Totuși e mai bine să se întârzie o zi, două, dar să se facă analizele cum se cuvine. Aici nu e vorba de joacă. Patru mii cubi-metri de apă pentru fiecare picior! Forță, nu glumă! I'au spus că analiza s'a făcut încă din primăvară. Ei și? De atunci au trecut șase luni. Dacă e prea umed pământul? Tovarășii au crezut însă că e mai bine așa: s'a supus.

Dar el, Stamate Ion, excavatorist, nu e mulțumit. A trimis și o scrisoare Scânteii. Să-l fi chemat pentru asta? Se prea poate. Și chiar dacă nu-l chemau, tot ar fi venit el să stea de vorbă cu tovarășul Stanciu. La asta se gândea în nopțile când somnul nu voia să-l cuprindă. Știa că are dreptate. Până și atunci când muncea pe șantier, când sudoarea i se scurgea într'un suvoi călduț pe spatele încordat, se gândea la picioarele stăvilărilor. Ele trebuie să fie tari, puternice. Și dacă nu s'au făcut bine analizele?

Își învârtea șapca nervos. Aștepta de peste un sfert de oră.

Omul de serviciu e în fundul coridorului. Din dreapta se apropie un bătrân, poate-i un sătean care vine să se angajeze căruțaș.

„E mare nevoie de căruțași. Dar săteanul ăsta prea pare adus din spate. La urma urmelor, treaba direcției. Ce am eu să mă amestec?” Dela o bucată de vreme se trezea interesându-se de toate. O fi și asta o greșală? Ce să facă? A îndrăgit hidrocentrala și pace.

De multe ori se duce seara până la râpă și se uită la miile de becuri care se mișcă dealungul șantierului. Alții dorm în vremea asta; el colindă colinele. Se culcă în iarba ostenită și privește jocul mărunț al stelelor. Ei, dacă ar avea și el talent, ca poezii! Ar scrie despre hidrocentrală, despre toți oamenii care-și adună puterile ca să dea cât mai multă lumină, despre tovarășul Dinu, năuitorul dela pod; despre betonul care se învârte în mașinile de amestecat, despre iarba asta prăfuită, despre valurile care o să se stârnească în apa gătuată de stăvilare, și despre câte alte lucruri!

Bătrânul s'a apropiat de el.

— Nu intra tovarășe, îi spune. E cineva înăuntru.

— Unde?

— Păi aici, la cadre. La tovarășul Stanciu...

— Aha! și se așează lângă el.

Stamate îl privi cu luare aminte. „Nici nu-i așa de bătrân”, se gândi. Are spatele lat, poate o leacă adus — necazuri? —, dar îi ghicește puterea”. Părul, cărunt. Pielea arsă de soare, brăzdată de vânt și arșiță. Iar ochii îi strălucesc vioi. Negri, adânci.

— Tot la cadre?

— Da, răspunse Stamate. Tot la cadre.

Se mira că nu-l întreabă pentru ce. Dacă cineva era chemat la cadre, îndată se găseau curioși să cerceteze: „Dece?” „Ce-ai făcut?” Poate bătrânul nu știe ce înseamnă cadrele.

El, Stamate, ar vrea să lucreze la cadre. Păcat că nu e membru de

partid. Nu e înscris, dar se simte. E și candidat. Tovarășii l-au propus încă de luna trecută.

— Ce treabă ai la cadre ?

„Aha, începe și bătrânul !” Dar vocea celui alt e caldă, cadențată. Nu l-a întrebat șoptind, cu ochi pânditori.

— Ași avea multe, spuse încet. Numai că nu știu de ce m'au chemat...

Tăcură. Stamate ascultă sgomotul excavatoarelor. Scormoneau adânc pământul încălzit de ultimele raze.

— N'aș vrea să-mi pierd timpul, zise el.

— Ești în schimb ?

— Nu. Intru după masă. Dar știi, așa e. Când te prinde munca tot timpul ți-e gândul la ea... Și mai ales, când te necăjește câte unele.

— Dar ce te necăjește ?

Bătrânul se mișcă pe bancă. Se așează mai aproape de Stamate.

— Ei, niște picioare de stăvilari !

— Și ce ai dumneata cu picioarele stăvilariului ?

Bătrânul știa despre ce stăvilari era vorba.

— Apoi am. Nu-mi plac.

— Dece ?

— Prea ne grăbim să le turnăm, numai așa, ca să meargă mai repede. Și dacă la vară alunecă pământul ? Se răstoarnă totul și... apucă-te dela'n-ceput. Dacă a hotărât comitetul așa : fie. M'am supus, dar nu-mi place.

— Pentru asta te-au chemat la cadre ?

— Cred că da. De fapt, puțină dreptate au tovarășii : trebuia să discut problema în ședința de producție. Trebuia s'o lămurim împreună.

— Și asta este o greșală atât de mare ?

— Este, desigur, că este. Mai ales că, să vezi, eu... Ei, dar tot de geaba-i să-ți vorbesc.

— Ba nu ; sunt de aceeași părere cu dumneata.

— Mare brânză. Mulți tovarăși sunt de părerea mea. De altfel, asta se va lămuri la plenara organizației de bază. Totu-i Stanciu dela cadre să'n-teleagă. Dumneata ce crezi, ce-o să zică ?

— De turnarea betonului, sau de dumneata ? Să vorbim de amândouă. Cred că e bine să se facă încă o analiză. Și dacă nu s'a făcut până acum e și din vina dumitale... Il cunoști pe inginerul Gruzeanu ?

— Da, îl cunosc.

— Nu-l cunoști. Să cunoști oamenii înseamnă să-i știi și pe dină-untru. Dece crezi că este el împotriva unei analize noi ?

— Drace ! La asta nu m'am gândit !

Tăcu deodată. „Cum de le știe bătrânul pe toate ?” Il întrebă tăios :

— Ce mă descoși așa ? Cine ești dumneata ?

— Eu ?

Se ridică de pe banca de brad. Abia acum văzu Stamate cât de înalt era. Bătrânul își îndreptă spatele obosit și pe toată fața i se revărsă un zâmbet larg, cald ca un zefir dintr'o după amiază de Iulie.

— Sunt Stanciu, directorul cadrelor, zise și îi întinse mâna.

Stamate a trecut pragul ușii senin. Se ducea la cadre.

CICERONE THEODORESCU

CERTIFICATUL DE ALEGĂTOR

Așa cum dela Maiacovski știu,
Mă simt dator

să n'o spun mai târziu,
acum vreau să v'o spun
din capul locului...
E-un adevăr — și-n inimă-i dogorător
ca para focului :

Da... Niciodată, în trecut,
n'ar fi putut
să fie
certificatul de alegător —
un proaspăt, viu
isvor
de poezie!

El e-o mândrie
pentru cine-l are...

El e-o fereastră
către viitor.

Iar pentru trântorii din vremea noastră
e-un act de acuzare,
arzător.

Știu mutre
lungi
— și cine nu le știe —

O, mutre-cutre
azi pleoștile tare

La care

cu prăjina n'ai fi putut s'ajungi,
se miră, uite, pline de candoare
în priceputa lor fățarnicie :

— „Ce-ți fi găsit

deosebit

în asta ?

E-o biată hârtiuță subțirică...

O fițuică...

Basta..."

Știu ochi destui

sub care-atârnă pungi
de piei căzute,

Fălci mute,

galbene gutui
pătate, viermănoase, vechi (s'ar cere
pe toate să le-arunci!)
și totuși, prin unghere
mai destramă
mirosuri putrede și-amare...

Le știu câte parale fac

ce fel de poamă
sunt la un loc și fiecare

Și cu ce poftă ne-ar veni de hac!

Sunt „înțelepții”, înfârșit,

sunt căldiceii
lachei convinși, vechi „democrați”
din umbră și de după ușe,

Pândind și azi c'un ochi lipit

în borta cheii,
la treabă unii; alții demascați;

Sunt, deci,

O apă toți — și fără leac,

pe-aceleași reci
nesigure nisipuri,
și-s tot un drac
sub felurite chipuri....

Prieteni spun c'ar fi cu noi !

Poftim... Cum n'ați băgat de seamă ?

Iși împletesc, paianjeni de aur și mătase,

Nădejdea neagră : „dac'o fi război”...

Nu le miroase

gura-a usturoi...

Se vără'n treabă,

mușcă, te-ar descoase...

Ba chiar te'ntreabă,

nu le vine greu,

gravi, întinzând cutezătorul bot :

— „Dar eu, ei bine eu,

de ce n'am drept de vot ?”

...Când ai așa

prieteni trufanda

Cum poți să-i lași să mucezească, de pripas ?

Știm c'au rămas

dușmani întregi

Și-acum se fac doar jumătăți, zemoase...

Dar nici o îndoială nu-i !

Smiorcăitori dușmani dulcegi

— își pun vertebre de elastic nu de oase, —

pe-aceștia, lumea de-altădată îi lăsase

la toate și din plin sătui...

E drept că, vreau-nu vreau,

se mai găsesc pe-alocurea destui.

Dar românește-aceștia, pe șleau,

nu poți să nu le spui :

— „V'ați bate voi, cu lumea nouă, peste burtă

în buni amici,

C'aveți curajul asasinilor !

Dar nici ea n'are orbul găinilor

și nici

memorie-așa scurtă...”

„Frecați-vă'n chelie...

E'n zadar.

Sau poate chiar

a pagubă pustie

puteți să fluerăți, și-a supărare..

Mirați-vă ca babele, cu palmele pe gură,

Certificatul meu de-alegător
Certificatul meu de-alegătoare
e înc'o ăripă care-mi dă sbor!
E-o nouă unitate de măsură:
nu pot, cetățenește, cu el să vă măsoar!"

„El e'mpotriva voastră
și-așa are să fie
un act de acuzare.
El, pentru cine-l are,
e-o mândrie...
El e-o fereastră
către viitor”.

Certificat de-alegător! Dar fiecare știe
că nu-i o fițuică, o hârtie,
Ci e coperta cărții scrise la un loc
de'ntreagă lumea muncitoare
dela noi

În anii probelor de foc
desrobitoare
Și-ai oțelirii 'n luptă
— părtași părând minunii —
Și 'n anii de război
și 'n ăștia șase ani spre care
rușine nu ni-i
a privi'napoi.

La 3 Decembrie va fi
o sărbătoare
cum puține sânt:
Nu-s oare
cei o sută zece mii,
pe drept cuvânt
aleșii puterii populare?

Sânt, fără greș...
Și niciodată n'or să mai existe
acei „reprezentanți”-jigodii triste,
scări de serviciu, preș
la bănci capitaliste!

Că te mai poticnești, mai cazi pe drum ?
Noi, nu ne-acoperim în fum...
Noi nu ne legănăm ca valul.

Acum în fața noastră-i Cincinalul.
Cât bolta e. Cât zarea.
E Dunărea cea nouă,
e Canalul...
Și electrificarea !

Noi scoatem oameni de nădejde și cinstiți
Nu mici clănțai, nu mari misiți
cu pipotele 'n desfătare.
Se'nalță dintre noi aceia cu inimile treze
și cei mai harnici, cei mai încercați...
N'alegem doar
palavragii și diplomați
ca 'n parlamentele burgheze !
De-aceștia nu ne arde, nu ne doare...
Alegem însă primii deputați
de Sfaturi Populare !

Noi — dela meșterii uzinei
la muncitorii de pământ,
din școli, birouri, biblioteci, laboratoare
și până 'n fundul minei —
Știm cine merită să fie 'ntâi
Cum știm și dacă e
și cine-i
codaș, flutură-vânt
sau fără căpătâi.

Certificat de-alegător ? Ei da,
El îți certifică, în adevăr, ceva :
El îți certifică prezența nouă, 'n toate,
a oamenilor, printre care ești și tu
Și peste care totdeauna se trecu,
iar azi să se mai treacă nu se poate —

A tuturor care-acuma știu
(alt'dată nu)
și mărunțișul curgător și viu
de fapte, munci și lipsuri și păcate,

Dar în acelaș timp și pentru ce se bate
Vășinski, la O.N.U.!

...Certificat de-alegător ?

Certifică, v'asigur,
Că valurilor morții
că mugetului lor,
le stăm, în față, diguri.

Dar — iată — și Pegasul
cu-aprinse coame despletite 'n vânt
nu mă mai lasă orișice să cânt,
Nu-mi mai dă voe astăzi să-l încalic
De nu-mi aude glasul
ca viforul, luptând
cu sângeroasa întefiță larmă,
Cu-atlanticele spasmuri și corul canibalic
Pe care
— la Varșovia, acum —
Le 'nfruntă omul, le retează ghiara...
Sunt partizanii păcii. Ei vor închide fiara !

E-acesta un certificat ?

— Neapărat.

Dar cum ? De-alegător ?

— De-alegător, bine 'nțeleș...

E calea nouă, iată ce-am ales !
E viața, iată pentru ce-am votat !
Și-s vifore de glasuri luptătoare.
Socialism vor...

Pace...

Bună stare...

PETRE IOSIF

CEI DOUĂ MII DIN BARCELONA

*„In ciuda terorii franchiste, 2.000 de oameni au
semnat, la Barcelona, Apelul dela Stockholm”.*
(Ziarele)

In miez de castiliană vară
In sala medievalului palat
Pătruns-a un mesaj neașteptat
Din Scandinavia polară.

S'au zgribulit printre coloane
Seniori, hidalgosi, cardinalul...
Pe frunți scânteie nefirești broboane
Și se cutremură Escorialul.

Cu vocea-i sugrumată de teamă și turbare,
Ordonă Caudillo, văzduhu-amenințându-l:
— „Perdea de foc să faceți de'ndată la hotare!
Nici pasărea să sboare, să nu străbată gândul!”

Iși șuieră călăii din Málaga, Mallorca,
Din Santander falanga și garda din Grenada,
Pe-acei ce-l omorîră pe Federigo Lorca.
In Spania — beznă deasă — reinvie Torquemada.

Se reculeg tâlharii, în cap cu-ambasadorul
Yankeu. Acesta astăzi le este matadorul.
Francisco Franco slugă-i. Le trebuie măcelul.
Cu saci de-arginți, cu sânge vor să oprească-Apelul.

Zadarnic Țes la planuri lacheii și bancherii.
E treaz poporul, luptă. Strâng pumnii guerillerii,
Din Aragon, Levante, eroii din Asturii,
Partidul lui Dolores Ibarurri...

Cu pușca, cu grenata, cu pumnul ca oțelul
Lovesc falanga : astfel semnează ei Apelul !
Cincizeci la Almeria, o sută la Tortosa,
Minerii la Bilbao, studenți la Saragosa.

Colò un pod în aer, aici uzina tace.
Cu-al vostru sânge 'n flăcări, și sânge de dușman
Istoria o scrieți, o, mândri partizani !
Și'n voi e tot poporul, în lupta pentru pace !

Pe-Apel o semnătură, nu-i doar atât ! E-o mie
De brațe luptătoare. E Spania veșnic vie !
Cel ce semnează 'nfruntă torturi, inchizitori,
Franchistele bastilii, călăi, spânzurători.

Semnără'n Barcelona azi două mii, și'n ei
E Spania : din Cadix și până'n Pirinei...

TUDOR MĂINESCU

UN BĂTRÂN LA MUNCA VOLUNTARĂ

Cu mișcări încete și puține,
Viu și eu la muncă, mă băieți.
Că pe loc să stea cui îi mai vine ?
Dați-mi azi și mie un hârleț.

Ca și roata carului uscată
Scârțâie genunchiul meu acum.
Dar puterea lui de altă dată
Simt cum vine, pas cu pas, pe drum.

Munca asta nouă, tinerească,
Datu-mi-a și mie alt elan.
Vreau și eu ca mâine să'nflorească
Tot, ce până ieri a fost maidan.

Vreau și eu copiii să se joace
Măine, în al păsărilor svon,
Când va fi, pe unde fost-au troace,
Încă o grădină în raion.

Încă o grădină, încă una,
Patria, s'o facem o grădină,
Și smulgând cu totul mătrăguna,
Să miroasă proaspăt a sulfină !

Mână aspră și osoasă, pune
Forța ta sporită la 'ncercare,
Nu gândi la vremea care-apune,
Hai, ajută vremea ce răsare !

Sus hârleţul fără şovăire
Şi isbeşte-adânc, cum se cuvine !
(Inimă ce baţi cam în neştire
Nú mă face acuma de ruşine !)

Mă priviţi cu îndoială, tineri ,
Când vedeţi că nu prea mi-e 'ndemână ?
Azi e luni de-abia, dar până vineri
Mulţi în urma mea or să rămână !

N. DUMBRAVĂ

CÂNTECUL RECRUTULUI

Cântă-mi, frate, din tulinic
cântec mândru și voinic.
Cântă-mi, frate, zi-i cu foc,
că ajuns-am la soroc.
S'a'mplinit vremea, bădie,
ca să plec la cătănie.

Hei, frunză verde, frunzuleană,
dragă-mi ești tu, măi Ileană,
dragi mi-s ochii albaștrui
și oțelul strungului.
Însă cât de drag mi-a fost
să știu tunul pe de rost!
Ciocârlia'n zbor s'o prind,
văi și ape să colind
și să-ți scriu, Ileană, ție,
ce bine-i la cătănie.

Că port haine de ostaș
ager ca un vulturăș,
ca un șoim ce zări despică
fără murmur, fără frică.

Strungule, oțel călit,
frate bun, nedespărțit,
multă vreme ți-am cântat,
palmele mi-ai desmierdat.

*) Tânăr poet, în prezent își face stagiul militar.

Tot mai dârz din an în an
dus-am norma peste plan.
Temelia vieții noi
am strunjit-o amândoi.

Hei, și-am zis verde de afine
te las, strungule, cu bine.
Altă mână ca a mea
oțelul ți-o desmierda,
să trimiteți pe ogoare
herghelia de tractoare.
Și cu cincinalul — frate
aripi mari, descătușate,
peste țară să întindeți,
zările să le cuprindeți.

Și pe tine, dragă fată,
Ilenuca mea curată,
eu te las, da' nu cu jale,
— țucu-ți ochii dumitale, —
eu te las, da' împăcat
că mă duc să fiu soldat,
să învăț cu deamănuntul
tot ce'nvață azi recrutul,
să'nvăț arma cum s'o ung
s'o cunosc ca pe un strung,
să'nvăț arma s'o slobod
în ai de m'ar vrea iar rob,
să-mi învăț arma să stea
trează cum e inima,
să păzească țara mea,
ochii tăi de viorea,
pacea și cu munca mea.

SUZANA DELCIU

C O N C E R T

În sală candelabrul opritu-și-a 'ncet jocul
Uitându-și albul razei pe-o tainică lăută,
Iar undele fugiră, și negăsindu-și locul,
Intinsu-s'a tăcerea, grea, străvezie, mută.

Bijuterii, concert de gală, voaluri,
Își lăfăie spoiala aleșii în fotolii
Și gândurile's pline cu desmățate baluri
Visând cu ochiul lacom spre lojă — portofolii

Un pomădat, monoculul cu grații și-l desprinde,
Căscând pe-ascuns în jilțu-l din delicat plictis,
În timp ce partenera brățărilor își prinde,
Să fure admirații svârlite pe furiș.

Când prelungea arcușul alene câte-un ton
Smulgând sentimentalul, zaharisitul „ah!”
Se auzea atuncea câte-un ilustru-afon
Ce evoca romantic „tristețile” lui Bach.

Și în tăcerea ceea, de respirații goală,
Când desnădejdea orgii se prăvălea puternic,
Doar singură-armonia se mai plimba prin sală
Lovindu-se de fracuri precum de întuneric.

Visări fără 'nțelesuri, tristeți de mult uitate,
Nu mai găsiți primire'n a ochilor căldură!

Priviți inima țării, sunteți doar frunze moarte
V'ați risipit cu anii ce 'n alte legi crescură.

Acelaș candelabru acum încet își lasă
Alene-o rază moale, căzând pe o lăută,
Însă tăcerea astăzi, e-adâncă și firească
Și biruința plină, acordul o salută.

În sală rochii simple, bluze de doc, albastre,
Pe trupurile svelte 'ncordate 'n așteptare
Și ritmul azi așterne pe chipurile aspre
Lumina înțeleasă, din Bach, strălucitoare.

În mâna-i mică 'și ține bărbia răzemată
O strungăriță, — o fată cu ochi de-amurg umbrit,
Și ritmul cald o ține atentă, încordată,
Simțind parcă 'n acorduri un strung neauzit.

Și inima i-e plină de soare, de-armonie
Culeasă din lumina ce viața i-o aduce.
Pricepe fata ceea: de muzica e vie,
E pentru că ei viața în inimă-i străluce.

Te plimbi cu Bach acuma prin profunzimea vieții,
Și îi culegi cu sete din ritmuri bogăția.
Venit-au muncitorii să 'nalțe cântăreții,
Și lupta lor își crește, întreagă, măreția.

Tu, cel ce azi ești liber, făuritor de cale,
Eliberat pășește cu tine astăzi Bach.
Îl porți, cu-atâția alții, în viața-ți arzătoare
Mai tânăr și mai rodnic decât acum un veac.

Căci pe-unde treci se'nalță noui, trainice istorii,
Și viața tot mai 'naltă, mai tânără renaște,
Iar viața noastră cântă de marile victorii
În drumul nostru mare, ce piedici nu cunoaște.

ANATOLII CEPUROV

DIMINEAȚA PĂCII

Era o vară caldă, — zăpușală.
Flori roșii se vindeau pe trotuare.
Din mână 'n mână se treceau ziare, —
Foi mari cu miros proaspăt de cerneală.

Am desfăcut ziarul, și din pagini,
Mi-au apărut bogatele imagini :
O holdă 'naltă, dreaptă și frumoasă,
Grâu copt, în spic, foșnind ca o mătasă,
Iar jos, în sudul cald și 'ndepărtat,
Batoze ce-au pornit la treerat.
Timp auriu al muncilor de vară,
Când munca'n soare nu e o povară !
Și am simțit cum îmi adie 'n față
Colhoznic lan, în zori de dimineață.

Cîteam în fiecare zi comunicatul
Înfăptuirilor pe care ni le spune :
Minerii iar au terminat săpatul
La altă galerie de cărbune.
Iar în topitorii, lângă cuptoare
În care focul urlă și se sbate,
Comsomoliștii duc o luptă mare.
Li se lipesc cămășile de spate.

Pe pagina a patra, adunate,
Știri diferite din străinătate :
Sunt rînduri scurte, repezi, ca de foc.
Italianii nu mai vor război.

Sunt greve mari în fiecare dock,
Și în uzine grevele 's în toi.
Cu muncitorul sovietic, frate,
Francezii, orice-ar fi, nu se vor bate.
Prietenii mulți ni s'au alăturat.
Puterea păcii crește ne'ncetat.

Mi-am strâns frumos ziarul ca pe-o carte
Și am pornit, cu 'ncetul, mai departe.

Era o vară caldă, — zăpușeală ,
La colț se tencuia o casă mare,
Toți pomii se 'ntindeau avizi spre soare,
Iar o fetiță, ce ieșea din școală,
Cu geanta plină tare, ca un sac,
Ținea o creangă albă, de liliac ,
Și parcă, legănat pe vârful crăcii,
Ducea în mână porumbelul păcii.

în românește de Demostene Botez

DAVID GORDON *)

PAUL ROBESON

Ca o bătaie de clopot glasul de aur răsună :
„Da, sunt bucuros că-s aici ! Așa-i bine !
Aici, luptăm pentru o viață liberă, bună ;
Știm unde și cum ; și știm alături de cine !”

Cu oamenii muncii
la luptă porniți,
cu Negrul și Albul
la fel asupriți !

Surâsul bucuriei ne destinde-acum gura
Și ochii și fruntea sbârcită de trudă ;
Obrajii noștri despre dânsul grăiesc cu toată căldura:

Suntem ca el,
suntem
umăr cu dânsul,
flanc de oțel !

Dacă ne 'ntreabă : ce avem comun
Cu negrul acesta ?
Noi le răspundem : TOTUL !
spunem : ce-avem mai bun !
Căci muzica lui din inimi ni-i ruptă

*) Poet negru din Statele Unite.

Din viața noastră, chemarea-i la luptă,
din a negrului impilare adâncă
din drumu-i spre libertate,
din a albului aspră luptă și muncă
din ura-i de nedreptate.

Cântecul lui nu se teme să ardă
Ca fierul roșu, necruțător,
Bancherii și dușmanii noștri de moarte :

Lor doar de-o clipă le este domnia
căci dorul de viață, tutezător,
nici azi și nicidecum nu-l frânge sclavia...

Cântecul lui, biruitor,
Ca o bătaie de clopot răsună, până departe.

Și fiecă sunet din cântecul lui vrea să spună
Că nădejtile noastre de pace și pâine
Sunt mai tari ca dușmanul. Și tot mai tare răsună
Cântecul despre Țara Libertății, țara noastră de mâine.

Muzica lui împarte manifeste
Vibrante ca glasul-i de aur
Poporul nostru l-aude mereu :

La luptă, sus,
poporul meu
cel osândit atât de greu !...

Și vorba lui un cântec de luptă ne este,
Iar cântecul, vorbă de faur.

Prin asurzitoare cacofonie a Washingtonului,
prin multul tapaj,
Poporul apleacă urechea cu drag și glasul i-ascultă.
Și niciun urlet de lup-gentleman
Și niciun maestru 'n linșaj
Nu pot să 'mpiedice cântecul clar care spune :

Albul și negrul sărman
au unul și-acelaș dușman
pe lume !

Prinos de slavă, celor din frunte,
 Frați sovietici, surioare iubite,
 Voi ce-ați numit PAUL ROBESON un munte
 De-al țării sovietice slăvite.
 Ca norii suind mândrele creste
 Vom cuteza, cu el deopotrivă, spre libertate,
 Căci însuși omul acesta un pisc ne este,
 Un pisc ce înspre zări socialiste străbate.

Iar când fericitele zori, după voi, le-om atinge,
 Numele lui, ca un tunet al cărui ecou
 Peste culmi se răsfârânge
 Din munte 'n alt munte,
 Prin răcoroase văi și păduri încântate
 Răsuna-va 'n patria noastră cea nouă, hăt departe.
 Căci fluvii l-or duce și ele mereu
 Prin fabrici și sate,
 Iar chipul lui Paul răsări-va-ne drag
 Din fiecă carte.

Când spune ROBESON, Negrul scandează :
 libertate,

Muzica lui e luptă a clasei muncitoare
 E orchestrația unui amplu imn
 Compus de muncitorul alb și negrul frate :
 „Nu-i liber un popor robind alte popoare !”

Și când vreodată la înălțimea-i fi-vor
 Viețile noastre, cântecul și munca,
 Impărtăși-vom darul lui, de viitor.
 Căci lupta lui ni-i pilda și porunca.

Iar în dușmani izbi-vom ca un bici,
 Spunând, cu Robeson :

„Vom lupta, aici!”
 În românește de Mihnea Gheorghiu

G. NEDOȘIVIN

DESPRE RELAȚIA DINTRE ARTĂ ȘI REALITATE

Dacă problema care împarte pe filosofi în două lagăre este problema relației dintre gândire și existență, atunci problema fundamentală a esteticii ca știință poate fi formulată ca problema relației dintre artă și realitate. La urma urmelor, de răspunsul la această problemă depinde și rezolvarea tuturor celorlalte probleme ale esteticii. Aceasta constituie fundamentul, pe care se construiește întreg edificiul concepției estetice. Când Hegel a declarat că arta este una din formele autodesvoltării „spiritului absolut”, el a denunțat prin aceasta întreaga estetică vicioasă și profund idealistă a filosofului monarhiei prusiene. Când marele democrat rus Cernîșevski a pășit la nimicirea esteticii idealiste a lui Hegel, el a început cu problema „Raporturilor estetice dintre artă și realitate” ¹⁾ și a recunoscut creația artistică ca o reflectare a vieții, creind pe această bază concepția estetică cea mai progresistă, cea mai înche-gată a materialismului din toată filosofia premarxistă.

Încercând să rezolvăm problema fundamentală a esteticii de pe pozițiile marxism-leninismului, noi trebuie să începem desigur, prin a da un răspuns strict științific, materialist, la problema relației dintre artă și realitate.

Arta este una din formele conștiinței sociale. Tovarășul Stalin arată : „Viața materială a societății este o realitate obiectivă, care există independent de voința oamenilor, iar viața spirituală a societății este o oglindire a acestei realități obiective, o oglindire a existenței” ²⁾. Așa dar, arta este formă a reflec-tării vieții sociale în conștiința umană. Ca și știința, ea este o ideologie în care societatea — prin ideologii săi — formulează reprezentările sale despre lume, iar izvorul acestor reprezentări, oricât ar fi ele de fantastice în sine, îl formează totdeauna baza materială a societății, condițiile reale de viață ale oamenilor. Astfel, ca o formă a conștiinței sociale, arta este supusă aceluiaș legi, cărora li se supune în general conștiința omenească.

Pe toate treptele dezvoltării omenirii, — dela primii pași ai orânduirii comunei primitive, până în zilele noastre — arta a fost totdeauna una din

1) Vezi Cernîșevski : „Arta și realitatea din punct de vedere estetic”. Ed. Cartea Rusă

2) Istoria Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. Curs scurt, Gospoli-tizdat. 1938, pag. 110. Ed. P. M. R., pag. 159.

formele cunoașterii realității de către om sau, după expresia lui Marx, mijlocul artistic și practic de cucerire a lumii. Chiar reprezentările primitive de animale de pe stânci nu sunt altceva decât încercări de a formula o concepție despre lume, de a reproduce figurile observate în realitate. Intreaga lume variată a artei în tot cursul istoriei, ne dă tabloul reflectării realității obiective în conștiința umană, reflectare întărită și fixată în imaginile artistice. E drept că aceste reflectări nu se apropie totdeauna destul de mult de realitate. Astfel, arta medievală a creat figurile-simbol, departe de aspectul concret, real al lucrurilor și fenomenelor. Totuși și aceste figuri constituie o reprezentare a lumii, fie ea chiar fantastică. Artă mistic-vizionară a lui El Greco crează figurile unor oameni-umbre care există într-un spațiu deplasat în mod straniu. Dar analiza concretă ne permite să descoperim baza pământească chiar în această artă atât de depărtată de realism. Această diformă „...cunoaștere trebuie explicată prin contradicțiile vieții materiale...”¹⁾. Cauza apariției unor asemenea forme monstruoase, fantastice, ale cunoașterii artistice stau, totuși, nu în însușirile profunde ale procedului artistic de a cunoaște lumea, ci în condițiile istorice concrete, în deformarea monstruoasă a esenței și a misiunilor artei, datorită intereselor de clasă bine definite, care hipertrofiază, care răstoarnă cu capul în jos, care denaturează unele laturi „ale cunoașterii infinit de complicate... a omului”²⁾.

La baza artei ca una din formele cunoașterii omenești stă capacitatea reflectării obiective a realității. „Sensațiile noastre sunt pentru materialist, — spune V. I. Lenin, — imagini ale unicei și ultimei realități obiective”³⁾. Marxism-leninismul ne învață că realitatea obiectivă este cognoscibilă, că conștiința omului reflectă, sau mai just, poate reflecta cu o profunzime mai mare sau mai mică, materia care există în afara noastră și fără știrea noastră. „Prin natura ei, gândirea omenească e prin urmare, în stare să ne dea și ne dea adevărul absolut care se alcătuește din suma adevărilor relative”⁴⁾ — sublinia V. I. Lenin această teză fundamentală a gnoseologiei materialist-dialectice. Această teză generală se aplică și în artă. Și ea, ca și știința reprezintă oglindirea realității în care nu este nimic care, în mod principal, să fie inaccesibil oglinirii.

Intreaga lume înconjurătoare este obiectul artei. Viața omului și natura, cele mai profunde trăiri ale oamenilor și diferitele lucruri, evenimentele și fenomenele în diferite forme — vizuale, verbale, sonore, combinate — formează conținutul operelor de artă.

Realitatea, care există în afara artei, este pentru aceasta din urmă izvor al imaginilor sale, servește ca material, fără de care nu poate exista. Conștiința omului este goală, lipsită de conținut, atâta timp cât nu se leagă de lumea reală cu ajutorul experienței. Artă este lipsită de orice conținut, din momentul în care se rupe de realitate. Un exemplu clar pentru aceasta este formalismul contemporan. Compozițiile cubiste sau suprarealiste abstracte nu au nici un grăunte de conținut viu al realității obiective și acestea le transformă într-un nonsens complet gol, lipsit de orice valoare obiectivă.

1) Karl Marx. *Contribuții la critica economiei politice*. Introducere. Opere alese, vol. I, pag. 322 (K. Marx și F. Engels, Opere alese, vol. I, Ed. PMR., pag. 361—362).

2) V. I. Lenin, Opere. Vol. XIII, Ed. 3, pag. 304.

3) Ibid, pag. 105 (Ed. PMR., Materialism și empiriicismism, pag. 137).

4) Ibid, pag. 110 (p. 144).

Cu alte cuvinte, realitatea, care există în afara noastră, este factorul prim, iar oglindirea ei artistică este factorul secund. „*Existența materiei nu depinde de senzații. Primordială este materia. Senzația, gândirea, conștiința nu sunt decât un produs superior al materiei organizate într'un mod deosebit*”¹⁾. Astfel, conștiința artistică este reflectarea realității, totuși, o reflectare care reproduce mai mult sau mai puțin obiectiv esența, conținutul, calitatea și însușirile realității însăși.

Aceste premise generale trebuie să fie pentru noi punctul de plecare pentru caracterizarea formei conștiinței omenești — forma artistică, aceea care ne interesează.

Cel mai ușor este să definim arta analizând corelația sa cu alte forme ale conștiinței sociale. Omul poate cunoaște realitatea prin diferite mijloace; arta, ca și știința, este unul din aceste mijloace. Le apropiem unitatea scopului și a obiectului: atât arta cât și știința au ca scop cunoașterea realității obiective. Din acest punct de vedere, știința și arta nu sunt decât forme diferite ale cunoașterii lumii înconjurătoare de către omul social. Colectivizarea agriculturii poate fi un obiect de studiu pentru un istoric, dar ea poate deveni și obiectul cunoașterii artistice. În primul caz vom avea o cercetare științifică, în al doilea caz, să spunem, un roman ca „Pământ desțelenit” de M. Șolohov. În ambele cazuri, obiectul și scopul cunoașterii (se înțelege, când avem o metodă de cunoaștere justă, obiectivă) vor fi identice și anume evenimentele care au loc într'un sat într'o anumită perioadă, identică va fi și desvăluirea esenței lor. Diferite vor fi, după cum vom vedea mai jos, formele cunoașterii, iar în unele cazuri, în centrul atenției artistului și savantului, se vor afla laturi diferite ale fenomenelor.

Uneori studiul științific și cunoașterea artistică a lumii pot merge mână în mână, așa că în aceste cazuri granița între aceste două forme de percepere a realității va fi destul de relativă. În epoca Renașterii, în Italia, anatomia, știința și pictura lucrau în cea mai strânsă colaborare. Leonardo da Vinci cerceta structura corpului omenesc ca un savant și, e greu de spus dacă îndeletnicirile sale științifice erau un sprijin pentru creația sa în pictură sau, dimpotrivă, studiile sale artistice erau momentele pregătitoare pentru concluziile sale științifice.

În istoria peisagiului rus din secolul XVIII a jucat un mare rol participarea artiștilor la diferitele expediții geografice. Misiunea științifică de a face „coppii ale locurilor” se contopea cu observația artistică a naturii.

Astfel, știința și arta se unesc prin unitatea obiectului și scopului cunoașterii. Dar ele sunt forme diferite ale cunoașterii. În ce constă diferența dintre ele?

În încercarea noastră de a defini esența artei noi, ne putem sprijini pe formula lui Belinski, pe care Plehanov a adoptat-o pentru prima dată în literatura marxistă. După Belinski „...arta este... gândirea în imagini”²⁾. Conform acestei definiții, arta și știința cunosc în mod egal realitatea, dar arta cunoaște realitatea în imagini, pe când știința o cunoaște în noțiuni.

Să examinăm mai amănunțit această problemă.

Știința, pornind dela observarea diferitelor fenomene ale vieții, generalizează aceste observații răzlețe, ajunge la idei generale, descoperă legile

1) V. I. Lenin. Opere, Vol. XIII, ed. 6 pag. 45. Materialism și empiriocriticism. Ed. P. M. R., 1946, pag. 51.

2) V. G. Belinski. Opere. vol. II. Gospolitizdat. 1948, pag. 67.

care dirijează aceste fenomene. Materialui descriptiv concret are, în toate științele, o importanță de primul rang, el formează baza obligatorie pentru generalizări fără de care noțiunea științifică se transformă într-o abstracție goală. Cu toate acestea, numai descrierea faptelor concrete nu constituie scopul ultim al științei. Istoricul care cercetează o anumită perioadă întunecoasă, puțin studiată, a trecutului, capătă printr-o astfel de cercetare un material concret pentru generalizările de mai târziu, și însfârșit, pentru stabilirea unor anumite legi ale dezvoltării istorice. Arheologul care desgroapă o veche stațiune stabilește fapte concrete unice, care formează, ca să spunem așa, adevărurile științifice primare: de exemplu, oamenii care au locuit în această stațiune se ocupau cu agricultura. Dar acest adevăr obiectiv pentru știință este un argument pentru dovedirea unei concluzii generale anumite. Cu alte cuvinte, scopul științei este descoperirea legilor care conduc fenomenele. Cunoașterea acestor fenomene servește apoi ca punct de plecare a activității practice a oamenilor. Cunoașterea legilor eredității și variabilității, descoperite și cercetate de Miciurin și Lîsenko, înarmează pe muncitorii din economia agricolă în activitatea lor pentru transformarea naturii.

Alteceva este arta. În artă, rezultatul cunoașterii apare totdeauna nu sub forma abstractă a noțiunii, ci sub forma concretă-sensorială a *imaginii*. Oricâte generalizări ar conține opera artistică, ele sunt totdeauna concretizate în imaginea unui fapt unic, al unui fenomen unic, al unei persoane unice. În operele literare acționează oameni concreți, au loc evenimente concrete. Eugen Oneghin este figura cea mai tipică pentru Rusia moșierilor, el este rodul unei generalizări profunde a faptelor reale ale vieții. Dar, Eugen Oneghin este un om anumit, cu soarta sa personală, trăind evenimente care sunt iarăși tipice, dar prezintă totuși fapte din biografia lui Oneghin. Tabloul lui Repin, „Burlacii de pe Volga” este deasemeni rezultatul unei profunde cunoașteri a vieții, cunoaștere care presupune generalizări însemnate. Dar în tabloul artistului sunt oameni concreți: Canin, Larka, fostul soldat, care merg într'un anumit loc pe malul Volgii, într'o anumită zi călduroasă de vară.

Așadar, generalizarea realității apare în știință și artă sub forme diferite. Artistul nu formulează legi, dar el trebuie să știe să vadă în realitate evenimentele și caracterele tipice. Pentru savant dimpotrivă, aceste fenomene tipice sunt un material pe baza căruia el descoperă legile care dirijează fenomenele. Artistul, așadar, nu are ca scop descoperirea *legilor fenomenelor*, el zugrăvește *fenomenele normale* necesare din punctul său de vedere. Se înțelege că granița între gândirea științifică și cea artistică nu este absolută. În „Războiu și pace” de Lew Tolstoi, zeci de pagini sunt pline de expunerea concepțiilor istorico-filosofice ale scriitorului și, vorbind mai strict, aparțin unei sfere filosofico-științifice, deși ele au intrat în compoziția genialei opere artistice. Celebrul început din „Manifestul Comunist” este o imagine artistică puternică și luminoasă. Savantul se folosește adeseori de metoda artistică figurativă a expresiei; artistul apelează de multe ori la generalizări pur științifice.

Estetica idealistă a încercat de multe ori să submineze arta și știința, să le opună una alteia. Astfel „teoria” reacționară a simbolismului a scos la iveală ideea că numai cu ajutorul „simbolului” artistic omul este capabil să pătrundă în „taina” lucrurilor în sine, în timp ce știința nu este capabilă. chipurile, să dea o cunoaștere cu adevărat profundă. Această „teorie” a avut ca scop discreditarea oricărei cunoașteri a realității obiective. De fapt, di-

ferența dintre știință și artă este relativă, ele sunt varietățile *formelor* de cunoaștere a realității obiective.

Arta, ca și știința, cunoaște lumea, generalizează observațiile particulare, caută ceea ce este normal și tipic. Dar noțiunile, ideile generale sunt întrupate în creația artistică într-o formă concret-sensibilă, individual-directă. Dacă în știință particularul apare în formă de general, în artă dimpotrivă, generalul apare în forma particularului, a ceea ce este perceput de organele de simț, ca „acesta”, ca un fenomen unic.

Punctul de plecare pentru orice cunoaștere a realității este senzația. „*Materia*, — scrie V. I. Lenin, — *este categoria filosofică ce desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzațiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzațiile noastre și existentă independent de ele*”¹⁾ Senzațiile sunt așadar, pentru om izvorul tuturor cunoștințelor sale asupra lumii. Senzația este și izvorul cunoașterii artistice a lumii.

Dar am face o greșală dacă am reduce esența artei numai la senzația senzorială — vizuală, auditivă — la percepția primară, senzorială a lumii. Este complet greșită afirmația că diferența dintre artă și știință constă în aceea că prima are drept conținut senzațiile, lumea simțurilor, iar cealaltă are drept conținut ideile, lumea rațiunii. Critica formalistă reacționară s'a întors de multe ori la teza că arta nu trebuie să gândească, nu trebuie să aibă un conținut de idei. Scopul propovăduirii despre natura pur senzorială a artei este foarte clar: ea este chemată să priveze creația artistică de importanța ei de cunoaștere, s'o reducă numai la senzațiile senzoriale elementare. Practica cea mai formalistă a mers pe acest drum. Impresionismul, de exemplu, a încercat să se îndepărteze de profunzimea gândirii în artă, să reducă arta la fixarea senzațiilor.

Fără îndoială că și în procesul de creație și în operele de artă însăși sensibilitatea artistului este de o importanță foarte mare. Orice artă mare ne dă o senzație luminoasă a strălucirii senzoriale a lumii. Forța lui Velasquez sau a lui Repin depinde mult de faptul că acești mari artiști au știut să redea forța imensă a percepției senzoriale a realității. Totuși, latura senzorială a artei este numai o condiție necesară a existenței operei de artă, dar nu este esența ei. Când la impresioniști, de exemplu la Degas, perceperea senzorială a lumii devine scop în sine, senzația însăși capătă un caracter grosolan animalic. Căi de circ și dansatoarele sunt în egală măsură un izvor de emoții estetice pentru acest artist. Pentru că senzorialul în artă să capete adevărata lui importanță, el trebuie să stea mai presus de senzația primitivă. După expresia lui Marx, sensibilitatea trebuie să devină sensibilitate umană.

Ce înseamnă aceasta ?

Ca și pentru știință, pentru artă, experiența, senzația este prima treaptă a cunoașterii. Cunoscuta formulă a drumului cunoașterii omeșești, dată de V. I. Lenin, spune: „*dela contemplarea vie la gândirea abstractă și dela ea la practică, acesta este drumul dialectic de cunoaștere a adevărului, de cunoaștere a realității obiective*”²⁾. Orice proces de cunoaștere a lumii nu se oprește la „contemplarea vie”, deși cu aceasta începe. Dar e dela sine înțeles că aceasta nu este încă oglindirea obiectivă a realității. Trecerea dela senzație la „gândirea abstractă” nu trebuie înțeleasă ca o părăsire a bogăției feno-

1) V. I. Lenin. Opere, Vol. XIII Ed. 3, pag. 105—106. (Materialism și empiriocriticism, Ed. P. M. R., pag. 138).

2) V. I. Lenin, Căute de filosofie, 1947, pag. 146-147.

menelor vieții pentru a ajunge în sfera abstracțiunilor seci și goale. Această trecere este trecerea dela unic la particular și dela particular la general.

În oricare din cele două forme ale cunoașterii, omul pleacă dela contemplarea vie spre general, spre ceea ce numim în artă generalizare. Generalizarea joacă în artă un rol imens; fără ea, ca și fără „contemplarea vie” nu poate fi artă; activitatea rațiunii este o treaptă necesară în cunoașterea artistică a lumii. Trecerea dela senzație la ideie, la gândire, formează treapta a doua din cunoașterea artistică, și putem spune că fără ideie, care este generalizarea fenomenelor realității, o operă de artă nu poate fi cu adevărat importantă.

Se spune că priveștiștea unui corb care se sbate pe zăpada albă i-a dat lui Suricov ideea de a picta tabloul „Boieroaica Morozova”. S’ar putea să fie așa. Dar de aici nu trebuie să tragem concluzia asupra caracterului „pur senzorial” a acestei opere minunate! Impresia vizuală a putut, probabil, să fie numai pretextul inițial, senzația vizuală primară, după care a urmat imensa muncă a gândirii și a sentimentului. Mai mult, senzația vizuală primară a dispărut până la sfârșit, s’a contopit în ideia și imaginea tabloului. „Contemplarea vie” a păsării negre pe zăpadă a pus în mișcare gândirea, a acționat un număr imens de asociații în care se generaliza totodată rezerva colosală de observații, „experiențe”, care nu aveau nicio legătură cu ceea ce-l interesase pe pictor. Fără „universal”, fără marile idei și reprezentări asupra soartei poporului rus, asupra eroilor lui, Suricov n’ar fi putut realiza „Boieroaica Morozova”.

Din acest exemplu se vede bine că în munca de creație a pictorului se pot împleti și trepte artistice și științifice de cunoaștere a lumii. Studiind istoria schismei, consultând documentele, Suricov a făcut o cercetare științifică, în sensul strict al cuvântului, cercetare care era tot timpul legată de reprezentarea directă a celor întâmplate. Gândirea filosofică în opera de artă capătă în mod obligatoriu o întrupare concret-senzorială.

Aici ne apropiem de clarificarea uneia din noțiunile centrale în teoria așenței artei — noțiunea imaginii.

Formulând altfel teza expusă mai sus, putem spune că arta întrupează rezultatele cunoașterii realității, nu sub formă de noțiuni așa cum procedează știința, ci sub forma de imagini, sub forma reproducerii concret senzoriale, individuale, unice a realității. Imaginea nu este o simplă fixare a aspectului unui anumit fenomen sau obiect, perceput în mod senzorial. Când pictorul observă un fenomen oarecare, să zicem un cuțit pe masă, pe retina ochiului său se fixează „imaginea” obiectului. Dar nu trebuie să ne gândim că, chiar cea mai elementară problemă plastică se rezumă la reproducerea a ceea ce se percepe, ca rezultat al excitării externe a retinei. Când pictorul vrea să picteze o natură moartă și pune în fața lui o serie de lucruri, s’ar putea presupune că el are ca scop să reproducă pe pânză numai ceea ce este fixat pe retina sa. Se înțelege cu ușurință că nu este așa. Pictorii de naturi moarte, care au încercat să redea cu cea mai mare exactitate aspectul obiectelor, au dat în operele lor cugetări „filosofice” asupra lucrurilor. Pentruca acest lucru să se poată produce, este necesar ca maestrul să cunoască cele văzute. Imediat ce retina a primit excitația exterioară, ea devine un fapt de cunoaștere și aici apar o serie întreagă de momente premergătoare experienței: asociațiile, capacitatea de abstracțiune, anumite cunoștințe care transformă senzația primară în generalizare. Obiectul este cuno-

scut de om, deși s'ar putea să fie cunoscut numai dintr'un anumit punct de vedere. În exemplul nostru rezultatul va fi, să spunem, cunoașterea rolului obiectelor în viața omului, iar concluziile generale vor fi întrupate în imaginile obiectelor date, ustensile de menaj, vânat, etc.

Specificul cunoașterii în imagini, constă tocmai în faptul că rezultatele generalizărilor complexe se concretizează în forma unui anumit obiect, a unui fenomen unic. Alexandru Ivanov, în celebra sa „Ramură”, a știut să redea imensa bogăție a observațiilor asupra vieții. „Ramura” este reproducerea scrupulos de exactă a unei ramuri a unui anumit copac. Dorind să redea imaginea unui copac, artistul prezintă întotdeauna uel copac, cu o anumită dispoziție a ramurilor și a frunzelor. El prezintă rezultatele cunoașterii, ale generalizării realității, sub forma manifestărilor ei concrete și unice, ca unul din fenomenele unice ce servesc ca material pentru generalizarea dată. Dar în imaginea artistică, dacă ea este rezultatul unei cunoașteri obiective profunde, cu alte cuvinte, dacă imaginea corespunde conținutului adevărat al obiectului cunoașterii, tot ce este întâmplător, tot ce nu e tipic este înlăturat și în schimb se accentuează tot ceea ce este caracteristic.

În „Interogatoriul Comuniștilor” de Johanson, totul este consecvent individual, dar fiecare personaj al tabloului este nu numai o anumită persoană, el „personifică” trăsăturile caracteristice ale majorității oamenilor. Mai mult, forța și profunzimea generalizării în opera de artă, nu numai că nu contrazice individualizarea, ci dimpotrivă, imaginea capătă o adevărată bogăție numai cu condiția ca particularul să se prezinte cât mai convingător.

La sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, „teoreticienii” mișcării RAPH¹⁾ sub steagul luptei „pentru o metodă dialectică în pictură” cereau dela pictori părăsirea tuturor trăsăturilor individuale, particulare, ale naturii observate. În practică, acest lucru a dus la o schematizare grosolană și i-a îndepărtat pe maeștrii artei de oglindirea cu adevărat profundă și veridică a vieții.

În artă, generalul devine cu adevărat convingător când capătă un aspect caracteristic. Starea de spirit tipică se transmite prin desvăluirea stării sufletești a unei anumite persoane.

Imaginea tipică trebuie să întrupeze trăsăturile caracteristice ale fenomenelor care urmează a fi generalizate, păstrând totodată caracterul de unicitate individuală. În realitate, generalul există numai în particular. Și dacă știința, îndepărtându-se de particular, ne dă o noțiune generală care este totuși, totdeauna mai săracă decât orice fapt unic, această generalitate este prezentată de artă printr'o imagine particulară. Varietatea infinită a individualului nu contrazice totuși tipicul. „Protodiaconul” de Repin este uimitor prin caracteristicile sale individuale. Aici vezi totul: trăsăturile feței, poziția trupului, felul de a pune mâinile groase cu degete scurte pe burta mare, toate aparțin acestui om. Dar totodată sau, mai bine zis, tocmai prin aceasta, ni se desvăluie figura reprezentantului tipic al clerului rus.

1) RAPH („Rossiiskaia assoțiația proletanskih hudojnikov”. Asociația rusă a artiștilor proletari). Organul acestei asociații era revista „Za proletarscoe iscusstvo”. (Pentru o artă proletară). În orientarea lor teoretică și în practica lor organizatorică și creatoare, conducătorii RAPH-ului au făcut o serie de greșeli grosolane, denaturând învățătura marxist-leninistă în domeniul artei și frânând prin aceasta dezvoltarea artei sovietice. (Nota Redacției în românește).

Așadar, generalizarea este, ceea ce în filosofie este abstracțiunea, și anume, este o treaptă inalienabilă a cunoașterii artistice a realității. Și în această sferă a cunoașterii, acționează legea generală a gnoseologiei marxist-leniniste, dela concret și particular la general și apoi din nou la concret.

Dar generalizarea în artă are un caracter deosebit, specific. Dacă am arătat mai sus că generalul este mai sărac decât concretul, decât particularul, de aici nu trebuie să tragem concluzia că cunoașterea științifică este mai săracă decât cea artistică. E vorba numai, că „*orice general cuprinde numai aproximativ toate obiectele individuale. Orice individual intră în mod incomplet în general*”¹⁾. — indică V. I. Lenin. În fiecare fenomen unic există un element de hazard, iar el întunecă esența. În comparație cu arta, știința are aici anumite avantagii. În știință „*...noi eliminăm o serie de însușiri, pe care le considerăm întâmplătoare, noi scoatem în evidență esența și aparența și le opunem una alteia*”²⁾. Un istoric al filosofiei nu trebuie să se ocupe de urciunea exterioară a lui Socrate. Ea este întâmplătoare pentru gândirea acestui filosof. Un pictor care vrea să-l prezinte pe Socrate nu poate ignora capul lui chel. Pictorul se lovește în permanență de o multiplicitate complexă de elemente pe care un savant le ignorează fără nicio greutate. Și aici totul constă în subordonarea întregii mase de hazarduri necesității de a desvălui esența lucrurilor, a fenomenelor, a proceselor. Unul din viciile impresionismului constă în aceea că întâmplătorul deși există în „particular”, ascunde esența. Pe fața omului există în mod necesar reflexe, deoarece, așa cum arată V. I. Lenin „*...orice lucru individual este legat prin mii de legături de un lucru individual de alt gen...*”³⁾. Dar aceste reflexe, rezultate ale fenomenelor fizice, ale luminii solare, ale facultății obiectelor de a reflecta razele, nu au o importanță esențială pentru esența imaginii omului. Pictorul nu poate pur și simplu să le respingă, deoarece el stă, și nu poate să nu stea, cu ambele picioare pe terenul „unicității”. În portret trebuie să existe în mod obligatoriu o anumită lumină. Însă tot ce este întâmplător în imagine trebuie să fie subordonat expresiei esențiale. De 1 Mai se întâmplă să fie soare după cum se poate întâmpla să și plouă, dar artistul, care ar prezenta parada de 1 Mai sub ploaie, ar da dovadă de un maximum de neînțelegere a esențialului, adică a generalului.

Nu ne vom interesa aici de analiza detaliată a teoriei imaginii artistice. Vom lămuri problema imaginii numai atât cât e necesar pentru înțelegerea justă a esenței artei și a poziției ei față de realitate.

Să ne întoarcem încăodată la comparația dintre știință și artă. După cum am văzut, deosebirile dintre ele nu sunt absolute, deși au caracter principial. Pentru artist, cercelările științifice pot fi adeseori izvoare pentru crearea imaginii artistice. În același timp sunt destule cazuri când opera de artă ajută la cunoașterea științifică a unui anumit fenomen.

Se știe că Marx l-a numit pe Balzac „doctor în științe sociale” pentru romanele sale, adică pentru cunoașterea artistică a societății burgheze, cunoaștere mai obiectivă și mai profundă decât aceea a savanților — economiștii burghezi. Balzac a zugrăvit societatea burgheză printr'un lanț lung de evenimente concrete dar tipice, desvăluind esența relațiilor dintre

1) V. I. Lenin. Opere. Vol. XIII. Ed. 3, pag. 303.

2) V. I. Lenin. Opere. Vol. XIII, Ed. 3, pag. 303.

3) Ibid

oameni, relații formate în cursul orânduirii capitaliste. Imaginile artistice create de el au o imensă forță generalizatoare, desvăluind esența fenomenelor.

Însăși imaginea artistică este o anumită abstracție, o abstragere dela un șir de trăsături mici, netipice, întâmplătoare, observate de artist în realitate. În sine, ideia artistului este identică cu ideia savantului deși, după cum vom vedea mai departe, capătă o altă expresie finită.

Ideia, care reprezintă rezultatul generalizării, formează conținutul fundamental al artei. Claritatea și profunzimea ideii în opera artistică sunt rodul unei cunoașteri adevărate, obiective, a realității. Lipsa unei idei clare este întotdeauna rezultatul superficialității cunoașterii artistice a lumii. Ideia în opera de artă este reprezentarea esenței lucrurilor, a sensului lor. Necesitatea unui conținut de idei, pe care îl cerem pictorilor noștri este, din acest punct de vedere, cerința de a pătrunde cât mai deplin și mai profund în esența realității adevărate.

Dar ideia capătă în artă o *formă* de expresie, în imagini. Ideia bărbăției și a dârzeniei revoluționarului a fost întruchipată artistic de Repin în imaginea întâlnirii dintre luptătorul împotriva autocrației, condamnat la moarte, cu preotul venit să-l spovedească („Respingerea spovedaniei”). Ideia unirii dintre muncitori și țărani în U.R.S.S., tendința spre viitor a oamenilor sovietici, etc., sunt întrupate în imaginile „Muncitorului și colhozniciei” de V. Muhina, care pășesc împreună într-o mișcare puternică și patetică.

Astfel, imaginea este forma existenței ideii în opera artistică. Pentru ca orice idee să fie concretizată în mod artistic, ea trebuie să capete forma unei imagini corespunzătoare ei. Artiștii formalisti din perioada de început a istoriei artei sovietice, au încercat adeseori să mascheze scaturirile lor grosolane, prin aceea că au început să dea „formă” pornind dela idei profund adevărate prin sensul lor. Dar aceste idei, pe baza metodei formalismului, nu numai că nu-și găseau expresia justă în „operele” formaliste, dar erau profund denaturate. Când A. Gonciarov a vrut să prezinte „Asasinarea lui Marat de către Charlotte Corday”, el era condus probabil, în mod subiectiv, de tendința de a întrupa în opera sa o idee revoluționară. Dar figura creată de pictor nu numai că nu exprima această idee, dar o deforma, o denatura și o distrugea.

Astfel, ideia există în artă, înainte de toate, sub forma imaginii artistice în care, exprimându-ne în limbaj filosofic, generalul există în individual. Totuși aceasta nu trebuie să ne ducă la afirmația că într-o operă literară nu pot exista o serie de idei particulare, întrupate în noțiuni, la fel ca în știință. Ele pot fi puse în gura eroilor, pot fi exprimate în treacăt de însuși autorul, dar ideile fundamentale, conducătoare, ale operei, ideile care exprimă laturile esențiale ale generalizării realității, nu pot fi exprimate *numai* cu ajutorul noțiunilor, ele trebuiesc cuprinse în imagini. În ultima parte a romanului „Război și pace”, Tolstoi a formulat ideile fundamentale așa cum le-a înțeles el, într-o formă științific-publicistică, în formă de noțiuni. Dar, în primul rând, ideile creației geniale a lui Tolstoi, exprimate în însăși țesătura operei, sunt mult mai bogate și mai profunde decât ceea ce a formulat scriitorul însuși, ba chiar, în al doilea rând, chiar ceea ce a formulat el era conținut în mod necesar în imaginile romanului, uneori poate chiar impuse în mod artificial, așa cum are loc în descrierea atitudinii

lui Pierre Bezuhov sau în figura lui Platon Carataev. În orice caz, lui Tolstoi i s'a părut insuficient numai să-și exprime celebrul său raționament în capitolul XXVIII, din partea 2-a a romanului, ci a resimțit nevoia să și prezinte evenimentele însăși pe baza acestor raționamente.

În legătură cu aceasta, trebuie să atingem așa numita problemă a „tendinței”. Se știe că Engels s'a exprimat de multe ori împotriva „tendinței” în artă, în special în romanul socialist dela sfârșitul veacului trecut. El scria către Harkness: *„Dепarte de mine de a vă învovăți că nu ați scris o povestire pur socialistă, un „roman cu tendință” cum spunem noi, nemții, în care să se preamărească ideile sociale și politice ale autorului. Nu la aceasta mă gândesc. Cu cât concepția personală a autorului este mai discretă, cu atât mai bine pentru opera de artă”*¹⁾. Reproșând scriitoarei M. Kautski de a fi scris un asemenea „roman cu tendință”, Engels a subliniat că *„tendința trebuie să decurgă dela sine din situații și acțiuni fără să se insiste în mod deosebit asupra acestor lucruri...”*²⁾. Din cauza acestei formulări a lui Engels, s'a iscat acum 10 ani o întreagă polemică și înțifică în literatura noastră teoretică și critică. Unii tovarăși au tras concluzia că orice tendință în opera de artă este dăunătoare și că concluziile, ideile artistului trebuie ascunse în dosul zugrăvirii obiective, imparțiale, a realității de toate zilele. Tendința era opusă obiectivității. Uneori tendința era socotită ca fiind „publicistică”, care sfâșie cică, țesătura artistică a operei.

O asemenea tratare a problemei ni se pare profund greșită. Înainte de orice, Engels, ca și Marx, au subliniat de multe ori tendința militantă a unui anumit artist. Engels, având în vedere posibilitatea unor interpretări greșite scria: *„Eu nu sunt în nici un caz un adversar al poeziei cu tendință ca atare. Părintele tragediei, Eschil, și părintele comediei, Aristofan, au fost amândoi poeți cu tendință remarcabili, la fel ca și Dante și Cervantes, iar meritul principal al piesei „Intrigă și Dragoste” de Schiller constă în aceea că este prima dramă germană cu tendință politică. Scriitorii contemporani ruși și norvegieni, care scriu astăzi romane minunate, sunt plini de tendințe”*³⁾.

Marx se entuziasma de spiritul luptător, de neîmblânzit, al poeziei lui Dante. Dela sine înțeles că pentru întemeietorii marxismului lupta fățișe a artistului pentru idealurile sale, nu putea fi un viciu. Afirmând contrariul înseamnă că nu înțelegem nimic din sensul revoluționar al învățăturii lor. Propagarea unor anumite idei, apărarea lor curajoasă au fost totdeauna pentru Marx și Engels, ca și mai târziu pentru Lenin și Stalin, meritul cel mai important al operelor de artă.

Luând cuvântul împotriva „tendinței” romanului socialist, Engels se ridică înainte de toate împotriva unui anumit conținut al tendinței, împotriva „iluziilor burgheze în socialism”, de care era plină literatura reformistă din Anglia și Germania la sfârșitul secolului XIX și cu care, ca și cu orice altă manifestare de negare, Engels socotea de datoria să se lupte cu neîmpăcare.

Dar nu e vorba numai de aceasta. În celebra discuție cu Lassalle, Marx și Engels, opunând în mod convențional pe Schiller lui Shakespeare, au fost de partea lui Shakespeare. Marx a scris lui Lassalle că el consideră

1) „Marx și Engels despre artă”. M.—L., 1937, pag. 163.

2) Ibid. pag. 161.

3) Ibid.

ca cel mai mare neajuns faptul că acesta scrie „...după maniera lui Schiller, transformând indivizii în simpli exponenți ai spiritului vremii”¹⁾. Engels cerea ca „...să nu uităm ceea ce este realist din spatele a ceea ce este ideal, să nu-l uităm pe Shakespeare din cauza lui Schiller...”²⁾. Cu alte cuvinte, după părerea lui Marx și Engels, ideia în operele lui Schiller nu capătă totdeauna o formă de exprimare artistică, în imagini corespunzătoare și adecvate. Ridicându-se împotriva „tendinței” Marx și Engels nu au identificat-o deloc cu partinitatea și desigur nu au luptat pentru un spirit obiectivist, fără de partid, în artă. Exprimându-și nemulțumirea față de eroii abstracți ai lui Lassale, Marx spunea că „...în trasarea caracterelor lipsesc tocmai trăsăturile caracteristice”³⁾, iar Engels îi reproșa scriitoarei Kautski că „...în Arnold (unul din eroii romanului ei — G. N.) personalitatea se dizolvă și mai mult în principiu”. Așa dar, ei au cerut ca ceea ce este general, esențial, să apară în artă sub forma particularului. Ei luptau împotriva acelei idei, acelei „tendințe”, care există în afara imaginii ca un adaos la ea. Putem spune și mai lămurit: prin aceasta ei au luptat pentru tendința însăși a imaginii artistice, pentru ca ea să conțină o idee precisă, clar exprimată.

De aici se vede cât de nejustă este înțelegerea imaginii artistice ca o simplă oglindă a realității, sau mai bine zis, *numai* ca reflectarea pasivă a realității. Vom reveni la această problemă ceva mai jos, dar acum trebuie să subliniem că a reduce imaginea artistică la o simplă reflectare a realității, înseamnă a uita latura cea mai importantă a cunoașterii lumii prin imagini, înseamnă a uita generalizarea, care presupune descoperirea legilor dezvoltării, ba chiar cuprinde în sine momentul *raționamentului*, prin intermediul adevărilor prezentate, înseamnă a nesocoti ideea ca grăunte al oricărei adevărate opere de artă. Și tocmai în cazul când imaginea însăși nu este o expresie organică a ideii, adică atunci când ea nu este cu „tendință”, abea atunci ideea apare „adăugită” în mod mecanic, sub forma unei tendințe exterioare, împotriva căreia a și protestat Engels. Astfel, uneori artistul care nu este în stare să redea conținutul, ideea imaginii în însăși esența ei, face apel la simbolizări exterioare care, desigur, sunt pe deplin admise, dar nu pot compensa lipsa unei exprimări clare a ideii prin imagini. Tabloul lui Johanson „Uralul Demidovilor” are o tendință profundă, dar nu s’ar gândi nimeni să-l condamne pentru aceasta, deoarece această tendință a operei de artă este cuprinsă în mod organic în imaginea artistică.

Continuând analiza structurii imaginii artistice ca o formă a reflectării realității, trebuie să ne îndreptăm atenția spre o altă latură importantă.

Creind imaginea, pe baza observațiilor, a studiului materialului, a reflectării și a trăirii, artistul formează în conștiința sa, ceea ce V. I. Lenin a numit „oglundirea”, „tiparul” realității. Forma de cunoaștere în imagini a lumii ne demonstrează cu o deosebită precizie și, putem spune, cu o sensibilitate elementară, acea corespondență aproximativă care există între faptul particular ca obiect al cunoașterii și reflectarea sa subiectivă în conștiința omului.

1) „Marx și Engels despre artă”. M.—L., 1937, pag. 173.

2) Ibid, pag. 178.

3) Ibid, pag. 173.

4) Ibid, pag. 161.

Dar atâta timp cât imaginea se găsește în mintea artistului ea nu este încă desăvârșită și arta încă nu există. Ea începe numai atunci când opera de artă a fost creată. Pictorul care a imaginat un tablou, dar pe care nu l-a creat încă în mod real, poate, de exemplu, să descrie în scris sau oral, viitoare sa operă. El formulează și ideia ei, descrie figurile, poate indica ce metode crede că va folosi. Dar o asemenea povestire, oricât ar fi de amănunțită și de precisă, nu înlocuiește și nici nu poate înlocui opera însăși.

Imaginea artistică trebuie să capete o anumită concretizare materială. Ea trebuie să se obiectiveze. Formele acestor concretizări sunt foarte variate în diferitele ramuri ale artei. Sculptorul concretizează imaginea în forma materială — corporală — a statuii, care există ca un lucru real; muzicianul scoate din instrumentul său o serie de sunete; pictorul, cu ajutorul culorilor, crează pe o suprafață, iluzia unei realități percepute vizual; scriitorul fixează imaginile prin cuvinte, etc.

Dar oricât de variate ar fi aceste forme de materializare, ele sunt unite prin aceea că de fiecare dată, imaginea care se făurește în mod subiectiv în conștiința artistului, este obiectivată în forma materială a unei opere reale. Desigur că, din această cauză, opera de artă nu încetează nici-o clipă să fie o manifestare a conștiinței, a ideologiei, dar nu e greu să observăm că pentru a face ca imaginea să fie accesibilă oamenilor, artistul trebuie să *creze* opera.

E adevărat că și savantul crează o lucrare științifică, ca o formă obiectivării cunoașterii realității. O cunoștință care există în creierul cercetătorului și nu devine, oral sau scris, un bun al altor oameni, nu este încă un fapt de știință. Dar diferența constă în aceea că textul unei lucrări științifice este o simplă fixare a ideilor și concluziilor savantului. Desigur și într-o lucrare științifică expunerea nu este un act lipsit de viață. Chiar expresia verbală a gândirii cere precizarea unei serii de nuanțe, care nu sunt descoperite de savant decât în momentul când începe să-și formuleze ideile. Totuși, relația dintre imaginea subiectivă și opera artistică este mult mai complicată.

Chiar în cuvântul „artă”, se ascunde o anumită dualitate, care corespunde conținutului real al noțiunii însăși. Cuvântul „artă” are aceeași rădăcină ca și cuvântul artist, care se aplică până în ziua de astăzi unui cerc imens de oameni, care se îndeletnicesc prea puțin cu creația artistică, și care se ocupă de formele cele mai variate ale activității umane. E adevărat că spunem: „un pictor artist” dar spunem și: „un medic artist”, „un croitor artist”, „un potcovar artist”, etc. Un om cu orice profesiune poate fi „artist” în specialitatea sa.

Noi vorbim despre „arta medicală”, despre „arta militară” etc., nu numai în vorbirea de toate zilele, dar nimeni nu s’ar gândi să considere că medicina nu este o știință ci o artă în sensul estetic al acestui cuvânt. E adevărat că putem aminti ca o curiozitate, că la începutul secolului XIX anumiți nemți pedanți și punctuali au încercat să includă „arta culinară” în sistemul „istoriei artelor”. Se înțelege că arta, ca formă a ideologiei, are un domeniu foarte bine definit, iar jocul filologic cu noțiunile poate produce numai încurcături.

Un artist „artist” crează o bună operă de artă, pe când un croitor „artist” coase haine bune. Diferența este principală deoarece e vorba de di-

ferența dintre producția materială și spirituală. Dar chiar în limitele mai restrânse, ale ideologiei, acest termen nu înseamnă deloc că activitatea respectivă este artă. „Un avocat artist” în societatea burgheză, se ocupă adevărat cu tot felul de „șmecherii” dar rodul activității sale nu este deloc artă.

Și totuși, este vorba oare numai de un capriciu al limbii, care unește fenomene complet diferite sub același termen? Acesta nu este numai un capriciu al limbii ruse. Limba franceză, engleză, germană și multe alte limbi întrebuintează foarte mult termenii corespunzători, cu semnificația „artă”.

Vorbind într-o formă generală, un „artist” un „maestru” este acela care își stăpânește profesiunea sa în mod perfect, el se pricepe să facă lucrul său în mod artistic, minunat. Cât privește arta propriu zisă, acest termen înseamnă perfecțiunea în priceperea de a crea operele de artă.

În primele etape ale dezvoltării artei, de exemplu în evul mediu, apropierea dintre meșteșug și artă era mult mai mare decât astăzi. Fierarul, olarul, tâmplarul, erau meșterii unei anumite producții materiale, dar în același timp erau și artiști, meșteri ai producției spirituale. Sfera artelor aplicate este plină de exemple de atingere între artă și meșteșug, între artă și tehnică. Relativ târziu diviziunea muncii a condiționat ca desenul pentru țesături să-l facă artistul: un astfel de artist era înainte țesătorul însuși. Fierarul din evul mediu care făcea portaluri de biserică, era în același timp și sculptor, ca meșterul Avraam din Novgorod, care și-a lăsat autoportretul sculptat, care-l reprezintă în șorț de lucru, cu unelte, pe celebrele uși ale bisericii sf. Sofia din Novgorod.

Dealtfel există o artă recunoscută în cercul artiștilor „propriu ziși” (spre deosebire de cei care se ocupă cu arta aplicată) care ne dovedește până azi (și în viitor nu se va schimba nimic) iminenta contopire dintre producția materială și cea spirituală. Aceasta este arhitectura. Arhitectul este în același timp și artist și constructor; opera sa, — edificiul — este în același timp și un fapt al culturii materiale și un fapt al culturii spirituale.

Munca, aceea care crează anumite valori de consum, este criteriul măiestriei, al priceperii. Deaceia nu e greu să observăm legătura dintre noțiunea „artist” și noțiunea „creație”. Orice muncă, care schimbă, care transformă lumea este o creație — izvor al oricărei bogății materiale, culturale și spirituale a omului. Acela care stăpânește „la perfecțiune” (la nivelul forțelor de producție, a cunoștințelor și a experienței date) măiestria de a schimba în direcția necesară, anumite obiecte, evenimente, sau procese, acela e stăpân pe arta sa. În noțiunea de măiestrie intră în mod necesar elementul stăpânirii perfecte a obiectului ei. Regula medievală, care impunea meșterului ce intra în atelier, să creeze „o capodoperă model” este de fapt o încercare a priceperii meșteșugarului. Deoarece munca meșteșugarului medieval era o muncă, ce crea anumite valori de consum, evul mediu nu făcea nicio deosebire între meșteșug și artă. Dar procesul îndelungat al separării muncii intelectuale de munca fizică, exproprierea claselor muncitoare, a făcut ca, în cursul vremii, munca fizică, crearea de valori materiale, să fie lipsită din ce în ce mai mult de caracterul ei creator. Deosebit de clar apare acest proces odată cu începutul orânduirii capitaliste. E adevărat că meșteșugarii artiști vor apăra mult timp și cu îndârjire dreptul lor măreț la a crea artă și în ultima analiză la transformarea creatoare a lumii, dar mersul nemilos al istoriei îi lipsește fără milă și de acest drept al lor. Munca muncitorului în uzina capitalistă este complet lipsită de caracter creator. Numai regimul

socialist redă fiecărei munci caracterul ei creator, permițând fiecărui membru al societății să-și desvolte până în cel mai înalt grad aptitudinile sale și priceperea sa.

Crearea operei de artă este treapta cea mai importantă a procesului creator în artă. Acesta nu este un act mort, nu este o „materializare” indiferentă față de conținut a imaginii subiective. Numai într'un astfel de proces de creație se făurește definitiv imaginea. Nu ne putem închipui un pictor care mai întâi gândește dela început până la sfârșit în conștiința sa opera de artă și abia pe urmă trece să picteze tabloul. Ideia, imaginea, capătă de cele mai multe ori preciziunea definitivă în procesul muncii. Suricov, căutând întruparea ideii „Boieroaicei Morozova” a format imaginea definitivă a operei în cursul alegerii tipurilor, în timpul studiilor și a schițelor. S'au schimbat, luând un caracter mai precis, diferitele imagini, s'a schimbat întregul aranjament al tabloului. Obiectivarea imaginii — transformarea ei într'o operă artistică — este o mare muncă de creație în timpul căreia ideia subiectivă capătă realizarea ei definitivă. Pictorul se gândește cu pensula în mână, sculptorul privind o bucată de lut sau ceară, poetul — în crearea versurilor ritmice. Astfel, Suricov „știa” că sania boieroaicei Morozova trebuie să „meargă”, dar numai încercând să schimbe în diferite feluri compoziția pânzei, scurtând tabloul în partea de jos, el a reușit ca sania „să pornească”.

Artistul care crează o operă își concretizează imaginea cu ajutorul unui anumit material. Transformând materialul, artistul îi schimbă starea inițială, forma inițială, îl supune gândirii sale, îl silește să servească scopurilor sale. Teoria formalistă a susținut la timpul său ideea că orice operă artistică adevărată „scoate în evidență” materialul, îl menține: sculptura menține blocul de piatră, fresca menține suprafața peretelui, pictura în general menține suprafața chiar în prezența culorii. Această idee este greșită chiar din punctul de vedere teoretic general. Materialul din care va crea opera de artă îi servește artistului pentru materializarea unei anumite acumulări de idei și sentimente. Se înțelege că ar fi caraghios dacă am pretinde ca Fedotov să-și fi realizat scenele sale din viața de toate zilele nu în pictură, ci, de exemplu, în basorelief. Dar în procesul de creație, sau, mai bine zis, în procesul creerii operei de artă, materialul se transformă în mod necesar, este ca să zicem așa, înrobite de maestru. Artistul nu este maestru atunci când se supune în mod slugarnic materialului său, ci el este maestru atunci când îl stăpânește cu încredere și liber, când îl învinge, silindu-l să servească în modul cel mai bun concepția sa.

Acest lucru se poate vedea foarte clar în operele de sculptură cu formelor material-corporală. După cum se știe, blocul de piatră din care Michel-Angelo l-a creat pe David, fusese aruncat, deoarece niciunul dintre meșteri nu voia să facă din el o statuie. Marele artist a creat o figură, în care nu se observă niciun moment că mișcările ei sunt condiționate de forma incomodă a blocului de marmoră. Michel-Angelo a știut în mod complet să supună piatra cerințelor impuse de expansivitatea imaginilor.

Dar, oricât de importantă ar fi problema transformării materialului „brut” într'o operă de artă, în deosebi pentru artist, totuși ea nu reprezintă esența, deoarece actul de creație al maestrului nu constă în lupta cu materialul. Acesta constituie numai un element însoțitor. Lucrul principal este cu totul altul.

Aici ne apropiem de însăși baza problemei care ne interesează.

Orice artist are ca scop să reproducă rezultatul cunoașterii sale a realității, într-o formă individuală, concret senzorială, cu alte cuvinte, în forma unei imagini. El trebuie să creeze o oarecare iluzie a vieții, a realității, să reprezinte așa cum o percep organele noastre de simț.

În această privință există anumite limite între diferitele ramuri ale artei. Astfel, romancierul care prezintă un anumit fenomen, nu este obligat să cunoască îmbrăcămintea participanților la acel eveniment, dar acest lucru este absolut indispensabil pentru un pictor; pentru sculptor nu are nicio importanță, în majoritatea cazurilor, ce culoare are cravata eroului sau care este felul lui de a se exprima. Aceste granițe nu sunt absolute, ele pot fi trecute în majoritatea cazurilor, dar în artă trebuie să se țină totdeauna seama și să fie reprodusă mulțimea amănuntelor, de care un om de știință face foarte ușor abstracție. Dar, deoarece în imaginea realizată în opera de artă nu este materializată senzația primară care fixează, mai mult sau mai puțin, tot ce este accesibil simțurilor, fără a deosebi ceea ce este esențial de ceea ce este întâmplător, — misiunea artistului este de a crea pentru generalizarea sa un înveliș individual cu toată claritatea lui vitală unică. Într'un roman, soarta multor eroi, înzestrați cu un anumit caracter, formează un întreg sistem de evenimente. Ei sunt redați cu ajutorul inteligenței, al imaginației, al simțului artistului, deoarece ei, în cea mai mare parte nu au existat în realitate. Încă Aristotel a văzut diferența între știință și artă în aceea că prima se ocupă cu ceea ce *este*, a doua cu ceea ce *ar putea fi* în mod probabil și posibil. De fapt, istoricul care nu știe la ce se gândea Cutuzov în ziua bătăliei dela Borodino, fie că trece acest lucru complet sub tăcere, fie că exprimă o ipoteză corespunzătoare. Faptul că el nu cunoaște un anumit fapt particular, nu este pentru el o piedică pentru generalizare. Artistul nu are acest drept. El trebuie să *creeze* ceea ce lipsește în cunoștințele sale despre fapte, însă aceasta, desigur, în așa fel, încât ceea ce a imaginat el să corespundă „probabilității și posibilității”. Așa a făcut de exemplu Tolstoi în „Război și pace”. Se știe deasemeni că Petru I i-a pus diferite întrebări fiului său la Montplaisir, la Peterhof, dar nimeni nu știe cum și în ce condițiuni a avut loc convorbirea lui cu Alexei. Nu se știe dacă au stat în picioare sau pe scaune, nu se știe care era expresia fețelor lor. Pentru istoric acest lucru nu are importanță. Pentru el importanță au conținutul convorbirii și urmările ei. Dar pictorul este obligat să „cunoască” toate aceste împrejurări: el trebuie să știe cum erau îmbrăcate ambele personaje, el trebuie să știe că unul dintre ei ședea, iar celălalt stătea în picioare lângă masă, el trebuie să știe dacă strălucea soarele sau era o zi mohorâtă. Numai „cunoscând” toate acestea pictorul a putut picta tabloul său. Aceasta este situația cu faptele istorice și cu oamenii care au existat în realitate. În marea majoritate a cazurilor, imaginea operei artistice este creată în întregime pe baza materialului nenumăratelor observații.

Când savantul ajunge la rezultatul cunoașterii sale, el operează cu teze, concluzii, noțiuni generale, care nu sunt date în mod sensibil în viața reală. O anumită lege psihologică poate fi confirmată de către cercetători printr-o serie de exemple (luate în mod obligatoriu din realitate și expuse cât mai aproape de fapte), dar ea va fi formulată într-o formă generală. Artistul va zugrăvi aceeași lege psihologică în figura concretă a unui om, care acționează în concordanță cu această lege. Savantul fixează realitatea prezentă și trage concluziile sale, artistul trebuie să dea viață eroilor săi. Para-

frazând cuvintele lui Heine, putem spune că omul de știință extrage din trupul fenomenelor sufletul lor, artistul este obligat să dea acestui suflet un trup. El trebuie să „creeze” pe eroul său măcar în mod iluzoriu; el este creatorul lui. Omul de știință nu-și crează lumea sa nici măcar iluzoriu, el dă în noțiuni o oglindire a lumii reale. Se înțelege că lumea creată de artist, va fi și ea o oglindire a realității, dar ea capătă aspectul lumii concrete, existente, a oamenilor, a fenomenelor și a evenimentelor.

În anumite arte acest aspect este deosebit de precis și aproape palpabil. Sculptorul crează cu ajutorul unei bucăți de marmoră sau metal, o asemănare fizică cu trupul omenesc. Imaginea se materializează, capătă o existență corporală în sensul cel mai strict al cuvântului. Materialul se transformă, el se transformă într-o întrupare materială a imaginii, capătă o viață nouă. Chiar pictorul care crează iluzia obiectelor pe o suprafață plană, crează toate elementele reprezentării sale, sau mai precis le re-crează, obligându-le să existe în mod vizual. Portretul unui om care a murit de mult păstrează aspectul său senzorial; el a fost fixat în mod material, corporal, și-a căpătat existența sa iluzorie, așa cum l-a văzut odinioară artistul. Acest adevăr era cunoscut într-o formă primitivă încă la vechii egipteni. Visând să-și asigure o veșnicie pur fizică, faraonii egipteni își comandau portrete sculptate care „trăiesc” și azi, când și mumiile acestor faraoni au putrezit de mult.

Așadar, artistul care crează opera sa, devine oarecum creatorul figurilor sale. Ar fi absurd să facem din aceasta o concluzie subiectiv-idealistică și să considerăm că artistul crează pentru prima dată realitatea pe care o prezintă, așa cum afirmă estetica reacționară. Imaginile create de artiști, dacă ele sunt cu adevărat valoroase și importante, au întotdeauna o existență secundară față de realitate, sunt reflectarea ei. Asta nu este decât cunoașterea realității obiective, dar procesul acestei cunoașteri cere o anumită fixare într-o formă concretă senzorială. Ba mai mult, cunoașterea nu este o contemplare pasivă. Crearea imaginii este și oglindirea realității reale, dar și crearea unui fapt nou a realității însăși, chiar numai în sfera gândirii. Figura lui Pavel Corceaghin este oglindirea vieții, dar ea a devenit un bun al vieții intelectuale a oamenilor sovietici, ea a devenit un factor al activității lor. Astfel, artistul trebuie să învâlească generalitățile sale într-o serie de imagini și să le dea o anumită întrupare materială. Aici se înțelege că fan-tezia are un mare rol; mai mult chiar, aici apare pericolul ruperii de viață, specific subiectivismului artistic, care poate să se desvolte în condiții istorice favorabile (romantismul, despre care am vorbit, este un exemplu concret). Dar aceeași împrejurare care i-a permis lui Marx să opună gândirii „teoretice” a științei „metoda practic-artistică de însușire a lumii”, face ca arta să fie oarecum o formă iluzorie a transformării lumii care, de altfel însoțește și transformarea pur materială a materialului artei. Până la Pușchin n'a existat figura lui Eugen Oneghin, deși ea este extrasă în întregime din observațiile asupra societății nobiliare dela începutul secolului XIX. Până la Repin n'am cunoscut asemenea cazaci zaporojeni, care să fie atât de vii, deși zaporojenii sunt fructul unui studiu profund al realității istorice și a actualității.

De aici putem trage încă o concluzie. Noi am spus că arta este forma *iluzorie* a transformării realității. Oare în știință se poate observa acest moment? Nu. Știința poate da concluzii false, poate denatura faptele, atunci

când stă pe poziții idealiste. Dar totdeauna știința, dacă merită acest nume fără ghilimele, tinde la descoperirea celor existente, la stabilirea legilor fenomenelor care există obiectiv, în afara subiectului care cunoaște. Legile descoperite de omul de știință, uneori în practica cea mai materială — în uzină, pe câmpiile colhozului — sunt generalizate pentru a fi apoi din nou folosite în practică, în transformarea reală a lumii. Rezultatele cercetărilor științifice se aplică în diferitele sfere ale activității practice a omului, în această activitate se verifică însuși adevărul descoperirii științifice. Un savant care studiază structura atomului ajunge la descoperiri care dau o folosire practică a energiei atomice și, adeseori nu depinde de savant dacă această energie este folosită în practică de burghezia imperialistă pentru distrugere sau dacă este folosită de popoare în scopuri pașnice, pentru binele omenirii.

Biologul, care se sprijină pe practica economiei agricole studiind însușirile grânelor, ajunge la anumite concluzii care apoi sunt folosite de colhoznici pentru a fi introduse în practica economiei agricole. Economistul și istoricul, studiind mersul dezvoltării societății, descoperă legile acestei dezvoltări și, conduși de teoria științifică, oamenii politici, economiștii practicieni, oamenii de stat, dirijează într'un anumit fel viața societății.

Pe scurt, gândirea teoretică științifică cere introducerea concluziilor sale într'o anumită sferă a practicii vieții, a transformării materiale a realității. Gnoseologia marxist-leninistă afirmă, ca a treia treaptă a cunoașterii, drumul dela ideie spre practică, spre transformarea reală a lumii. Această transformare reală a lumii are loc în industrie, în agricultură, în diferite sfere ale vieții sociale. Dar industria de exemplu, nu este prin sine însăși o activitate științifică, deși în timpurile noastre ea se sprijină în mod obligatoriu pe principii științifice. Cel mai mare inginer savant, care tinde spre îmbinarea cât mai strânsă dintre teorie și practică, atunci când el conduce procesul producției în fabrică, întrunește în persoana sa în acelaș timp și pe cercetător și pe practician. Această paralelă este desigur convențională, deoarece în practica producției, savantul găsește materialul cel mai prețios pentru cercetările sale. Totuși tractoarele care ies de pe banda rulantă a uzinei nu sunt rodul unei activități științifice, ci rodul producției materiale, deși la această fabrică se poate crea o lucrare științifică asupra producției de tractoare, mult mai prețioasă desigur, decât lucrarea creată în tăcerea cabinetului de lucru, departe de practică. Fără practică, știința este moartă, de două ori moartă. Practica îi dă științei material și, pe de altă parte, — și acest lucru este deosebit de important pentru noi — generalizarea științifică teoretică este lipsită de viață atâta timp cât nu-și va găsi materializarea într'o activitate concretă de transformare a realității. Rezultatul studiului științific, ca să devină un bun al vieții, trebuie să iasă din limitele sferei strict științifice, în arena largă a *creației practice*.

În artă este cu totul altă situație. Dacă opera științifică cere, ca să spunem așa, realizarea ei ulterioară în practică, opera de artă nu cere acest lucru. Un tablou, un roman, o statuie, un film, o simfonie sunt forme finite, ele nu pot fi „aplicate” într'o anumită sferă a practicii în afară de sfera pentru care au fost destinate, și nici de aceasta nu au nevoie. Cărțile lui Micurin, bazate pe o experiență practică uriașă, sunt studiate de către agronomii și colhoznicii noștri iar rezultatele cercetărilor marelui savant sunt introduse în practica economiei agricole socialiste. Romanul „Pe Donul liniștit” de Șolohov îndeplinește prin sine însuși funcțiunea sa socială și nu are nevoie de niciun fel de altă realizare. Consumul artei este scopul ultim al existenței

operei de artă. Un tablou este pictat pentru a fi văzut, un roman este scris pentru a fi citit, o simfonie este compusă pentru a fi ascultată. Alta este problema conținutului concret al unei anumite opere de artă și dacă îndeplinește bine sau rău acest scop al ei. Se întâmplă că nu poate îndeplini un anumit rol social. „Patratul negru” de Malevici este rodul unor cauze sociale, dar această „operă” trece de limitele artei. În orice caz folosul practic al operei de artă se desvăluie în însuși procesul consumului ei, a percepției ei.

Fiind una din formele cunoașterii realității, prin operele sale arta influențează în mod direct realitatea, prin conștiința omului care consumă arta.

Aceasta este funcția educativă a artei. Desigur, și știința și filosofia pot îmbogăți conștiința umană, șlefuiind-o și perfecționând-o, și deci și aici limitele între știință și artă sunt relative. Dar pentru știință acesta este un element însoțitor, iar pentru artă este element principal, central.

Astfel ne-am apropiat de a doua latură importantă a esenței artei, pe care o putem numi problema conținutului de idei al artei.

Această problemă constituie problema fundamentală, cardinală a esteticii sovietice. Conținutul de idei socialist formează baza creatoare de viață a artei noastre. Forța, importanța fiecărei opere mari a culturii artistice sovietice este definită de măsura în care e pătrunsă de ideile comunismului, de ideile Partidului bolșevic. Ea este cu atât mai importantă cu cât conținutul de idei este mai profund și mai bogat.

Prin sine însăși această situație cere o precizare prealabilă a felului de a pune problema.

Conținutul de idei al artei nu este ceva exterior esenței creației artistice. Teoria estetică burgheză, care a încercat să înlăture, în general, problema conținutului de idei al artei, se folosește de multe ori de raționamente ca acesta: prin esența sa, arta este desinteresată și nu are niciun fel de scopuri practice, nu conține niciun fel de interese materiale, deși uneori, sub influența împrejurărilor „exterioare”, este silită să ia parte la lupta socială, să se alăture unui anumit partid, etc.

Din acest punct de vedere, critica estetic-reacționară dela începutul secolului XX, în persoana lui Benois, Vranghel, Daghilev, etc., a încercat să calomnieze arta pictorilor Peredvijniki imputându-le că ei erau „prea aproape” de viață. Benois a prezentat orientarea democratică militantă a creației lui Perov drept greșala sa cea mai mare și a „regretat” că „pictorul pur” Suricov a mers „la remorca” ideilor înaintate ale timpului său. Influența dăunătoare a acestei concepții burgheze asupra artei se manifestă în critica de artă sovietică, în încercările de a considera specificul artei în afara problemei conținutului ei de idei. Desigur, că critica de artă sovietic nu va considera că, conținutul de idei „deformează” esența adevărată a artei sovietice, dar unii înclină să presupună că problema conținutului de idei al artei poate fi desprinsă de problema fundamentală asupra specificului ei, că problema conținutului de idei poate fi considerată ca auxiliară, suplimentară.

Pentru criticii de artă burghezo-reacționari lupta împotriva conținutului de idei al artei a fost un mijloc de apărare a apartenenței lor la contrarevoluție. Luptând împotriva pictorilor Peredvijniki, Benois a luptat împotriva bazelor democratice ale culturii ruse, a apărât „bazele” Rusiei

autocrate și burgheze. Tocmai această tendință, de a rupe arta de realitate, de lupta de clasă reală și vie, explică propovăduirea adăptilor orientării „Mir iscusstvo”¹⁾ despre independența creației artistice față de realitate.

Iată de ce exprimarea problemei conținutului de idei al artei ca „ceva secundar” fie el chiar problema esențială a esteticii, este o moștenire a concepțiilor idealiste, care au rupt arta de lupta socială reală.

Marele Lenin este creatorul învățăturii asupra partinității artei ca o parte a teoriei partinității ideologice în general, în condițiile societăților împărțite pe clase antagonice. Demascând fără cruțare pe toți reacționarii, de toate culorile și de toate nuanțele, el a arătat că, în dosul proclamării independenței artei față de viață se ascunde apărarea intereselor claselor exploatoare. În lupta împotriva teoriei „artei pentru artă”, împotriva oricăror reprezentanți ai reacțiunii, V. I. Lenin și-a dezvoltat învățătura sa genială despre partinitatea artei.

„Leninismul pornește dela principiul că literatura noastră nu poate fi apolitică, nu poate reprezenta „artă pentru artă”, ci are menirea să joace un rol important, progresist în viața obștească. De aci izvorăște principiul leninist al caracterului de partid al artei — uriașă contribuție a lui V. I. Lenin la știința despre literatură”²⁾.

În toial revoluției din anul 1905 V. I. Lenin scrie celebrul său articol „Organizația de partid și literatura de partid”, în care formulează pe larg principiul partinității artei. Oponând „libertății” false a artei burgheze, menirea artei care și-a legat soarta de mișcarea de eliberare a clasei muncitoare, Lenin scrie: *„Pentru a contrabalansa moravurile burgheze, pentru a contrabalansa presa burgeză întreprinzătoare și afaceristă, pentru a contrabalansa carierismul literar burhez cât și individualismul, „anarhismul boieresc”, goana după profit — proletariatul socialist trebuie să treacă pe primul plan principiul literaturii de partid, să desvölte acest principiu și să-l aducă la îndeplinire într-o formă cât mai deplină și mai unitară”³⁾.*

Învățătura leninistă despre partinitatea artei este baza teoriei dezvoltării artei în condițiile mișcării revoluționare socialiste. Ea este desvăluirea adevărului că, în condițiile luptei de clasă, conținutul de idei apare sub formă de partinitate. Esența conținutului de idei, a legăturii indisolubile a artei cu misiunile practice ale transformării revoluționare a vieții, Lenin a văzut-o în faptul că *„chestiunea literară trebuie să devină o parte inte-*

1) „Mir iscusstvo” (Lumea artei) : Revistă de artă care a apărut la Petrograd între 1899-1904 și a organizat expoziții care au avut loc între anii 1899-1903 și 1906, 1911-1913, 1915-1917 și 1922 unde expuneau reprezentanții noilor curente artistice ruse din jurul anului 1900. Ei luptau împotriva artei curentului pictorilor peredvižniki pentru formele artistice noui apărute în Europa apuseană. Această orientare se caracterizează prin apolitism și estetism. Nucleul principal este format din pictorii și graficienii, A. Benois, Somov, Vachst Lausere, Ostronmova, Dobujinski. Caracteristic pentru ei este estetismul, retrospectivismul și trecerea dela realism la stilizarea ornamental-decorativă.

2) A. A. Jdanov. Raport asupra revistelor „Zvezda” și „Leningrad” 1946, pag. 26 (Ed. P. M. R. pag. 30).

3) V. I. Lenin. Opere. vol. XIII ed. 3, pag. 387. (Lenin despre literatură, ed. P. M. R. 1949, pag. 6-7).

gantă a cauzei generale proletare..."¹⁾ Lenin cerea o legătură fățișă a artei cu poporul și cu interesele sale practice, zilnice.

Nu ne vom opri în mod amănunțit asupra problemei caracterului conținutului de idei al artei sovietice. Dar vom observa că, conținutul de idei bolșevic reprezintă o calitate nouă în comparație cu acele forme ale partinității, pe care le avea în arta societăților împărțite în clase antagoniste. Până în epoca noastră nu vom găsi nicăieri o legătură atât de consecventă, atât de clară, atât de conștientă a ideologiei artistice cu viața și lupta societății, ca în condițiile socialismului. Chiar epocile revoluționare ale trecutului ne dau un tablou al artei plină de confuzii, artă adeseori ruptă de participarea directă la luptă, și care nu oglindea în mod direct „creația istorică a maselor populare”. Astfel creația lui Breughel a fost hrănită de revoluția din Țările-de-jos, noi simțim suflul ei în scenele din viața de toate zilele și în compozițiile sale mitologic-religioase, dar artistul nu a avut norocul să întrupeze direct și fățiș în pictura sa istoria poporului flamand. Cauza acestei împrejurări esențiale nu o vom atinge aici dar vom arăta că principiul leninist al partinității artei ne duce spre problemele cele mai importante ale caracterului și esenței artei.

Ca orice ideologie, arta este o armă în lupta socială, în lupta de clasă. Deaceia ea este întotdeauna expresia, directă sau indirectă, conștientă sau spontană, a unor anumite interese practice ale grupurilor sociale. Legătura artei cu toate aceste forme ale luptei, în special cu acele forme care sunt conducătoare într-o epocă dată, — este particularitatea esențială caracteristică a istoriei ei. Partinitatea artei poate fi exprimată în forme complexe. Încă în antichitate această legătură dintre creația artistică și practica vieții era cât se poate de vizibilă. Ea se exprimă la Policleet în încrederea liniștită a bărbatului ideal — soldatul model — a spartanului, și în patosul plin de mânia revoltei înăbușite a claselor de jos, tabloul reprezentat pe altarul din Pergamos. În evul mediu această legătură se observă în ciocnirea concepțiilor religioase, etc.

Cu alte cuvinte, arta exprimă întotdeauna prin intermediul imaginilor sale, ideile, tendințele, gândurile și sentimentele unei anumite clase, ale unui anumit grup social.

Apare problema: oare această teză nu contrazice teza expusă mai sus, că arta este oglindirea realității, că ea este o formă a cunoașterii lumii?

Se înțelege că nu.

„Suprastructura, — ne învață I. V. Stalin, — este generată de bază, dar aceasta nu înseamnă nicidecum că suprastructura nu face decât să reflecte baza, că ea este pasivă, neutră, că are o atitudine indiferentă față de soarta bazei sale, față de soarta claselor, față de caracterul orânduirii. Dimpotrivă, odată apărută, ea devine o forță activă din cele mai mari, ajută activ bazei sale să capete formă și să se consolideze, ia toate măsurile pentru a ajuta noii orânduirii să nimicească și să lichideze vechea bază și vechile clase”²⁾.

1) V. I. Lenin, vol. XIII, ed. 3, pag. 387 („Lenin despre literatură”, ed. PMR., 1949, pag. 7).

2) I. V. Stalin. Cu privire la marxism în lingvistică. Gospolitizdat, 1950, pag. 5, (ed. P. M. R., pag. 6-7).

Desvăluirea bazelor învățăturii asupra conținutului de idei al artei, ne duce spre principiile conducătoare ale teoriei leniniste a reflectării.

Lenin a arătat că conștiința nu numai că reflectă lumea, dar o și influențează. Această teză cardinală a gnoseologiei marxist-leniniste trebuie să stea la baza înțelegerii problemei privitoare la principalitatea artei. Dar pentru a influența în mod practic realitatea, omul trebuie să știe care vor fi rezultatele unei anumite acțiuni. Reflectând realitatea, conștiința crează pentru sine posibilitatea de a o înțelege practic. Cunoșcând însușirile focului, omul primitiv percepe și posibilitatea aplicării lui practice; cunoșcând însușirile pietrei, omul percepe schimbările formei ei, în scopul adaptării la nevoile sale.

Activitatea omului este o activitate *conformă cu un scop*: înainte de a începe activitatea practică, omul construiește în conștiința sa un plan după care se conduce.

„Păianjenul face operațiuni care seamănă cu cele ale țesătorului, iar albina, prin construcția celulelor ei de ceară, face de rușine pe mulți arhitecți din rândurile oamenilor. Ceeace distinge însă din capul locului pe cel mai prost arhitect de albina cea mai perfectă, este faptul că el a construit celula în capul său, înainte de a o construi din ceară. La sfârșitul procesului de producție apare un rezultat, care încă la începutul acestui proces exista în mod ideal, în închipuirea muncitorului. El nu produce numai o modificare de formă a elementului natural; în același timp el își realizează în elementul natural scopul său pe care îl cunoaște, care constituie o lege ce determină felul acțiunii sale și căruia el trebuie să-i subordoneze voința sa”¹⁾.

Tocmai în acest sens conștiința omenească este capabilă să creeze realitatea. Se înțelege că acest lucru nu trebuie înțeles în chip idealist. *„Ideile în general nu pot îndeplini nimic, — scriau Marx și Engels încă în „Sfânta familie”. Pentru îndeplinirea ideii e nevoie de oameni care trebuie să folosească forța practică”²⁾.*

Dar activitatea practică a omului, care tinde spre transformarea lumii, — munca sa — presupune un scop „ideal”, care este rezultatul cunoașterii realității, căpătată anterior în aceeași practică, în experiență. Intorcându-ne la formula de mai sus a lui Lenin, a treia treaptă în procesul cunoașterii umane trebuie considerată trecerea dela gândirea abstractă la practică. Aplicarea în realitate a „planului” său îmbogățește pe om, îi dă o nouă experiență, cunoștințe și deprinderi noi. Se întâmplă procesul dialectic în care activitatea practică îmbogățește conștiința omului, iar aceasta la rândul ei, permite vizarea unor noi scopuri practice. Vasele din neoliticul cel mai timpuriu sunt grosolane și diforme. Exercițiul în arta olăriei a îmbogățit totuși conștiința umană și omul și-a pus noi țeluri mult mai complicate. Vasele lui au devenit mai perfecte, a apărut ornamentul, etc.

Astfel, pentru a crea, omul trebuie să cunoască, care vor fi rezultatele creației sale. Activitatea sa este conștientă de un scop. Această cunoaștere el o capătă în practică și apoi o îmbogățește din nou creând intenții noi, planuri noi, năzuințe noi. În aceasta constă diferența principală între „activitatea” animalului și activitatea omului. *„Animalul, — observă Marx, — crează conform necesității speciei căreia îi aparține, în timp ce omul știe*

1) Karl Marx și F. Engels, Opere vol. XVII, Capitalul, vol. I, pag. 198.

2) K. Marx și F. Engels, Opere, vol. III, pag. 147.

să producă în conformitate cu măsura fiecărei specii și știe întotdeauna să abordeze obiectul cu unitatea de măsura corespunzătoare..."¹⁾). Conduc de instinct, animalul influențează mediul înconjurător numai atât cât acest lucru corespunde cu necesitățile speciei date; relațiile sale cu lumea sunt limitate de aceste necesități directe. El nu are nevoie de cunoașterea realității, deoarece nu folosește în scopurile sale însușirile și calitățile altor obiecte și fenomene care există în mod obiectiv; el nu are nevoie să știe care vor fi urmările unei anumite acțiuni dacă aceste urmări nu ating propria lui piele. Atenția animalului este atrasă de lumea exterioară numai în măsura în care aceasta poate fi asimilată în mod direct sau în măsura în care îl amenință primejdia. Animalul, cum spune un proverb rusesc, măsoară totul cu propria lui măsură. Dimpotrivă, omul se conduce în creația sa practică de cunoașterea însușirilor și calităților obiective ale fenomenelor, pe care, începând cu stadiile cele mai timpurii ale dezvoltării sale, le poate dirija, — de bine de rău, — în folosul său. Focul care inspiră groază oricărui animal în stare sălbatecă, devine pentru om o apărare, un ajutor în producție și în pregătirea hranei. Calul sălbatec, care interesează fiarele numai ca o pradă, devine într'un anumit moment un animal domestic, pe care omul îl folosește pe măsura speciei, exploatând forța, viteza, rezistența sa.

„Pe scurt, scrie Engels, — animalul folosește numai natura exterioară și produce schimbări în ea numai în virtutea prezenței sale; omul însă, prin transformările pe care le face silește natura să servească scopurile sale, o domină”²⁾).

În muncă, omul cunoaște calitățile obiective ale lucrurilor și fenomenelor și învață să le folosească pentru scopurile sale. Piatra, prelucrată de mâna omului, nu dispare dar capătă calități noi sau, mai bine zis, i se observă însușirile obiective. Cu cât această activitate este mai largă, mai bogată, mai complicată, cu atât conștiința omului pătrunde mai adânc în esența lucrurilor, cu atât mai bogată este cunoașterea lumii de către om; și cu cât această cunoaștere este mai deplină cu atât posibilitățile pentru creația umană sunt mai mari.

Transformarea lumii de către om se bazează pe cunoașterea legilor realității, descoperite de el în însăși practica. Din acest punct de vedere se poate spune că creația omului nu este distrugerea lucrurilor existente în mod obiectiv, ci mai degrabă, chemarea lor la viață. O piatră prețioasă, găsită în formă naturală, fără strălucire și fără formă, după prelucrarea ei de mâna iscusită a șlefuitorului, scânteiază cu focurile sale magice. Minerul, — un material fărâmicos care nu e bun de nimic, — atunci când este topit în cuptoare devine suplu, o materie nobilă și trainică din care chiar fierarul primitiv, transformat de legende populare în „vrăjitor”, știa să facă multe lucruri minunate.

Cunoașterea însușirilor obiectelor, a legilor care conduc natura, știința de a le folosi, știința de a chema la viață forțele „latente” ale realității, de a le „domestici”, într'un cuvânt, știința de a dirija obiectul activității sale, de a-l domina, iată baza pe care se desfășoară creația omenească în oricare sferă a activității sale.

1) „Marx și Engels despre artă”, pag. 57.

2) F. Engels. *Dialectica naturii*, 1949, pag. 142.

Mai pe scurt, conștiința omului devine arma sa puternică în lupta cu mediul, un mijloc de a crea realitatea, deoarece conștiința planifică, dirijează, corectează, desăvârșește activitatea cea mai practică.

Am luat exemple din domeniul istoriei celei mai vechi a omenirii. Dar în toate epocile, conștiința posedă o forță activă care influențează prin practică asupra realității, o transformă. Acest lucru se observă foarte clar în zilele noastre, în societatea socialistă, unde dezvoltarea este condusă nu de legile spontane ale evoluției sociale, ca în capitalism, ci conduce planul, conducere rațională care se bazează pe teoria științifică cea mai înaintată: marxism-leninismul.

Conducerea dezvoltării sociale este realizată de Partidul bolșevic; el întrupează, prin teoria și practica sa, suprema înțelepciune a epocii, îmbinând studiul cel mai profund al legilor istoriei cu folosirea lor cea mai îndrăzneță, revoluționară.

Afirmatia după care conștiința poate transforma lumea, nu înseamnă deloc, după cum am mai spus, un compromis cu concepțiile idealiste. Această teză, desigur, nu confirmă deloc că conștiința este primară și existența secundară, ea arată numai corelația dialectică dintre ele. Mai mult, însăși dezvoltarea consecventă a principiilor materialismului cere confirmarea acestei teze foarte importante. Aici este punctul de demarcație dintre materialismul dialectic și toate formele materialismului premarxist. „*Neajunsul principal al întregului materialism anterior (inclusiv cel al lui Feuerbach) constă în aceea că obiectul, realitatea, sensibilitatea, sunt luate numai sub formă de obiect sau contemplare, iar nu ca o activitate, ca o practică senzorial-umană, nu în mod subiectiv.*”¹⁾ Filosofii au explicat numai în mod diferit lumea, dar ea trebuie schimbată, sublinia Marx. Conștiința crează realitatea nu prin sine însăși, nu după legile imanente ale gândirii, ea este capabilă să se transpună în realitate, distrugând sau creind ceva. Acest lucru se realizează cu ajutorul practicii materiale, a transformării reale a lumii prin muncă, prin creație. Lupta cu mediul, în scopul adaptării lui la nevoile sale, îndepărtarea acelor cauze care împiedică mișcarea înainte, chemarea la viață a ceea ce este nou, rodnic, iată spiritul revoluționar al practicii umane condusă de conștiința omului.

Această luptă veșnică, această creație permanentă și nepotolită, această mișcare neobosită înainte în activitatea creatoare de viață care ne înconjoară, formează sensul suprem și poezia cea mai înaltă a vieții omenesti. Să transformi tendința subiectivă într-un fapt real, existent în mod obiectiv, să învingi în luptă, pentru a soarbe din victorie forțe noi, idei noi și fapte noi, pentru acțiuni care transformă omul în Om, aceasta este cea mai înaltă frumusețe omenească posibilă.

În mersul istoriei, adeseori aceste principii fundamentale ale creației umane au fost deformate și înăbușite. Ele au devenit o jertfă a împărțirii societății în clase și a asupririi omului de către om. Munca, din necesitatea primă a vieții așa cum trebuie să fie și cum trebuie să apară în societatea comunistă, s'a transformat într-o povară atât de grea și atât de respingătoare, lupta pentru transformarea lumii a fost înlocuită prin lupta claselor pentru dominație, pentru înrobirea celor ce muncesc. Acest lucru a fost inevitabil din punct de vedere istoric, dar această inevitabilitate istorică

1) K. Marx și F. Engels. Opere. Vol. IV, pag. 589.

nu trebuie să ne ascundă că, contradicțiile antagoniste ale dezvoltării sociale au îndreptat pe un drum greșit, întortochiat, principiile fundamentale ale activității umane.

Ar fi greșit, totuși, dacă am opune transformarea naturii de către om, luptei de clasă ca pivot al dezvoltării întregii istorii a omenirii. Transformarea revoluționară a societății este una din formele fundamentale, am putea spune forma fundamentală a mișcării înainte, iar „creația istorică a masselor” prezintă din acest punct de vedere, conținutul principal al adevăratei istorii a omenirii.

Afirmarea noilor forme de viață, realizate în lupta dintre forțele sociale înaintate și cele care și-au trăit traiul, formează expresia concretă a transformării lumii atâta timp cât există formații sociale antagoniste. Ideologia de clasă, de partid, este punctul de plecare pentru afirmarea în viață a intereselor sociale date.

Legătura conștiinței cu practica, conștiința ca un mijloc de luptă pentru transformarea realității — iată baza gnoseologică a partinității ideologiei în societatea împărțită pe clase.

Fiecare ideologie, după ce s'au diferențiat una de alta în mersul dezvoltării diviziunii sociale a muncii, a servit societății umane ca un mijloc de luptă, de luptă cu natura, de luptă socială, a servit ca punct de plecare al practicii, în același timp a fost și verificarea ei. Așa a fost arta din primele zile ale existenței sale și așa a rămas până în ziua de astăzi. Ea a fost în mâinile claselor înaintate un mijloc puternic de revoluționare a conștiinței, dar o foloseau și continuă să o folosească clasele reacționare ca un mijloc cu ajutorul căruia se poate frâna dezvoltarea societății. În acest ultim caz, arta pierde conținutul și importanța ei adevărată, iar uneori încetează cu totul de a fi artă, așa cum se întâmplă în „creația artistică” imperialistă-reacționară contemporană. Artă a atins adevăratele înălțimi numai atunci când și-a îndeplinit menirea sa de forță care revoluționează societatea. Așa va fi și de acum înainte. Caracterul militant, revoluționar, al artei nu va dispărea deloc după triumful comunismului în întreaga lume. Se vor transforma numai formele conținutului ei de idei. Astăzi, în epoca în care lumea este împărțită în două lagăre, centrul de greutate al luptei stă în ciocnirea lor. Artă exprimă în mod necesar și înainte de toate, interesele acestei lupte. În artă sovietică aceste interese sunt exprimate în mod fățiș și direct, deoarece artă sovietică apără interesele progresului, interesele popoarelor, idealurile cele mai înalte și cele mai frumoase; „arta” burgheză reacționară se exprimă cu frică, mascând adevărata ei față prin „creația pură”, deoarece ea apără forțele cele mai întunecate ale obscurantismului și ale răului social.

Această formă a conținutului de idei a artei va apare, în comunism, în lumea întreagă. Dar ar fi să facem o concesie idealismului dacă am susține că atunci va veni domnia armoniei artistice pure, și lupta, pasiunea, tendința activă de a părăsi artă, ca dezvoltarea dialectică în sistemul lui Hegel, va deveni nefolositoare spiritului absolut care și-a găsit forma adecvată. Nu, căci și atunci conștiința umană va fi conducătoarea practicii umane, a creației care capătă posibilități nelimitate de dezvoltare. Societatea nu va cunoaște contradicții antagonice, dar dezvoltarea va merge ca și înainte prin contradicții, și fiecare intenție, fiecare idee vor cere materializarea lor practică, lupta și triumful victoriei vor avea atunci, desigur un

caracter și mai mare. Caracterul dialectic al cunoașterii va rămâne neschimbat. Neschimbată va rămâne și esența fundamentală a artei.

Diferitele forme de ideologie realizează în mod diferit rolul lor activ — transformator în societate. Știința, după cum am spus, va deveni conducătoarea directă a practicii materiale, arta își va îndeplini misiunea, fiind înainte de toate un mijloc puternic de educare a oamenilor.

Geniala definiție stalinistă a artistului ca inginer al sufletelor omenești desvâlue însuși miezul acestei laturi a problemei. Artistul cunoaște realitatea, iar rezultatele cunoașterii sale le concretizează într-o operă. Această operă, acționând asupra inteligenței, sentimentelor și voinței oamenilor, formează conștiința lor și îi educă într-o anumită direcție. Însăși selecționarea faptelor vieții, tălmăcirea lor, au importanță în sensul înrădăcinării în conștiința omului a unei anumite concepții asupra lumii, această „concepție” asupra lumii determină până la urmă și activitatea lui. Artă medievală, renunțând la oglindirea veridică a realității, a încercat să prezinte ca o împărăție a fericirii și a frumuseții luminoase, lăcașul transcendent al lui Dumnezeu, ea afirma neclintirea ordinii existente și servea de sprijin puternic în propovăduirea supunerii față de ordinea stabilită pe pământ, trezind speranța în fericire, nu prin schimbarea lumii reale, ci în „rai”. Prezentarea realistă curajoasă a realității ruse de după reformă, prezentare pe care o întâlnim la pictorii peredvijniki, a servit ca un mijloc puternic de educare a generațiilor de revoluționari, care au mers cu abnegație la lupta împotriva jugului capitalist-autocrat în Rusia.

Artă educă pe oameni, promovând, propagând anumite idei, anumite concepții asupra vieții, luând poziții pentru o anumită grupare socială și, prin aceasta, devine o armă în lupta de clasă, adică devine, în mod conștient sau inconștient, ideologie, deoarece ea tinde într-un anumit fel să schimbe realitatea într-o anumită direcție, sau, dimpotrivă, să împiedice transformarea ei.

N'ar fi just să opunem cele „două funcții” ale artei — cunoașterea realității și educarea omului. Cea de-a doua nu este posibilă fără prima. Desigur, dacă artă încearcă să introducă idei profund greșite, radical contradictorii intereselor progresului, așa cum o face, de exemplu, artă formalistă contemporană în Apus, ea renunță în mod necesar la reflectarea obiectivă a realității. Dar educarea în oameni a acestor idei, sentimente și tendințe, capabile să se concretizeze în activitatea creatoare înaintată, necesară poporului, este posibilă numai pe baza cunoașterii și ogîndirii profunde a realității, deoarece viața însăși, înțeasă în laturile ei cele mai esențiale, în fenomenele ei înaintate, este pentru om cel mai bun învățător. În aceasta constă una din bazele artei realismului socialist.

Ce înseamnă că artă educă pe oameni? Aceasta înseamnă că ea îi înarmează din punct de vedere ideologic pentru o activitate anumită, prin conținutul și caracterul ei. Dar după cum se vede din cele expuse mai sus, pentru practică, omul trebuie să fie înarmat cu adevărata cunoaștere a realității, deoarece altfel activitatea sa este condamnată la insucces. Deaceea artă realistă posedă și forța cea mai mare, cu adevărat revoluționară. Acest lucru l-a indicat la timpul său Engels, subliniind importanța revoluționară a zugrăvirii veridice a realității cu ajutorul unei literaturi realiste.

.....*Romanul socialist cu tendință*, — scria el către M. Kautski — *după părerea mea; îndeplinește pe deplin menirea sa, zugrăvind în mod veridic rela-*

*țiile reale, subminând iluziile convenționale asupra naturii acestor relații, sdruncinând optimismul lumii burgheze, introducând îndoiala cu privire la caracterul imuabil al bazelor ordinii existente..."*¹⁾

Ia aceasta constă, de exemplu, marea forță a unor opere ca „Invieirea” de Tolstoi, „Gobseck” de Balzac, „Burlacii de pe Volga” de Repin, sau „Spălătoresele” de Daumier. Iată de ce arta realistă are conținutul cel mai progresist, cel mai înalt. Se poate spune și invers: cu cât scopurile educative ale artei sunt mai înalte și mai nobile, cu atât ea este mai aproape de metoda obiectivă, realistă, a cunoașterii realității.

Dealtfel, în istoria concretă a artelor, atât sfera cunoașterii cât și importanța educativă a artei pot fi foarte unilaterale și limitate. Înaintată într'un anumit domeniu, cultura artistică poate fi foarte puțin dezvoltată într'un alt domeniu. Astfel, deosebit de puternică în critica „stăpânilor vieții” societății burgheze, arta celui mai consecvent democrat din cultura artistică franceză a secolului XIX, Daumier, este plină de confuzii și chiar de slăbiciuni în căutarea idealului pozitiv. Tot astfel, portretistica rusă din a doua jumătate a secolului XVIII, care a dat figuri minunate, pline de noblețe, de finețe și de integritate interioară a omului, a rămas surdă în limitarea sa de clasă față de contradicțiile complexe ale vieții istorice a epocii. Fiecare artă este realistă în măsura în care desvăluie în mod obiectiv conținutul vieții, și servește în aceeași măsură scopurile educării în oameni a ideilor și tendințelor cu adevărat înalte. Imbinarea între aceste două scopuri ale operei de artă, se realizează numai în cultura artistică socialistă.

Astfel, conținutul de idei al artei se exprimă în mod concret prin apărarea unor anumite poziții, a unor anumite concepții asupra vieții, în educarea sufletelor omenești. Prin aceste mijloace, arta îndeplinește în mod direct funcția ei socială servind ca mijloc de transformare practică a realității.

Correspondențele dintre imaginile artistice și prototipurile lor din realitate sunt foarte variate. Astfel, în arta sovietică, care are în această privință o poziție deosebit de favorabilă, artistul vede chiar în viață un număr nelimitat de oameni măreți, sublimi. Adeseori importanța omului real este mai mare decât figura pe care a isbutit s'o creeze artistul. Sculptura „Lenin” de Sciadr face parte din reprezentările cele mai bune ale celui mai mare geniu al revoluției dar, desigur, în imaginea operei sale, maestrul a reușit să redea numai o parte din personalitatea imensă și sublimă a lui Lenin.

Și în figurile oamenilor sovietici simpli, artiștii noștri pot găsi un material minunat pentru arta lor. Figurile adolescenților din tabloul lui Grigoriev „Primirea în Comsomol” sunt fermecătoare; aici artistul se bazează în întregime pe materialul luat din realitate.

Dar în arta trecutului găsim și alte exemple. Chiar oamenii care în viață au fost mediocrități și au servit pictorilor geniali ca model, au căpătat un renume la care n'au îndrăznit niciodată să spere. Protodiaconul din Ciuguev pictat de Repin, negustoreasa din Florența pictată de Leonardo da Vinci, n'ar fi fost niciodată cunoscuți omenirii, dacă portretele lor n'ar fi fost creații dintre cele mai bune ale geniului artistic. Acest lucru s'a întâmplat nu pentru că artistul a avut față de obiectul său o poziție estetică sim-

1) „Marx și Engels despre artă”, pag. 161.

bolistă: „iau o bucată de viață grosolană și săracă și creez din ea o legendă plăcută, deoarece eu sunt poet!“. Nu, ei nu s'au rupt de realitate, dar imaginea creată de ei a crescut în mod nemăsurat în comparație cu originalul, în urma uriașei munci de generalizare artistică, generalizare care pornea dela nenumăratele fapte ale realității.

Reproducerea creatoare a realității în artă cere o maximă concentrare a caracterului, a conținutului, a forței imaginii. Acest element este important. Reproducerea vieții în opera artistică nu înseamnă prezentarea unei copii exacte. Aici nu e vorba de procedee. Adeseori pictorii au recurs la copierea cea mai scrupuloasă a amănuntelor și prin aceasta tablourile lor au avut de câștigat. Să ne amintim, de exemplu, tabloul „La pețit“ de Fedotov, cu abundența lui de amănunte pictate cu migală. Nu e vorba de detalizare. E vorba de stabilirea drumului prin care arta devine un mijloc de transformare a realității.

Goethe a spus că, atunci când va vedea tabloul unui câțel, semănând ca două picături de apă cu cel viu, el se va bucura de apariția celui de al doilea câine, dar nu va avea niciun motiv să se bucure de apariția unei noi opere de artă. Gândirea aceasta, exprimată paradoxal, ascunde însă un conținut profund.

Artă ca o cunoaștere a realității desvăluie în mod obligatoriu maselor ceva nou: fapte, generalizări, concluzii, raționamente, idei sau sentimente noi. Fiecare artist mare desvăluie de fapt ceva ce nu era cunoscut până la el, ceva ce a rămas, ca să spunem așa, necunoscut din punct de vedere artistic. E important numai ca descoperirea artistului să corespundă realității, deoarece în caz contrariu „inovația“ sa va fi numai o încercare jalnică de a face reclamă „eului“ său gol. Un adevărat artist formulează în operele sale ceea ce, ca să spunem așa, se ascunde în sufletele spectatorilor săi; el este ochiul, inima, inteligența publicului căruia se adresează. Desigur rușii s'au delectat de milioane de ori cu toamna rusească plină de un aur bogat, dar până la Levitan acest sentiment n'a fost materializat, n'a fost conceput complet, a fost incomplet formulat. Astăzi când vedem pădurile ruginite de toamnă, exclamăm fără voce: „Ce frumos! Ca la Levitan!“.

Artistul se deosebește de cei care nu sunt artiști prin aceea că știe să deseneze și să picteze în culori. Odinioară profesorii dela academie s'au lăudat că pot învăța și un câine să deseneze.

Artistul vede mai bine, simte mai subtil, înțelege mai profund, și el este cu atât mai genial cu cât este mai aproape de popor în viziunea sa, în percepția sa, în gândirea sa, cu cât diapazonul cunoașterii sale artistice este mai larg. Aici se ascunde secretul puterii sale de generalizare, priceperea sa de a crea arta.

Repin și Savițchi aparțin amândoi glorioasei armate a pictorilor democrați. „Întâlnirea cu icoana“ de Savițchi este un model minunat de artă rusă democrată din a doua jumătate a secolului XIX, dar cu cât este mai profund, mai larg, mai cuprinzător tabloul satului rus de după reformă, pe care l-a dat marele Repin.

Dacă arta este lipsită de forța de generalizare, opera nu va avea putere să inspire, să trezească masele idei și sentimente, să dirijeze activitatea lor. Prin aceasta naturalismul se deosebește în mod principal de realism deoarece el nu este capabil de generalizări care trezesc și

produc mișcarea înainte a oamenilor, el este lipsit de forța revoluționară a realismului; nu degeaba este el trup din trupul și sânge din sângele conștiinței burgheze.

Deci, adevărata artă realistă înaltă posedă în mod obligatoriu această forță activă, educativă, care revoluționează conștiința.

Acest moment poate fi numit momentul idealizării artistice. În desvăluirea importanței transformatoare a artei el are o importanță foarte mare. Nu e vorba de normele și canoanele estetice opuse realității, analoage normelor și canoanelor clasicismului. E vorba de corelația dintre real și ideal, în măsura în care aceste elemente sunt inerente cunoașterii omenești nelimitat de bogate. Idealizarea nu trebuie înțeleasă în mod obligatoriu ca o rupere de viață, ca o înfrumusețare a ei, ca o estompare a contradicțiilor ei. E mai degrabă vorba despre un caz particular al idealizării, care de altfel se întâlnește des în istoria artelor, deoarece tendințele artistice ale claselor dominante dictează cu plăcere tocmai această formă.

Orice imagine importantă, cu adevărat realistă, conține, totuși, un anumit element de idealizare, de exagerare, de subliniere a ceea ce este esențial și important. Să lăsăm laoparte deocamdată figurile negative în arta realistă: aici însăși forța negării critice subiective dă naștere la acest element, silind adeseori artistul să facă apel la grotesc. Grotescul din tabloul „Sfârșitul” de Kukurinixi nu este o îndepărtare de realism ci singura formă necesară și posibilă a zugrăvirii realiste în artă a celui mai desigurător material uman. Dacă vom lua figurile pozitive, vom vedea că în ele există nu numai ceea ce este obișnuit și de toate zilele, dar și ceva care înalță figura până la treapta importanței, până la *model*. Astfel sunt figurile pictorilor renașterii, așa sunt operele lui Velasquez și Rembrandt, Kiprenski și Alexandru Ivanov, Repin și Suricov.

Cunoașterea include în mod obligatoriu un asemenea element de „idealizare”; el reprezintă, ca să spunem așa, grăunțele acelei idei subiective care merge ceva mai departe decât practica prezentă, o anticipează, pentru a se concretiza apoi în ea. Conștiința ca o forță activă, revoluționară a realității cuprinde în mod necesar și momentul *visării*. „*Trebuie să visăm!*”¹⁾ exclamă Lenin. Nu este o visare pasivă, care îndepărtează de viață și activitate, ci este o visare revoluționară care tinde să fie și poate să fie materializată în viața reală. Lenin a subliniat foarte mult acest moment în privirea ploconirii servile a menșevicilor în fața „faptului”.

Ceva asemănător observăm și în artă. Zugrăvind o figură plină de conținut, subliniind în ea momentele conducătoare ale vieții, artistul transformă în opera sa realitatea, dând în mod direct sau mijlocit anumite modele spre imitare. Adeseori în operele marilor realiști, oamenii trăiesc mai intens, acționează cu o energie mai concentrată, au o putere de caracter care în viața de toate zilele nu se găsește la tot pasul. Pentru aceasta nu e nevoie de gesturi eroice sau de poze sugestive, etc. În exterior totul poate fi foarte modest și discret, foarte „obișnuit”, ca în „Intoarcerea” de Repin. Dar în fond se desvăluie în mod obligatoriu sensul profund al celor întâmplate și aceasta constituie baza importanței educative a artei. Generalizând, accentuând ceea ce este esențial, adică progresist, artistul realist formulează

¹⁾ V. I. Lenin. Opere, Vol. IV. Ed. 3, pag. 492. (Lenin despre literatură, Ed. PMR., pag. 164.)

concepția sa asupra *frumosului*. Când maeștrii renașterii, în lupta împotriva reprezentărilor medievale a păcatelor lumii, au glorificat pe omul de pe pământ, tendințele și desfătărilor sale pământești, ei au prezentat în operele lor toate acestea drept conținutul cel mai frumos al vieții. Prezentarea ca frumos a trăsăturilor celor mai bune, celor mai înaintate din aspectul oamenilor sovietici, este sarcina cea mai importantă a artiștilor noștri. Momentul idealizării artistice reprezintă în artă visarea care anticipează uneori fenomenele vieții masei, scoate din viață ceea ce este fundamental, principal, și prin aceasta cheamă pe oameni să meargă înainte, îi împinge la transformarea vieții, la luptă, la afirmarea în însăși realitatea reală a ceea ce în mod perspicace pictorul realist văzuse anticipat.

Și, în ultimă analiză, creația artistului tocmai fiindcă e creație, constă în aceea că face ca în opera sa să trăiască o asemenea viață, cum ar trebui ea să fie după concepția noastră, folosindu-ne de expresia lui Cernășevski, — sau dimpotrivă, să condamne cu tot atâta pasiune viața care contrazice această concepție.

Transformând în opera sa realitatea, artistul, dacă se folosește de o metodă greșită, care nu are de-a face cu obiectivitatea, poate să creeze nu figuri demne de imitat (cu toată dorința lui de a le crea) ci să exprime numai arbitrarul său subiectiv care îndepărtează de viață și de lupta ei. Așa s'a întâmplat cu pictorii manieristi din secolul XVI. Dar această artă n'a stingherit orientarea spre transformarea lumii, indicată de interesele progresului social. Problema constă numai în conținutul acestei partinici. Ea îndepărtează arta de singura ei cale justă — slujirea omenirii ca o armă puternică de luptă pentru transformarea lumii, de luptă care culminează prin distrugerea reală a principalei frâne în dezvoltarea forțelor și aptitudinilor omenești — frână care e exploatarea omului de către om.

Deaceia, în arta realismului socialist, forța creatoare de viață a principialității sale devine baza înfloririi sale, care se realizează pe terenul legăturii celei mai puternice dintre artă și lupta poporului sovietic pentru construirea comunismului, luptă pe care poporul o duce în frunte cu partidul bolșevic, condus în creația sa istorică de geniul lui Lenin și de geniul lui Stalin.

TEORIE ȘI CRITICĂ

MAROSY PÉTER

PROZATORI MAGHIARI DIN R. P. R.

Întâlnim, în publicațiile noastre, din ce în ce mai des numele prozatorilor maghiari din R. P. R. Librăriile noastre, bibliotecile uzinelor și căminelor culturale, răspândesc romanele lui György Kovacs și Istvan Asztalos, nuvelele lui Istvan Nagy; revistele, săptămânalele, almanahurile, publică poezii, nuvele și schițe traduse din limba maghiară, scrise de scriitori dela noi. Cititorul român a aflat că, drept rezultat al politicii Partidului Muncitoresc Român, literaturile naționalităților conlocuitoare se dezvoltă neîncetat; mai mult încă: operele scriitorilor de altă limbă din țara noastră devin accesibile și masei de cititori români. E foarte natural, deci, ca cititorul să pună întrebarea: *cum s'a dezvoltat literatura de limbă maghiară în țara noastră, care sunt problemele pe care le ridică operele scriitorilor maghiari din R.P.R.?* Dacă vom isbui să dăm un răspuns acestor întrebări, atunci vom ajuta masele de cititori din țara noastră, să se orienteze cu mai multă ușurință asupra operelor maghiare traduse și să recunoască în ele aceleași teme, scopuri și idealuri, pe care le-a aflat și în operele scriitorilor români. Intocmai după cum muncitorii fruntași români și maghiari depășesc împreună normele pe șantierul nostru și învață împreună din experiența oamenilor sovietici; în-

tocmai după cum oamenii muncii luptă împreună pentru viitorul lor comun, conduși de același Partid, tot astfel și scriitorii — români și maghiari — exprimă aceleași năzuințe, vorbesc despre aceleași transformări revoluționare din țara noastră.

Care este, deci, trăsătura caracteristică a operelor prozatorilor maghiari din R. P. R.?

„Datorită îndrumării permanente date de Partid oamenilor culturii, datorită sprijinului mării culturi sovietice, putem înregistra azi în știință, literatură și artă importante progrese, care ne îndreptățesc să afirmăm că cultura noastră capătă un nou conținut, că ea începe să fie pusă în slujba luptei și muncii creatoare a clasei muncitoare, a poporului muncitor” — a spus Iosif Chișinevski, secretar al C.C. al P.M.R., la Congresul Intelectualilor din R.P.R. pentru pace și cultură (29-31 Martie 1949).

„Cultura noastră capătă un nou conținut” — faptul acesta este o caracteristică fundamentală și pentru operele prozatorilor maghiari din R.P.R. Literatura aceasta nu este așadar continuarea „literaturii maghiare unitare”, despre care esteții burgheziei au creat mitul, că este oglinda „spiritului ma-

ghiar veșnic". Dease-nenea, literatura de limbă maghiară din R. P. R. nu este nici continuarea „literaturii ardelen” prezentată în chip fals ca unitară. Literatura de limbă maghiară din R.P.R. — ca și întreaga literatură a Republicii Populare Române — s'a născut ca rezultat al unor prefaceri revoluționare, ea oglindește realitatea în prefacere din Patria noastră și este o literatură, care are ca prim scop participarea activă în sprijinirea și stimularea acestei prefaceri. Pe acest drum ea continuă în alte condiții istorice, pe treaptă calitativ nouă și superioară, tradițiile progresiste ale literaturii înaintașilor democrați. Literatura de azi de limbă maghiară din țara noastră are un anumit trecut. Scriitorii maghiari din R.P.R. se referă la tot ceea ce este valoare progresistă în literatura maghiară. Ei merg pe urmele acelora, care au luptat întotdeauna pentru libertatea poporului și pentru frăția popoarelor conlocuitoare, pe urmele scriitorilor luptători ca Martinovics, Bacsanyi, Petőfi, Tancsics, Ady Endre, Zsigmond Moricz și Attila József. Nu recunosc însă nimic comun cu linia lui Ferenc Herczegh, Jenő Rákosi sau Sandor Marai, cu tradițiile dușmăniei față de popor, ale șovinismului și cosmopolitismului.

Scriitorii maghiari din R. P. R. preiau și dezvoltă cu tot mai mare atenție tradițiile progresiste ale literaturii române. Operele lui Bălcescu, Eminescu, Caragiale, Vlahuță, Creangă, Dobrogeanu-Gherea, Sahia și ale altor scriitori care au stat alături de popor, au luptat pentru popor, însemnează și pentru scriitorii maghiari din țara noastră un trecut literar, care constituie mărturia dorului de libertate și luptelor pentru libertate, ale poporului român. Laolaltă, noi toți, cinstim comorile progresiste ale trecutului nostru literar, pentru că, reconsiderându-le critic, le punem la temelie operele noastre comune, la temelie culturii Republicii Populare Române, cultură care capătă

un conținut socialist din ce în ce mai bogat.

Aceeași poziție o au scriitorii maghiari din R. P. R. și față de literatura maghiară dintre anii 1920-1944 din România. Acum începe munca de demascare a tot ceea ce a servit în ea, interesele politicii „Partidului Maghiar din România”, politică dusă de grofi și bancheri; demascarea a tot ceea ce ea a încercat să camufleze sub aparențele mincinoase ale „unității naționale”. Așa numita „literatură ardelenă” a fost socotită de esteții burgheziei, ca moștenitoarea lui Ady Endre și a lui Zsigmond Moricz. Scriitorii burgheziei maghiare din România, după 1919, au încercat să împiedice oamenii muncii maghiari, de a lupta pe front comun cu frații și tovarășii lor români. Acești scriitori au exploatat limitele istoricește determinate ale lui Ady și Moricz și au respins din opera acestor mari creatori, tocmai ceea ce însemna valoare progresistă.

„Această cultură decadentă burgheză a fost combătută consecvent în timpul anilor grei de ilegalitate, de către Partidul Comunist din România, conducătorul luptei clasei muncitoare și poporului muncitor, împotriva regimului burghezo-moșieresc, împotriva fascismului, a războiului de agresiune...” (I. Chișinevschi, op. cit.). Lupta aceasta era îndreptată și împotriva culturii burgheziei maghiare din România. În jurul revistei „Korunk” din Cluj s'au strâns în aceste decenii acei scriitori maghiari din România pe care, direct sau indirect i-a mobilizat Partidul. Dintre scriitorii dela „Korunk” s'au ridicat Istvan Nagy, a cărui operă aduce o tematică nouă în proza maghiară, prozatorul Andras Szilagyi sau poetul proletar martir, Erno Salamon. Scriitorii grupării „Korunk” propovăduiau unitatea oamenilor muncii români și maghiari, împotriva burgheziei române și maghiare. De aceea, după eliberare, operele lor au devenit tocmai moștenirea literară, a cărei apă-

rare și desvoltare a fost prima datorie a fiecărui scriitor progresist maghiar din țară.

Căci în adevăr, după eliberare, a trebuit apărută și desvoltată această moștenire realistă, împotriva tentativelor de reînviere a literaturii burgheze. Pentru că, nimicirea armatei horthyste a demascat și burghezia maghiară din România, dar n'a nimicit-o. Sub conducerea Partidului Comunist Român, masele de muncitori și țărani muncitori au dus timp de ani de zile, pe tărâm politic și economic, o luptă grea pentru izgonirea burgheziei române și maghiare din cele mai importante poziții politice și economice ale sale. În anii luptei pentru democrația populară și pentru crearea condițiilor necesare pentru trecerea la o economie planificată, pentru construirea bazelor trecerii spre socialism — în literatura maghiară din România re apare ideea neprincipială a „unității literare”. Scriitorii devotați burgheziei maghiare nădăjduiau în victoria agenților imperialiști, a clicii lui Maniu și a acoliților lor maghiari (clica lui Aron Marton, clica lui Pal Szasz) și de aceea atacau, fățiș ori camuflat, pe scriitorii aflați pe pozițiile clasei muncitoare. În anii aceștia, lupta dintre scriitorii progresiști și reacționari, realiști și estetizanți, dintre scriitorii care stau alături de popor și dușmanii camuflați ai poporului, continuă așadar, în noi condiții și sub noi forme.

Partea pozitivă a acestei epoci o constituie poziția combativă antifascistă a majorității scriitorilor și mai ales a scriitorilor conduși și educați de Partid.

Dintre operele antirăzboinice și antifasciste se remarcă volumul lui Istvan Asztalos: „*Un scriitor pe căile războiului*”. Scriitorul povestește timpul petrecut pe front, în armata lui Horthy, retragerea din Ardeal, dezertarea lui și ceea ce a văzut în zilele „asediului” orașului Budapesta. Marele merit al cărții este că arată caracterul banditesc al războiului antisovietic, că face în

numele oamenilor simpli un adevărat rechizitoriu împotriva corpului ofițeresc maghiar, împotriva administrației horthyste și împotriva lășității unei bune părți a intelectualității burgheze. În carte se simte spiritul autocritic. Asztalos nu se condamnă însă numai pe sine însuși, ci condamnă și inerția confrăților săi scriitori.

Totuși, tendințele obiectiviste fac ca volumul să fie o lucrare numai pe jumătate realizată. Scriitorul mai „discută” cu burghezia — e drept, folosind argumente foarte ascuțite, dar nu te face să vezi forțele viitorului. Lipsesc din volum comuniștii români și maghiari. În afară de aceasta, în 1946, la Cluj, autorul vorbește despre războiul antisovietic, fără a arăta manifestările revizionismului care instiga împotriva Uniunii Sovietice. Lipsa aceasta o accentuăm pentru că, în 1949, tocmai Istvan Asztalos scrie prima operă literară de mai mare amploare („*Vântul nu se stârnește din senin*”), în care sunt desvăluite manifestările șovinismului. Din punerea față în față a acestor două opere, putem vedea, cum lupta consecventă a Partidului Comunist Român, apoi a Partidului Muncitoresc Român, crearea regimului democrației populare, avântarea noastră pe calea construirii socialismului, aplicarea cu succes a politicii naționale leniniste-staliniste, și munca de educare dusă în rândurile intelectualilor — au desvoltat în scriitorii maghiari din țara noastră, patriotismul față de Republica Populară Română, sentimentul de atașament și răspundere față de cauza clasei muncitoare.

Despre această desvoltare vorbesc și cele două romane ale lui György Kovacs „*Umbra în vale*” apărut îndată după eliberare și „*Cu ghiarele și cu dinții*”, apărut în 1949 — ca și operele majorității scriitorilor noștri.

Pregătirea ideologică neîndestulătoare a scriitorilor, cunoașterea încă destul de slabă a literaturii sovietice, mentali-

tatea păstrată din contactul cu viața burgheză și influența esteticienilor burghezi care au susținut teza falsă a „unității literaturii” — toate acestea au dus la consecința că problemele cele mai importante și mai actuale ale oamenilor muncii n’au fost ridicate în opere de artă, sau au fost ridicate tangențial, iar uneori chiar în mod nejust. Portretul făuritorului „timpurilor noi”, al eroului comunist, nu apare încă în literatura noastră dintre 1945-47. În romanul său, „*Căderea arhanghelilor*”, Ferenc Szemlér caută să descopere legături între burghezia română, maghiară, săsească, în descompunere, și fărâdelegile „arhanghelilor” fasciști, ale legionarilor. El isbutește să contureze chipurile odioaselor unite legionare și fasciste, dar condeiul i se împleticește atunci, când împotriva burghezilor și legionarilor ar trebui să ridice eroi combativi. În romanul său apare, ce-i drept *Madosz*-istul, care aduce mesagiul Partidului ilegal, dar figura aceasta este mai curând aceea a unui profet, a unui iluminat, decât a unui revoluționar combativ.

Iată pericolul, pe care l-au prezentat încercările unei politici de „unitate maghiară”, pentru viitorul oamenilor muncii maghiari și tot odată, pentru dezvoltarea literaturii maghiare din România. Burghezia a încercat (accentuând „superioritatea” tradițiilor estetice burgheze) să țină literatura în slujba, sau măcar sub controlul său, să o despartă de lupta din ce în ce mai puternică a masselor de oameni ai muncii. Deaceia, cotitura importantă produsă în viața noastră literară, o putem situa tot la data apariției aceluia document important, care a concretizat ajutorul Partidului dat oamenilor muncii maghiari din România, în lupta lor împotriva burgheziei maghiare: articolul tovarășului Vasile Luca: „*Drumul maghiarilor din România*” (ziarul „*Igazság*”, 22 Mai 1947). „*Viața publică maghiară din România nu poate fi pusă*

din nou sub lozinca întunecată a „unității maghiare” neprincipiale, în slujba moșierilor și bancherilor exploatare, în slujba exploatarelor dela sate” — spune articolul și firește, avertismentul acesta este valabil și pe tărâm literar. Istvan Nagy a scris în organul scriitorilor maghiari din România, în revista „*Utunk*”, articolul „*Condițiile progresului pe un singur drum*” indicându-le scriitorilor noștri criteriul devotamentului absolut față de lupta masselor populare. Insușirea de către scriitori a acestei condiții pune capăt manevrelor în jurul tezei burgheze despre „unitatea literaturii maghiare” și inaugurează epoca nouă a literaturii de limbă maghiară din România.

Burghezia a frânat dezvoltarea literaturii noastre, nu numai prin tradițiile sale literare. Silită să bată mereu în retragere, ea a făcut nenumărate încercări de a-și menține influențe, prin mijloace din ce în ce mai camuflate, care, un anumit timp, au îndus în eroare pe unii scriitori. O asemenea încercare a estetizanților a fost, de pildă, accentuarea „unității de limbă” a literaturii maghiare. Chestiunea aceasta n’au ridicat-o pentru a veni prin ea în ajutorul cauzei literaturii progresiste din Ungaria. Lozinca aceasta a avut scopul bine definit de a-i îndepărta pe scriitorii maghiari din România de schimbările revoluționare din țară, de a ridica un zid între scriitorii români și scriitorii naționalităților conlocuitoare, de a împiedica concentrarea lor într’un front unitar de luptă.

Dar aceste încercări s’au dovedit tot atât de zadarnice ca și celelalte manevre, politice sau economice, ale burgheziei române și maghiare. În 1947, Societatea Scriitorilor Maghiari din România se unește cu Societatea Scriitorilor Români, iar mai târziu scriitorii maghiari devin membri cu drepturi depline ai Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Împreună cu tovarășii lor români, evrei — scriitorii maghiari din țara noastră

servesc, în această organizație de tip nou, cauza revoluționară a clasei muncitoare, a poporului muncitor.

Așa a început formarea unei noi literaturi. Operele scriitorilor au început să oglindească prefacerile revoluționare, care s'au petrecut în țara noastră în anii 1947-48. Atunci au fost puse bazele literaturii noi, din care a crescut literatura de limbă maghiară din R.P.R., parte constitutivă a literaturii cu un nou conținut a Republicii noastre.

În perioada trecerii dela capitalism la socialism, în perioada creerii sectorului industriei socialiste, în condițiile luptei pentru îngrădirea chiaburimii, scriitorii sunt în fața unor cerințe noi. În condițiile luptei de clasă, care se ascute din ce în ce, scriitorii au nu numai sarcina de a demasca ceea ce e vechi și moare, ci, inseparabilă de aceasta, de a reflecta apariția fenomenelor noi, în construire: cerința descrierii omului nou. Gyula Csehi scrie un important articol în „*Utunk*” îndemnând pe confrăii lui scriitori ca, în locul literaturii „negației”, să pornească la crearea literaturii „afirmației”. Această fază de dezvoltare pune pe primul plan îndrumarea stalinistă: scriitorii să fie „inginerii sufletului omenesc”. Să înfățișeze deci procesul formării omului nou și, prin operele lor, să dea pildă, să grăbească acest proces.

Proza în limba maghiară din R.P.R. ne prezintă de fapt, primele rezultate ale acestei sarcini asumate de scriitori.

Ar merita un studiu separat puternica influență pe care documentele publicate în „*Scântea*” și în general în presa de Partid au avut-o în munca scriitorilor noștri, care au putut trece la lichidarea celor mai grave defecte ale lor, ale mentalității mic-burheze. Scriitorii au fost mereu sprijiniți în vederea realizării unei creații superioare. Partidul Muncitoresc Român a atras zi cu zi atenția scriitorilor asupra realității transformărilor petrecute la noi și asupra pildei mărețe a literaturii sovietice.

Discuțiile în jurul romanului lui M. Șolohov: „*Pământ desțelenit*”, sau al lui V. Ajaev: „*Depart de Moscova*”, discuții desfășurate în paginile revistelor și în filialele Uniunii Scriitorilor, au avut o influență însemnată asupra creatorilor noștri.

Proza de limbă maghiară din R.P.R. datorează mult discuțiilor care au pus în mișcare întreaga literatură a R.P.R. (de pildă: discuțiile despre cosmopolitismul unor critici literari). Au fost apoi discuții, care au examinat cauzele rămănerii în urmă, în anumite privințe, a sectorului literar maghiar. O asemenea manifestare de mare însemnătate pentru scriitorii maghiari a fost articolul din „*Lupta de clasă*” despre lucrările literare publicate în „*Utunk*”. Scriitori maghiari au tras foloase serioase din discuțiile care au avut loc în jurul noilor romane ale lui Istvan Asztalos și György Kovacs, precum și din criticile care analizau volumul de eseuri al academicianului Gabor Gall. O mare atenție merită discuția din Ungaria în jurul activității criticului literar György Lukacs, deoarece și printre scriitorii noștri, unii identificau estetica marxist-leninistă cu vederile lui Lukacs.

Îndrumată de Partid, ajutată de critica pătrunsă din ce în ce mai mult de spirit partinic, folosind experiența și călăuzindu-se de exemplul literaturii și artei sovietice — literatura noastră nouă devine într-adevăr unitară, exprimând dorințele comune ale tuturor celor ce muncesc. Tocmai aceasta este trăsătura caracteristică, ce deosebește actuala literatură de limbă maghiară din R.P.R. de așa numita „literatură ardeleană” din România (dintre 1920-1944) și de literatura plină de antagonisme din țările aflate sub jugul imperialismului.

În procesul de formare a noii literaturi, problema creșterii noilor cadre este una dintre cele mai importante. Scriitorii aflați în slujba dușmanului de clasă și demascați, au amuțit. Alți

scriitori, care s'au lăsat dominați de educația sau legăturile lor burgheze, s'au cernut din literatura noastră și în locul lor au pășit cadre noi, primele talente sosite din rândurile oamenilor muncii: Istvan Bonczos, Iozsef Hornyak, Andras Sütő, Ferenc L. Papp, Istvan Tompa, Geza Dombi, Pal Kenyeres, Marton Ujlaki, Mozes Csepregy; aceștia sunt doar câteva dintre numele noi în literatura aceasta, care și-a desfășurat aripile abia de doi ani și jumătate. Tinerii scriitori au adus cu ei cunoașterea temeinică a lumii oamenilor muncii din orașe și din sate. Considerând cantitativ cele aproximativ 120 de opere de proză (romane, nuvele) în limba maghiară, apărute în ultimii doi ani, putem constata că mai mult de două treimi dintre ele, sunt scrieri aparținând nouilor mânăuitori de condeie, ridicați îndeosebi în ultimul an. Cea mai mare parte dintre ei a ajuns curând la mesele redacționale.

În fața lor stă sarcina măreață de a povesti adevărul despre epoca noastră bogată în oameni și fapte mărețe, de a făuri lucrări literare valabile, de un înalt nivel artistic, astfel încât să desvolte conștiința cetitorilor lor, constructori ai socialismului, să-i cheme la înfăptuiri mărețe în viitor.

Faptul că nuvelistica noastră cuprinde multe figuri de muncitori, ale căror trăsături caracteristice oglindesc trăsăturile eroilor muncii, ai construirii socialismului în țara noastră, este o dovadă a dezvoltării literaturii de limbă maghiară din R.P.R.

Articolul amintit din „*Lupta de clasă*” a criticat faptul că atenția scriitorilor maghiari se concentrează mai ales asupra condițiilor în care se duce lupta de clasă la țară. Această tendință unilaterală era o rămășiță a influenței curentelor narodnice, care timp de zeci de ani au jucat un rol important în literatura maghiară.

Dela apariția criticii din „*Lupta de clasă*” au intervenit schimbări simțitoare în acest domeniu. Cea mai mare parte a prozei de limbă maghiară din R.P.R. se preocupă de marile transformări, care s'au produs și continuă să se producă în viața clasei muncitoare.

Imediat după eliberare, figura muncitorului începe să apară în operele scriitorilor maghiari. Mulți dintre scriitori caută să-l înfățișeze realist, încercând să dea o imagine adevărată a rolului istoric al clasei muncitoare. Cei care au vorbit în trecut despre suferințele muncitorului, despre viața amară a omului simplu, cu locuința la periferia orașelor, (ca în nuvelele lui Istvan Asztalos) sau despre revolta lui spontană și prima sa întâlnire cu știința revoluției, (ca în opera lui Istvan Nagy, înainte de 1945) — sunt acum primii care vorbesc despre muncitorul eliberat, despre primii pași revoluționari făcuți după alungarea hoardelor fasciste. Caracteristică pentru această perioadă este povestirea lui Istvan Nagy, intitulată „*Ca plămada printre ceilalți*”.

Autorul ne conduce la periferia Clujului, la Drumul-Caianului, unde muncitorii ies din adăposturi antiaeriene și, la câteva zile după eliberare, încep organizarea vieții lor pe baze noi, democratice. El demască pe trădători, căutând să ne arate câteva figuri pozitive caracteristice, totuși nu dă contururi destul de clare, tocmai comuniștilor. Aceștia sunt prezentați chiar în primele nuvele ale lui Nagy Istvan, scrise după eliberare; dar deși aceste nuvele au merite însemnate, totuși faptele prezentate de autor nu isbutesc să dea o imagine clară a comunismului. În povestirea citată, cartierul Drumul-Caianului este o lume închisă, izolată. Autorul menționează că se văd de acolo turnurile din centru, și vorbește despre faptul că proletarii dela periferiile orașului pornesc pe un drum victorios, pornesc pentru cucerirea orașului întreg. Nu arată însă

nimic din drumul acesta. El schițează doar situații și personaje, dar ciocnirile, eroii care se formează în luptă — nu se văd încă. Prezentarea aceasta fără perspective, a vieții și luptei clasei muncitoare, a fost una din deficiențele de început a multora dintre scriitorii noștri, imediat după eliberare. Mai târziu însă, ca rezultat al dezvoltării vieții noastre sociale spre socialism, care a determinat dezvoltarea întregii noastre literaturi, nuvelistica noastră și-a lărgit perspectiva, oglindind realitatea în mod veridic. În bună parte, Nagy Istvan s'a eliberat și de o altă greșală: schematismul. Schematismul se menține încă la mulți alți autori, care nu izbutesc să găsească totdeauna trăsăturile cu adevărat noi, caracteristice, pentru clasa muncitoare. Aceste trăsături, în adevăr tipice, rămân ascunse pentru scriitorii care generalizează tocmai ceea ce este încă rămășiță mic-burgheză în mentalitatea muncitorilor crescuți în societatea burgheză. În operele sale, în care zugrăvește grelele decenii ale asupririi țariste, Gorchî accentuează întotdeauna cele mai frumoase manifestări ale moralei proletare și crează, în dramele lui, adevărați eroi muncitori (Nil în „Micii-burgezi”, de exemplu). Scriitorii noștri, într-o anumită perioadă a activității lor — când nu erau încă suficient de bine pregătiți din punct de vedere ideologic — schițau figuri mic-burgeze, chiar și atunci când vorbeau despre muncitori. Personajile nuvelei intitulată „Eliberare”, de Bella Sipos, nu sunt capabile să facă mai mult, decât să distrugă mobilierul din vila părăsită a unui capitalist. Acești oameni nici nu se gândesc că vilele, cu tot confortul lor, vor fi folosite în curând, tocmai de oamenii muncii. În vremea când se petrece acțiunea nuvelei, (anii 1945-1946) scriitoarea mai atribuia clasei muncitoare trăsături anarhice, falsificând astfel realitatea, căci anii de după eliberare sunt caracterizați tocmai prin faptul, că masele

muncitoare au dat dovadă de multă disciplină în aplicarea îndrumărilor Partidului, cum de altfel și până la 1944, lupta proletariatului era organizată.

În nuvela sa despre verificări, scrisă deci în ultima vreme, Karoly Molter denască într'un mod spiritual morala exploatatorului, fie el fost avocat, bancher, sau moșier; însă tovarășul care tocmai este verificat, ne apare ca un biet om vrednic de milă. S'ar zice că acest „erou” nu și-a însușit încă nimic din învățătura Partidului, ca și cum cei doi ani, de când este membru de Partid, ar fi dispărut cu totul, fără urmă... Gyula Kormos scrie despre o muncitoare care-și aduce copilul pe lume în sala de mașini. Activiști și muncitori frunțași se mișcă în jurul femeii cuprinse de durerile facerii, ca niște mic-burgezi speriați; povestea aceasta melodramatică nu prezintă niciun personaj cu trăsături caracteristice omului nou, nu corespunde realității noi, redă un fapt netipic pentru R.P.R.

Critica a arătat bineînțeles aceste greșeli.

Prezentarea muncitorilor ca a unor mic-burgezi a constituit, până de curând, problema cea mai importantă desbătută la ședințele de critică ale filialei Uniunii Scriitorilor din Cluj, dar și din alte centre. Un semn nou al evoluției literaturii noastre, este că scriitorii noștri se străduiesc tot mai mult să sesizeze ceea ce caracterizează transformarea atitudinii și a felului de a gândi al muncitorilor: cum se debarasează muncitorul de rămășițele influenței mic-burgeze, în focul luptei împotriva dușmanului de clasă, în ritmul viu al construirii socialismului, în toilul întrecerilor socialiste în muncă, în fața răspunderii individuale și, mai ales, datorită muncii educative dusă de Partid. Aceasta este problema centrală a nuvelor lui Karoly Balla. Într-una din ele, „Cuvântarea cea mare”, autorul scrie despre un tipograf bătrân, care

nu-și îmbracă noua lui salopetă, fiindcă altădată, în viața lui plină de greutate, îi părea rău să-și murdărească îmbrăcămintea nouă. În cursul realizării unei inovații însă, bătrânul ajunge în conflict cu una dintre uneltele moșierilor expropriați și această împrejurare deschide ochii. Realizarea inovației în luptă împotriva dușmanului de clasă îl face să devină conștient de valoarea sa, de dreptatea oamenilor muncii; el știe că i se cuvine această salopetă. În alte povestiri ale sale, Karoly Balla caută să zugrăvească faptul că fericirea individului este inseparabilă de reușita construirii socialismului. Acțiunile pilduitoare ale eroilor săi sunt însă adesea umbrite de unele mici greșeli, de mici slăbiciuni omenești, pe care scriitorul le accentuează mai mult decât ar fi necesar. Din nuvelele lui, lipsește uneori eroul fruntaș al zilelor noastre, tocmai acela care ne-a redat încrederea în măreția omului, pe care o negau și o neagă încă, cu atâta înverșunare scriitorii burgheziei decadente. Istvan Tompa, în povestirea sa intitulată „Două întâlniri”, pune față în față doi muncitori. După eliberare, unul dintre ei își îndeplinește cu conștiinciozitate sarcinile, cu toate greutatea care i se ivesc și rămâne credincios Partidului; celălalt se lasă ademenit de tentativele de a-l corupe, ale fostului proprietar de fabrică; dar trădătorul este demascat chiar de vechiul său prieten, muncitorul rămas credincios clasei sale. Lucrarea lui Tompa opune figura muncitorului care-și lichează unele rămășițe ale mentalității învechite, aceleia a muncitorului care cade din cauza ambițiilor sale mic-burgheze. Dar dacă omul care cade, personajul negativ, este mult mai bine înfățișat, în schimb eroul pozitiv nu este suficient pus în lumină în această operă, scrisă totuși combativ.

Scriitorii maghiari din R. P. R. au sarcina măreață să prezinte în operele lor eroi pozitivi, personaje muncitorești

capabile de fapte mărețe. Această sarcină isvorăște din însăși necesitatea înfățișării cât mai veridice a realității. Atitudinea față de muncă a masselor largi ale oamenilor muncii s'a schimbat, răspunderea față de bunul comun devine mereu mai mare, întrecerile socialiste cuprind mase tot mai largi de oameni ai muncii, pentru realizarea unor noi și noi sarcini. Pe șantieri, întâlnim tot mai mulți muncitori, a căror viață și realizări dovedesc caractere excepționale. Scriitorul are datoria să cunoască și să prezinte clasa muncitoare conducătoare, în toată măreția ei, scoțând în relief noile trăsături care o caracterizează.

Uneori creatorii noștri nu au isbit să îndeplinească aceste exigențe. În loc de eroi reali, au transformat uneori personajele muncitorești în eroi supraoameni. Ori, nimeni nu se naște erou, eroii cresc în luptă, îndrumați și conduși de Partid. Scriitorul trebuie să scoată în evidență acest proces în toată plinătatea lui. Eroii „gata”, eroii „născuți”, nu sunt veridici, nu conving pe cititor.

Muncitorul din nuvela lui Ferenc Drégely „Nu s'a pierdut” își pierde o mână, și dă dovadă de o măreție omenească extraordinară, întorcându-se, după vindecarea răni, la strungul său. Însă așa cum e prezentat în nuvelă, acest eroism este neverosimil, pentru că autorul descrie doar amănunte neînsemnate din evoluția personajului, fără să motiveze, fără să arate tocmai factorul important care a dat forță eroului său, care l-a ajutat să devină un om nou.

În proza de limbă maghiară din R.P.R. ne putem referi la un număr destul de mare de opere, în care autorii explică evoluția eroilor lor muncitori. Aceste opere prezintă fapte veridice, care justifică dezvoltarea eroilor. Un asemenea exemplu îl găsim în nuvelele lui Istvan Bonczos, primul scriitor care înfățișează acest proces de creștere. Într-una din nuvelele sale,

apare figura unui muncitor, care aplicând metoda de muncă sovietică a stahanoviștilor, dă un nou avânt construcției („Zidarii”). Unii se împotrivesc inovatorului; sunt câțiva, care nu vor să se desbارة de felul lor obișnuit de lucru; totuși, acela care se opune cu cea mai mare dărzenie și este în cele din urmă demascat, este dușmanul care sabotează construcția. Creșterea conștiinței muncitorului, urmărită în cursul procesului de muncă și în lupta împotriva dușmanului de clasă, atrage și convinge pe cititor.

Într-o altă năvelă, Bonczos ne conduce într-o uzină de sârmă, unde unii măresc producția, folosind metode noi de muncă, alții însă se împotrivesc introducerii nouilor metode, care le-ar cruța eforturile depuse inutil. „Inovatorii au cuvântul” — spune titlul năvelei și, într-adevăr, inovatorii sunt cei care, după un accident, cu ajutorul activiștilor de Partid, demască elementele dușmănoase și antrenează pe codași, dând astfel un avânt nou întrecerilor.

Bonczos este un scriitor foarte talentat, o mare nădejde a cadrelor noui scriitoricești. El pune mereu probleme noui, aduce zeci de figuri bine prinse, cu trăsături caracteristice bine conturate, în schimb nu este destul de stăpân pe materialul său, și astfel, în scrierile lui, tocmai acele personaje care ar putea deveni eroi pozitivi, sunt șterse, tocmai acele evenimente care ar putea aduce rezolvarea problemelor ridicate de scriitor, rămân numai schițate. Lipsa aceasta poate fi remediată, dacă atât critica literară, cât și secțiile filialele Uniunii Scriitorilor, vor avea o mai mare grijă de dezvoltarea scriitorilor noui, și mai ales a acelor cari promit atât de mult ca Bonczos.

Dintre scriitorii noștri, Istvan Nagy, a fost cel care, încă înainte de eliberare, a scris despre muncitorii exploatați. Deaceia el a putut mai repede să creeze opere literare oglindind transformarea care s'a petrecut în viața cla-

sei muncitoare în urma eliberării, Povestirile sale „Karoly Bucsi și teoria” și „Face cât o victorie”, sau fragmentele ultimului său roman, sunt pătrunse de optimism și de seninătate. Scriitorul, — care la început nu era nici el lipsit de greșeala de a atribui muncitorilor trăsături mic-burgeze — a fost primul care și-a dat seama de nouile manifestări ale moralei proletare, în viața cea nouă a eroilor săi, pe care odinioară îi răscula desnădejdea. El zugrăvește personagiile din operele sale în evoluția lor. Conștiința muncitorilor nu se transformă în mod mecanic. Ei se transformă în procesul de muncă. În povestirea „Face cât o victorie”, modestia, conștiința și dărzenia lui Dezso Balint sunt perfect veridice, căci ele sunt rezultatul pregătirii lui politice, al convingerilor lui comuniste, al atitudinii lui față de muncă, în general, și al condițiilor lui de viață. Veridică este și descrierea transformării lui Péter Kesz. Acesta mai are multe deprinderi rele, pe care le-a adus cu el din uzina exploataților. Pentru a se evidenția în întreceri, el recurge la înșelăciune. Dezso Balint, în schimb, modest și disciplinat, nu ține să se impună, ci îl interesează doar rezultatul întregii întreceri. Atitudinea lui Dezso îl impresionează în așa măsură pe Kesz, încât în fața întregii uzine, el este constrâns să-și mărturisească greșelile și această mărturisire echivalează cu o autocritică. Aceasta este ceea ce „face cât o victorie”. Autorul nu semnalează pur și simplu transformarea prin care trece Kesz, ci toată lucrarea oglindește pas cu pas această schimbare. Muștrările de conștiință și autocritica muncitorului, care apucase o cale greșită, sunt profund justificate, victoria lui este impresionantă, fiindcă transformarea lui Kesz nu este o victorie a lui, personală, ci este triumful moralei proletare. În această reușită lucrare a lui Istvan Nagy, transformarea conștiinței omenești nu se întâmplă

prin efortul unor forțe „supranaturale” sau a unor înclinări „înăscute”, ci este consecința raportului nou dintre oamenii muncii și uzină. Această povestire oglindește covârșitoarea influență pe care a avut-o actul revoluționar al naționalizării, cât și ridicarea la un grad mai înalt, a conștiinței proletare.

Istvan Nagy subapreciază însă problemele de meșteșug literar propriu zis și face deseori greșala de a confunda lupta împotriva formalismului, cu neglijarea formelor de exprimare; el folosește adesea o limbă incoloră. Nici construcția povestirii nu-l preocupă deajuns. În nuvela „*Face că o victorie*” descrie munca într'un fel aproape anecdotic; introducerea care constituie un capitol separat, pare ruptă de restul expunerii. Nu numai Istvan Nagy, dar scriitorii în general ar trebui să-și amintească mai des de sfatul lui A. A. Jdanov, care a atras atenția atât de serios asupra perfecționării meșteșugului literar.

Acum un an au apărut primele lucrări ale lui Ferenc L. Papp. Majoritatea lucrărilor sale prezintă aspecte și probleme din viața tăietorilor de lemne din Valea Mureșului-de-sus. În „literatura ardeleană” a existat un așa zis „scriitor al culmilor”, Iosif Nyirő. O atmosferă mistică învăluia ca o ceață privescile culmilor lui Nyirő.

Și Ferenc L. Papp scrie despre viața din munți, însă adevăratele greutăți și nenorociri, viața și mizeria tăietorilor de lemne nu mai sunt pricinuite de forțele oarbe ale naturii, ci de unelirile dușmanului de clasă, care ar dori să restabilească și în munți „orânduirea strămoșească” a exploatării.

Dintre cadrele noastre de tineri scriitori Ferenc L. Papp e cel mai conștient în străduințele sale, pentru a oglindi veridic viața. El își găsește eroii printre tăietorii de lemne, printre acei care luptă împotriva forțelor naturii, printre acei care învață din exemplul stahanoviștilor dela Briansk, care nimi-

cesc agenții dușmanului de clasă. Mecanicul Vincze, personagiul principal al povestirii „*Victorie în pădure*”, instalează o frână nouă la funicularul care coboară la vale, dar inovația lui nu poate fi folosită decât după ce tânărul mecanic învinge într'o luptă necruțătoare, pe sabotorul ucigaș strecurat printre muncitori. Papp urmărește în nuvelă procesul de dezvoltare a conștiinței eroului său și chiar tablourile din natură ajută la înțelegerea acestei dezvoltări. Nuvela lui Papp este o realizare de seamă; nici construcția povestirii, nici limba nu reprezintă un scop în sine. Totul devine rău sau bun, urât sau frumos — numai din punctul de vedere al marelui lupte.

Ferenc L. Papp a început să scrie mai mult, abia de curând; tot mișcarea muncitorească i-a crescut și pe Istvan Nagy, Istvan Asztalos, Istvan Bonczos și Iosif Hornyak și totuși numai câteva din operele literaturii noastre evocă trecutul mișcării muncitorești.

Istvan Nagy, în fragmentele lui biografice, pornește pe acest drum. Bonczos și Hornyak doar amintesc luptele din ilegalitate, însă numai acestea nu sunt suficiente. Glasul amar sau idilic al amintirii acoperă în aceste scrieri faptul că lupta în ilegalitate a crescut eroi. Eroii construirii socialismului prezintă în forme și situații noi acele trăsături superioare ale moralei proletare, care s'au dezvoltat dealungul deceniilor de asuprire.

Merită un examen separat și felul cum înfățișază scriitorii noștri rolul Partidului. Și în acest domeniu putem vorbi de un progres însemnat. În primii ani după eliberare, comuniștii schițați de autorii maghiari în operele lor, nu erau prezentați în legăturile lor cu viața de partid; erau doar declarați comuniști, dar nu se vedea legătura lor cu munca organizatorică a Partidului. Mai târziu, a urmat accentuarea mecanică a rolului avangărzii clasei

muncitoare, prin introducerea în cursul acțiunii, între personaje, și a unui activist de Partid, care îndeplinește rolul unei „deus ex machina” modern: el intră în ultimul moment într-o acțiune cu care nu avusese nicio legătură până atunci, și rezolvă toate problemele puse.

Insfârșit, alți scriitori, tocmai ferindu-se de această soluție mecanică, au trecut prea repede peste rolul activiștilor de Partid, nu au scos în relief rolul lor, căzând astfel în greșeala exact opusă.

În fragmentele romanului lui Nagy Istvan, publicate recent în presă, Partidul nu stă niciodată de o parte, nu este o forță în mod artificial pusă în acțiune, ci este întotdeauna o realitate organizatorică, unind pe comuniști între ei, antrenând și pe cei dinafara Partidului.

Proporția numerică a navelor care înfățișază lupta celor mai buni fii ai clasei muncitoare, a comuniștilor, a crescut în literatura de limbă maghiară din R.P.R. Însă îmbunătățirea cantitativă nu ne poate mulțumi. Scriitorii nu văd încă, de pildă, bătălia pe care-o duc oamenii muncii din mine și din industria grea. În afară de cele mai noi povestiri ale lui Arthur B. Bardos și Pavel Kenyeres, nu avem deloc opere care să descrie viața celor mai importante centre miniere sau de industrie grea ale țării noastre.

Această lipsă nu prezintă numai pericolul unilateralității în alegerea subiectului. Vrem să insistăm mai mult asupra faptului că în literatura de limbă maghiară, limitarea subiectelor la industria ușoară sau la micii-meseriași are, fără îndoială, repercursiuni și asupra dezvoltării calitative a acestei literaturi. Este evident că, cele mai mari transformări, cea mai variată luptă, în vâltoarea căreia se făuresc oamenii noi, eroii zilelor noastre — le găsim tocmai în mine, în uzinele de industrie grea sau pe șantierul Ca-

nalului. Transformările care se petrec în viața oamenilor muncii din fabricile dela Cluj, din atelierelor „Grivița”, „23 August” sau altele din București, Sovromtractor-Orașul Stalin, minele și uzinele dela Lupeni, Hunedoara, Petroșani, Reșița sau șantierul dela Poarta Albă, sunt mult mai adânci, decât în centrele de industrie ușoară. Atenția creatorilor noștri trebuie să se îndrepte neconținut asupra acelor sectoare, unde noii noștri eroi duc bătăliile hotărâtoare pentru succesul construirii socialismului.

Literatura care tratează despre viața țăranilor muncitori, oglindește din plin acele transformări, prin care au trecut satele noastre între anii 1944 și 1945.

Felul de a privi „viața satelor” s’a schimbat fundamental la scriitorii noștri. Lupta de astăzi a țăranilor muncitori împotriva moșierilor și chiaburimii nu mai este ruptă de realitate, ci prezentată în formele variate și tot mai ascuțite pe care le ia, precum și în legătură cu lupta de clasă purtată la oraș. Scriitorii din R.P.R. caută să oglindească în operele lor ideea, că lupta țăranimii muncitoare sub conducerea clasei muncitoare și în frunte cu Partidul, va duce la victorie împotriva dușmanului și va asigura crearea unei noi forme de viață, socialistă, în gospodăriile colective.

Recunoașterea și valorificarea prin scris a acestui adevăr este unul din cele mai mari succese ale literaturii noastre. Acum trei ani, cele mai importante probleme dela țară erau adumbrite de o atmosferă idilică, sau de un naturalism psihologizant, în operele scriitorilor.

Adevăratele probleme dela țară, sunt uneori scoase în evidență prin reportagii. De exemplu, György Kovacs, în cartea lui de reportagii intitulată „Ardealul se împacă”, prezintă lupta comună pe care au dus-o țăranii români și maghiari pentru pământ.

Multe povestiri se ocupă cu reforma

agrara, acest act revoluționar care a indeplinit dorința seculară a țărănimii muncitoare. Balint Kovacs, în povestirea lui „*Câmpul bivoliilor*”, a cărei acțiune se petrece înainte de 23 August 1944, prezintă un țăran sărac, pe care notarul hrăpăreț îl bagă la închisoare acuzându-l de comunism — în realitate pentru că pe vremea falsei reforme agrare, flăcăul n'a vrut să renunțe la partea de fâneată care i se cuvenea. În închisoare, acest tânăr devine într'adevăr comunist și tocmai el conduce țăranii, care intră cu forța în fâneată pe care o stăpânesc notarul și subprefectul. Aceeași transformare a țăranilor muncitori se oglindește și în povestirea lui Andras Sütő: „*Biruința în zori*”. Când groful, întorcându-se acasă, are pretenția să i se restituie pământul împărțit, sărăcimea din sat se ridică și începe să se organizeze. Andras Sütő descrie o noapte plină de evenimente, povestind cum câțiva țărani săraci merg din casă în casă, pentru a organiza rezistența, sau cum este demascat agentul grofului de către câțiva țărani săraci comuniști, asigurând astfel în zori izbânda oamenilor muncii, adică asigurându-le pământul, în ciuda revendicărilor exploatareului.

Dacă nuvelele acestea se impun prin bogatul lor conținut de idei, prin valoarea lor literară, ele au însă o greșală fundamentală, că nu scot deajuns în evidență rolul conducător al clasei muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, în vederea luptei pentru pământ, și că nu arată destul de limpede rolul hotărâtor, pe care l-a avut Partidul Comunist Român în realizarea reformei agrare. Deși Balint Kovacs și Andras Sütő scriu despre țărani comuniști, ei nu arată cine i-a educat pe acești oameni, pentru a le ajuta să-și făurească o nouă conștiință.

Karoly Balla în povestirea sa intitulată „*Litera G mare*”, vorbește despre un moț bătrân, care observă cu timiditate și neîncredere pe brigadierii

care construiesc calea ferată. Apoi când, pe neașteptate, tinerii constructori de cale ferată îi vin în ajutor, el se hotărăște să se apuce să învețe carte și simte o nemărginită recunoștință față de clasa muncitoare, atunci când reușește să desemneze un G mare, prima literă pe care o scrie în viața lui. Această lucrare simplă vorbește despre ceva, ce lipsește din multe alte nuvele: hotărîrea bătrânului moț, cât și transformarea vieții lui, sunt datorite ajutorului muncitorilor.

Țăranii din schițele și nuvelele lui Istvan Bonczos sunt săpători din Bihor, țărani săraci fără pământ, care au slujit în întreaga lor viață pe chiaburii și pe inginerii capitaliști. Figurile de țărani din nuvelele lui Bonczos sunt pline de ură față de exploatare. Fără ca în descrierea revoltelor țărănești să cadă în exagerări formaliste, ca scriitorii expresioniști, Bonczos arată cu o adâncă umanitate și optimism, cum vin țăranii la Partid, cum așteaptă ei cu convingerea că muncitorii comuniști, dușmani de moarte ai bogătașilor, le vor da ajutor să-și construiască o nouă viață. Nuvelele lui Bonczos au fragmente senine, în care țăranii își vorbesc unul-altuia despre ajutorul primit.

Cu același optimism ei rătăcesc de chiaburii pe care Bonczos îi demască în lucrările sale, folosind un ton umoristic. În schimb, nuvelele sale nu aduc în primul plan pe țăranul comunist, pe activistul de Partid, pe oamenii care aduc la țară cuvântul Partidului. Este drept că în aceste nuvele se vorbește despre comuniștii din satele respective, dar aceștia acționează prea puțin în fața noastră și procesul de formare al țăranului comunist nu este încă prins de Bonczos.

Tocmai din punctul acesta de vedere, una dintre cele mai de seamă creații ale literaturii de limbă maghiară din R.P.R. este romanul lui György Kovacs: „*Cu ghiarele și cu dinții*”. Cartea nu ajunge până la epoca de colec-

tivizare și scriitorul, analizând anii dintre 1944—47, nu a scos destul de puternic în relief împrejurările care creau necesitatea colectivizării. Totuși, acest roman prezintă pentru prima dată cu suces îndârjită luptă de clasă în momentul istoric al eliberării țării noastre și cel al reformei agrare. Acțiunea romanului lui György Kovacs se petrece într'un sat din Valea Nirajului, sub poalele munților, undeva la jumătatea drumului între Târgul-Mureș și munți. Totuși, acest sat nu este un colțișor ascuns, ci, în perspectiva largă a lucrării, devine un nod principal pe drumul străbătut de fasciști în retragerea lor și de trupele sovietice în ofensivă, dela Stalingrad la Berlin. Kovacs rupe definitiv cu tabloul narodnic al satului. El nu elogiază pe chiaburul care tinde să-și mărească neconținut averea, dar nici nu desnădăjduște văzând contradicțiile care frământă viața satului. El scoate în evidență, cu multă ascuțime, raporturile dintre țăranii muncitori și muncitorii dela oraș, pe de o parte și, pe de altă parte, pune în lumină și căldășia dintre reacționarii dela sate și dușmanul de clasă dela oraș. Încă din timpul retragerii fasciștilor, țăranii muncitori îi ajută pe partizani. După eliberare, acești țărani sunt educați de activiștii de Partid. Deasemenea, împărțirea pământului moșierului și începuturile de îngrădire a chiaburimii devin posibile la țară, numai după ce politicianul burghez, agent al partidului țăranist, pierde bătălia la oraș.

În romanul lui Kovacs găsim prima încercare a autorului de a înfățișa eroi-țărani, educați de Partid, și care sunt gata la nevoie să-și sacrifice chiar viața, în lupta pe care o duc pentru o nouă viață. Capitolul ultim însă, a cărui desfășurare capătă aspectul unei adevărate balade, stă într'un contrast puternic cu acele părți din carte, unde György Kovacs pierde șirul unei povestiri bine construite și începe să dea

date monografice. Această înlocuire a redării artistice prin înșiruirea de date, face deasemenea parte din acele deficiențe de meșteșug scriitoricesc, împotriva cărora creatorii noștri trebuie să lupte în mod consecvent.

Romanul lui György Kovacs este cu adevărat completat de romanul lui Istvan Asztalos: „*Vântul nu se stârnește din senin*“. Acesta nu analizează atât de profund manifestările alianței dintre țărănimea muncitoare și muncitorimea dela orașe, ca lucrarea lui Kovacs, în schimb scoate în evidență tocmai o problemă de care prima lucrare se ocupă destul de tangențial. De fapt, Asztalos îndeplinește o sarcină specială a scriitorilor maghiari din R. P. R. El desvăluie rădăcinile însăși ale șovinismului. Într-o povestire, a cărei acțiune nu depășește un spațiu de patru zile din viața unui sat, el arată, cum chiaburii români și maghiari, sau funcționarii reacționari maghiari și români caută să sfarme, prin ațâțări șovine, unitatea țăranilor muncitori aparținând acestor două naționalități. În spatele lozincilor lor sonore se ascunde un singur țel: ei doresc să-și păstreze cu orice preț poziția lor de privilegiați; la sfârșitul cărții, cititorul rămâne cu impresia că Bako și ceilalți comuniști dela țară vor ști să facă față, cu aceeași dârzenie, și în lupta care se va duce pentru gospodăriile colective.

Horvath Istvan a publicat până acum, câteva fragmente din romanul său în pregătire. Spre deosebire de eroii nuvelor sale scrise acum câțiva ani, care încă nu erau capabili decât de gesturi anarhice, în aceste fragmente, autorul se ocupă pe larg de lupta lor organizată. Deasemenea, el a pornit să arate și câteva trăsături ale acelor care au organizat luptele — ale țăranilor comuniști, care urmează cu atenție învățăturile Partidului.

Partidul educă pe țăranii muncitori.

partidul învață satul rămas în urmă — să ducă o viață omenească.

Karoly Balla, într-o altă năvelă trădând despre moți „Păgubașul”, vorbește despre acea luptă pe care o duce organizația de Partid, pentru a face pe moți să nu se mai împrumute dela chiaburi, creindu-le țărănilor muncitori noi condiții de viață, prin mărirea fabricii de cherestea. Cărciumarul chiabur urzește intrigi și îndeamnă la crimă, dar în sat încep să se găsească țărani, care au învățat să fie vigilenți, și aceștia îl ajută pe secretar să-l demaște pe chiabur.

Avem multe năvele care se ocupă de problemele satelor, însă, în ultimul an, în acest an al începuturilor colectivizării, scriitorii de limbă maghiară din R.P.R. au rămas în urmă. S'au creat peste o mie de gospodării colective și totuși, numărul lucrărilor care tratează despre viața țărănilor din gospodăriile colective, este extrem de redus.

Andras Sütő, în năvela sa intitulată „Mireasa desculță”, scrie despre înființarea unei gospodării colective. Eroul său este un flăcău îndrăgostit de fiica unui țăran mijlocăș, cu care fiică s'ar putea însura numai dacă ar renunța la colectiv. În desnodământul năvelei, Sütő scoate în evidență ceea ce atât de des au arătat năvelistii noștri în lucrările lor cu subiecte din viața muncitorilor: faptul că individul izolat nu-și poate găsi adevărata fericire decât prin fericirea colectivă. Același lucru îl relevă și câteva schițe, fragmente de roman, publicate în ultimul timp de Istvan Bonczos și Andras Szilagy. Aceste scurte lucrări dovedesc că prozatorii maghiari sunt preocupați fără încetare de enorma transformare care se petrece în sate și că, în curând, se vor ivi opere mai complete, care să prezinte un tablou al anilor, colectivizării, tot atât de cuprinzător ca acela pe care ni le-au înfățișat scriitorii noștri despre reforma agrară și des-

pre perioada de înființare a cooperativei.

O primă dovadă a acestei preocupări este năvela lui Istvan Horvath, „Schimbul”, apărută de curând. Năvela aceasta este un pas însemnat atât în dezvoltarea scriitorului, cât și în dezvoltarea literaturii noastre.

„Schimbul”, se petrece între o gospodărie agricolă colectivă din Câmpia Aradului și un centru de Comcar în fosta capitală de județ. Țăranii, care au luat angajamentul că vor termina aratul până la 1 Mai, văd că nu vor sfârși munca la timp. Vacile lor sunt prea slabe pentru desmăriștitul unui deal. Ei hotărăsc să meargă la Comcarul respectiv și să schimbe acolo vacile lor cu boi. La Comcar însă, ei se întâlnesc cu un bandit strecurat în conducerea centrului respectiv. Fostul speculant încearcă să înșele pe țărani. Aceștia însă, fiind și ei stăpâniți încă de pofa capitalistă de a câștiga prin indiferent ce mijloace, înșeală ei Comcarul. Mai târziu însă, țăranii își dau seama că au greșit. Autorul reușește să arate remușcarea lor; ei duc înapoi boii la Comcar și demască pe dușmanul strecurat. Directorul muncitor al centrului dă acum cu împrumut boii gospodăriei colective, ajunge totuși în stare să termine aratul la timpul fixat, fără însă să înșele pe tovarășii din Comcar, care aparțin și ei sectorului socialist.

Năvela aceasta este prima operă în limba maghiară, care pune cu putere scriitoricească problema transformării țăranului individualist într'un om nou, într'un țăran colectivist. Autorul încearcă să arate muncitorii comuniști, și încrederea țărănilor în ei, însă figura comunistilor nu este atât de reliefată ca a țărănilor. Lipsește din gospodăria colectivă tocmai forța vieții de partid.

O deficiență a prozei de limba maghiară din R.P.R. este faptul că nu

se ocupă îndeajuns de problemele intelectualilor. Gyula Kormos, a încercat într-o năvălă, să arate nesinceritatea și oportunismul unui profesor burghez. În mod foarte just, el a confruntat oportunismul acesta cu combativitatea și cinstea unui bătrân ilegalist. Dar nuvela are tendință spre obiectivism. Problemele ridicate rămân nerezolvate în întregime. Partidul iartă profesorului nesinceritatea și autorul nu ridică problema dacă personajul respectiv se va schimba ulterior sau nu. Lipsa cea mai importantă a nuvelei este eroiul. Ori trebuia să se schimbe profesorul, ori trebuiau să fie demascate cauzele ipocriziei și oportunismului său, căci nu există oportunism din întâmplare.

Scriitorii proveniți dintr'un mediu de intelectuali mic-burghezi, scriu de multe ori nuvele fade, sărace în evenimente, despre probleme și situații pe care nici nu le cunosc. În schimb, trec sub tăcere tocmai problemele acelei pătri, pe care ei ar trebui să o cunoască foarte bine. Nu avem de exemplu nuvele, care ar ataca tocmai problemele intelectualilor care au căzut sub influența cosmopolitismului.

Uneori se întâmplă, ca problema intelectualilor să fie pusă în mod fals. Gyula Kormos în povestirea sa, „Mașina minune” înfățișază o uzină în așa mod, încât pare că acolo lupta de clasă s'ar desfășura deadreptul între muncitori și ingineri. (Aceiași obiecțiune a fost adusă și romanului scurt al lui Balint Laszlo). Spre deosebire de aceasta, fiecare intelectual din „Spovedania medicului șef” — nuvela lui Andras Szilagy — este progresist, ceea ce iarăși nu corespunde adevărului.

Prozatorii de limbă maghiară din R.P.R. au ridicat în operele lor chestiunea șovinismului, și au contribuit la demascarea acestei arme otrăvite a dușmanului de clasă. Aici se arată o deosebire esențială între literatura noastră nouă și aceea numită „ardeleană”. Literatura scriitorilor burghezi ori atâtea

deschis, declarând superioritatea rasială sau „istorică” a unei națiuni, ori demobiliza în fața atățătorilor declarând că șovinismul este o forță fatală, care nu poate fi înlăturată și de care trebuie să ținem mereu seama.

Când scriitorul progresist al poporului brazilian, Jorge Amado a vizitat filiala Uniunii Scriitorilor din Cluj, a avut o discuție lungă cu scriitorii români și maghiari din oraș. El a declarat că este foarte emoționat, văzând frăția scriitorilor, văzând rezultatul politicii juste a Partidului. Însă pe el îl interesează și mai mult. Oare scriitorii au numai ședințe comune, sau este vorba de o unitate și mai adâncită: în operele lor scriu numai despre români, despre maghiari, sau eroi români și maghiari apar împreună în operele lor?

Acestei întrebări i-au putut răspunde afirmativ majoritatea scriitorilor, tocmai pentru că ei oglindesc în operele lor lupta comună a muncitorilor și țărănilor muncitori maghiari și români.

Literatura „ardeleană” s'a mărginit aproape numai la prezentarea vieții satelor secuești. Satele cu o populație mixtă n'au interesat pe scriitorii burghezi, care au trecut deasemenea sub tăcere faptul, că în orașe muncitorii maghiari au lucrat mereu împreună și comuniștii maghiari au luptat mereu împreună cu frații și tovarășii lor români.

Literatura de limbă maghiară din R.P.R. este în primul rând oglinda conviețuirii noastre. Scriitorii noștri demască pe foștii moșieri, bancheri, capitaliști, pe instigatorii la ură de rasă și la șovinism, totodată ei demască și pe agenții lor mai ascunși, cu nimic mai puțin periculoși: agenții Vaticanului și elementele intelectuale mic-burghize dela sate, care servesc pe patronii lor prin atățăările șovine.

Aproape nu există operă literară maghiară în literatura noastră nouă, în care să nu găsim eroi maghiari și români acționând împreună. Desigur nu

fiecare operă ridică problema șovinismului, precum nici în viață nu este mereu ridicată această problemă. După eliberare au apărut unele nuvele și schițe care s'au ocupat în mod absolut neprincipial, oportunistic și demobilizator de problemele conviețuirii celor două naționalități. O nuvelă, de exemplu, a arătat un sat secuiesc unde nu mult după eliberare sosește jandarmeria românească. Secuii primesc pe jandarmi cu neîncredere, dar după numai o săptămână își dau seama „că și ei sunt oameni” și, Duminică după masă, jandarmii români dansează cu fetele din sat și câștigă simpatia flăcăilor secui.

Lucrul acesta nu s'a petrecut atât de idilic în Ardeal. Tocmai cu câteva luni înainte de a fi fost scrisă această nuvelă oportunistică, bandele maniste au încercat să „răsbune” crimele bandelor horthyste, deslănțuind o adevărată teroare împotriva poporului muncitor. Pe de altă parte, tot în secuime, agenții Vaticanului au încercat mereu să orbească populația propagând revizionismul.

Sunt și unele nuvele unde prezentarea eroilor români și maghiari constă pur și simplu în înseilarea unei acțiuni oarecare, unul din eroi având nume maghiar, celălalt nume român, lucrul putând foarte bine să se petreacă și invers.

Scriitorii au luat parte la demascarea manifestărilor șovinismului, dar, din cauză că nu toți au înțeles în mod just problema, rădăcinile șovinismului n'au fost arătate decât uneori.

Intr-o nuvelă scrisă mai demult, de exemplu, Balint Kovacs descrie soarta evreilor deportați. El arată toată grozăvia crimelor săvârșite de fasciștii germani, dar resturile unei atitudini obiectiviste îl rețin să arate și soluția, și viitorul senin al oamenilor eliberați din iadul nazist.

György Kovacs publica acum câțiva ani un roman („Umbra în vale”), în care micii-burghezi români și maghiari

se jertfesc unii pentru alții, în toiul celui de-al doilea război mondial. Dacă în această operă Kovacs (ca și Istvan Asztalos într-una din lucrările sale) n'au isbutit să demașie în operele lor adevăratele cauze ale șovinismului — opera lor de mai târziu denunță ofensiva atâțătorilor șovini și aceasta a reușit s'o exprime în mod just, în măsura în care a știut să descopere rădăcinile de clasă ale șovinismului, să înfățișeze formele variate și tot mai ascuțite pe care le ia lupta de clasă.

Istvan Nagy a publicat câteva fragmente dintr'un roman, care oglindea transformarea petrecută în uzinele noastre, după actul revoluționar al naționalizării. Fragmentele arătau că Nagy ridică aici între alte probleme, și pe aceea a șovinismului, arătând cum încearcă agenții foștilor patroni să desbina pe muncitorii români și maghiari și cum sunt nimicite aceste planuri datorită vigilenței celor mai buni fii ai clasei muncitoare.

Literatura maghiară din R.P.R. exprimă adâncă recunoștință a celor ce muncesc din țara noastră, față de Marele nostru Prieten, I. V. Stalin, față de Uniunea Sovietică. Avem nuvele (de Nagy Istvan, Bonczos, Kormos, Kenyeres) care vorbesc despre ajutorul sovietic dat muncitorilor noștri. Ei scriu despre experiența stahanoviștilor, valorificată și la noi. Ei arată că nici un progres nu este posibil la noi, fără consultarea și aplicarea acestei experiențe. În schimb, figura eliberatorului nostru, a ostașului sovietic, nu apare, decât întâmplător, și acolo este palid trasată. (De ex.: în romanul lui György Kovacs). Scriitorii noștri trebuie să țină seama, că prezentarea omului sovietic în operele lor trebuie să fie demnă de eroismul și rolul lui de fruntaș în lupta pentru pace și pentru un viitor fericit, adică acest erou trebuie redat realist, cu dragoste, în întreaga sa măreție.

Acum trei ani, profesorul universitar

clujean, esteticianul Marcell Benedek, a lansat lozinca : „*Nu ne suntem contemporani nouă înșine*”. În mod obiectiv, ce rezultat putea avea lozinca aceasta, decât frânarea dezvoltării literaturii noi, a unei literaturi cu conținut combativ? Firește, lozinca aceasta convenea burgheziei maghiare, care ar fi preferat să rămână și în epoca noastră revoluționară, în anii făuririi democrațiilor populare — contemporană lui Horthy, sau ai contelui Istvan Tisza...

Însă în țara noastră liberă s'a eliberat și literatura de sub controlul și domnia burgheziei și esteticienilor ei. Literatura maghiară din R.P.R. s'a dezvoltat într'un ritm viu și a adus o contribuție importantă la construirea bazelor culturii noastre comune, culturii oamenilor muncii. Prezentând această dezvoltare și aceste rezultate cetitorului român, am căutat să arătăm și lipsurile acestei literaturi. Dar lipsurile acestea pot fi însă lichidate. Arma criticii și autocriticii deschide perspective mărețe creatorilor noștri. Literatura noastră crește și se dezvoltă odată cu patria noastră în dezvoltare.

Literatura maghiară, ca în genere literatura din R.P.R., are sarcina să fie totdeauna demnă de epoca noastră is-

torică. Aceasta este o sarcină uriașă. Prozatorii noștri au devenit „contemporani lor înșiși”, dar trebuie să fie mereu contemporanii, cântăreții victoriilor realizate de oamenii muncii din țara noastră.

Un poet maghiar din R.P.R. cântă în felul următor această sarcină :

*Tovarăși, nu-i o riglă de calcul harfa,
Viața este nchegată, timpul s'a îm-*
plinit și voi

*ați vrea ca chiorul să conducă pe orb?
Poezia este un drum, nu-i joc de-a*
baba oarba.

Nu-i nevoie de literatură, dacă ea
pândește doar soarele, fără să-l
facă să răsară.

Dacă vă entuziasmați : sculați !
înainte cu avânt !

De nu : tăceți !

(Laszlo Szabedi: „*Poeți și Critici*”)

Nu este o întâmplare că această poezie a fost creată în Octombrie 1948, puțin timp după ce a început marea transformare și în proză. A fost anul, în care cadrele scriitoricești, din care face parte și grupul prozatorilor maghari — au pornit pe un drum nou, pe drumul socialismului. Și de atunci multe s'au înfăptuit.

Iar pe drumul acesta nu există oprire.

O CARTE DESPRE DOFTANA

La 10 Noembrie s'au împlinit 10 ani dela prăbușirea închisorii Doftanei. A-această prăbușire n'a fost un „accident”, căci starea zidurilor șubrede ale închisorii lăsa să se prevadă inevitabila surpare, în caz de cutremur. Deaceea, prăbușirea Doftanei echivalează cu o crimă premeditată, organizată cu bună știință de regimul burghezo-moșieresc. Acest act mișelesc desvăluia odată mai mult ce urmărea burghezia românească prin deținerea ilegală a unora dintre cei mai buni fii ai poporului.

Luptele comuniștilor în închisoarea Doftana constituie o pagină însemnată în istoria lungă și plină de jertfe, a luptelor revoluționare duse de Partidul Comunist din România.

În Doftana a luptat cel mai puternic colectiv de deținuți politici revoluționari din închisorile țării. Eroismul comuniștilor din Doftana a devenit un simbol al luptei Partidului, un simbol al tradiției revoluționare a clasei muncitoare. În împrejurări grele, ca acelea trăite de deținuții politici dela Doftana, comuniștii au demonstrat capacitatea lor de rezistență, transformând locul lor de detențiune într'un focar de pregătire ideologică și politică a luptelor Partidului, într'o școală de formare a cadrelor, într'o adevărată Universitate de partid.

Tradiția de luptă a „doftaniștilor”, a luptătorilor închiși acolo, a inspirat pe

mulți din poeții și prozatorii noștri. Cunoaștem de pildă poeziile Veronicăi Porumbacu, ale lui Dumitru Corbea și ale Ninei Cassian. În proză, o operă proeminentă și încheată este romanul „Scântei în beznă” de A. G. Vaida.

Nu este o simplă formulă convențională dacă spunem că un mare merit al scriitorului constă tocmai în faptul de a fi abordat această temă importantă. În literatura noastră lipsea un roman care să oglindească unul din episoadele cele mai caracteristice ale luptei Partidului. Noi începem să avem astăzi o literatură a luptei comuniștilor din lagăre și închisori, scrisă în genere pe baza unui material autobiografic, de scriitori foști deținuți revoluționari; în acest sens romanul lui A. G. Vaida, romanul „Incredere” de M. Novicov, nuvelele și episoadele lui Petre Iosif, reprezintă un serios aport pentru literatura noastră și contribuie la educarea oamenilor muncii din țara noastră, care construiesc socialismul. În rândurile următoare, vom căuta să analizăm câteva din aspectele mai importante ale acestui roman și să desprindem semnificațiile care reies din felul în care scriitorul oglindește lupta comuniștilor.

Din capul locului apare întrebarea: ce urmărea burghezo-moșierimea prin întemnițarea comuniștilor? Desigur,

în primul rând încercarea de a izola conducătorii clasei muncitoare, și un număr cât mai mare de luptători antifasciști. Dar nu o simplă „izolare”, ci — în ultima instanță — distrugerea lor morală și chiar fizică. Romanul „Scânteii în beznă” reușește să ne arate felul în care burghezia românească a încercat acest lucru în închisoarea Doftana, și deopotrivă, cauzele pentru care această tentativă a eșuat.

Metodele de tortură și presiune fizică pe care le utilizau sbirii regimului burghezo-moșieresc erau variate și sălbătice: schingiuri repetate și rafinate, care aproape depășeau capacitatea firească de rezistență a unui om; dețineri îndelungate în hrubele întunecoase și jilave ale secției „H”, în „celule ale morții”; regimul de înfometare care uza rapid țesuturile, fărâmițând organismul până la distrugere; munci forțate, peste puterile oamenilor, înfățișat refuzul ajutorului medical în cazuri de extremă urgență. Astfel, Doftana tindea să devină în practică un loc de exterminare a patrioților și reprezenta o metodă preferată a asasinatului în masă, pe care a încercat-o burghezo-moșierimea, începând cu partidele istorice și terminând cu fasciștii antonescieni. Evident, că dacă nu s'ar fi temut de mișcarea masselor populare, guvernării burghezo-moșierimii ar fi recurs la forme directe de asasinat (și au făcut uit această de câte ori le-a fost posibil, mai ales în perioada ocupației hitleriste). Dar însăși tactica Partidului, care a reușit în perioade grele să antreneze masele în apărarea deținuților politici revoluționari, a dejucat și a limitat aceste tentative. În momentul când teroarea burghezo-moșierească a luat formele cele mai ascuțite, Partidul a reușit să salveze și să păstreze cadrele, menținându-se totodată în ofensivă împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Romanul „Scânteii în beznă” arată cum această tactică a fost aplicată în

închisoarea Doftana, acolo unde se găseau importante forțe ale Partidului și cadre fruntașe. Romanul arată în acelaș timp cum, chiar când se aflau sub torturile siguranței, comuniștii au păstrat prin eforturi supra-omenești secretele Partidului, nu și-au denunțat legăturile de Partid și n'au trădat nici un amănunt care ar fi putut fi de folos schingiuitorilor. În fața cruzimilor neînchipuite executate cu sadism, comuniștii, prin rezistența și tăcerea lor îndârjită, au oferit un sublim exemplu de eroism, au demonstrat existența unui tip de om superior, care luptă și se sacrifică pentru binele poporului. În afara torturilor de tot felul, burghezo-moșierimea complota tentativa de a distruge pe comuniști, prin mijloace de presiune morală, prin atentatul împotriva demnității umane. Prin tot felul de mijloace — încercarea de a umili pe comuniști în fața gardienilor, de a-i îmbrăca în haine vârgate, etc., etc. —, se căuta măcinarea moralului celor închiși. Intregul „sistem” al Doftanei se baza pe combinarea și alternarea presiunii morale cu suferințele fizice.

În roman sunt prezentate câteva aspecte ale acestor încercări de subminare morală și de distrugere fizică, încercări în care înfometarea, bătaia, „hașul”, erau metode întrebuintate curent de călăii burgheziei, tocmai pentru că ele urmăreau să nimicească atât rezistența morală cât și cea fizică a deținuților.

Prin asemenea mijloace sbirii tindeau să slăbească încrederea comuniștilor în ei înșiși, să le infiltreze ideea pesimistă că omul este o fiară care atacă, sau se apără. Un om în permanență înfometat — gândeau sbirii — este în prada nevoii de a-și satisface unele cerințe elementare de viață și orizontul lui se restrânge la preocuparea de hrană, atrofiind celelalte sentimente. Un om închis pe nedrept trebuie să-și piardă încrederea în dreptate, în existența dreptății în general. Un om ai cărui ochi nu

văd ani întregi decât patru pereți de celulă, decât haine vârgate, decât fețe brutale de gardieni, nu poate fi decât un om cu psihicul desechilibrat, cu nervii tociți. Monotonia și oboseala făceau parte, la rândul lor, din arsenalul călăilor burghezo-moșierimii.

Dar armele de presiune morală se întorceau până la urmă chiar împotriva celor care le utilizau, sbirii ieșeau tot ei demoralizați din războiul de uzură a nervilor pe care ei înșiși îl deslănțuiseră împotriva comuniștilor. Aceasta s'a putut obține, pentru că închisoarea Doftana fusese transformată de comuniști într-o adevărată școală a luptei și a demnității umane.

Chiar dela începutul cărții iată-l pe Tudose — eroul principal al romanului —, acuzat de a fi împărțit manifeste în fabrica în care lucra, — supus torturilor siguranței.

Asupra lui Tudose cad neîncetat loviturile sbirilor. Ei vor să-i smulgă, fie prin promisiuni, fie prin teroare, mărturisi, care să le confirme că el a împărțit manifestele și care să-i pună pe urmele organizației. Călăii alternează bătaia cu promisiunile:

„De ce nu vorbești, de ce nu ți-e milă de tine, crezi că faci un serviciu ideii comuniste dacă te încăpățânezi să nu denunți pe cei ce fac parte din organizația voastră?”...

„...Mă privești cu ură... parcă n'am fi români! ce naiba... suntem dintr'un județ!”

„...Hai Tudose, vorbește! Fii băiat cumsecade, fie-ți milă de tine și vorbește! Ce, vrei să fii bătut mai departe? N'ai mamă, n'ai frați? Nu te gândești la dânsii? Hai, spune!”

În însăși desfășurarea acestui interogatoriu se desvăluie conținutul atitudinii lui Tudose, resorturile care-l determinau să rămâie dăr, izvorul care-i alimenta rezistența. Prin fața ochilor lui se desena imaginea atelierelor, a tovarășilor dragi care lucrau la cazangerie,

a tuturor acelora care acolo, la Grivița, luptau din greu, se sacrificau pentru victoria clasei muncitoare. Se gândea la acei oameni a căror libertate de acțiune depindea de comportarea sa. Cititorul înțelege că tăcerea lui Tudose în fața sbirilor nu e o simplă încețare a fălcilor, o rezistență pur fiziologică. În acele momente se perindau în mintea lui imagini care exprimau solidaritatea, încrederea, mândria de a fi om, conștiința superiorității morale, care îi dă lui Tudose forța să se transforme din acuzat în acuzator al călăilor săi. Și astfel, nu cel care este bătut se înjosește, ci acel care bate. Dacă la început această îndărătnică rezistență, care îi depășește pe schingiuitori, le provoacă o furie batjocoritoare, aceasta se transformă într-o ciudată admirație, pentru că în cele din urmă ei să capete conștiința difuză a unei inversări de roluri. Loviturile din ce în ce mai dese care cad asupra lui Tudose exprimă demoralizarea, furia și spaima nepuțințioasă a schingiuitorilor în fața unui fenomen pe care nu-l înțeleg, dar care-i înjosește. Cititorul capătă convingerea că, oricât de robust ar fi fost Tudose, oricât ar fi fost de capabil organismul său să reziste la cele mai grele încercări, nimic nu este mai presus de această conștiință sublimă a rezistenței, de această voință excepțională. În învingerea suferințelor fizice printr-o voință ce-și găsește suportul în credința față de dreptatea cauzei pe care o slujește, — cauza eliberării omului — rezidă umanismul înalt al luptătorilor comuniști care au rezistat sub torturile siguranței.

Astfel, încă dela primele pagini se definește poziția celor două tabere angajate în luptă. Romanul arată cum, acționând ca un monolit, colectivul deținuților politici revoluționari opune unei presiuni sporite, o rezistență sporită. În desfășurarea acțiunii romanului, ciocnirea între cele două forțe devine

simbolul a două umanități diferite, a două lumi: de o parte Tudose, Bărlădeanu, Reiner, Covacs, Maria, ilustrează frumusețea omului în lupta împotriva societății bazate pe exploatare; de altă parte în Coroi, directorul închisorii, în sbirii Doftanei, în Timofte se oglindește degradarea omului devenit unealtă fascistă. Față de aceștia din urmă nu poți resimți milă sau compătimire, fiindcă ei nu sunt doar simple unelte, ci creaturi care fac răul în mod conștient, la capătul unui lung proces de abrutizare, creaturi pe care nu le poți decât urî, odată cu sistemul pe care-l reprezintă.

Modul în care comuniștii au reacționat în fața schingiurii, solidaritatea lor nu pot fi înțelese fără a ține seamă de firul conducător al acestei rezistențe, fără existența organizației de Partid. Ea a condus lupta pe un plan din ce în ce mai amplu, organizând acțiunile, mobilizând oamenii, dejucând planul dușmanului. Romanul zugrăvește diferitele forme active de luptă: greva foamei, atunci când direcția a început să fure chiar și din cei câțiva lei reprezentând mizerabila „rație” la care aveau dreptul deținuții, sau când se încerca aplicarea regimului celular integral; protestele organizate, aceluși strigăt „nu bate” care răsună cu putere timp de ore întregi; etc. Toate aceste manifestări, organizate până în ultimele detalii, urmăreau obținerea „regimului politic” adică a unui regim deosebit pentru deținuții politici revoluționari. Ele erau puternic susținute din afară de manifestațiile muncitorești, de campaniile în presă, care atrăgeau atenția opiniei publice din țară și chiar a celei mondiale. Și nu rare ori, în fața ripostelor organizate ale colectivului deținuților revoluționari, sbirii trebuiau să cedeze și să admită măcar parțial revendicările, chiar dacă încercau să-și ascundă înfrângerea sub o formă sau alta.

Există în carte un episod impresio-

nant în care se conturează puternic spiritul de luptă al deținuților: un tovarăș bolnav este trimis la carceră, la „haș”. Dată fiind starea bolnavului acțiunea direcției constituia o crimă premeditată. În fața opoziției active a întregului colectiv al deținuților politici, călăii extind pedeapsa asupra tuturor comuniștilor și încep schingiuri înspăimântătoare. Paginile care descriu bestialitatea sbirilor ce lovesc cu sete și până la epuizare în oamenii desarmați, slăbiți de o îndelungată detențiune, aruncați apoi în hrube umede de ciment, în care simpla rezemare de un perete distruge plămânii — sunt pagini care rămân în memoria cititorului, constituind un sdrobitor act de acuzare împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Tot atât de edificator este episodul care prezintă torturarea comunistului Iuliu Reiner de către sbirul dela Galați, cu mijloace medievale, preluate dela cei mai cruzi boieri de-acum cinci, șase sute de ani:

„Reiner fu desbrăcat până la piele. Iarăși legat. Vor într'adevăr să-l omoare, sau au născocit vreun nou mijloc de schingiuire?”

Călăii îl bagă într'un sac. Agenții și inspectorul se sfătuiesc iar.

Pisica e vârată în sac. Gura sacului e legată. Pisica încearcă să iasă din întuneric, să-și facă loc, și-l sgârie adânc cu ghiarele.

În bezna sacului, ochii pisicii sunt ca doi tăciuni aprinși.

Sacul este ridicat în sus. Cu fiecare mișcare, pisica e tot mai îngrozită. Miaună, urlă. Nu-i mai ajung ghiarele. Încearcă și cu colții.

Sacul e coborât în apă. Cu cât coboară mai mult, cu atât pisica încearcă mai disperată să scape.

Călăii au de gând să-l înnece în Dunăre!

Pisica se shate turbată. Mușcă.

Trebue să găsească un mijloc ca să se apere de mușcăturile pisicii.

Dar cum? Măinile și picioarele îi sunt legate.

Apa se tot ridică în sac, animalul se sbate furios din ce în ce mai aproape de obraz.

Intr'un moment în care pisica e mai neliniștită din cauza apei, ceafa ei ajunge la gura celui legat. Cu iușeala fugerului, Iuliu își înfipse dinții în ceafa animalului.

Pisica se sbate cu desnădejde, dar Reiner strânge tot mai tare dinții. Apa suie în sac.

Sacul se afundă tot mai adânc sub apă. Reiner își ține răsuflarea. Pisica se sbate mereu.

Stau așa de o eternitate.

Urmează un spasm al pisicii, gata să se smulgă din dinții omului. În momentul când simte că puterile încep să-l părăsească, sacul începe să fie tras în sus.

Ține cu putere pisica în dinți, nu cumva să-i scape.

Pisica a încetat să se mai sbată. Stă liniștită, cu ceafa în dinții lui Reiner.

În sfârșit, sacul e deslegat. Omul e tras afară. Ține animalul strâns în dinți. E deslegat, dar el tot nu dă drumul pisicii.

O lovitură de picior în coșul pieptului și corpul omului se destinde moale. Falcile i se descleștează. Pisica se rostogolește moartă".

S'a spus într'o cronică închinată romanului, că în „Scânteii în beznă” ororile sunt zugrăvite cu prea multe amănunte, ceea ce face ca accentul să cadă direct pe cruzimea neomească pe care o desvăluie. Credem că nu trebuie să trecem pudici, astupându-ne nasul cu batista sub cuvânt că asemenea scene — și altele citate în aceeași cronică — ar fi naturaliste. Căci torturile menționate în cadrul romanului nu sunt torturi acceptate, ci tocmai torturi biruite, ele dau măsura capacității de rezistență a celui maltratat. Ele desvăluie în fond rezistența deținuților și a

rată obstacole ce au fost învinse de ei. În al doilea rând, ele nu sunt privite prin prisma celui care le exercită (în acest caz, asemenea scene ar fi scabroase, căci ele ar denota că scriitorul se complăce în această viziune). Ele sunt însă privite prin prisma celui care a suferit și — într'un sens — a învins schingiuirea. În acest caz, expresia dominantă care se transmite cititorului este una de revoltă și de ură împotriva celor care sunt capabili de asemenea bestialități. În romanul „Scânteii în beznă”, nu bestialitatea ca atare este dominantă unor astfel de scene, ci dimpotrivă.

Dealtfel, chiar din citatele aduse, se vede că autorul nici nu insistă asupra acelor elemente și efecte fiziologice, a căror reprezentare ar fi cu totul neliterară și deci neindicată. El se mărginește în fond la reprezentarea reacțiilor sufletești, intelectuale, ale comunității care rezistă sub lovituri.

Dealtfel unanimitatea comentariilor, pe care cititorii le-au exprimat în cadrul discuțiilor asupra romanului, exprimă această idee. Cititorii au insistat asupra scenelor menționate și anume în sens pozitiv. Amintirea unor asemenea orori îndeamnă la necruțare împotriva dușmanului.

În legătură cu acest aspect al cărții lui A. G. Vaida este însă necesară observația importantă, de alt ordin: în perspectiva întregii lucrări, scenele de teroare sunt mai realizate artistic decât acelea, de pildă, care zugrăvesc viața colectivului și care apar mai estompate, deși ocupă un spațiu mult mai mare.

Un merit al cărții este faptul că ea arată cum conducerea organizației de Partid dirijează lupta, aducând-o pe un plan din ce în ce mai înalt.

În acest sens, romanul ne desvăluie tactica variată pe care o desfășura

conducerea colectivului de deținuți politici revoluționari, nu numai pentru a contracara manevrele inamicului, ci pentru a extinde continuu obiectul revendicărilor. Sarcinile puse în fața colectivului erau imense și multiple; erau perioade când trebuiau demascate provocările dușmanului, care urmărea să provoace o astfel de stare de lucruri, încât să poată trece la măsuri radicale, de exterminare fizică a deținuților (ca de exemplu episodul schingiuirii lui Rusu, episodul înveninării relațiilor cu deținuții de drept comun); era doar bătălia păstrării pur și simplu în viață a oamenilor, a organizării luptei împotriva foametei, frigului și umezelii ucigașe a „hașului”. În același timp, nu trebuia nici o clipă lăsată dușmanului impresia că a obținut vreun succes fie și temporar, nici un moment colectivul nu trebuia oprit în defensivă; directorul Coroiu trebuia mereu să aibă conștiința că el nu putea face ceea ce vroia, că nu el dicta situația, că oamenii pe care îi schingiuia nu erau în fond, în mâinile lui. Coordonarea acestor acțiuni cu lupta din țară; alegerea momentelor potrivite atât din punct de vedere al situației politice generale din țară, cât și ținând seama de stadiul relațiilor cu direcția închisorii, pentru a smulge satisfacerea revendicărilor; impunerea unei linii de conduită care să permită acțiunea colectivului ca un monolit, — iată tot atâtea probleme, care se puneau fără încetare și care se cereau rezolvate cu cea mai mare atenție. Treptat, de la faza revendicărilor elementare pentru hrană, pentru vorbitor, pentru regim politic, s'a trecut la faza acțiunii pentru obținerea amnistiei parțiale, acțiune care antrena eforturi supraomenești (greva foamei prelungite), precum și întărirea campaniei organizațiilor de masă.

„Această cerere i-a părut primului procuror îndrăzneată. Până azi deținuții politici făceau greva foamei împotriva

trimerilor la Haș, împotriva scăderii rațiilor alimentare, pentru un regim mai omenos, pentru recunoașterea și respectarea celei mai elementare demnități umane. Dar ca deținuții politici condamnați la închisoare pe viață, cum sunt Justin, Iașa și alții, să facă greva foamei pentru eliberarea lor, astu nu o putea concepe.

Cu toate măsurile luate de Direcția Generală și de Parchet, greva foamei a continuat în mod hotărât pentru cucerirea amnistiei, tovarășii având alături de lupta lor masele populare de dincolo de zidurile închisorii”.

Romanul zugrăvește aspectele multilaterale ale acțiunii de pregătire teoretică și practică a comuniștilor, a creșterii și formării cadrelor. Nucleul care permitea, din acest punct de vedere, sudarea monolitică a colectivului, era tocmai înlăturarea parțială a regimului celular, revendicarea muncii în comun în ateliere. Mai importantă decât hrana, chiar decât căldura, era necesitatea obținerii „regimului politic”. — adică a acelor condiții, a aceluia orar, etc. care, prin camuflarea activității reale, permitea deținuților politici revoluționari să-și petreacă o mare parte din timpul zilei în comun în sala atelierelor și să mențină legături cu exteriorul. Este lesne de înțeles de ce era necesar ca oamenii să fie împreună. Numai astfel putea fi dezvoltată munca de educare ideologică și organizatorică a membrilor colectivului; numai astfel s'a reușit ca, sub nasul sbirilor închisorii, să se studieze clasicii marxism-leninismului în adevărate seminarii, la adăpost de supravegherea gardienilor; astfel se analiza situația politică prin prelucrarea adâncă a materialului de partid, a arti-colelor presei muncitorești, care parve-neau în închisoare; astfel se puteau ține ședințe pentru discutarea tuturor aspectelor vieții colectivului și se pregăteau în mod practic luptătorii căliți, care să facă față cu succes sarcinilor,

în momentul când vor fi eliberați. Iată de pildă, cum zugrăvește autorul începutul detențiunii lui Tudose la Doftana: „*Tovarășii din Doftana îi arătau o atenție deosebită. Era unul dintre ei ce se vor elibera cel mai repede și fizicare voiau să-i dea din experiența lui, ca s'o predea mișcării de afară*”. Astfel Doftana deveni o școală care pregătea în mod practic cadre pentru munca Partidului în țară. Nu este de mirare deci că, după 23 August, au ieșit din lagăre și închisori cadre aproape formate pentru aparatul de stat, sau cel puțin, cadre care și-au putut însuși ulterior mult mai ușor experiența organizării instituțiilor, cadre de specialiști în cele mai diferite domenii.

Un mare merit al romanului îl constituie faptul că lupta comuniștilor din Doftana nu este văzută izolat de lupta pe care o ducea Partidul în fruntea clasei muncitoare în întreaga țară. Doftana nu era un univers închis; dimpotrivă, în ciuda eforturilor sbirilor închisorii, înăuntrul zidurilor ei, rămânea un focar de lumină care îndemna la luptă. Romanul demonstrează faptul că lupta Doftanei făcea parte din planul general de desfășurare a bătăliei purtate de forțele antifasciste în întreaga țară. În acest sens, sunt episoadele în care se dau amănunte interesante (mai mult însă sub formă informativă) asupra multiplelor aspecte ale legăturilor Doftanei cu exteriorul. Comunicațiile Doftanei se dovedeau cu atât mai necesare — așa cum bine arată cartea — nu numai fiindcă Doftana rămânea colectivul cel mai important de deținuți politici din țară, nu numai fiindcă lupta pentru amnistie trebuia coordonată cu lupta din afară, ci pentru că însăși dezvoltarea situației politice avea directe repercursiuni asupra situației deținuților. În acest sens, cartea demască cu multă vigoare atitudinea fățarnică a național-țărăniștilor, care, odată veniți la putere, nu s'au mulțumit doar să continue po-

litica de opresiune a liberalilor, călcându-și demagogicele angajamente solemne, (legalizarea Partidului Comunist, amnistia), dar dimpotrivă au înăsprit regimul celular și au încercat să-i depășească pe liberali în scornirea metodelor sadice de distrugere a colectivului de deținuți politici revoluționari. Romanul arată deasemenea cum această situație oglindea în fond întreaga politică de duplicitate a acestui partid „istoric” care în practică s'a dovedit mai antidemocratic și mai antipopular decât oricare alt partid.

Realizată și plină de expresivitate apare în roman riposta comuniștilor față de înăsprirea condițiilor generale. Nici Reiner, nici Covacs, nici Tudose, nu înțelegeau să accepte în mod pasiv implicațiile pe care situația politică generală le avea asupra situației oamenilor din închisoare: în Doftana s'a pus la cale planul care prevedea că, atât prin mijloace proprii cât și cu ajutorul maselor din afară, să se anihileze noul val de teroare. Paginile care ne vorbesc despre greva foamei, în vederea obținerii reducerilor parțiale de pedepse, sunt în acest sens edificatoare.

Există în roman un pasagiu în care ni se povestește cum Tudose, închis la „trecător”, în închisoarea Văcărești, primește un pachet fără măcar a ști calea prin care a venit. Cât de emoționante sunt rândurile în care ni se vorbește despre felul în care ajutorul Partidului se face simțit, tocmai în momentul când situația pare mai disperată, când orice speranțe par a fi în grea cumpănă. (începutul cap. II).

Devine evident în roman interesul scriitorului pentru redarea bogăției conținutului sufletesc al personajilor. În acest sens se poate spune deasemenea că scriitorul caută și reușește de cele mai multe ori să scoată în relief personalitatea puternică a comuniștilor, tocmai în acțiune, tocmai în cadrul evenimentelor pe care le înoadă subiectul. De parte de a standardiza în cadrul unei

formule simpliste și uniforme tipologia variată a comuniștilor, autorul încearcă să aducă suficiente elemente pentru a oferi cititorilor o galerie bogată de eroi, în mediul colectivului de deținuți politici (Reiner, Bârlădeanu, Covacs). Ideia bogăției conținutului sufletesc al personajilor este legată de ideia diversității acestui conținut sufletesc, a experienței de viață pe care o presupune. Autorul va arăta în acelaș colectiv oameni pe care îi leagă aceleași idealuri, care se apropie unii de alții printr'un anume conținut de sentimente fundamentale, specifice revoluționarului, relevând totuși anumite nuanțe în gradul de înțelegere a realității, anumite stagii ale asimilării experienței concrete în munca de partid. Scriitorul reușește astfel să sugereze bogăția cadrelor partidului și toată varietatea forțelor de care dispune.

Tema superiorității ideologice și morale a luptătorului comunist este viu înfățișată în zugrăvirea membrilor colectivului și cu deosebire a conducătorilor lui. Personajii ca Reiner, Bârlădeanu și Covacs, creiază în acest sens imaginea unor adevărați conducători de Partid. Forța lor constă — alături de judecata clară și considerarea justă a celor mai încurcate situații, — în puterea cu care reușesc să creeze la oamenii din colectiv, o înaltă „stare sufletească”, să le transmită un imens potențial de energie spirituală. Ei reușesc să mențină tot timpul la un nivel înalt, spiritul combativ al comuniștilor, și să pună în fața tovarășilor tocmai acele probleme, care asigură creșterea lor. A. G. Vaida reușește să arate activitatea desfășurată în cadrul unui colectiv restrâns, calitățile lor deosebite de organizatori de masse. Dar aceste personaje rămân nedesvoltate. Deși scriitorul caută — pe drept cuvânt — să le confere acele însușiri care ar putea da imaginea unui conținut sufletesc, totuși fizionomia lor morală și fizică rămâne însă

insuficient realizată. Ei par că nu au o viață personală afectivă și intelectuală — și personalitatea lor nu apare de cele mai multe ori decât în ședințe sau în convorbiri dela om la om. În afară de Covacs, despre care se spune că „nu părea să aibă mai mult de 27-28 de ani” sau de Reiner, nici cea mai slabă indicație nu ne este dată asupra trăsăturilor lor fizice. Din pricina insuficienței caracterizări concrete, valoarea tipologică a acestor personaje scade.

Este însă fals a se presupune — așa cum s'a făcut de pildă în „*Flacăra*”, că deficiențele în zugrăvirea acestor personaje provin din importanța exagerată exclusivă pe care autorul a acordat-o lui Tudose. În realitate, tocmai creșterea lui Tudose, poate da — așa cum a și dat — axa principală pe care se dezvoltă romanul „*Scântei în beznă*”, bineînțeles cu condiția ca personajele înaintate să fie puternic conturate. Nerealizarea deplină a acestor personaje (dealtfel ca și a lui Tudose) nu se datorește lipsei de proporții în dozarea și echilibrarea personajilor, ci pur și simplu insuficienței lor caracterizări.

De fapt eroul principal al acestui roman, trebuie să fie Tudose. El se relevă dintr'un început prin calitățile sale, în care este vizibil acel specific revoluționar propriu mentalității unui luptător proletar, educat de Partid. El are însă unele scăderi, datorită rămașitelor unei mentalități mic-burghize, scăderi care sunt însă eliminate prin creșterea lui în cursul romanului. Evoluția lui dezvoltă trăsăturile luptătorului conștient și avansat. Trep-tat, treptat, asistăm la închegarea unei noi experiențe de viață, motivată de împrejurări care largesc orizontul politic, ideologic și moral al comunismului. Autorul subliniază la eroul său și sentimentele personale de dragoste pentru Maria Radu, dragoste simplă

și luminoasă, care umanizează și mai mult figura lui Tudose.

Mai ales în zugrăvirea acestui erou, autorul reușește să desvolte ideia luminoasă a încrederii în victoria forțelor clasei muncitoare ca ideie de bază a conștiinței luptătorului comunist. Deasemeni există un episod în care-l vedem pe Tudose încercând să reeduce elemente din rândurile deținuților de drept comun, aruncați pe nedrept în închisoare de regimul burghezo-moșieresc. Apar astfel la Tudose primii germeni ai unui educator bolșevic priceput.

Dacă scriitorul și-ar fi realizat în întregime intențiile lui, care sunt foarte departe de schematism, el ar fi asigurat eroului său principal, — un loc de frunte printre eroii pozitivi ai literaturii noastre noi. Dar mai ales pe plan artistic, întreprinderea nu este dusă până la capăt. Dacă primele etape ale transformării lui Tudose sunt mai bine zugrăvite și fizionomia sa mai încheagată, în ultima parte a cărții, trăsăturile care ar trebui să denote nivelul ideologic și politic mai înalt al eroului nu sunt suficient concretizate. În unele episoade (cum e scena întâlnirii sale cu directorul), Tudose rămâne o simplă schemă; dacă scriitorul îi atribuie anumite calități, ele nu sunt demonstrate prin suficiente fapte de viață, prin situații variate, care să desvăluie cititorului o puternică personalitate. În ciuda notațiilor diverse, care încearcă să înregistreze diferite reacții psihologice, diferite calități morale, nu ne este încă sugerată îndeajuns o impresie vie a complexității sale spirituale. În fapt, Tudose apare în această ultimă parte a cărții simplist; se observă la el — desigur din vina scriitorului — o tendință de declamatorism.

La fel în ce privește dragostea sa pentru Maria. Această dragoste, pe care autorul nu izbutește s'o redea cu toate nouile și bogatele ei semni-

ficații, apare încețoșată printr'un sentimentalism calduș.

O scenă ca aceea a întâlnirii între Tudose și Maria — imediat după eliberarea lor din închisoare, când pentru prima dată cei doi îndrăgostiți stau față 'n față și-și destăinuie direct gândurile — este expedită grăbit de scriitor, prin notații sumare. Maria este complet estompată, în momentul când scriitorul are înfășurit prilejul să-i definească personalitatea.

Deficiențele care mai există în realizarea artistică a acestui personaj, provin tocmai din faptul că — așa cum este redat în roman — el nu are încă amploare, nu desvăluie personalitatea proeminentă pe care o presupune rolul său de erou principal. Aceasta nu înseamnă că autorul nu tinde să urmărească continuu evoluția lui Tudose. Relieful personalității sale, așa cum îl arată faptele, este în realitate mult mai mic decât spațiul pe care i-l atribuie autorul între ceilalți deținuți. Deși îi conferă diferite atribute, autorul nu creiază — în ansamblu — în jurul eroului său, acea impresie de viață care să-l impună cititorului, să-l facă memorabil; pe baza materialului pe care ni l-a dat scriitorul, cititorul nu poate să prelungească existența lui Tudose dincolo de paginile cărții, să și-l închipue cu ușurință în alte situații și în alt timp.

Dacă personajul nu apare în ansamblu ca o personalitate proeminentă, în schimb cititorul capătă impresia — din felul în care este narată desfășurarea evenimentelor — că o mare parte din acțiune este văzută cu ochii lui Tudose. În principiu, această metodă nu este reprobabilă, ba dimpotrivă. În prima parte a romanului, în care personajul Tudose este viu, este bine prins, atât eroul principal cât și narațiunea în general, câștigă prin utilizarea acestui procedeu. În a doua parte însă, în care Tudose apare schematizat, viziunea lui despre lume este

prea săracă pentru a putea înlocui viziunea de ansamblu, și perspectiva pe care o presupun evenimentele din roman. (Partea II, Cap. VI, IX, X), Tudose nu este suficient de complex, nu apare atât de interesant din punct de vedere epic, încât să ne dorim ca să vedem evenimentele prin ochii lui. În cazul acesta, mijlocul utilizat de scriitor nu ne apare din cele mai potrivite.

Un rol deosebit este rezervat în roman trădătorului Timofte. Evoluția acestui om slab, fără voință, ușor captabil dar mai presus de toate laș și venal, intrat în închisoare ca deținut politic revoluționar și devenind — la început în mod camuflat și apoi direct — o unealtă a călăilor, este edificatoare. Timofte scoboară toate treptele trădării și până la urmă inspiră cititorului silă și desgust.

Romanul reușește să zugrăvească pregnant evoluția acestui personaj, procesul trădării sale. Incidentul care-l determină să devină o unealtă a direcției, nu este decât în aparență întâmplător. Așa cum apare, așa cum se comportă, el se dovedește un element slab. Desigur, primii pași ai trădării lui Timofte puteau fi determinați de oricare alt fapt, dar evoluția personajului, conștiința lui lașă, implică în mod necesar trădarea. Căci în timp ce caracteristicile esențiale ale comuniștilor sunt devotamentul față de clasa muncitoare, încrederea în capacitatea forțelor populare de a răsturna regimul de teroare, punând în slujbă acestui țel răbdare, perseverență, considerând în orice moment, fără panică, împrejurările obiective ale luptei, progresele și regresele ei, — caracteristicile lui Timofte (care reprezintă din plin tipul de agent al dușmanului de clasă) sunt: lașitatea, parvenitismul, oportunismul, neîncrederea în forțele

clasei muncitoare, disprețul față de om. Timofte căuta la început să justifice cu fățarnicia, prin „rațiuni ideologice”, motivele trădării lui, încercând să inducă în eroare pe tovarășii săi, să demonstreze că gesturile sale sunt dictate de prudență. Mai târziu, în conversații și ședințe, el preconiza o politică de concesiune față de sbiri și se arăta încrezător în promisiunile și „bunăvoința” regimului burghezo-mosieresc”. În sfârșit, când este demascat în fața colectivului, el va renunța la ipocrizie și aroganță și va încerca în mod direct să terorizeze pe foștii săi tovarăși. Autorul arată cum tocmai vigilența neștirbită a colectivului a permis din vreme demascarea lui Timofte. El este reprezentativ pentru trăsăturile agenților dușmanului de clasă, care încearcă să se strecoare în rândurile clasei muncitoare.

În genere, viața colectivului din închisoare, este astfel prezentată, încât vedem clar necesitatea păstrării unei vigilențe stricte față de diversiunile dușmanului de clasă.

Este incontestabil, că zugrăvind lucruri de asemenea însemnătate și reușind să desvăluie multiple aspecte și semnificații ale luptei celui mai important colectiv de deținuți politici din țara noastră, romanul „Scânței în beznă” se situează pe o poziție înaintată în literatura noastră. Totuși, romanul suferă de mari deficiențe care, — inclusiv cele semnalate în legătură cu insuficienta caracterizare a personajilor — provin din două cauze principale: în primul rând, din pricina unor însemnate lacune în materialul de viață de care dispune scriitorul și în al doilea rând dintr-o insuficientă stăpânire a măestriei artistice. Acestea au ca efect faptul că mari părți din această lucrare nu sunt propriu zis rotunjite epic, nu au caracter de roman. Uneori, chiar acolo unde autorul procedează just din punctul de vedere al selecționării faptelor, ver-

siunea pe care ne-o oferă rămâne încă neliterară. Discuția asupra deosebirii dintre legile specifice ale creației romanului pe de o parte și notația gazetărească din simple expuneri și reportagii, pe de altă parte — discuție care s'a purtat îndelung în presa noastră literară, cu prilejul desbaterilor asupra unor romane apărute recent — se impune în mod deosebit în romanul lui A. G. Vaida. Porțiuni largi de reportaj-jurnalistic se substituie uneori demonstrației epice. De aceea, acolo unde ne-am aștepta la o caracterizare adâncă a personajului, ne găsim doar în fața definirii noțiunale a atitudinii și reacțiilor lui, care nu spune nimic imaginației cititorului. În aceasta constă deficiența principală, care determină faptul că autorul nu reușește să facă să-și trăiască personagiile. În ciuda intenției sale de a evita schematismul, cele mai multe personaje din roman rămân estompate în memoria cititorului. Iată o pildă de stil expozitiv, de „expediere” rapidă a unei situații care se cerea concretizată.

„Spre seară, Tudose fu chemat la director. Pe biroul lui Coroiu era o scrisoare a lui Tudose pentru Mislea. Directorul îi ceru s'o recunoască. Tudose refuză. Nici n'avea rost să recunoască. Scrisoarea nu era iscălită cu numele lui. Dar cum ajunsese la Coroiu? Cine putea să răspundă?”

Cititorul rămâne în acest caz nedumerit, întrebându-se pe drept cuvânt, cum s'a petrecut în realitate scena, ce s'a întâmplat? Cum a răspuns Tudose directorului? Cum și-a dat seama în mod concret, în acel moment, că proceda just? Care a fost reacția directorului?

Altă dată, fondul discursiv sentimental stârnește printr'un retorism pronunțat pasagii ca acesta. (E vorba de un deținut aflat pe patul de moarte):

„— Nu trebuie să mă încurajezi,

soarta mea e hotărâtă, oasele mele o să meargă acolo la Trei Pruni... Dar nu moartea asta mi-am visat-o eu... nu departe, de boală... acolo, pe baricadă...

Iată un alt moment în care autorul vrea să exprime anumite sentimente ale eroului său principal. După ce fusese schingiuit la Siguranță și purtat prin diferite beciuri, viețuind alături de deținuții de drept comun — Tudose se întâlnește pentru prima dată în închisoarea Văcărești cu deținuți politici revoluționari.

„Și-așa îi fu dat lui Tudose să afle unele lucruri de care nu mai auzise până acum. Tovarășii erau deținuți politici revoluționari și se deosebeau de ceilalți nu numai prin faptul că nu au fost arestați pentru hoție, ci și prin purtarea lor morală, cinstită, demnă. Când auzea toate astea din gura lui Buian, lui Tudose îi creștea inima de mândrie”.

Așa cum este expus, gândul acesta pare naiv și deplasat. Căci este neverosimil ca Tudose, membru de Partid, activând în centrul mișcării revoluționare, amenințat în fiecare zi cu arestarea — să nu-și închipuie că deținuții politici revoluționari se comportă în închisoare altfel decât „drept comunii”. Scriitorul a vrut pur și simplu să exprime ideea că Tudose, venit în închisoare după ce a fost purtat și umilit prin diferite beciuri, a încercat sentimentul reconfortant, al momentului când își întâlnește tovarășii.

A cere scriitorului să imprime o desfășurare epică romanului, nu înseamnă însă a critica fiecare frază scrisă într'un stil expozitiv, sau a vâna fiecare însemnare documentară, care apare în carte ici și colo. Caracterul istoric și autobiografic al romanului impune uneori existența unor scurte dări de seamă — și acest lucru există și în romanele clasicilor, în primul rând la Tolstoi. Nu-i vom reproșa

scriitorului existența în romanul său a unor pasagii ca de pildă acesta :

„Grevele celor cincizeci de tovarăși au efect mai repede decât se așteptaseră. În cea de a treia zi, presa din Capitală începu să publice proteste ale organizațiilor progresiste cât și ale familiilor celor închiși la Doftana. Presa reacționară dădu în vileag un alt fapt : că Partidul Comunist, printr'un manifest special, cheamă la luptă pentru apărarea luptătorilor închiși la Doftana. Prin același ziar tovarășii aflară că în diferitele orașe ale țării, au apărut manifeste ale ajutorului roșu”...

Sau : *„La sfârșitul lui Iulie 1927 apărură „Doftana roșie”; avea 24 de pagini și o copertă în culori, în care era înfățișat un muncitor sub gratii, fălfâind un steag roșu înspre libertate”.*

Tot astfel, în legătură cu existența unui retorism sentimental, — semnalată mai sus — se impune o rezervă; nu trebuie să înțelegem prin aceasta că în general *efuziunile sentimentale* strică romanului. Iată de pildă un pasagiul, în care autorul vrea să redea sentimentul lui Tudose, în momentul când acesta aude gemetele unor tovarăși tineri schingiuiți :

„Tudose strângea din pumni. Buza de jos umflată și însăngerată-i tremura. Șoptea într'una : „dragii mei tovarăși... dragii mei tovarăși... cum vă mai chinuesc bestiile !”.

Aici fondul sentimental servește scriitorului de minune. Exclamația lui Tudose este expresia unei izbucniri de caldă simpatie pentru tovarășii aflați în acel moment sub torturi. Tudose, care doar cu puțin înainte fusese și el schingiuit, încearcă un sentiment de solidaritate cu tovarășii care rezistă în camera de tortură.

Un alt element al măiestriei artistice, căruia scriitorul îi acordă o atenție insuficientă în roman, este limba. Scriitorul a sesizat necesitatea unui limbaj propriu definitiv, ca o trăsătură caracteristică, dar nu l-a aplicat

decât în legătură cu personagiile negative. (Coroiu, gardienii, drept-comunii, etc.) Personagiile pozitive vorbesc uniform.

Romanul *„Scânteii în beznă”* suferă deasemenea de o insuficientă plasticizare a cadrului în care se desfășoară acțiunea. Noi nu avem uneori elemente esențiale înțelegerii romanului — de pildă pentru a judeca locul în care se desfășoară acțiunea. Nu știm cum arată „sala atelierelor” și nu avem nicio idee în legătură cu lucrările cu care se îndeletniceau aici deținuții politici. Avem, prin analogie, o idee foarte vagă de felul în care arăta celula lui Tudose, nu cunoaștem însă nimic din activitatea sa, ș. a. m. d. În general, tocmai din pricina unei insuficiente caracterizări a locului în care se desfășoară acțiunea, a insuficienței împletiri între aspectul fizic și moral al oamenilor, cititorii simt o mare dificultate de a-și reprezenta situațiile redate.

În sfârșit, am vrea să spunem câteva cuvinte despre felul în care sunt alcătuite fraza și paragraful. Fraza cu ritmul ei constituie ea însăși o imagine, care poate avea o mare putere de sugestie sau, dimpotrivă, poate întuneca conținutul. Fraza lui A. G. Vaida, scurtă, sobră, în cea mai mare parte a romanului, devine uneori abruptă și nepotrivită prin ritmul ei, pentru redarea unor sentimente mai variate.

Lipsurile citate ar putea fi eliminate la o nouă redactare a cărții. Însă așa cum se prezintă astăzi romanul, aspectul de bază al problemelor pe care le include, — adevărul asupra vieții și luptei comuniștilor în închisoarea Doftana — rămâne clar, o imagine veridică.

O schiță recentă, publicată de A. G. Vaida în ziarul *„Scânteia”* arată, în comparație cu *„Scânteii în beznă”*, un sensibil progres. Aceasta ne îndreptățește să credem în puțința îmbunătă-

țirii — din punct de vedere al măestriei artistice — a romanului „*Scântei în beznă*”.

În general, bogăția și importanța faptelor, susțin atât de puternic interesul la lectură, încât cititorul, „prins” de evenimente, străbate cu ușurință paginile cărții. Importanța romanului lui A. G. Vaida crește cu atât mai mult, cu cât astăzi imperialiștii au creiat în țările înfeudate Wall-Streetului numeroase „Doftane”, în care au fost aruncați cei mai buni fii ai clasei muncitoare. Romanul „*Scântei în beznă*” aruncă o „lumină” puternică asupra grozăviilor regimului imperialist și ascute ura împotriva dușmanului

de clasă, care se străduiește să aștearnă un vâl de uitare asupra ororilor pe care le-a făptuit și încearcă să cerșească mila noastră.

Romanul „*Scântei în beznă*” îi desvăluie omului simplu sensurile unei importante faze din lupta Partidului în ilegalitate, bogăția sufletească, măreția luptătorilor devotați cauzei clasei muncitoare, hotărâți de a-și da și viața pentru un viitor fericit al popoului lor.

Mai presus de toate, el este încă unul din numeroasele fapte de literatură, care desvăluie încrederea Partidului în oameni și încrederea oamenilor în Partid.

I. POPPER

PE DRUMUL COLECTIVIZĂRII

Ion Istrati, autorul romanului „Grâu înfrățit”, recent publicat de E.P.L.A., dovedise prin cele două nuvele apărute în 1948 în „Flacăra” sub titlul „Tarlaua” și „Vin Bașovenii”, calități cu totul deosebite de povestitor. Bun cunoscător al satului nostru și al graiului popular, scriitorul ne-a dăruit atunci puternice evocări a vieții țărânimii noastre în timpul anilor de secetă 1945-46, evocări ale căror merite erau într-o măsură umbră de anumite elemente naturaliste și de unele excese în folosirea cuvintelor cu circulație restrânsă la o singură regiune a țării. După trei ani — a apărut în „Scântea” trei schițe de Ion Istrati, „Moș Chirică și Academicienii”, „Moș Anăstăsoaiei” și „M'am dumirit cu raionul”, oglindind schimbările structurale intervenite în viața satului nostru. În aceste povestiri, realitatea nouă — gospodăria colectivă — aruncă o lumină intensă asupra dezvoltării eroilor, călăuzindu-i spre un trai liber și fericit. Dar și scriitorul a crescut odată cu realitatea; datorită unei perspective ideologice mai limpezi, în aceste schițe, el a știut într-o mai mare măsură să scoată în relief trăsăturile tipice ale oamenilor și faptelor descrise, să-și purifice limba de leștul regionalismelor.

Romanul „Grâu înfrățit” se situează pe linia tematică a lucrărilor mai sus amintite ale lui Ion Istrati, dezvoltând-o, de această dată, într-un cadru mai cuprinzător.

Scriitorul își propune să zugrăvească transformările adânci petrecute în viața a două sate din nordul Moldovei în anii 1945-48. Evocând lupta țărânimii muncitoare din aceste sate împotriva greutăților provocate de secetă, împotriva exploatarei chiaburești și moșierești, Istrati urmărește să redea creșterea conștiinței de clasă în rândul țăranilor muncitori și totodată chipul în care activitatea tot mai amplă a organizației de Partid determină lămurirea mereu mai temeinică a eroilor săi, situarea lor pe o poziție revoluționară, alături de clasa muncitoare. Consecința concretă a acestor transformări petrecute în conștiința țăranilor săraci și mijlocași din *Grâu înfrățit* ne-o arată sfârșitul romanului: ei își alătură ogoarele în „tarlale” și, și le lucrează în tovărășie, cu tractoarele închiriate de la S. M. T. Astfel se nasc primele condiții ale unor gospodării colective pe care scriitorul ne lasă s'o întrevădem în viitor.

Importanța temei pe care și-a ales-o Ion Istrati nu poate fi îndeajuns subliniată. Acel scriitor care izbutește să zugrăvească artistic procesul care duce astăzi țărâtimea noastră spre socialism, punând în lumină necesitatea istorică a construirii gospodăriilor colective, contribuie, efectiv, prin opera sa la îndrumarea țărânimii noastre muncitoare spre orânduirea socialistă. Un asemenea rol au ju-

cat *Mitrea Cocor* în care Mihail Sadoveanu a zugrăvit magistral dezvoltarea conștiinței de clasă a țăranului muncitor în perioada războiului fascist și, după eliberare, până la înfăptuirea reformei agrare; nuvela *Noaptea din Iunie* de Petru Dumitriu, piesele *Vadul nou* de Lucia Demetrius și *Ziua cea mare* de Maria Banuș, situate în faza înființării gospodăriilor agricole, sau romanul *Temelia* de Eusebiu Camilar care înfățișează viața gospodăriilor agricole colective în primele luni după întemeierea lor. Alături de scriitorii menționați trebuie așezat și Ion Istrati. El este primul nostru scriitor care a încercat să cuprindă într-o lucrare epică de proporții ample drumul parcurs de țăranimea noastră în primii ani de după reforma agrară, și acesta este un merit indiscutabil.

Există multe pagini din *Grâu înfrățit*, care confirmă marea talent al lui Ion Istrati. În numeroasele episoade din cartea sa, el izbutește să cuprindă trăsături caracteristice din viața satului nostru, mai ales în perioada anilor de secetă 1945-46. Astfel ipocrizia și cinismul lui Ion Surdu, cârciumarul din Nalba, care și-a înfiripat averea, speculând fără milă pe consătenii săi, sunt definite într'un viguros portret realist. Scriitorul știe să redea în mod impresionant consecințele tragice determinate de secetă în rândurile țăranilor muncitori. În acest sens se întipăresc puternic în amintirea noastră episoade ca acelea în care țăranii nălbeni își vând vitele la obor. „Avea frumoși boi. Doi boi din cei pietroși; doi boi floreni! ...Ii dădură lacrimile moșneagului când se învoi din preț cu negustorul, dar n'avea încotro. Nu mai avea cu ce-i ține. Se așeză pe proșap și începu a primi banii. Celălalt, barâșnicul, scotea hârtii după hârtii albastre dintr'un sac și-i tot număra:

— Ai 19 milioane!

Moșneagul, își ștergea lacrima și tot vrăfuia teancurile. Celălalt număra mai departe hârtii de câte cinci mii, de câte zece, de câte două, pachetul-pachetul. În jur, mulțimea căsca gura. La un moment

dat Ion Huțuțu pierdu socoteala numărului. Se uită la jugul gol, se uită și la boi, după care, spărgând altă lacrimă în colțul genelor, apucă banii cu brațul și-i întinse negustorului:

— Nu-mi trebuie!... Ce să fac cu focul ista de hârtie? !?... Eu, asta-i: rămân cu boii mei!

Celălalt n'avu ce face. Se supără, dar își umplu la loc sacul cu milioanele lui și se duse suduind. În urmă, moșul trase boii pe după restele, mângâindu-i și bățându-i cu palma:

— Lasă n'om pieri noi. Lasă...". Sau avea teribilă imagine a „trenului foamei” cu care se întorc din colțurile cele mai îndepărtate ale țării, plugarii plecați să cumpere făină. În timp ce speculanții și industriașii se lăfăie în cupele confortabile, mărturisindu-și cu nerușinare unul altuia, metodele de care se folosesc pentru a stoarce vlagă poporului muncitor, autorul arată cum călătoresc țăranii clae peste grămadă în vagoane de clasa treia, înghețate, cu geamurile sparte: „*Urca trenul personal înspre Moldova și deabia urca. Roelniță era, nu tren. Pe acoperișuri, pe tampoane, pe scări, pe tender, lume de lume, lume necăjită. Lume și înăuntru, grămădeală, huie, nevoie. Țărani rupți, măhniți, întunecați la fețe, ciolănoși, cu frunți încruntate și ochi mohoriți, cu saci pe dâșii, pe deasupra și pe jos, cu trăisie, cu fuhali, cu torbe și cu săcuțele croite din lăcerez, bușeau vagoanele. Care pe bănci, care lungiți alătura cu scaunele, care deasupra pe tăbutoace, pe tăbulețe, pe tăbălci, pe tăboli, care în picioare, și trenul foamei mâna vartos spintecând zarea și irosind fuieare de scânteii și fum peste câmpurile albe.*

Unii tăceau posomorîți, gândindu-se pe-acasă, alții răsuceau cu job țigări groase de mahorcă de a treia și fumau, alții grăiau, alții moșăiau clătînând din cap, iar alții, rupți de oboseală, dormeau buștean și sforăitor cu gurile căscate și cu buzele arse. Și trenul se opintea puf-

nind la deal și zăbovea prin halte și prin gări și-apoi o întindea iar pe șine”.

Așa cum a reușit să ne arate profundele contraste sociale care mai existau în țara noastră acum câțiva ani, Istrati se pricepe să zugrăvească felul în care chiaburii își exercitau, în aceeași perioadă, exploatarea asupra țărănimii muncitoare. Este o figură tipică pentru clasa sa, Nichifor Adutculesei, chiaburul. El folosește secetă pentru a stoarce și mai mult vлага din consătenii săi, înfometaji, roși de mizerie. Astfel, îi silește pentru un preț de nimic, să-i muncească cu ziua și, atunci când nevoia le-a ajuns la os, să-i vândă vitele, pământul. „*La lună, sbura ca vântul căruța lui Adutculesei pe drum, înspre Darabani. Stătea băf chiaburul pe scaunul cu spătar și hățuia caii, iar la spatele lui, pe scândura goală a coșului, ședea câte un țăran pricăjit pe care-l drăgăia căruța, de-i trecea os prin os de hurducătură. Se ducea Nichifor Adutculesei la judecătorie, să facă acte pe pământul ce-l cumpăraseră pe nimica toată dela nevoiașul din coșul căruței.*

— *Iar l-o mai prins la nevoie pe unul! se uitau chiorăș sătenii săraci, după căruță.*

— *Mănăstirea lui de hapsân! crâcneau și cei care trăgeau din greu gloaba.*

Actele însă se încheiau. Toate pământurile cele mai mănoase din preajma satului încăpură, cu vremea, în stăpânirea lui Nichifor Adutculesei”.

Puterea de pătrundere cu care descrie Istrati, viața satului moldovenesc din *Grâu înfrățit* dovedește că scriitorul a așezat la baza cărții sale o bogată și prelungă experiență de viață. El a trăit printre eroii săi, i-a cunoscut îndeaproape și de aceea știe să le redea trăsăturile firești, adevărate, atunci când îi face să vorbească, să se miște, să acționeze în fața noastră.

Stilul în care este scrisă cartea ne dovedește că scriitorul a rămas aproape de lumea pe care o descrie. În faptul că legătura sa cu satul se păstrează trainică, organică, își află rădăcina ta-

lentul său de povestitor. Pe linia deschisă în literatura noastră de Creangă, Slavici și Coșbuc, Ion Istrati, ne comunică evenimentele din *Grâu înfrățit*, într-o limbă țărănească vorbită, a cărei savoare și prospețime deosebită nu provin atât din formulele populare de care e plină, ci în primul rând din faptul că aceste formule exprimă participarea vie, pasionată a scriitorului la narațiune. Bunăoară, Istrati nu relatează numai drumul plin de greutate al unor țărani porniți cu căruțele în miezul iernii după făină, ci-l și comentează în aceeași limbă, cu aceleași expresii cu care ar fi făcut-o unul dintre cei ce au participat la expediție: „*Grea și lungă îi calea până în Nalba. De cum ieși din oraș și treci podul de fier, urci dealul în piept până pe vârf, la Trestiana. De acolo mai este o bucată bună până dai în vale, urci apoi un deal și cobori iar o vale, mai împingi din umeri o postată și hăitind-o ceala, de lângă Ciritei, până la Putreda, dai de drum drept ca pe palmă. De acolo înainte, iar e nevoie... Iarna la drum, dacă ești mâncat, și imbrăcat bine, dacă ai cai buni, iar pe deasupra ai mai cinstit un șneapt, două, poți să dormi în sanie, fără grijă. Dacă nu, se schimbă socoteala: greu la dedl, greu la vale”.*

Constitue însă buna cunoaștere a vieții — a oamenilor a obiceiurilor și limbii specifice unui anumit mediu social — o condiție suficientă pentru zugrăvirea artistică a aceluși mediu? Fără îndoială că nu. Scriitorul trebuie să posede în primul rând o perspectivă justă asupra realității, care să-i permită să aleagă din materialul de fapte și cuvinte, pe cele tipice, esențiale și să le organizeze cu ajutorul imaginației într'un subiect literar asemănător adevărului vieții. Altfel materialul de care el dispune rămâne un balast greoi și inutil, neînsuflețit. Romanul lui Ion Istrati este în acest sens edificator, atât prin calitățile cât și prin lipsurile sale.

După cum afirmam mai sus, scriitorul

romanului e meșter în redarea fidelă a moravurilor și vorbirii specifice țărânimii noastre, în speță țăranilor moldoveni de prin jurul Dorohoiului pe care-i cunoaște mai bine. Când însă, reușește el să-și folosească cunoștințele pentru a plăsmui imagini literare valabile? Atunci când știe să definească concret cu ajutorul lor anumite situații istorice, când întrebuintează datele particulare ale experienței sale proprii pentru a contura relații tipice, valabile pentru țăranimea de pe întreg teritoriul țării noastre într'un anumit moment al dezvoltării ei. Iată o scenă în care scriitorul fixează cu ascutime, în trăsăturile personajilor, specificul locului în care se desfășoară acțiunea romanului *Grâu înfrățit*:

„Nici colb de tutun nu-i mai rămasă lui Surdu. El însă tot mai duhnea câte o țigară din pașcă adevărată, dar nu se dădea de gol de unde o avea.

— Lasă-mi bre și mie un fum, că mi s'a stirit gâtul și s'a prins funinginea de dânsul ca de cahla din pod ! il ruga câte unul.

— Să-mi crape ochii, bade, dacă am băut de eri o țigară ! Am căpătat și eu dela unul și zău că m'am jurat să nu spun dela cine-i.

— Nu-ți mai cere osândă, bre ! Nu-ți mai cere osândă !

— Lasă, bre ! Te-ai fudulit și tu, de nu-ți ajunge nimeni nici cu prăjina la nas ! i-o ziceau nălbenii de-a dreptul”.

Scena de mai sus este valoroasă din punct de vedere literar prin caracterul ei tipic. În chipul lui Surdu recunoaștem neomenia chiaburului exploatare, în expresia de mânie a nălbenilor, indignarea crescândă a țăranimii noastre muncitoare împotriva celor ce-i suga vlaga în perioada grea a anilor 1945-46. Valoarea literară a fragmentului citat de noi ca și a celorlalte episoade isbutite din *Grâu înfrățit* se datorește remarcabilei forțe de tipizare a lui Ion Istrati.

Istrati ne zugrăvește cu mare putere de adevăr o adunare în care un muncitor dela oraș trimis de Partid îi lămu-

rește pe săteni care e cauza greutăților care le stau în cale și le arată că singura cale de izbăvire pentru țăranimea noastră este prietenia cu Uniunea Sovietică, lupta revoluționară pe calea indicată de Partid. Se vede clar că munca de lămurire se găsește în acest sat abia la începuturile ei. Țăranii se întreabă în drum spre școală unde au fost chemați : *„Ce dracu mai vreau dela noi?”* unul face presupuneri : *„Corvată !”* alții se supără : *— „Iar, politică iar !”* Sarcina muncitorului nu e de fel ușoară căci chiaburii îl întrerup mereu cu vorbe provocatoare ca : *Ci tot ne bate capul cu situația ? Ori cu situație, ori fără situație, tot un drac”.* Scriitorul redă în chip măestrit tactul și răbdarea, dar și hotărârea cu care agitatorul comunist știe să spulbere provocările chiaburești și să-i lumineze pe țăranii muncitori :

— Atuncea mergem la râpă, ări unde naiba mergem ? se potromoși spre cel ce vorbea, Cristache Bulmaga.

— Nu, tovarăși, reluă ceferistul. Mergem înainte, că suntem în război contra foamei și trebuie s'o învingem, fiindcă noi știm din ce cauză e greu și-i lipsă și...

— Lasă-mă, domnu-tovarăș, că eu am stat toată vara pe ogor și știu de ce-i lipsă. De asta ai venit, să ne spui că n'a plouat ? Știm noi asta. Mai bine aduceai niște gază, că stăm ca chiorii, pe întuneric ! se desluși de după soba de tuci din clasă, glasul răgușit al lui Gheorghe Ceacăr.

Câteva femei se hăiră spre sobă și bufniră în râs. Cel ce vorbea însă nu se lăsă biruit și continuă :

— Ai dreptate, dumneata care-ai ridicat problema gazului. Nu este nici petrol de-ajuns, că doar știți că dușmanii noștri au bombardat tocmai sondele de petrol.

— Da, da ! Eram la Ploiești, concentrat, când a fost bombardamentul. Așa-i ! îi dădu dreptate Chirică Răuș...

Intregul episod poate constitui un model de măiestrie realistă pentru mulți

dintre scriitorii noștri, care construiesc schematic „ședințele”, doar din articole tăiate din ziar introduse artificial în gura unor personaje fictive. Ion Istrati respectă adevărul vieții; el știe să fixeze în descrierea adunării de mai sus, *specif*ul regiunii în care ea are loc, dar totodată și trăsăturile *tipice*, proprii momentului istoric și tendințele de clasă caracteristice participanților. Situându-se cu adevărat pe o poziție de partid, scriitorul a putut aci oglindi convingător trăsăturile agitatorului comunist, stărnind admirația noastră pentru aceasta.

Invățătura marxist-leninistă, spiritul de partid, l'au ajutat pe Ion Istrati să desprindă elementele esențiale ale realității, i-au determinat în mod hotărâtor succesele. Dacă romanul său are, după cum vom vedea, serioase lipsuri, aceasta provine din faptul că scriitorul nu s'a așezat întotdeauna pe o poziție partinică în interpretarea literară a materialului de fapt care stă la baza *Grăului înfrățit*.

Aceasta se vede în primul rând în faptul că el nu a știut să închege într'o imagine artistică pe deplin realistă acțiunea de lămurire dusă de Partid în rândurile țăranimii muncitoare în anii 1945-47, în reprezentarea adesea greșită, superficială pe care ne-o dă despre activiștii comuniști dela sate.

Dealtfel, din această greșală de bază decurg toate celelalte lipsuri ale cărții. Neisbutind să redea veridic forța principală care ridică și duce la lupta pentru o viață liberă și fericită țăranimea noastră muncitoare, Istrati nu a putut să definească precis înfățișarea și dezvoltarea eroilor săi, nu a putut construi un subiect valabil, a alunecat spre conflicte neesențiale, a folosit uneori o metodă de creație ne-realistă și mijloace de expresie greșite.

În ce constă munca dusă de Partid în satul din *Grâu înfrățit*? Am văzut că Istrati a știut să zugrăvească în mod convingător felul în care comuniștii au înfruntat și biruit dificultățile de care se izbeau la început satele Nalba și

Budăi. Problema înfățișării Partidului rămâne și în restul cărții o preocupare pentru scriitor, care încearcă să redea o ședință de celulă sătească, activitatea unei școli de cadre, raporturile între organizația din sat și județeană de Partid, etc. Dar atât nu poate fi de ajuns, căci rolul partidului este mult mai vast, el nu poate fi înfățișat just numai prin simpla consemnare a diferitelor activități organizatorice, ci trebuie urmărit în răsunetul amplu pe care-l are în viața oamenilor. Oricât de atent am ceti însă romanul *Grâu înfrățit* ne e greu să ne facem o idee clară și justă despre rolul Partidului. Organizația de Partid din Nalba e fantomatică. Abia pe la sfârșitul cărții aflăm cu surprindere că secretarul ei este un țăran sărac, Alecu Zăză, al cărui rol în acțiunea romanului fusese aproape nul până atunci. De altfel, în timp ce în sat lupta de clasă se ascute mereu și problemele de viață ale țăranimii muncitoare sunt din ce în ce mai grele, Partidul rămâne învăluit de mister, iar cei ce fac parte din el se mărginesc să vorbească în lozinci despre ajutorul sovietic și Uniunea Sovietică, fără a arăta cum înțeleg ei să folosească în fapt experiența de luptă a bolșevicilor. Nejust este înfățișat secretarul Județenei de Partid, drept un om grăbit, superficial, care se mulțumește să-l critice cumplit pe un comunist din satul Nalba, fără însă a-i da alt ajutor decât câteva fraze abstracte ca: trebuie să ne ridicăm nivelul, trebuie să creștem cadre, etc. Toate acestea sunt foarte departe de munca plină de abnegație pe care au dus-o și o duc comuniștii în rândurile țăranimii muncitoare, muncă pe care totuși Istrati a arătat, în unele episoade ca cel citat de noi, că o cunoaște și are posibilități literare de a o zugrăvi.

În *Grâu înfrățit*, țăranii săraci și mijlocași apar la început nelămuriți, șovăitori. Ei nu înțeleg de ce intere-

sele lor îi chiamă alături de comuniști și de clasa muncitoare, răbufnirile lor de mânie împotriva chiaburilor și moșierilor sunt încă departe de o luptă organizată. După cum am văzut, Istrati a izbutit să redea în mod artistic această fază inițială în care se găsește conștiința politică a eroilor săi. La sfârșitul cărții avem însă de a face cu o colectivitate însuflețită de o puternică conștiință de clasă, o colectivitate care știe să spulbere uneltirile și svonurile chiaburești, care-și unește ogoarele pentru a le munci în comun cu tractorul. Suntem siguri că acești oameni vor alcătui mai târziu o gospodărie colectivă. Cum s'au petrecut aceste transformări, cine le-a determinat? Pentru a răspunde convingător la aceste întrebări, scriitorul ar fi trebuit să pună într-o lumină justă și să înfățișeze în puternice imagini artistice rolul Partidului, care a fost în această privință hotărâtor. Astfel s'ar fi legat mai bine între ele „diferitele evenimente din roman și s'ar fi explicat evoluția eroilor, astfel ar fi obținut o motivare mai puternică și acțiunile dușmănoase ale chiaburilor. Nu e de mirare că, neștiind să găsească un substrat politic, acțiunilor criminale duse de chiaburul Antoci, Istrati îl transformă pe acesta într'un simplu hoț de drumul mare, ceea ce poate fi adevărat ca fapt izolat, dar nu este tipic și ca atare cade în afara câmpului de investigație al literaturii realiste.

Dacă ar fi așezat efectiv la baza cărții sale, așa cum a intenționat să facă, fenomenul esențial în viața satelor noastre din perioada descrisă de el: lupta de clasă dusă de țărănimea muncitoare împotriva chiaburilor și moșierilor sub conducerea Partidului și cu ajutorul clasei muncitoare, Ion Istrati ar fi avut condiții optime pentru a găsi un conflict epic, pentru a încheia într-o unitate organică subiectul romanului său, care,

în stadiul actual, se risipește într-o serie de episoade și intrigi mai mult sau mai puțin legate între ele. Unele amintite de noi, sunt valoroase și ar fi putut constitui lucrări literare de sine stătătoare, altele însă nu sunt decât un leșt lipsit de semnificație, atârănând greu de desfășurarea acțiunii. Cu ce contribuie la cunoașterea realității satelor Nalba și Budăi relatarea amănunțită a legăturii nelegitime dintre Toader Părpăriță și Domnica Lungu? Atunci când Istrati nu scrie de pe o poziție de Partid, când ocolește esențialul în zugrăvirea realității, se lasă prins în mod inevitabil în mrejele metodelor burgheze de creație. Iată de ce în episodul amintit nu lipsesc amănuntele naturaliste, după cum nu lipsesc procedeele naturaliste în zugrăvirea altui episod neesențial: în-căerarea animalică dintre Toader Părpăriță și un plutonier de jandarmi.

Scriitorul a dorit sincer să zugrăvească în culori adevărate viața celor două sate din *Grâu înfrățit*. Dar el s'a lăsat uneori condus de o concepție greșită, obiectivistă, asupra adevărului artistic. În aceste rămășițe de obiectivism își află originea unele episoade (nunta Rarucăi, vrăjitoriile Ruzicăi, etc.) potrivite pentru o cronică sau o monografie a satului „etern” cum făceau scriitorii burghezi, dar care nu fac decât să ascundă conținutul concret istoric al satului; de asemenea, felul șters în care este înfățișată munca unei școli de Partid. Strădania lui Istrati de a introduce în roman și unele evenimente importante din istoria recentă a țării noastre, precum și stabilizarea monetară și alegerile din 1948, este merituoasă. Dar nefiind îndeajuns legate de lupta Partidului, de modul concret în care această luptă s'a dus în lumea satelor, aceste evenimente apar mai mult ca niște simple puncte de reper calendaristice, fără influență serioasă asupra acțiunii și eroilor romanului.

Datorită muncii stăruitoare de lămurire și luminare dusă de Partid, în satele noastre cresc și se desvoltă minunate chipuri de țărani muncitori, luptători dârji pentru cauza socialismului și a păcii. Alături de reprezentanții de frunte ai clasei muncitoare, aceștia trebuie să fie și vor fi eroii pozitivi ai literaturii noastre. Lazăr dela Rusca al lui Dan Deșliu constituie în acest sens un început strălucit și un exemplu de urmat. Găsim și în *Grâu înfrățit* chipuri vii de țărani săraci și mijlocași precum Filimon Molocea, Niță Zlei, Ghiță Cojocă, oameni dârji și înverșunați împotriva chiaburilor și moșierilor, plini de dragoste și încredere pentru Partid. Dar toți aceștia sunt personaje secundare, abia schițate. În ceea ce privește personajul principal, Toader Părpăriță, se poate spune că, lipsit de ajutorul și educația Partidului, încurcat în ițele unor intrigi și conflicte lipsite de importanță, el este foarte departe de a fi, așa cum încearcă să-l definească scriitorul, exponentul țărănimii muncitoare înaintate, pătrunse de spirit revoluționar, militând cu curaj pe calea indicată de Partid.

E adevărat, consătenii săi îl admiră, spun despre el că „*le grăește ca din carte*”, că e „*unu mai botos*” că e „*comonist*” etc. Dar aceste afirmații ca și unele declarații făcute de el cu privire la Uniunea Sovietică nu sunt suficiente pentru a ne convinge. Profilul unui personaj se conturează în acțiune ori, în acțiune, Toader ne arată a fi cu totul altfel decât un comunist. Abea întors din Uniunea Sovietică unde a fost prizonier și se presupunea că a învățat multe, el încalcă în mod grosolan morala proletară, încurcându-se cu nevasta lui Surdu. Dacă asemenea slăbiciuni sunt explicabile, nu este însă de fel explicabilă lipsa oricăror frământări și probleme de conștiință la un membru de Partid cum e Toader. Dacă acesta o

părăsește până la urmă pe Victoria Surdu, unicul motiv este infidelitatea acesteia și nu morala partinică de care el este străin. După o asemenea comportare, după ce se bate crunt cu Surdu și cu plutonierul de jandarmi, după ce pe tot parcursul cărții se arată cu mult mai puțin preocupat de lupta politică decât de aventuri erotice sau de probleme materiale personale, cum ar fi vânzarea grâului, greu ne vine a crede că el a fost trimis la o școală de Partid la Iași, după cum susține autorul.

Iată de ce acest eveniment care ar fi trebuit să constituie punctul cel mai înalt al dezvoltării sale, rămâne exterior, fără consecințe. De fapt nici nu se poate vorbi de o creștere a acestuia: Toader Părpăriță este purtat dealungul întregului roman la același nivel, în voia întâmplării, a împrejurărilor din afară.

Romanul *Grâu înfrățit*, scoate cu putere în lumină relația necesară care există între poziția ideologică și măiestria artistică a scriitorului. Atât timp cât Ion Istrati a fost pătruns de spirit de Partid în munca sa de creație, el a mers drept la aspectele esențiale ale realității, a știut să redea ceea ce e tipic în realitate, folosind din plin experiența sa de viață și posibilitățile sale literare. Pierderea poziției partinice l'a împiedicat să ducă până la capăt construcția subiectului din *Grâu înfrățit*, să-și realizeze fără greș personagiile. Această relație capătă o confirmare convingătoare în ceea ce privește limba folosită de Ion Istrati. Atunci când el se slujește de limbă pentru a contura mai puternic trăsăturile tipice ale personajilor sale, ca în exemplul dat de noi mai sus, bogăția lexicului de care dispune Ion Istrati constituie o calitate literară, o componentă a talentului său. Alteori însă bagajul său verbal devine o slăbiciune și o stavilă în drumul creației. Intr-o singură frază, scriitorul îndea-

să cuvinte ca: *dupac, clenci, gabjă, țângăi* sau: *tiricimuri, se vârcoli, dâr-jincele*, etc. Istrati nu scrie mai nici-odată „*cal*” ci „*gonitor*”, el înlocuște „*împotriva*” cu „*de-a horțomișa*”. Ce înseamnă aceste excese care transformă lucrarea literară într-o colecție de zăcămintе dialectale culese de pe un teritoriu foarte restrâns? Mihail Sadoveanu, a dat exemple de o înaltă măiestrie în folosirea artistică a graiului poporului, definind timbrul particular al unei regiuni prin unul sau două cuvinte specifice, plasate însă în chip firesc în desfășurarea na-rațiunii. Atunci când alunecă spre pe-riferia realității, Istrati procedează însă naturalist și în domeniul limbii lite-rare. În loc să rămână *unul* (și nu cel mai important) dintre mijloacele de reflectare artistică a realității, lexi-cul dialectal devine mijlocul *principal* de expresie, un prilej de virtuozități formale. Anumite aspecte particulare ale realității definite prin aglomerare de termeni dialectali, capătă astfel menirea de a da impresia adevărului vieții, în lipsa caracterelor tipice, sin-gurele apte de a susține o autentică lucrare literară.

Faptul că în schițele din „Scânteia” nu pot fi observate asemenea lipsuri stridente ne permite să presupunem că, deși apărut mai târziu, romanul *Grâu înfrățit* le este cu mult anterior. Dealtfel, într-un episod cum ar fi ex-pediția țăranilor budăeni împotriva co-

șerelor boerești descoperim, cu toate slăbiciunile și meritele ei inițiale, nu-vela „Vin brașovenii”, din 1948. De aici se pot fără îndoială trage unele concluzii. Datorită îndrumărilor date de „Scânteia”, Ion Istrati a putut să-și lichideze unele lipsuri, dar el nu a știut să folosească învățăturile primi-te, pentru a revizui în mod substan-țial manuscrisul mai vechi al romanu-lui său. Este deasemenea vizibil că E.P.L.A. nu a lucrat suficient cu au-torul pentru îmbunătățirea *Grâului înfrățit*.

În forma în care se află astăzi, ro-manul *Grâu înfrățit* dovedește prin multe din paginile sale, talentul re-marcabil al lui Ion Istrati, precum și râvna sa de a sluji prin scris lupta poporului nostru pentru construirea socialismului. *Grâu înfrățit* ne arată însă, totodată, că atunci când nu sunt călăuzite în permanență de învățătura Partidului, talentul cel mai viguros și cea mai bogată experiență de viață nu pot da roade pe deaîntregul satisfac-toare.

Pentru a câștiga o poziție partinică în scrisul său, pentru a-și elibera me-toda de creație de procedeele greșite care-i împiedică astăzi dezvoltarea, Ion Istrati trebuie să depună o muncă stăruitoare. Numai o asemenea muncă îi va permite să-și folosească cu maxi-mum de randament marile posibilități, să-și câștige un loc de frunte în rân-durile prozei românești.

IN JURUL UNUI VOLUM DE POEZII

Autor al unor puternice pamflete politice, în versuri cât și al unor cântece de masă, — adunate de curând într'un volum cu titlul „Sub steagul vieții” — Eugen Frunză impresionează prin combativitatea poemelor sale. De altfel, această caracteristică principală a poeziei lui Frunză a constituit și constituie încă, obiectul unor vii discuții, în deosebi printre poeți. Din păcate, aceste discuții nu au găsit loc în presa noastră de specialitate și s'au purtat întâmplător, neorganizat. E drept că nici Uniunea Scriitorilor nu s'a gândit să valorifice comentariile acestea marginale, cu toate că ele interesau în mod vădit pe scriitori. Însă faptul pur și simplu, că poemele lui Frunză au provocat asemenea discuții mai ales în ceea ce privește problema combativității în poezie, e semnificativ: poeții simt nevoia de a-și lămuri această problemă vitală pentru creația lor. În cele ce urmează, vom încerca să contribuim la organizarea discuției prin câteva observații, care se axează pe ideea că valoarea artistică a poeziei e nedespărțit legată de combativitatea ei, adică de participarea nemijlocită în frontul de luptă al clasei muncitoare împotriva burgheziei, pentru socialism, pentru pace.

S'a observat că adesea poemele lui Frunză au un conținut just din punct

de vedere politic, dar că uneori ele suferă din punctul de vedere al expresiei artistice, al formei. Ori, e știut că poetul servește cu atât mai bine cauza clasei muncitoare, cu cât crează opere mai bune, cu cât operele sale pătrund mai adânc în masă, cu cât mobilizează mai activ masele, cu cât acele opere sunt mai iubite de mase. Deasemeni, se știe că masele iubesc literatura bună. *Un poem valoros este acel poem care are un conținut înalt de idei exprimat într'o formă artistică desăvârșită.*

Critica literară are datoria de a aprecia valoarea creațiilor literare în lumina succeselor dobândite, de a sublinia apăsător ceea ce aduce nou respectiva creație, de a desvolta noul, a-l generaliza și de a îndruma astfel pașii celorlalți creatori, pe drumul rodnic al creației.

Din acest punct de vedere, Frunză aduce numeroase elemente noi în poezia noastră; acestea vom încerca să le axăm pe problema combativității în poezie, deoarece credem că această problemă se pune cu necesitate tuturor poezilor noștri angajați pe frontul de luptă al clasei muncitoare, pentru socialism și pace.

Cititorii revistelor „Flacăra”, „Contemporanul”, „Viața Românească” au întâlnit adesea semnătura lui Eugen

Frunză. Poetul lua atitudine imediat față de orice eveniment important. Cu prilejul procesului unui grup de spioni, care au activat în cadrul fostelor Oficii de Informații ale legațiilor Statelor Unite și Marelui Britanii, el a scris poemul „*Fiți treji, tovarăși!*” chemând la vigilență împotriva uneltirilor dușmanului de clasă; cu prilejul „vizitei” făcute de Acheson în Europa pentru înjghebarea pactului agresiv al Atlanticului de Nord, Frunză a scris „*Acheson în vizită la Paris și Londra*”, poezie în care arată lupta oamenilor muncii francezi și englezi împotriva bandiților din Wall-Street și lacheilor acestora, întărind încrederea partizanilor păcii în victoria cauzei păcii; când imperialismul american au deslănțuit sângeroasa și barbara agresiune în Coreea, Frunză a scris poemul „*Sus steagul luptei drepte, frate coreean!*”; când s'a ridicat la noi mai insistent problema creerii de texte pentru cântece, poetul a răspuns cu mai multe poeme care își așteptau melodiile.

Se poate spune că fiecare poem al lui Frunză este „ocazional”, provocat de evenimente curente, că nu există pentru el teme „mari” sau „mici”. Tocmai operativitatea constituie un merit deosebit pentru poet, un indiciu remarcabil al combativității poeziei sale. De altfel, însuși autorul — într'un poem intitulat „*Pentru bucuria vieții noastre*”, — spune acestea:

Așa, poete,

nu-i timp

de visuri încete,

de sterpe căutări.

Nu-i timp

să te'nchini

în genunchi

leneșei muze,

să-i sorbi un surâs

de pe buze...

Smulge-i sărutul!

Luptă

tenace!

Și muzelor

tot bărbația

le place!

Însă operativitatea „în sine” nu poate constitui un indiciu al combativității. Trebuie să precizăm că numai operativitatea nu se poate identifica cu combativitatea; cineva poate fi operativ, dar (din prea mare... operativitate) să scrie poeme proaste, care nu vor isbuti să fie în niciun chip combative. Operativitatea este numai *unul* — și nu *singurul* atribut al combativității. Dacă ne am referi numai la combativitatea ca atare ne-am situa în afara însăși metodei realismului socialist. Prezența poetului nu vine dintr'o concepție meșteșugărească asupra exercitării scrisului, ci din conștiința militantului neobosit de pe poziția de luptă a clasei muncitoare.

Dacă experiența poetică a lui Frunză dă o puternică lovitură părerii greșite a acelor poeți care, având aripile „inspirației poetice” îngreunate de plumbul rămășițelor ideologiei burgheze, zic că nu pot scrie decât după o îndelungată „gestație”, — atunci această lovitură pornește deadreptul din arcu mereu încordat al partinității. Situația deschisă pe poziția de luptă a proletariatului înseamnă nu numai recunoașterea fătășă a ideologiei proletariatului, aderarea publică la cauza generală proletară, dar și participarea activă, de fiecare moment, a poetului, în lupta clasei muncitoare. Poezii noastre nu mai pot zăbovi la etapa declarațiilor-manifest în versuri. Ei trebuie să ia parte la luptă, să pună umărul la construirea socialismului. Această concepție face pe Frunză să participe cu însuflețire la viața curentă, la lupta de fiecare zi a poporului muncitor:

Gonește lumea

spre

libertate!

Așa, poete!

Nu martor!

Părtaş,

zi de zi,

la luptă

să fii!

El ajunge astfel să pună în practică îndemnul lui Lenin, valabil atât pentru gazetari cât și pentru poeți:

„Noi trebuie să facem lucrul permanent al publiciștilor — să scriem istoria actualității și să căutăm s'o scriem în așa fel încât scrisul nostru zilnic să aducă ajutorul, de care suntem în stare, participanților direcți la mișcare și proletarilor eroi, acolo, la locul de acțiune, — să scriem în așa fel încât să contribuim la lărgirea mișcării și la alegerea conștientă a mijloacelor, procedeele și metodelor de luptă...” (Lenin, Opere, vol. VIII, pag. 84).

Frunză dă exemplu de poet al „actualității”, el „scrie istoria actualității” și încearcă s'o scrie în așa fel încât să ajute pe participanții direcți la luptă, „acolo, la locul de acțiune”, în-cât să contribuie „la lărgirea mișcării și la alegerea conștientă a mijloacelor, procedeele și metodelor de luptă”.

Dacă se poate obiecta ceva lui Frunză în privința operativității lui, observația nu se îndreaptă nicidecum împotriva capacității sale operative, ci împotriva faptului că el nu scrie totdeauna bine, că nu totdeauna adâncește realitatea, că — deci — nu totdeauna, prin versurile sale, servește cauza construirii socialismului. Operativitatea nu exclude în nici un chip calitatea superioară a poeziei. Oare exemplul lui Maiakovski — din care poetul nostru se inspiră din plin, — oare exemplul lui Isakovski — din ale cărui cântece poetul nostru a învățat mult — nu sunt pe deplin lămuritoare? Dar însuși Frunză a creat poeme bune fără să renunțe la operativitate. Pentru aceasta, ne putem opri la două poeme ale sale care au aceeași temă: „23 August 1950” și „Basmă să fie?” Pe când primul e schematic, ticluit după șablon,

lipsit de patos revoluționar, o îngrămădire versificată de probleme, — al doilea este una dintre cele mai isbutite piese ale lui. Scriind „23 August 1950”, poetul pare să fi uitat ceea ce ne învață Lenin: „Mai puține fraze pompoase, mai multă muncă simplă, de fiecare zi... Mai puțină trâncăneală politică, mai multă atenție faptelor celor mai simple dar vii... ale operei de construcție comunistă...”

Operativitatea nu scutește de loc pe poet să meargă adânc în realitate, să reflecte artistic realitatea.

Operativitatea poetului publicist e strâns legată de gradul însușirii învățaturii marxist-leniniste. Tovarășul Stalin ne învață că „practica devine oarbă, dacă nu-și luminează calea prin teoria revoluționară”.

Numai poetul înarmat cu teoria marxist-leninistă, cu principiile strategiei și tacticii bolșevice, vede limpede obiectivele de luptă ale partidului și poate acționa în consecință, sprijinind realizarea acelor obiective. Altfel, poetul e amenințat să rămână totdeauna la suprafața lucrurilor, să „cânte” viața „în general”, să stea „în coada” și nu în fruntea evenimentelor, să confecționeze frazeologie pompoasă care nu poate fi armă de luptă. De aceea, numai poetul care are clare obiectivele de luptă ale Partidului poate acționa operativ și eficient. Din spiritul de partid, din nivelul politic și ideologic ridicat, isvorăsc operativitatea și valoarea artistică a poeziei.

Claritatea obiectivului politic determină în mare măsură însăși, valoarea artistică a poeziei.

Vom analiza acum măiestria poetului într-un pamflet polițian în versuri, „Acheson în vizită la Paris și Londra”. Obiectivul urmărit de poet este mobilizarea maselor muncitoare la luptă împotriva imperialismului atâta timp cât război. Pentru a-și atinge obiectivul, poetul construiește poemul pe ideea superiorității și invincibilității lagărului

păcii și democrației, în frunte cu Uniunea Sovietică, față de lagărul ațățătorilor la război, în frunte cu Statele Unite ale Americii. Concretizarea artistică a ideii o realizează Frunză utilizând ca subiect vizita lui Acheson, secretarul Departamentului de Stat american, în Franța și Anglia, în vederea consolidării pactului agresiv al Atlanticului de Nord. Imaginea e construită din tablouri scrise cu humor; iată-l pe Acheson la Paris, întâmpinat cu ostilitate de către masele muncitoare :

*Doar ați venit
cu surle de război...
Poporul însă — naiba să-l mai știe --
nu vrea măcel!
Ei! Dacă nu vrea el,
ce-i facem, mister, ca să fie?
Pe semne că
de-atâtea simpatii
și copleșit cu-atenții de tot felul,
v'ați ostenit
grăbind prin suburbii
ca să ajungeți mai curând hotelul!
Se zice chiar
că'n timp ce furios,
izbeați picioarele pe-un cap de masă,
Cuvântul pace
străbătea de jos
vuiind ca dintr'o mare furtunoasă;...*

Și poetul ne înfățișează mai departe alte fapte semnificative care dovedesc nu numai lupta dar și invincibilitatea poporului în uriașa bătălie pentru pace, împotriva agentului Wall-Streetului: marinarii au aruncat în vânt steagul Statelor Unite de pe un vapor, docherii au zvârlit în fundul mării tancurile americane destinate războiului imperialist din Viet-Nam, numărul de semnături pe Apelul dela Stockholm a crescut vertiginos, oamenii muncii au manifestat pe străzile Parisului purtând steaguri roșii. Din chiar acest prim tablou se vede că forțele păcii și demo-

crăției sunt în ofensivă, că ele luptă pentru o cauză care nu poate fi învinsă de imperialiști, că samsarul Wall-Streetului comandă lacheilor săi din guvernul „american“ dela Paris, dar că se teme serios de masele populare care-l fac să ocolească prin suburbii ca să ajungă la hotel.

Văzând masele în ofensivă, făcând din masele populare eroul principal al poemului, autorul folosește imagini și limbaj popular, sporind astfel valoarea artistică a poemului prin dezvoltarea sursei folclorice. Adânc popular este însuși tonul tabloului, humorul viguros, care degajă încrederea în victoria cauzei păcii. Aceleași însușiri principale le întâlnim și în al doilea tablou. El izbutește să arate *aceeași* dorință pentru pace și la Paris și la Londra, dar având în vedere faptele semnificative *specifice* locale, caracteristice fiecărei țări. Deci, un tablou sporește pe celălalt.

Tablourile nu sunt puse unul lângă altul, ci ele se înșiruie pe un fir crescând care întărește ideea principală a poemului. Această creștere organică se sintetizează în imaginea centrală a poemului, pe care poetul o construiește potrivit tehnicii sale personale :

*Ei da, la Londra sau Paris,
la Washington,
oricât venin v'ar fierbe în privire,
vă'ntâmpină mereu
stimate domn,
prevestitorul semn de prăbușire...
Cu cât mai mult
vă osteniți, grăbind
cu trâmbiți răgușite, peste ape,
cu-atât inevitabilul
sfârșit
vi-l bate toaca vremii mai aproape...*

Incheierea poemului este avertismentul pe care oamenii muncii de pretutindeni îl dau ațățătorilor la război. Prin convingerea în victoria păcii pe

care o cuprinde, finalul transmite cititorului încrederea în prăbușirea imperialismului și în triumful firesc al forțelor păcii :

*La dracu, mister Acheson, la dracu!
Răbdarea lumii când și-o umple sacul,
Va fi deranj cu fulgi, să-i meargă
vestea,
Și va sfârși cu faliment povestea!*

Analiza acestor două poeme dovedește că, combativitatea poeziei crește cu atât mai mult cu cât la temelia poemului se află o idee mare, cu cât poetul își urmărește mai bine obiectivul, cu cât acest obiectiv îi este mai clar, cu cât în slujba atingerii lui utilizează mai numeroase și variate mijloace artistice, cu cât, deci, el izbuteste să evite abstracțiunile, reușește să înfățișeze mai concret, în imagini artistice, conținutul de idei, exprimând astfel generalul prin particular.

De claritatea obiectivului în poezie depinde nu numai combativitatea poeziei, ci însăși valoarea ei artistică. Când obiectivul e umbrat sau lipsește, poezia nu mai servește just cauzei proletare, — pentru simplul motiv că nu știe *ce* și *cum* să servească. Orice abatere dela conținutul de idei înseamnă abaterea dela realitate, dela viață, ceea ce are grave consecințe pentru valoarea poemului: schematismul năvălește anulând imaginea artistică, legătura organică dintre elementele poemului se rupe, imaginea artistică se sfărâmă, poemul rămâne o goală înșiruire de fapte nesemnificative adesea sau, mai rău, de cuvinte. Lipsa conținutului de idei nu poate fi suplinită prin cuvinte, oricât de căutate ar fi ele. Cine înțelege combativitatea în poezie numai ca o anume violență a limbajului, face o serioasă greșală. Combativitatea de limbaj, fără combativitatea de idei, este o falsă combativitate. Și, din nefericire, se întâlnesc uneori la Frunză și asemenea

exemple. Bunăoară, poemul „*Vă sună sfârșitul, șerpi titoiști*”.

În acest pamflet, poetul urmărea merituos să ridice și să exprime ura maseselor împotriva bandei de spioni și asasini dela Belgrad, să cheme la vigilență împotriva uneltelor acestei bande, strecurate în țara noastră. Pentru a reuși aceasta, el trebuia să convingă pe cititor, să-l mobilizeze împotriva bandiților. Iar pentru a-l convinge și mobiliza pe cititor, poetul trebuia să-i dea un poem combativ. Dar poetul nu oferă cititorului ceea ce trebuia să-i dea. Insuccesul lui se datorește faptului că n'a analizat profund problema, n'a găsit veriga principală din lanțul întreg de fenomene, n'a văzut lîmpede unde să lovească. Din această umbrire a obiectivului urmărit rezultă lipsa de idei, de combativitate, în *conținutul* de idei al pamfletului. Deaceia, lectura poemului lasă impresia că poetul folosește invectiva pentru invectivă, jocul de cuvinte „tari”.

Cuvintele „tari” curg din belșug. Lipsesc însă imaginile artistice, care să transmită emoția. Poetul e necăjit că nu găsește cele mai tari cuvinte:

Unde-i cuvântul?

Dați-mi cuvântul,

măcar un sfer

din câte vreau să trăznesc!

Zadarnic i se va da „cuvântul”, dacă poetul nu știe ce să facă cu el. Poetul lasă impresia că, în loc de a se bate cu spionii titoiști, se bate cu cuvintele.

Înșiruirea unor idei juste, se numește articol de ziar.

Și uneori, Frunză a scris doar articole versificate. Dece?

În aceste poezii nerealizate, se fac afirmații generale: lipsesc faptele concrete, rupte din viață, lipsesc imaginile artistice puternice care să concretizeze conținutul de idei. Simțindu-le

lipsa, poetul a căutat să le înlocuiască prin imprecatii. În fond însă, autorul a rămas la suprafața lucrurilor, cu ușurință a atacat tema, n'a gândit și n'a simțit adânc ceea ce spus la rezeală, nici n'a fost mișcat el singur de ceea ce spunea. De aceea cu tot potopul de cuvinte tari, poemul rămâne rece, nu transmite emoție.

Lucrul acesta este primejdios nu numai pentru că se dă combatanților o armă care nu funcționează, dar și fiindcă poate discredita însăși concepția combativității în poezie, concepție care-și face nu de mult timp, drum printre artiștii noștri.

De bunăseamă, nimeni nu poate interzice poetului să folosească cuvinte „tari” în operele sale. Eminescu uza de expresii chiar foarte tari — în *Scrisoarea III-a* sau în *Tablou și cadru* —, și nimeni nu a spus că datorită cuvintelor cu pricina, poemele respective ar fi lipsite de poezie. Când cuvintele „tari” sunt cerute de idei, ele sunt chiar necesare, căci subliniază mai apăsător însăși ideile pe care le exprimă. Față de dușmani ca bandiții aventurieri din Wall-Street, niciun cuvânt nu-i suficient de tare când e folosit just. Adversarul trebuie zugrăvit în așa fel încât el să provoace ura cea mai profundă și disprețul cel mai puternic. Bine folosit, limbajul violent contribuie efectiv la creșterea combativității în poezie. Exemple pozitive în această privință ne dă chiar Eugen Frunză într'unele poeme prin care cităm „Nu's slujbe divine...”. Cu ură clocotitoare țintuiește poetul la stălpul infamiei pe spionii papali:

*Cu biblia 'n mână besmeticii scurmă
La talpa istoriei noi...
Hei, slujba aceasta vi-i cea de pe urmă,
Ai iadului scârbavi slugoi!*

Un merit al lui Frunză este acela că el s'a străduit — și uneori a reușit — să îmbine artistic lupta pe plan internațional împotriva imperialis-

mului ațățător la război, cu lupta pentru construirea socialismului în țara noastră. Noi, în Republica Populară Română, luptăm pentru pace construind socialismul. Cu cât patria noastră construiește mai rapid socialismul, cu atât ea devine un factor mai puternic, mai activ, în frontul internațional al păcii, în frontul anti-imperialist. Frunză a văzut just această împletire, — iar unele din poemele lui o dovedesc. De exemplu: „Fiți treji, tovarăși!” din care cităm:

*Priviți aceste negre creaturi
Ce-ar vrea să sfarme, să dărâme
Tot ce iubim, tot ce clădim
Pentru seninul zilelor de mâine...*

*Priviți, tovarăși! Cinci mișei!
Nu-s numai cinci!
Mai sunt și vor mai fi ca el!
Fiți treji, tovarăși, nu uitați
C'avem dușmani și că-s turbați!
Nu-s vremi de visuri sarbede și seci,
De spade ruginite'n teci!
Priviți cu ochii treji și peste tot!
Tânjelii oarbe dați-i peste bot!
Striviți cu pumnii de oțel
Misiții unui nou măcel!*

Imbinarea luptei pentru pace cu lupta pentru socialism este o serioasă pătră de încercare pentru poeți. Dacă în poemele lor ei reușesc să realizeze o imbinare organică între aceste două uriașe bătălii într'un singur front, ei dovedesc că pot rezolva una dintre cele mai mari probleme care se ridică în fața lor: de a contribui la nimicirea vechiului, pentru a face drum în viață noului, pentru a promova noul.

Dacă poeții reușesc adesea mai bine în demascarea vechiului decât în zugrăvirea veridică a noului, faptul nu-i întâmplător. Pentru a dobândi „simțul noului”, poetul — ca și criticul — trebuie să fie adânc pătruns de spirit de Partid, trebuie să aibă conștiința socialistă în care să oglindească just realitatea obiectivă revoluționară. Împotriva unor

comentarii ce s'au făcut volumului său și spre deosebire de mulți poeți tineri, Eugen Frunză dovedește — prin cele mai bune poeme ale lui, că — combativitatea nu constă numai în criticarea dușmanului (și în general a vechiului). Dacă poetul s'ar limita la atât, s'ar opri la jumătatea drumului. Critica vechiului trebuie făcută în lumina noului: poetul critică vechiul nu pentru a critica pur și simplu, nu pentru a demasca pur și simplu, ci pentru a deschide drum din ce în ce mai larg în viața noului. Un exemplu este pamfletul „*Acheson în vizită la Paris și Londra*” despre care am vorbit.

Cu artă înfățișează Frunză procesul de profundă transformare a conștiinței, în sensul celor scrise mai sus. E în volumul său un poem, intitulat „*Mai tânăr ești mâine*”... Il cităm în întregime:

*Tovarășă zilelor mele, te uită:
La tample răsar primii fulgi argintii —
Al naibii contabil, pe nimeni nu-l uită,
Și ține mereu evidența la zi.*

*Și totuși bătrânul greșește'n registru
(De-ar ști, le-ar pune pe foc de necaz)
În freacățul tinerei vieți socialiste
Mai tânăr ești mâine ca azi.*

De unde rezultă combativitatea acestor catrene? Din profunzimea ideii pe care a fost construit poemul. Orice pas înainte pe drumul construirii socialismului, manchează câte o victorie a noului împotriva vechiului. „Noutăți” se petrec și în lagărul imperialist; dar acolo, orice pas „înainte” al burgheziei este de fapt un pas către dispariția inevitabilă a capitalismului, către moarte. Biruința veșniciei tinereții a noului dă forță combativă poemului.

Militând pentru triumful noului, Frunză a creat poeme care pot servi ca exemplu și altor poeți. Frunză a oglindit noul mai ales în cântece sau

în alte poeme în care se recunosc unele trăsături caracteristice ale cântecului.

S'ar părea o absurditate să cerem cântecului să fie combativ. Dar cei care ar face asemenea obiecție se gândesc probabil la faptul că orice cântec ar fi un poem mai mult sau mai puțin „ușor”, „contemplativ”, erotic. O atare concepție despre cântec pornește din tratatele de „poetică” burgheze, care vor să arate cântecul ca un text rupt din viață, lipsit de idei. Cântecele lui Frunză desmint însă categoric această părere greșită. Increderea în viață, cu care înarmează pe cititor cântecele lui Frunză, este expresia combativității poetului în acest gen, aparent lipsit de combativitate, cântecul. Ca orice communist, poetul calculează cu viitorul — cum a spus Babaevski, — dar cu un viitor care pentru el este o realitate certă. Această dă poetului însuflețit de spirit de Partid o mare forță combativă în zugrăvirea noului. De aici crește patosul revoluționar al poeziilor comuniști. Poemul „*Basm să fie?*” își merită din plin larga bună apreciere pe care o are din acest punct de vedere. Acest poem, care include viziunea viitorului, are din această cauză și o construcție deosebită de celelalte poeme ale lui Frunză.

Poetul începe construirea poemului cu mijloacele sale obișnuite: Eroii sunt mai întâi prezenți:

*Stau doi țânci la sfat, judui...
(Gândule, așin'te),
Peste ei mai mare nu-i
Niciun președinte.
Fanioane albe-atâr'n
Din nădragii de-o schioapă;
Đau doi țânci cu nasul cârn
Viața s'o priceapă.*

Cei doi eroi sunt zugrăviți prin faptele lor; după o convorbire despre soare, în care poetul pune mult farmec specific vârstei copiilor, iată-i discutând probleme grave:

*Bucălați și guralivi,
Ochii — sărbătoare —
Gospodari în colectiv,
Mari, nevoie mare ;*

*Rosturi mari deretică,
Și cum treaba-i multă
Trec la agrotehnică
(Gândule, ascultă).*

— „Văzuși, Ghiță, badea Stan
Are steagul roșu...”
— „Ce vrei? a lucrat cu plan,
Nu cu boi, ca moșul...”

— „Da 'tractorul îl văzuși?
— „Ba chiar cinci deodată!
Zice tata că acuși
Holda-i secerată...”

Deodată, în locul imaginii generalizate — pe care o așteptam, potrivit măiestriei știute a poetului, — întâmpinăm însăși imaginea viitorului :

*Ce zici, gândului năier?
Parcă-i vezi 'nainte :
Stau la sfat, un brigadier
Și un președinte,*

*Oameni mari și însemnați...
(Până, poate scri-vei)
Țâncii noștri vor fi toți,
Fruntea colectivei ;*

Strofa finală deschide o nouă perspectivă spre viitor, calitativ superioară celei dela începutul poemului :

*Și să vezi atunci sfat :
Țânci cu ochi tăciune
Vor grăi, aici, în sat,
De... televiziune...*

Imaginea centrală a poemului, pe care o așteaptă înaintea descripției viitorului, se încheagă acum mult îmbogățită prin îmbinarea realității cu visul creator :

*E poveste? Ei, ș'apoi
Tot e minunată,
Dar povestea e la noi
Viață-adevărată.*

Combativitatea sporește prin întoarcerea la tabloul inițial al poemului — tablou îmbogățit și dezvoltat tocmai cu imaginea centrală amintită :

*Șase ani au cei doi prunci...
(Inimă, pricepe)
Stalin ne-a vestit atunci :
Astăzi, viața 'ncepe...*

Poemul e scris în cinstea lui 23 August, ziua eliberării noastre de către glorioasa Armată Sovietică, ziua care a deschis poporului nostru muncitor, perspectiva luminoasă a construirii socialismului pe drumul arătat de marele Stalin.

Poeții cari discută cu vie aprindere problema combativității în poezia lui Frunză au de învățat atât din succesele cât și din insuccesele lui. Lucrul acesta l-am amintit de câteva ori mai sus, — iar acum revenim asupra-i pentru a atrage atenția asupra unui fapt deosebit de important în discutarea acestei probleme. Ceeace frânează uneori combativitatea lui Frunză este schematismul care mai apare în versurile sale. Numai prin cunoașterea profundă a realității, a vieții complexe, poate fi combătut schematismul care este dușmanul de moarte al combativității și, implicit al realizării artistice, atât în poezie cât și în proză. „Nepuțința” de a zugrăvi veridic noul, adevărul vieții, crește, în ultima instanță, din rămășițele ideologiei burgheze care mai persistă în conștiința unor poeți. E o sarcină de frunte pentru creatorii noștri să combată și să nimicească aceste rămășițe care-i împiedică să devină cântăreții marelui epoci pe care avem fericirea s'o trăim.

LITERATURA CELEILALTE AMERICI

În muzeul de artă din Chicago există un tablou de Grant Wood intitulat, romantic, „Fiicele Revoluției“. Pânza prezintă de fapt trei babe, elegante, dintre care una apucă, cu distincție coada unei cești de ceai — profilate pe tabloul istoric reprezentându-l pe Washington care sparge blocada engleză sub faldurile drapelului înstelat.

Organizația feminină reacționară „Fiicele revoluției“, ale cărei membre au fost astfel imortalizate de Wood, în deplina lor stupiditate, urătenie și aroganță, agită azi sgomotos sloganurile „patriotice“ pe care jură Ku-Klux-Klanul și „Legiunea americană“. Aceștia sunt fasciștii.

Astfel de titulaturi pompoase, în care abundă cuvintele „democrație“, „tradiție“, „revoluție“, etc. se întâlnesc și în literatura americană reacționară, ele urmăresc același obiectiv: înșelarea poporului, confuzia, falsificarea istoriei poporului american, în scopul menținerii înrobirii lui de către capital.

Statele Unite ale Americii nu au cunoscut societatea feudală, decât ca un adversar înfrânt. Poporul american s'a trezit, după întâia sa Revoluție, guvernat direct de burghezie; înșelat, exploatat și oprimat direct de burghezie. Dela Declarația depe vasul de emigranți „Mayflower“ (1621) prin care s'a constituit ca popor „liber“, și până în zilele

noastre, poporul american a avut de luptat mereu împotriva înșelăciunii, exploatării și opresiunii celor ce l-au subjugat sub masca „libertăților“ de tot felul.

Astazi când lumea liberă a socialismului și a păcii a intrat în al XXXIV-lea an dela Revoluția eliberatoare din Octombrie, Statele Unite se află într'o gravă alternativă: întoarcerea la evul-mediu pe care americanii nu l-au cunoscut, ori împotrivirea activă în fața fascismului american, această odrăslă a imperialismului care tinde să împingă societatea omenească cu o mie de ani înapoi.

În focul acestei lupte aspre, între burghezie și poporul muncitor, s'au creat și condițiile apariției unei literaturi combatante, unei literaturi a adevăratei Americi, a poporului, în luptă cu literatura reacționară aflată în solda imperialismului american. Astăzi, ca și în trecut, dar cu o sporită ascutime și amploare, literatura americană, ca de altfel literatura oricărui stat burghez, este arena acestui conflict profund. „În fiecare națiune contemporană — a spus Lenin — există două națiuni. Sunt două culturi naționale în fiecare cultură națională“. Fiecare țară are elementele unei culturi democratice fiindcă, așa cum spune mai departe Lenin, „în fiecare națiune există masa muncitoare și exploa-

...tată, ale cărei condiții de viață dau inevitabil naștere unei ideologii democratice și socialiste." Sunt două Americi. Și sunt două literaturi americane, în luptă înverșunată: literatura propagată de fasciștii americani: editori, cenzoři, critici literari, directori de teatru; și literatura „celeilalte Americi“ a clasei muncitoare americane, a poporului american.

În cadrul pregătirii unei agresiuni pe scară mondială, imperialiștii din Statele Unite doresc să pună sgară poporului american, amuțindu-i purtătorii de cuvânt: oameni ai muncii, savanți, scriitori, artiști, prieteni ai Uniunii Sovietice și ai democrațiilor populare. Ofensiva ideologică a fascismului american începe, ca și în Germania nazistă, prin permanentizarea poliției cugetului, atașată pe lângă reprezentanții principalelor două partide reacționare, care au rechiziționat aparatul de stat, parlamentul, editurile, ziarele, etc. în slujba trusturilor imperialiste. Ei introduc astăzi în mod „legal“ fascismul în America, prin legiuiri de cruntă teroare, trecute în pripă prin mașina de vot parlamentară. Internițarea lui Eugene Dennis, secretar general al P. C. din U. S. A. și a tovarășilor săi, a scriitorilor Howard Fast, Albert Maltz, John Howard Lawson și a celorlalți scriitori progresiști sunt exemple ale modului în care libertatea unui cetățean american depinde de bunul plac al clicii dușmanilor libertății.

Odinioară, — aflându-se el însuș împins pe pragul temniței, — Walt Whitman înălța acest glorios imn, luptei poporului american împotriva tiranilor săi: „*Libertate, tovarășă scumpă!*”

*Avem și noi, cei de pe aceste meleaguri
Și ținem în rezervă flăcări,
gloanțe și securi pe care să le
scoatem la iveală când va suna ceasul.
Nici aici, la noi, deși multă vreme*

*asuprită,
Libertatea nu va putea fi vreodată
ucisă...*”

Această patetică viziune a poetului

corespunde de fapt unui șir întreg de opere literare ale scriitorilor americani legați de popor, șir care pornește din chiar vremea primelor începuturi ale literaturii americane, sporindu-și treptat forțele și lărgindu-și considerabil perspectivele, paralel cu ascutirea luptei de clasă și creșterea mișcării muncitorești

Astăzi, literatura „celeilalte Americi“ încearcă să oglindească lupta aprigă de clasă a proletariatului american, lupta pentru pace și libertate al cărei drum e astfel trasat de avangarda clasei muncitoare americane: „*Sprîjinindu-ne pe cele mai bune tradiții democratice și revoluționare ale Americii, pe glorioasa și bogata experiență a mișcării muncitorești și comuniste internaționale, vom depune toate eforturile, pentru a susține lupta unită a oamenilor muncii, marele front al păcii*”.¹⁾

Iată de ce, lovind în literatura progresistă, burghezia imperialistă își propune să lichideze tot ce a rămas mai bun din moștenirea literară americană și să distrugă de fapt întreaga literatură națională, înlocuind-o cu o literatură a marasmului, cu o hibridă poliloghie cosmopolită, condusă după teoriile anti-sociale imperialiste bine cunoscute. Unul dintre purtătorii ei de cuvânt, cosmopolitul american Henry Miller, definește astfel țelurile imediate ale eroului său: „Privesc lumea cu ochi de asasin. Dacă aş putea lansa o bombă ca să arunce totul în aer, aş face-o de îndată... doresc să distrug întreaga planetă”.

Un studio din Hollywood a declarat de curând că intenționează să înceteze turnarea filmului despre viața eroului legendar indian Hiawatha, „făcătorul de Pace”, după celebrul poem al lui Henry Wodsworth Longfellow, scris în 1855. În conformitate cu știrile primite din Hollywood, eforturile lui Hiawatha îndreptate

1) Eugene Dennis: „*Lenin și Stalin stîndard al veacului XX*” în „*Pentru pace traică, pentru democrație populară*”, Nr 6 (66), 1950.

spre împăcarea triburilor indiene în luptă, au provocat neliniștea conducătorilor Hollywoodului. Ar reeși că legenda aflată la baza scenariului respectiv „ar putea fi privită ca un apel pentru pace, și deaceia ar putea să contribuie la propaganda intențiilor comuniste“.

Povestind acest fapt, într'un articol ¹⁾, John Williamson secretar al comitetului Național al Partidului Comunist din Statele Unite, arată că „atât în țara sa, cât și în străinătate imperialismul american caută cu disperare să realizeze programul său militar la adăpostul etichetelor false ale „democrației“ și ale drepturilor omului“.

Doctrina Truman și planul Marshall, pactul Atlanticului, războiul împotriva poporului coreean și atacurile mișelești împotriva Chinei populare — toate acestea sunt prezentate în mod fățarnic drept măsuri care ar fi necesare pentru menținerea păcii mondiale, pentru apărarea micilor națiuni, etc. Capitalul monopolist american și sistemul său „bipartizan“ reprezentat de Truman, fac ca răpirea independenței altor popoare să fie întovărășită de desființarea treptată a rămășițelor democrației burgheze americane.

Desbaterile procesului (dela Foley Square), intentat celor 11 frunțași comuniști americani, au servit istoriei Statelor Unite o dovadă; legea fascistă Mc. Carran-Mundt-Kilgore, o alta.

Cu mulți ani înainte, dar mai ales dela 6 Martie 1930, când William Z. Foster a condus o mare demonstrație împotriva profitorilor marelui crize ce a zguduit America și până astăzi, literatura progresistă americană a căutat să țină pasul luptei poporului american, mobilizând masele, sub steagul democrației, steagul Partidului Comunist.

1) cf. John Williamson, Lupta împotriva intensificării reacțiunii fasciste în U.S.A., în „Pentru pace trainică, pentru democrație populară“, Nr. 89 (99) 1950.

Revista „New Masses“, azi fuzionată cu „Mainstream“ a urmărit și promovat timp de trei decade această tradiție a literaturii angajate, ilustrate de opera unor scriitori ca John Reed, Carl Sandburg, Randolph Bourne, Langston Hughes, Lincoln Steffens, W. E. Dubois, Michael Gold, Harry Ward, A. B. Magil, Howard Fast, Rockwell Kent, Richard O. Boyer, John H. Lawson, James S. Allen, Herbert Aptheker, Arnaud d'Usseau, Alvah Bessie, George Bel-lows și a altora.

Prezența acestor scriitori în lupta deschisă a Americii poporului, s'a evidențiat în numeroase împrejurări. Unii au făcut parte din celebra „Brigade Lin-zold“ din războiul civil spaniol, ca Arnold Reed, — căzut pe Ebro — ca Alvah Bessie și Rolfe; alții, ca Albert Maltz, George Howard Fast și Dalton Trumbo, au transformat „tribunalele cugetului“ ale comisiei Thomas-Rankin, în față cărora au fost târați, în tribune pentru demascarea curajoasă a imperialismului fără de patrie.

Încercând să surprindem lupta dintre „cele două Americi“ în literatura americană dela primele ei începuturi, adică a arăta în ce constau tradițiile democratice ale „celeilalte Americi“ de astăzi, am greși fără îndoială, dacă ne-am lăsa purtați de graba actualizării forțate. Trebuie să subliniem deci, în primul rând caracterul istoric limitat al problemelor pe care și le puneau frunțașii literaturii americane, cu un veac sau două în urmă. Adesea scriitorii progresiști americani fac această greșală, înclinând spre idealizarea trecutului, atunci când nu adâncesc suficient aspectele luptei de clasă existente în Statele Unite, încă dela întemeiere.

În al doilea rând, ținând seama de condițiile specifice ale dezvoltării mișcării muncitorești din Statele Unite, de caracterul ei relativ înapoiat, precum și de presiunea formidabilă exercitată de „modul de viață american“ asupra

literaturii în genere, e nevoie să scoatem în evidență, puternic, faptul că literatura americană progresistă este inegală. Ea a înregistrat importante succese, așa cum vom vedea, dar suferă în același timp și de serioase lipsuri datorate în primul rând foarte grelelor condițiuni de muncă ale scriitorilor respectivi.

Asistăm în literatura americană contemporană la procesul complex al luptei dintre două literaturi antagonice, luptă care oglindește conflictul mai profund și mai larg dintre forțele reacționare războinice și forțele progresiste, în condițiile imperialismului, ale fascizării acute a Statelor Unite.

Lupta celor mai buni scriitori ai Americii a îmbrățișat de cele mai multe ori o serie de probleme pe care viața le-a pus în fața clasei muncitoare și a întregului popor, probleme ivite în cursul luptei pentru drepturile cetățenești, ale mișcării de eliberare națională a negrilor și a luptei pentru revendicări privitoare la salarii, la munca și asistența socială, probleme legate de lupta pentru libertățile democratice, împotriva fascismului și imperialismului provocător de războaie.

Tema luptei pentru libertățile cetățenești, împotriva poliției coloniale a cugelui, a dat roade în opera unor scriitori combatanți ca Rogers Williams, în sec. XVII, Tom Paine, Philip Freneau și Jefferson în sec. al XVIII-lea. Literatura care oglindește această temă, se amplifică pe măsura creșterii mișcării muncitorești și democratice, reunește în literatura aboliționistă, din vremea lui Lincoln, izvoarele uneia dintre cele mai nobile tradiții americane. Ideologii „modului de viață american” nu-i pot ierta lui Lincoln, că a consolidat această tradiție, lăsând poporului, ca un cuvânt de ordine, testamentul său politic: *cine lovește în muncitorime, lovește America; fără muncitorime nu poate exista un guvern al poporului*. Scriitorul ameri-

can cel mai apropiat de principiile lui Lincoln a fost Walt Whitman.

După asasinarea președintelui Lincoln de către reacțiunea sudistă, marele poet democrat american și-a dat seama cu revoltă de ascuțirea procesului de transformare a Statelor Unite într-o țară a exploatării și a urei de rasă. Opera lui înregistrează o fundamentală cotitură înspre clasa muncitoare, căreia îi revine sarcina istorică de a făuri o lume nouă.

Cuvintele lui se adresează poporului, sporindu-i încrederea în forțele-i proprii și chemându-l la luptă. Aceste versuri revoluționare, sunt citate de I. V. Stalin, în ajunul marelui revoluții din Octombrie, în manifestul lansat de Conferința Organizației din Petrograd a P.M.S.D. (b) din Rusia 1):

„Suntem vii,

In sângele nostru arde focul

forțelor necheltuite”.

Alături de protestul pe față, sau sub înțeles, împotriva exploatării capitaliste în creștere și părăsirii principiilor burgheziei-radicală, problema eliberării poporului negru din sclavie și implicit problema discriminării rasiale în genere, agită spiritele cele mai avansate ale vremii. De fapt pozițiile de luptă între cele două Americi se precizează abea în perioada Războiului Civil, în împrejurările căruia se făuresc câteva dintre ideile progresiste care animă încă lupta poporului american, împotriva asupritorilor săi.

Capitalismul american, acest monstruos parazit al omenirii — cum îl denumește William Foster în cartea sa *Declinul Capitalismului Mondial (1950)* — deschide, prin reprezentanții săi „culturali” (editori, cenșori, critici literari, directori de teatru, ș. a.) scriitorului american dornic de o lucrativă carieră, calea bătătorită de întreaga literatură oficială și reacționară a Statelor

1) I. V. Stalin *Opere*, vol. 3, Ed. P.M.R., pag. 150.

Unite ale Americii. Această cale țintește spre imbecilizarea cititorului și dezarmarea lui morală, ridicând în slavă capitalismul cu al său „American-way-of life” (mod de viață american) și izbind în toate felurile tradițiile democratice de luptă ale poporului. Literatura aceasta stă sub semnul cosmopolitismului, destinată să deghizeze pregătirile cercurilor imperialiste americane pentru a largă expansiune militară în dauna celorlalte popoare și a poporului american însuși. Propagând disprețul față de om, cruzimea, sexualitatea, alcoolismul, sinuciderea și violența sub orice formă, această literatură este o veritabilă școală a crimei. Ea tinde, așa cum spune A. A. Jdanov, spre „*intoxicarea masselor înapoiate politicește și neinstruite ale americanilor mijlocii, cu otrava șovinismului și a militarismului*”.

Astăzi această literatură a marasmului, această școală a crimei impregnată de propaganda anti-sovietică și anti-comunistă, face parte din platforma ideologică de pe care capitalismul monopolist de Stat în U. S. A. își închipue că poate porni spre un nou „blitz-Krieg” pentru hegemonia universală.

Literatura americană aflată sub protecția trusturilor reprezintă astăzi în Statele Unite, o forță cantitativă incomparabil mai mare decât aceia a literaturii „celeilalte Americi” de care ne-am propus să ne ocupăm aici, fiind larg sprijinită, prin toate mijloacele de care dispune aparatul unui stat burghez modern, în vreme ce literatura progresistă e prin aceleași mijloace, lovită și prigonită. Nu stabilim în cadrul acestui articol cauzele „succesului” unor scriitori ca: Eugene O'Neill, Richard Wright, Thornton Wilder, William Saroyan și Gertrude Stein care „au ales” calea deschisă de trusturi, susținând, alături de Jean-Paul Sartre, „imposibilitatea unei literaturi conforme cu adevărul”.

Trădarea și dezorientarea semănate în rândurile scriitorilor americani contemporani a dat rezultate și în cazul „clasi-

cilor moderni” menționați. Iată două elucidante exemple. În timpul „new-deal”-ului roosveltian, când legea Wagner permitea sindicatelor să-și ducă activitatea, dușmanii clasei muncitoare au folosit în special calomnia împotriva mișcării sindicale, reactualizând gogorițele „anarhismului” și „nihilismului” care înspăimântase burghezia cu un veac în urmă. În schimb, scriitorii progresiști au dat unele dintre cele mai bune opere dramatice închinat luptei proletariatului. Atitudinea „clasicilor” este semnificativă. „Olimpianul” O'Neill își transcrie dezolanta concepție despre progres într-o kilometrică tragedie intitulată *Vine vânzătorul de Ghiață*. Acțiunea se petrece într'un bar murdar, în care niște vagabonzi declasați vorbesc despre „iluzia fericirii”, așteptând resemnați pe „vânzătorul de ghiață” — moartea. Printre ei sunt foști „anarhiști” și „nihilisti”, oameni inutili, reduși la fraze demagogice. Aceasta este clasa muncitoare americană în concepția lui O' Neill. Unicul rebel, Hickey, omul care încearcă să-și „revitalizeze” tovarășii de miserie, se dovedește până la urmă a fi un nebun căutat de poliție pentru asasinat. În felul acesta, O'Neill se scuză față de spectatorii săi din lumea bună; invitației timide la realitate și răsvrătire pe care o încearcă, fi împrumută ca o scuză tragică, atributele: nebulie, crimă, scaunul electric. Proprietarii safeurilor pot dormi liniștiți în fotoliile lor, Eugene O'Neill nu-i dintre acei „blestemați roșii” care scoală poporul; dimpotrivă, el face totul ce-i stă în putință pentru a împiedica ridicarea masselor.

Un alt „clasic modern” Thornton Wilder, își definește atitudinea în termeni similari și cam în același timp, adică în ultimii ani ai războiului anti-hitlerist. Piesa lui, intitulată excentric *Ca prin urechile acului*, prezintă „istoria omului” prin o suită de elucbrații suprealiste. În actul trei, familia Antrobus își reface căminul distrus de al doilea război mondial. Soldatul american înțors de pe frontul anti-fascist poartă

numele Cain; el e însemnat cu semnul crimei, fiindcă „și-a lovit fratele” nazist. După o discuție cu tatăl său, el este convins de avantajile modului de viață american și părăsind orice veleitate politică se lasă absorbit de afaceri și de isterie sexuală. Cu această piesă s'au făcut lungi turnee pe front.

Trădarea scriitorilor americani „prominenți” a luat forme și mai concrete în cazul lui Ezra Pound, recent premiat de somitățile literaturii din U. S. A., care a abordat pur și simplu, în timpul lui Mussolini, cămașa neagră a fascismului italian. „Reabilitarea” lui gălăgioasă vine să confirme trecerea precipitată spre tascism a literaturii oficiale americane.

Evenimentele petrecute în ultimii zece ani au contribuit la limpezirea multor poziții, la revizuirea reputațiilor unor „cameleoni literari”, care explozând năzuințele democratice ale marilor mase de cititori, își făceau afacerile jucând dublu, la adăpostul unor lozinci demagogice. Unii dintre aceștia, ca Upton Sinclair, au intrat până la urmă deschis în tabăra reacțiunii. Alții mai șovăie încă, la jumătatea drumului. Printre ei se numără și Erskine Caldwell, odinioară scriitor realist.

Alții însă au „evoluat”. Ultima carte a lui John Steinbeck, *Autobuzul fantomă*, închide eroilor săi orice poartă spre lupta pentru libertate, recomandându-le supunerea, sau... sinuciderea. A trecut desigur, prea multă vreme dela romanul său realist *Fruitele Măniei*. Intre timp a intrat în acțiune mașina de corupție a dolarului. „Neutralitatea” autorului mai poate oare lăsa vreo îndoială?

În scopul de a justifica exploatarea și agresiunea, propagandistii imperialismului american au născocit în ultima vreme, legenda „direcției progresiste” a drumului istoric al Statelor Unite. Președintele Truman a îndrăznit chiar într'un recent discurs, să vorbească despre „direcția revoluționară” a capitalismului american. Imbrățișând această utimă di-

rectivă a N. A. M.-ului (Asociația Națională a trusturilor) scriitorii americani reacționari au năvălit pur și simplu asupra celor mai reacționare personaje sau evenimente din Istoria Statelor Unite, spre a le încunună cu lauri și roze. E deajuns să menționăm, în această privință, reclama deșăntată care se face în presa literară americană biografiei romanțate *Marele Pierpont Morgan* de Frederick Lewis Allan. Acest pirat al industriei și al finanței americane devine: „un om de onoare, de prestigiu moral, de mare încredere, de o puternică inteligență și forță personală” iar reclama editorului Harper, subliniind „neîndoialnică obiectivitate” a biografiei, admite că, după lectură, „cititorul va căpăta ca și autorul, un profund respect față de marele financiar”.

Nenumărate istorii ale „gândirii americane”, ale „civilizației americane” ¹⁾ etc., concepute în acelaș scop, umplu astăzi vitrinele librăriilor, debitelor de tutun și drogheriilor din toate orașele americane. Aceste istorii tind în special să falsifice ideile care au stat la baza principalelor două momente revoluționare din istoria Americii: războiul împotriva englezilor și războiul civil. În cadrul acestorași reconsiderări, scriitorul Homer Croy aruncă o privire pioasă asupra brigandului *Jesse James*, înaintașul gangsterilor de astăzi.

„Există în poporul american — scrie Lenin, în a sa *Scrisoare către muncitorii americani* — o tradiție revoluționară pe care au adoptat-o cei mai buni re-

1) Exemple: John Maurice Clark, *Puncte de reper în vremuri schimbătoare*; Joseph Dorfman, *Concepția economică în civilizația americană*; Curtis Nettel, *Rădăcinile civilizației americane*; Charles și Mary Beard, *Spiritul american*, ș. a. Ele amestecă într'un arrogant confuzionism, concepții fasciste agresive despre: „om, progres, libertate, individualism, știință, religie, securitate, și... romantism”.

prezentanți ai proletariatului american, care și-au exprimat în mai multe rânduri, față de noi, bolșevicii, deplina lor simpatie. Această tradiție este aceea a războiului de eliberare contra englezilor din sec. 18-lea, apoi aceea a Războiului Civil din sec. al 19-lea."

Urmărind firul acestei tradiții, Howard Fast a demască pe falsificatorii capitaliști și istoriei poporului american, scoțând în evidență neistovita luptă de clasă, dusă vreme de veacuri între reprezentanții celor două Americi. Așa a făcut în *Neînfrânții*, *Tom Paine* și *Peter Altgeld*, în mai toate romanele sale istorice. El arată că de atunci lucrurile s'au schimbat. Evocând tragedia din Haymarket (Chicago) unde pe temelul unui fals grosolan burghezia americană a trimis la moarte în 1886 un grup de lideri ai muncitorilor americani, Fast scria în *Daily Worker*: „*astăzi însă avem de-aface cu o clasă muncitoare nouă*".

Cu toate acestea, Fast cedează el însuși pe alocuri, iluziilor burghezo-liberale, în aprecierea unor evenimente izolate din trecut. În *Drumul Libertății* el face la un moment dat un portret idilic, necorespunzător, bancherului „bun", abolitionistul Isac Went. Așa după cum greșită este concepția de democrație idilică, patriarhală, care stă la baza ultimului său roman *Frații mei dragi*, unde zugrăvește fals viața în vechea Iudee, în lumina unui naționalism burghez, situat „deasupra claselor".

Dar această lucrare nu este reprezentativă pentru întreaga operă a lui Howard Fast, pusă în slujba păcii și a democrației.

Această temă, a luptei clasei muncitoare în noile condiții istorice din Statele Unite, constituie tema de bază a unora dintre cele mai bune producțiuni literare americane din ultimele trei decade.

Sunt desigur numeroase aspectele

sub care scriitorii americani progresiști au zugrăvit lupta aceasta, de o specifică ascutime. Antologia literaturii proletare din Statele Unite publicată în 1937, sub îngrijirea unui grup de scriitori comuniști, cuprinde suficiente indicațiuni în această privință, în special din opere descriind lupta aspră a greviștilor pe fondul mizeriei materiale și demoralizării în care se sbate înrobitorul poporului muncitor din Statele Unite, albi și negri laolaltă. Este drept că multe din aceste opere denotă încă influența literaturii burghezo-decadente care nu acordă multe șanse victoriei oamenilor simpli porniți pe calea luptei împotriva exploataării.

Ne vom opri cu precădere la acele opere ale literaturii americane care promovează omul de avangardă, eroul pozitiv.

Ultimele decade ale veacului trecut au fost marcate în America prin cotitura ivită în lupta deschisă de clasă cu participarea largă a masselor inaugurată de greva generală din 1 Mai 1886, reprimată sângeros la Chicago, și prin ascuțirea procesului de concentrare a capitalurilor și de contopire a capitalului industrial cu cel bancar (apare trustul Rockefeller). Influența capitalismului asupra literaturii americane, reprezentată prin scriitori ca dezabuzatul și nostalgicul Henry James, sau idilicul superficial Howells, s'a exercitat într-o prea largă măsură pentru a da loc unei veritabile literaturi de protest, la înălțimea cântecelor negre sau a baladelor legendarului Joe Hill, organizatorul grevelor ce se vor ține lanț de aci înainte. Cu sau fără intenție, această literatură burgheză se va pune „în serviciul societății private capitaliste, în serviciul intereselor egoiste de profit, ale conducerii burgheze asupritoare". (A. Jdanov). Ea a reprezentat și continuă să reprezinte oficialitatea literară americană.

Dimpotrivă, cântecele populare din toate Statele Unite cinstesc memoria e-

roilor clasei muncitoare și ai poporului
liber american, care continuă cu curaj
lupta lor:

*„Ei cred că l-au ucis atunci, că Joe
Hill a murit
Când l-au străpuns cu glonțu'n piept
în greva din April
Dar spaima'n oase le-a intrat, căci
alții au pornit
La grevă și la lupte noi, și'n frunte-i
tot Joe Hill”...*

După modelul și ritmul străvechilor
balade irlandeze, emigranții au com-
pus celebra *Epopée a lui John Henry* în
care slăvesc isprăvile muncitorului
John Henry, uriașul, cel mai viteaz din-
tre constructorii faimosului tunel Big
Bend. Puternicul John Henry „un brav
metalurgist”, muncea mai mult și mai
bine decât puținele și relele mașini de
foraj cu abur aduse de Compania C&O.
Railroads. Cântecul datând de prin
1870, se încheie toate, cu tragicul sfârșit
al lui John, pe care l-au prăpădit condi-
țiile supraomenești de efort în care l-au
obligat patronii să muncească:

*„Era piatra atât de mare
Și John Henry atât de mic,
Încât inima i-a frânt-o
Și a murit”...¹⁾*

„Saga” despre muncitorul John Henry,
„Uriașul cu inima de copil”, se cântă
sub diferite versiuni la serbările populare
americane. Încă din veacul trecut a intrat
și în folklorul negru, atât de bogat în
cântece sociale de protest. Schimbul a-
cesta este mai evident în cântecele des-
pre Abraham Lincoln, poreclit „bunul
Abe” și despre John Brown, eroul care
a murit pentru libertatea poporului
negru; așa e cântecul „*Trupul lui John
Brown*”:

*Trupul lui John Brown zace în mormânt
Dar lupta lui pășește înainte!...”*

1) Cf. Lee Lyons Kaufman *The
True Folk Music of America*, în *Musical
America*, April 10, 1945.

Balada conține numeroase elemente
de folklor negru îmbinate cu ideile re-
voluționare ale regimentelor muncito-
rești comandate de generali nordiști
Sherman și Grant.

Foarte multe balade pionierești cântă
întemeierea unor orașe din west, luptele
cu briganzii, sau faptele de bravură ale
căutătorilor de aur din California sau
din zăpezile Alaskăi. Ele respiră senti-
mentul libertății în mijlocul naturii și
camaraderia umană care nu face deose-
bire între albi, metiși, indieni, și ne-
gri.

Vestul, sau Nordul îndepărtat, în
care trăesc astfel de oameni înimoși, cu
cămăși de flanelă colorată, cu cisme
grele și un pistol cu butelie la cingă-
toare, constituie peisajul de predicție
al lui Bret Harte și al lui Jack London.

Dar dacă Bret Harte, în ciuda puter-
nicei sale inclinațiuni spre realism, nu
isbutește decât să romanțeze întâmplări
auzite despre viața minierilor, Jack
London, care a trăit viața celor mai
aspre îndeletniciri manuale, va ajunge
să discearnă prin propria-i experiență că
„scara timpului răsună neconținut de
sgomotele bocancilor ce urcă și a ghe-
telor de lac care coboară”.

În *Autobiografie*, el va nota, cu o re-
marcabilă clarviziune, următoarele:

*„M'am înapoiat deci la clasa munci-
toare, din sânul căreia m'am născut și
căreia îi aparțin... Sunt fericit că lucrez
acolo cu pârgă de fier în mână, cot
la cot cu intelectualii cinstiți, și cu
muncitorii conștienți de clasa lor. Din
când în când dăm câte o lovitură care
sdruncină tot edificiu. Intr'o zi când
vom aduna mai multe brațe și mai
multe pârgă pentru această sarcină, îl
vom răsturna dimpotrivă cu viața sa
putredă, cu morții săi neîngropați, cu
monstruosul său egoism și murdarul său
utilitarism. Atunci vom curăța subte-
ranean și vom construi o nouă locuință
pentru umanitate, în care nu vor mai
exista buduare, dar în care toate odăile
vor fi luminoase, sănătoase, în care ae-*

rul va fi peste tot curat, nobil, viu. Acestea sunt convingerile mele. Salut apropierea timpului când omul va fi copt pentru ceva nou, mai valabil, mai înalt”...

Aceste rânduri erau scrise pe vremea când se deslănțuise primul război mondial, când lupta proletariatului rus creștea și avea să aducă victoria revoluției sale.

Alături de tradiția progresistă a luptelor duse împotriva exploatării din propria țară, literatura contemporană a „celeilalte Americi”, inspirată din lupta clasei muncitoare împotriva capitalismului monopolist atâțător la războaie, continuă în aceeași măsură și duce mai departe o altă tradiție democratică: a dreptului la autodeterminare al popoarelor și a rezistenței împotriva imperialismului agresor, reprezentată acum 50 de ani de Mark Twain. Această temă deosebit de actuală constituie o nobilă tradiție a literaturii progresiste americane.

Walt Whitman se întreba odinioară, exprimându-și desgustul față de literatura americană oficială, cultivatoare a „dulcegei tradiții gentile” a literaturii occidentale: „*dece, oare în vremea asta, în țara asta, nu apare în literatura noastră curajul proaspăt, sănătatea morală a oamenilor noștri, realitatea lor fizică și sufletească, omul din Mississippi, dârzul pionier din West?*”. Amintind această remarcă, istoricul progresist american Parrington scrie: „*Era în 1870, iar răspunsul se afla la îndemână, în persoana lui Mark Twain 1)*”.

Se știe că multă vreme, creatorul neuităților Tom, Huck și Jim a rămas pentru cetățenii din lumea întreagă un fel de enigmă. Nimeni nu știa în ce fel și-a culminat activitatea sa literară. În

Statele Unite nu se publică articolele anti-imperialiste ale lui Mark Twain și nici *Notele* sale, această violentă critică adusă capitalismului.

Numeroase lucrări din opera sa publicistică sunt actuale și ajută la denunțarea crimelor imperialismului american. Ele contribuie la demascarea calomniatorilor din lagărul atâțătorilor la război care exaltă „modul de viață american” și „democrația” americană împotriva popoarelor din Asia, în *Apărarea Generalului Fenston în Sorisoarea unui Chinez* și în *Celui ce șade în umbră* și își manifestă scârba față de capitalism în *Autobiografie* și numeroase pamflete.

Dar aceste aspecte ale operei lui Mark Twain nu sunt singurele care și-au păstrat prospețimea lor combativă. Încă acum o jumătate de veac, Twain își exprima admirația față de rezistența orăcănenă a popoarelor asuprite, împotriva imperialismului cotropitor. În notele și articolele sale, el a salutat lupta curajoasă a oamenilor care s’au ridicat cu arma în mână contra colonialiștilor americani.

După marea Revoluție din Octombrie, după înființarea Partidului Comunist din Statele Unite, care va conduce lupta pentru apărarea intereselor maselor largi ale poporului american, asistăm în America la creșterea valului revoluționar, iar scriitorii progresiști descoperă la muncitorul american o nouă bogăție sufletească.

După primul război mondial, ca și după cel de al doilea în America, „goana după roșii” a atins o intensitate sporită de perspectivele victoriei socialismului. Tema „patriotică” a cuprins toate sucursalele capitalului. Gangsterul Capone erijat în apărător al „idealurilor americane”, declară presei în vila sa de la Miami: „Trebuie să ținem muncitorimea departe de literatura roșie, de manevrele roșilor, trebuie să ne în-

1) Cf. Vernon Louis Parrington, *Main Currents in American Thought*, Harcourt, New-York, 1930, vol. 3, p. 86.

grijim ca mîntea muncitorilor să rămână sănătoasă"...¹⁾

În perioada dintre cele două războaie s'a produs pe plan mondial o fermă schimbare de forțe, în avantajul forțelor socialismului. În Statele Unite, ciudata imperialismului, în ciuda prigoanei reacționare, influența Partidului Comunist a crescut considerabil în rândul maselor muncitoare.

Figura muncitorului conștient și-a făcut apariția în numeroase opere ale scriitorilor progresiști. Printre aceștia se disting, în primul rând romanele lui Theodore Dreiser. Autorul *Tragediei Americane* și al tetralogiei care demască anti-umanismul Americii capitaliste, înfățișează cu căldură prima figură de femeie comunistă din literatura americană în nuvela „*Ernita*” din *Galeria Femeilor*. Cu aceasta, el inaugurează o nouă etapă a creației sale literare.

Comentând ultimele două opere ale marelui scriitor american, *America tragică* (1931) și *America merită să fie salvată* (1941), care pot fi considerate testamentul politic al lui Theodore Dreiser, critica sovietică scoate în evidență că opera lui Dreiser constituie un eveniment epocal în America, prin realismul ei îmbinat cu concepția progresistă despre lumea câștigată după revoluția din Octombrie, care o ridică la un înalt nivel ideologic și artistic ²⁾.

Ambele opere sunt și astăzi ascunse cetitorului american. Cea de a doua dintre operele menționate, care analizează intensitatea extremă a contradicțiilor ce sfâșie America adusă la dezastru de regimul capitalist, se încheie cu următoarele vorbe:

„*Singure masele vor putea salva America dela nenorocire*”.

1) cf. John Howard Lawson, *The History of Hue and Cry*, (II) în „*New Masses*”, Sept. 16. 1947.

2) cf. I. Anisimov, Testamentul politic al lui Theodore Dreiser în „*Soviet Literature*” No. 1, 1949, p. 146-159.

Aceste cuvinte erau scrise în Ianuarie 1941. După 22 Iunie 1941, când ia naștere coaliția anti-hitleristă, Dreiser își consacră întreaga activitate victoriei asupra fascismului.

Dreiser a fost un mare prieten și admirator al Uniunii Sovietice. În anul 1940 a publicat un articol intitulat: „*Importanța Uniunii Sovietice în lumea de azi*”. Punând față în față mizeria, inegalitatea și irosirea valorilor din societatea capitalistă cu succesele economiei planificate socialiste, Dreiser demască sângeroasa exploatare a maselor muncitoare din Statele Unite. El scrie: „*Marx, Engels, Lenin și Stalin, au prevăzut toate acestea. Deaceia ei au propovăduit și au luptat pentru schimbarea acestei stări de lucruri, ducând proletariatul spre conducerea statului, pentru a asigura bunăstarea tuturor, nu a câtorva. În 1917, s'a ajuns la aceasta în țara unuia din cele mai asuprite popoare din acea epocă — în țara multor milioane de ruși. Acest popor a luptat și a biruit în lupta sa pentru o viață nouă — luptă dusă împotriva tuturor forțelor imperialiste din Europa, Asia și America. Apoi s'a apucat să arate lumii cum se ajunge la bunăstarea pentru toți în ciuda complotului mondial imperialist, a complotului financiar, a complotului politic și în ciuda conspirației presei.*”

Lupta pentru desființarea „sclaviei capitaliste moderne”, pentru înfrângerea capitalismului provocător de războaie a căpătat astăzi o formă nouă și o forță de nebiruit prin aceea că în fruntea ei stă Uniunea Sovietică, alături de care sunt țările de democrație populară, popoarele iubitoare de pace din lume. Cei mai mulți oameni din Statele Unite participă la această luptă pentru o pace trainică, iar reacțiunea americană fascistă nu va izbuti să-i înfricoșeze și nici să-i înșele.

Imaginea omului de avangardă devotat cu trup și suflet acestei aprige lupte a încetat de a mai fi conside-

rată în America un erou idealizat. Eroiismul și abnegația comuniștilor în opera scriitorilor „celeilalte Americi” dau o imagine realistă a omului care-și consacră viața luptei pentru fericirea popoului. Astfel, comunistul Princey din *Curentul Subteran*, în ciuda prezentării oarecum discursive pe care i-o face Maltz în cursul acțiunii romanului, rămâne un autentic militant al clasei muncitoare, un luptător neînfricat, educat de partid, luptător al cărui prototip există în rândurile Partidului Comunist din Statele Unite.

Curentul subteran a fost scris de Maltz în anul 1939. Acțiunea cărții se desfășoară în jurul evenimentelor petrecute la Detroit-Michigan în perioada 1930—40, în vremea luptelor pentru organizarea uniunilor muncitorești în industria americană de automobile. Metodele aplicate de patroni și marionetele lor politicianiste în vederea anihilării unității muncitorești, anunță creșterea fascismului în Statele Unite. Lupta lui Princey și a tovarășilor săi depășește limitele unei acțiuni în interesul unei anumite categorii de oameni ai muncii, ea câștigă semnificația și amploarea luptei de clasă, a unei bătălii pe scară națională și mondială, împotriva exploatării, împotriva fascismului.

Un luptător este și muncitorul Dave Spaas din *Marea linie din Middlewest* de tânărul romancier Alexander Saxton. Romanul lui Saxton povestește întâmplări din perioada 1913-1914, la care participă membrii unei familii de muncitori feroviari din Statele Unite. Referindu-se la această carte, Fast arăta într-o recenzie publicată în revista *Masses and Mainstream*, că autorul a izbutit să dea o imagine înfățișat matură a comunistului american, atât din punct de vedere ideologic cât și artistic.

Lupta lui Dave și a tovarășilor săi împotriva patronilor dela căile ferate și contra bonzilor sindicali aflați în slujba capitalului, este prezentată realist. Saxton greșește totuși în ceea ce

privește crearea ambianței familiale a eroului său, față de care ia o atitudine contradictorie. Faptul că Saxton acordă, — sentimental, — exagerate șanse de reabilitare soției reacționare a lui Dave, reflectă desigur aceeași influență exercitată de concepțiile și tehnica literară a celor mai multe dintre succesele ieftine ale preferațiilor caselor americane de editură. Saxton stăpânește totuși suficiente mijloace de a părăsi personajile convenționale, îndreptându-și atenția, — așa cum o dovedește, — spre oamenii vii, spre fiii clasei muncitoare americane.

Dave este în general zugrăvit în plină muncă. Viața lui intelectuală este totuși sărac redată. Scriitorul nu aprofundează legătura dintre problemele economice la zi și scopurile generale ale acțiunii lui Dave și a comuniștilor Saxton își adună și elaborează întreg materialul, oarecum empiric. De aci și caracterul deslănat al acțiunii, lipsa de unitate a compoziției romanului. Cu toate acestea, inteligența și îndrăzneala cu care romancierul abordează tema generală pe care și-a propus-o, ridică puternic valoarea cărții.

Un altul dintre eroii cei mai iubiți ai literaturii americane progresiste este Danny Ryan, conducătorul muncitorilor din *Clarkton* de Howard Fast, primul roman despre lupta clasei muncitoare americane după ultimul război mondial. Acest erou pe care Whitman l'ar fi numit „un fruct cu o aromă într'adevăr americană”, este un om inimos, un ireproșabil părinte, un tovarăș bun, un autentic comunist, legat prin, toate fibrele de lupta clasei muncitoare americane. Fast introduce în viața eroului său elementele care pot da naștere la obiecțiuni în privința nivelului politic al eroului său. Străduindu-se să demaște fascismul american sub toate formele sub care acesta se ascunde în umbra marelui finanțe, el recurge într-o oarecare măsură, la tehnica detaliilor nesemnificative, atât de comună „best-sellers”.

urilor. Fiindcă Ryan se arată neverosimil de naiv, față de manevrele patronului. Meritul romanului constă însă în prezentarea legăturii trainice dintre comuniști și masa muncitorilor, fapt care le permite să țină piept loviturilor date de capitaliști.

Demnă de luat în seamă este și cartea debutanților Fred Mayers și Berth Mc. Henry, *Marinarul s'a întors acasă*. În ciuda slăbiciunilor și lipsurilor inerente începutului, cartea aceasta dedicată luptei marinarilor americani pentru creșterea sindicatului lor, a câștigat repede sufragiile cititorilor. Mayers este un vechi activist sindical, iar Mc. Henry e gazetar corespondent la *Daily Worker*... Eroul cărții lor, marinarul Billy Farell este un muncitor fără de partid. Antrenat în lupta ascutită de clasă, în focul grevelor și al conflictului cu demagogii vânduți patronatului, Billy Farell își dă seama de importanța luptei conștiente și organizate, de rolul important al Partidului. El devine comunist luptător.

O particularitate de seamă a literaturii contemporane a „celeilalte Americi”, o constituie faptul că în primele ei rânduri stau astăzi cărțile scriitorilor care împărtășesc și exprimă concepțiile clasei muncitoare. Se poate spune pe drept cuvânt că cele mai bune opere de artă americane din perioada celui de al doilea război mondial și din anii de după război, au fost scrise de comuniști, sau în orice caz de scriitori cari încep să înțeleagă măreția ideilor comuniste și văd în comuniști pe inspiratorii și conducătorii luptei poporului împotriva războiului și fascismului. În munca și lupta lor, acești scriitori se sprijină pe experiența scriitorilor din U. R. S. S., creatorii literaturii pătrunse de principiile revoluționare ale umanismului stalinist.

Năzuința sinceră și avântată a scriitorilor progresiști americani de a-și însuși experiența literaturii sovietice, a realismului socialist, este exprimată cu

limpezime de H. Fast în a sa *Literatură și Realitate* (1950). El recomandă artiștilor progresiști din toate țările să pornească dela realitatea isbânzii socialismului în U. R. S. S. „Numai depe poziția socialismului — scrie Fast — scriitorul poate aprecia în mod just fenomenele și poate privi cu o logică obiectivă creatoare, dezvoltarea istorică a societății”.

Această nobilă năzuință a lui Fast și a tovarășilor săi nu trebuie să ne facă să le supra-apreciem realizările concrete. Fiindcă nu numai că realizarea acestor opere literare realist-socialiste nu este posibilă în regimul burghez, dar și pentru că în America, trustrile imperialiste, presiunea ideologică a fascismului este atât de puternică. Câștigurile obținute de literatura „celeilalte Americi” sunt, ca raport de forțe, de natură să nu fie exagerate. Ele sunt încă șovăelnice ca orientare, insuficiente din punct de vedere numeric. Cu toate acestea, nimic nu îndreptățește o subapreciere a literaturii progresiste americane. Ea se bucură de simpatia și sprijinul clasei muncitoare americane, a forțelor păcii, progresului și democrației din lumea întreagă. Literatura și critica sovietică îi acordă în același timp o atenție susținută și prietenoasă. Numeroasele studii sovietice dedicate scriitorilor „celeilalte Americi” (Motileva, Mendelson, Anisimov, Elisiratoa, Samarin, etc.) sunt menite să-i ajute în lupta lor ideologică și în cercetările lor creatoare.

Problemele luptei de eliberare națională a negrilor americani au constituit și după războiul civil una dintre temele cheie ale literaturii progresiste. Totuși până la marea Revoluție Socialistă din Octombrie, nici una din cărțile scrise pe această temă nu a reușit să o trateze just.

Sunt nenumărate producțiunile literare care abordează problema discrimi-

nării rasiale din America. Aproape toți scriitorii americani mari și mici au făcut-o, neștiind sau evitând de cele mai multe ori, să explice cauzele diversității rasiale, constând în interesele „robiei salariate” și pornind dela politica mai veche a colonialismului anglo-american

Scriitorii progresiști americani duc o luptă grea, dar de onoare, sub conducerea partidului comunist din Statele Unite, pentru combaterea criminalității diversității rasiale. Activitatea militantului William E. B. Dubois, cunoscut cărturar de origine neagră, a poetului negru Langston Hughes, a scriitoarei negre Shirley Graham, a lui Paul Robeson și a altor fruntași negri, printre cari și conducători ai P. C. din U.S.A. ca Davis, Winston și alții, e menită să contribuie considerabil la izbânda luptei seculare pentru drepturile egale ale negrilor americani și ale tuturor popoarelor din Statele Unite ale Americii

Trecerea dela tratarea burghezo-umanitaristă a discriminării rasiale la desbaterea ei principială depe poziții de clasă, a stărnit în rândurile critice reacționare un adevărat val de furie. Scriitorii progresiști din Statele Unite reușesc cu mari greutate să-și publice cărțile. Ei sunt boicotați de editurile trusturilor, persecutați, ponegriți, arestați.

Reluând tema preluării și ducenii mai departe a tradițiilor revoluționare ale „celeilalte Americi”, Howard Fast creiază în romanul *Drumul Libertății*, chipul de neuitat al negrului Ghideon Jackson, erou al războiului civil și luptător pentru drepturile poporului negru. Ca și în *Ultima Frontieră*, unde Fast demască sălbăticia guvernanților americani față de poporul indian, stărnit în arida Oklahoma, eroul romanului său este de fapt poporul asuprit. Atât Micul Lup, personagiul principal din acest roman, cât și negrul Jackson din *Drumul Libertății* sunt conducători conștienți și luptători de frunte, care în-

suflețesc prin exemplul lor ridicarea la luptă a oamenilor oprimați, împotriva sclavagiștilor americani. Ceea ce constituie calitatea de căpătenie a romanului *Drumul Libertății* e concepția pe care autorul o pune la baza acestei lupte, arătând că ea poate și trebuie să fie dusă umăr la umăr de negrii și albi exploatați laolaltă. Fast se opune din capul locului tehnicii generalizate a povestirilor moderne despre negri (vezi Caldwell, Faulkner, Steinbeck, Wright și, în ultimii doi ani, Lilian Smith cu romanul *Fruct Straniu*) cari descriu pe negri drept niște ființe mizerabile, abrutizate, demne de milă dar și de scârbă, victime ale nedreptății sociale dar incapabili de luptă nici pentru ei, nici pentru alții.

În jurul unei astfel de literaturii reacționare s'a creat și o literatură critică. Într'un articol publicat anul trecut într'un număr jubiliar a lui *Saturday Review of Literature*, profesorul Harry A. Overstreet făcea bilanțul ultimilor 25 de ani de literatură dedicată „problemei negrilor”. El menționează un număr impresionant de opere și autori, căutători ai unei „soluții” în această privință. Concluziile sale recomandă „înțelepciunea căii de mijloc” deplângând falimentul educației care s'a dat poporului american. În fața ofensivei monopolurilor și pogromiștilor, el invocă „răbdarea și „pacea socială”. Fast refuză noianul acestor prezentări dușmănoase și ipocrite, opunându-i simbolul lui Ghideon Jackson cu chemarea puternică pe care o adresează poporului negru și tuturor oprimaților Americii, la lupta pentru libertate și pentru democrație reală. Desvoltând tema aceasta în lumina prezentului el a isbutit să-și ridice romanul la un înalt nivel de realism. Din mărturia sa reiese că a creiat chipul lui Ghideon Jackson încercând să-l asemuie lui Benjamin Davis, fruntaș al poporului negru, membru în comitetul executiv al P.C. din U.S.A. Una este să spui că Ben

Davis este comunist -- scrie Fast -- dar cu totul alta este să arăți că devotamentul său față de comunism este rezultatul groazniciei asupririi și înjosirii de veacuri la care a fost supus poporul său. Romanul lui Howard Fast „*Drumul Libertății*” este pe bună dreptate considerat de critica progresistă drept cea mai însemnată operă din ultimii ani a literaturii „celeilalte Americi”. Figuri veridice de negri luptători pentru libertate apar în multe alte opere ale literaturii progresiste americane. Un astfel de negru este comunistul Ben Silversmith, unul dintre eroii romanului *Curentul Subteran* de Albert Maltz. Ben face parte din comitetul de partid al întreprinderii și este prezent ca un fruntaș al proletariatului în lupta acestuia împotriva monopolștilor și fasciștilor americani. În această aprigă luptă de clasă se călesc și cresc din sânul poporului negru cadre revoluționare de frunte. Așa este negrul Pledger Mc. Adams din *The Great Midland* de Alex. Saxton despre care am mai vorbit. La început aflat sub înrăurirea vechilor sale prejudecăți, acest negru capătă un nou conținut. Ajutat de comunistul Dave Spass, negrul Pledger Mc. Adams devine un muncitor conștient și este în curând ales în conducerea organizației sindicale. Acest personajiu pozitiv crește sub ochii cititorului. Ura sa, la început instinctivă față de albi, se transformă în ură față de capitaliști, față de imperialiștii americani. El moare în plină luptă, asasinat de o unealtă a patronilor.

O astfel de imagine a luptătorului american conștient încearcă să dea Howard Fast în Clarkton. Câtă deosebire între oamenii aceștia înaintați și personagiile scriitorului reacționar Richard Wright care reprezintă tipul renegatului în literatura neagră americană. Acesta, după ce a părăsit linia realistă progresistă inaugurată cu cartea *Copiii lui Moș Toma prin 1930*, a decăzut cu desăvârșire, ajungând să predice astăzi, cu

Omul de sub Pământ supunerea absolută în fața „stăpânului predestinat”...

Creșterea conștiinței de clasă ridică lupta de eliberare națională a poporului negru american la un nivel necunoscut în trecut. Trasând sarcinile apropiate și viitoare ale acestei lupte, Partidul Comunist din Statele Unite se află în fruntea acțiunii pentru ștergerea discriminării rasiale și desființarea organizațiilor pogromiste patronate de guvernării americani.

Cu atât mai mult fasciștii americani deslănțuie prigoana lor împotriva literaturii „celeilalte Americi”. Pe lângă campaniile anti-culturale deschise de comisia pentru cercetarea activităților așa zise anti-americane, reacțiunea americană acordă un sprijin nelimitat operelor antipopulare, care incită la ura de rasă.

În fața succesului obținut de dramaturgul Arthur Miller, cu piesele progresiste *Toți fiii mei* și *Moartea unui comis-voiajor*, patronii literaturii americane au acordat recent premiul Pulitzer și Premiul Criticilor teatrale uneia dintre cele mai scabroase și mai demente producțiuni dramatice contemporane, *Tramvaiul Dorinței*, de Tennessee Williams. La ordinul potentatilor Wall Street-ului, cele mai mari teatre din țările marshallizate și cei mai cunoscuți regisori au fost mobilizați pentru împământenirea acestui „ajutor american”: Laurence Olivier la Londra, Jean Cocteau la Paris, etc. Acesta din urmă declară extaziat că urmează să introducă în traducerea franceză „cuvântul merde de cel puțin zece ori și asta e una din expresiile cele mai puțin tari”... Povestea nimfomanei creole în jurul căreia se centrează acțiunea „Tramvaiului” vine să întărească ultima teorie în materie de negri, lansată de Lillian Smith în romanul *Uciștii Visului*, precum că linșajul negrilor de către albi este explicabil prin gelozia albilor față

de superioritatea.. sexuală a raselor inferioare ¹⁾.

Opinia negrilor americani și a poporului liber american față de „problemă” a fost enunțată și de d'Usseau în *Rădăcini Adânci*. Și nu de multă vreme în fața muncitorilor din Detroit, Paul Robeson a declarat: „Eu nu mă sperii de când fascismul se arată așa cum s'a arătat la Peekskill sau la Croveland în Florida. Flamura Hariei-
tei Tubman și a lui Frederik Douglas ²⁾ mă îndeamnă să lupt pentru ca fiecare băiat negru și fiecare fată, dar și fiecare băiat alb și fată albă să poată umbla în această țară liberi și cu demnitate”

Literatura progresistă americană a înregistrat de sigur un mare pas înainte, dela literatura de protest social, de pildă drama *In Așteptarea lui Lefty* de Clifford Odets unde se povestea sfârșitul tragic al unei greve a taximetristilor, până la scenariile „Celor zece” dela Hollywood și la operele analizate mai înainte aci. O serie de scriitori ca Shirley Graham, A. Marburg, Normen Rosten, Alfred Kreymborg, Lilian Hellman, s'au alăturat forțelor democratice anti-imperialiste, partizanilor păcii.

O scurtă privire asupra evoluției poeziei americane ne poate aduce o nouă clarificare în ceea ce privește creșterea și îmbunătățirea acestei literaturi, după treizeci de ani de existență a Partidului Comunist din Statele Unite.

1) Această trivială diversivune are și aspecte „științifice”. Acesta e cazul „studiului” de o crasă obscenitate al lui Alfred C. Kinsey, *Nărvurile sexuale ale bărbatului*, Saunders, 1950, — care a fost difuzată în milioane de exemplare și continuă să i se facă o sgomoasă publicitate.

2) Fruntași ai luptei de eliberare a poporului negru.

După prezentarea descriptivă și apă-sătoare a orașelor industriale, mai ales Chicago, făcută de Carl Sandburg, biograful lui Lincoln, în culegerea de poeme *Fum și Ofel* și tristele cântece de revoltă ale lui Langston Hughes sau desperarea orașelor meschine de provincie americană ale lui Edgar Lea Masters din *Spoon River Anthology*, poezii tineri ai celeilalte Americi dezvoltă verbul nou, al scriitorilor care cred puternic în viitorul poporului american. Și au deprins energia revoluționară a poezilor proletari dintre cele două războaie, adăogându-i accentele luptei de mari proporții a omenirii progresiste conduse de partidele comuniste și muncitorești, în frunte cu gloriosul Partid Comunist Bolșevic al lui Lenin-Stalin.

Căei iată cum evocă Alfred Kreyborg America poporului, învingătoare a Americii dolarului:

*Dar soarele va străluci
America,
Iar soarele ce va veni
Cu aurul n'ai să-l împaci
Căci inima celor săraci
Il va stârni
Și vor eși din închisori
Americă, Americă
Sute și mii de muncitori
Atunci America va fi
America pentru cei vii
Urcând lumina spre țării
Și vom plăti cu grele plăți
Tălharilor de libertăți
Și vom plăti cu plată grea
Celor ce acum îți stau în șea
O țara mea,
America.*

Când prin judecata barbară a lui Lynch-Medina-Wood, parte integrantă din faimosul război rece deslănțuit de Truman împotriva păcii generale și democrației, fruntașii comuniști au fost condamnați pentru „crima” de a lupta pentru pace, iar fasciștii, persecutorii negrilor, antisemiții și dușmanii sindi-

catelor scoteau urlete de bucurie, în vreme ce un milion de muncitori americani se aflau în grevă, romancierul și poetul Michael Gold a scris poemul procesului celor Unsprezece, intitulat „Martorul strălucitor dela Foley Square” în care, folosind ritmul whitmanian, demască sălbăticia tribunalului reacționar.

Acum când „războiul rece” a fost înlocuit cu agresiunea militară directă, în aparatul de propagandă al imperia-liștilor americani joacă în ultima vreme un rol marcant, două preocupări: idealizarea militarismului american și, în strânsă legătură cu aceasta, problema „democratizării” (citește: *militarizării*) Germaniei Occidentale și Japoniei. Modul în care scriitorii americani cinstiți au descris și au înfierat felul în care au dus acești gangsteri în haine kaki războiul lor de cruciați, în Germania și Japonia, îl vom arăta mai departe. Menționăm însă aici, o carte plină de îngâmfare imperialistă a generalului Dwight D. Eisenhower intitulată antonescian *Cruciada în Europa*. Din fericire adevărul asupra celui de al doilea front este astăzi viu în indignarea oamenilor; nimeni nu mai poate fi înșelat de falsificările „cruciatului” american. Pe linia intereselor Wall-Street-ului se situează prezentări gogonate, cum este cartea lui Fletcher Pratt, intitulată *Unsprezece Generali* în care autorul se străduiește în zadar să înalțe pe firmamentul gloriei militare, stelele unor belicoase figuri americane, începând cu George Washington și încheiind cu... Omar Bradley, cunoscutul ațăător atomist la război. Popularizarea crime-lor de război și a bombeii atomice a ajuns astăzi o preocupare de căpetenie până și în „comics”-unile revistelor pentru copii. Inventivitatea lacheilor literaturii Wall-Street-ului a depășit într’adevăr „orice limite ale gândirii moderne”.

În sfera literaturii „celeilalte Americi” intră o literatură progresistă despre al

doilea război mondial, care demască moravurile gangsterilor ce domnesc în sânul armatei Statelor Unite și îndi-națiile fasciste ale comandamentului armatei americane. Materialul documentar cuprins în cele mai multe din aceste cărți merită desigur atenție în cadrul luptei împotriva isteriei războiului și propagandei otrăvitoare a clicilor militariste dela conducerea Statelor Unite.

Se pot menționa în această privință o serie de romane, care în ciuda aplecării lor spre senzațional, servesc tema antimilitarismului, printre care: „*Cruciații*” de Ștefan Heym și *Despuiații și morții* de Norman Mailer.

Încă din timpul războiului, masa cetitorilor a preferat descrierea realistă a vieții soldatului simplu american, acelor sforăitoare tămăieri făcute de presa trusturilor, unor generali reclamații ca Mac Arthur, Omar Bradley sau Ike Eisenhower. Povestirile și reportagiile lui Ernie Pyle, culese sub titlul *G. I. Joe* a atras atenția tocmai prin simpatia lor față de acel G. I. (porecla dată soldatului de rând) care, după înfrângerea suferită de naziști în Europa, va spune: „și acum să construim din aceste ruine, o lume sigură care să interzică definitiv repetarea războiului”... În această categorie intră în special unele dintre scenariile cinematogra-fice, pentru care au fost judecați și condamnați „Cei Zece” dela Hollywood.

În romanul său *Cruciații*, Ștefan Heym, prezintă dedesubturile „celui de al doilea front”. El arată că armata americană debarcată în Europa, era condusă de oameni de afaceri cămu-flați în uniforme militare, agenți plătiți ai diferitelor firme industriale internaționale, având legături directe cu industriașii naziști. Personagiile pozitive din acest roman, simpli soldați sau tineri ofițeri cinstiți, veniți să lupte întru potruiva fascismului, sunt până la urmă covârșiți de forța și numărul celorlalți „eliberatori ai Europei”, fasciștii ameri-

cani de tipul generalului Farrish, maiorului Willoughby, sau sergentului Donald (un criminal de drept comun) și uneltelor lor. Aceștia din urmă iau contact cu rămășițele industriei naziste și ale partidului nazist, cu criminalii de război ca Pettinger (în care Heym îi vede pe însuși Otto Skorzeny, despre care a scris recent presa europeană) spre a reînarma Germania sub faldu-rile drapelului înstelat, în vederea unui război anti-sovietic. În ciuda scăderilor cărții, pricinuite mai ales de iluziile burghezo-liberale ale autorului, și de tonul resemnat al povestirii, *Cruciații* servesc cititorului american câteva adevăruri necesare despre „patriotismul” șefilor săi de stat major.

Indiferent de subiectul lor, cele mai bune dintre romanele americane despre primul război mondial desvoltaseră tema combaterii contradicției dintre scopurile mărturisite ale războiului și obiectivele nutrite de magnații marii finanțe. În ceea ce privește al doilea război mondial, i s'a adăugat în literatură americană un nou aspect: scopurile nobile ale unui război menit să fie unul de „eliberare” nu puteau fi servite de armatele țărilor capitaliste, în ciuda dorinței sincere a milioane de soldați cari au luat parte la războiul anti-hitlerist și anti-japonez. Viața sub arme, în unitățile armatei americane nu putea decât reproduce elementele modului capitalist de viață civilă din Statele Unite, diviziunea de interese și lupta egoistă pentru tipicul „self-preservation”- burghez. Oamenii lui Norman Mailer, fie că aparțin clichei profitorilor, fie că fac parte din mulțimea victimelor acestui odios mod de viață, sunt zugrăviți cu un naturalism la fel de rece. Convingerile autorului romanului *Despuiații și morții* înclină spre supraevaluarea forței distructive a fascismului american, reprezentat prin clica militaristă din jurul generalului

Cummings, în special prin omul lui de încredere, Groft. Incredințându-și speranțele de mai bine unui personaj slab și influențabil, deși bine intenționat (locotenentul Hearn), Norman Mailer greșește din nou. Capitularea oamenilor cinstiți în fața noilor fasciști, așa cum se prezintă în rândurile unui pluton de infanterie din insula Anopoei din Pacific, nu este reprezentativă pentru întregul popor american. Dar victoria efemeră a generalului fascist Cummings asupra locotenentului Hearn, ca și aceea a sadicului Groft, asupra soldatului Red Valsan, în duelul dintre fascism și dragostea de libertate, nu sunt reprezentative nici pentru convingerile autorului. Fiindcă Mailer explică în ce măsură apartenența de clasă și descompunerea morală a celor două personaje „pozitive” ale sale împiedică o mai fermă luare de atitudine față de adversarii lor; „frica, inerția și instințul de turmă”, sunt mai puternice decât dorința de a apăra deschis principiile democratice, pentru care au plecat la luptă. Hearn aparține aristocrației financiare, legată prin mii de fire de oameni de teapa lui Cummings, iar Red este un muncitor decăzut, care a ajuns să privească cu resemnare exploatarea. Valoarea operei lui Mailer constă însă în descrierea realistă a raporturilor existente în sânul forțelor armatei americane. Incapacitatea și aroganța comandanților, satisfacția că pregătesc agresiuni imperialiste pe scară mondială, cruzimea și meschinăria ofițerilor și subofițerilor, ignoranța și imoralitatea tuturor, iată ce zugrăvește Norman Mailer, critic. El descrie cu o atenție pentru detaliu nesemnificativ, împinsă până la naturalism, monstruoasele lor moravuri, dar și dușmănia națională, goana după jaf, și criminalitatea excesivă, exacerbate de împrejurările unui război sângeros. Din păcate humorul și sarcasmul lui Mailer se îmbină de așa natură încât aceste adevăruri stârnesc mai curând curiozitatea indiferentă a citito-

rului decât interesul și revolta lui sinceră față de stările de lucruri înfățișate în acest roman.

Dacă tema primordială a celor mai bune opere ale literaturii progresiste americane este astăzi lupta activă împotriva imperialismului și fascismului, literatura oficială, larg sprijinită de guvernul american și salută de presa reacționară americană și satelită, desfășoară o vastă activitate ideologică în slujba ațățătorilor la război. M. Suslov spune: „Lagărul imperialist a desfășurat pe o scară uriașă pregătirea ideologică a unui nou război. Se caută mereu noi mijloace pentru pregătirea opiniei publice în acest sens, pentru narcotizarea masselor prin propagarea turbată a ideilor rasiale și a ideilor urei față de om, pentru afățarea psihozei atomice și a isteriei războiului”.

(Raportul prezentat la Consfătuirea Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești din Noembrie 1949 dela Budapesta).

În lupta grea pe care o duce, „celealtă Americă” se bucură de întreg sprijinul popoarelor iubitoare de pace și libertate în fruntea cărora stă poporul sovietic.

Poporul nostru muncitor, dușman de moarte al incendiatorilor la război imperialiști, s'a ridicat în sprijinul frunțășilor muncitorimii revoluționare americane, înfierând în meetinguri de masă mârșava sentință fascistă dela New York. La 30 Octombrie 1949, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a trimis, în numele oamenilor muncii din Republica Populăară Română, următorul mesaj de călduros salut și îndemn la luptă Comitetului Central al Partidului Comunist din Statele Unite ale Americii:

„Partidul nostru, care a cunoscut decenii de prigoană și teroare fascistă sălbatecă, vă trimite un frățesc salut de îmbărbătare și solidaritate. Suntem

ferm convinși că până la urmă poporul muncitor din America va face să triumfe în țara voastră idealurile libertății, democrației și păcii”.

Mesagiul de solidaritate frățească trimis de Partidul Muncitoresc Român, comuniștilor americani, a fost primit acolo cu multă căldură. Începând prin a afirma aceasta, răspunsul lui Eugene Dennis, secretarul general al Partidului Comunist din U. S. A. aflat astăzi în temniță, — adaugă:

„Deoarece noi luptăm și mai avem încă de luptat din greu, ne face bine să ne gândim la clasa muncitoare din România care consolidează regimul de democrație populară și înaintează cu pași mari și hotărâți spre socialism. Noi salutăm aceste înfăptuiri care întăresc lagărul mondial anti-imperialist și anti-războinic, în fruntea căruia se află invincibila Uniune a Republicilor Socialiste Sovietice”.

Adevărul nu poate fi încătușat. Vocea puternică a poporului sovietic și a sutelor de milioane de partizani ai păcii se înalță astăzi în apărarea americanilor de avangardă, târâți în fața tribunalelor fasciste.

Răspunzând scrisorii deschise a lui Howard Fast — recent ieșit din închisoare, — scriitorii sovietici și alături de dânsii scriitorii progresiști din lumea întreagă, salută cu căldură pe cei ce exprimă astăzi vocea adevăratei Americi, care protestează cu mânie împotriva fascistării fățîșe a continentului american, pe scriitorii curajoși ai Celeilalte Americi, luptători pentru pace și libertate.

Viitorul aparține lumii libertății și păcii, fiindcă așa cum a spus G. M. Malencov: „trăim într-o epocă în care mișcarea masselor populare se intensifică pe zi ce trece, îndreptându-se spre democrație și socialism, epocă în care lagărul păcii și al democrației a devenit un factor puternic al întregii situații internaționale”.

RECENZII

PENTRU PACE *)

Citind seria de articole „Pentru pace” a lui Ilya Ehrenburg mi-am amintit de o vitrină din București. Pe un vast pânou se desfășoară planisferul nostru: imensitatea U.R.S.S. — roșul de pe steagul revoluției la Moscova, un steag roșu de mari dimensiuni, apoi, într-o succesiune strânsă, în China, în statele de democrație populară, pe întreaga coastă a Africei, în Asia, Australia, America, în întreaga Europă, fanioane mai mici, scântei ale marelui foc revoluționar. Dedesubt: „Popoarele lumii luptă pentru apărarea păcii”.

Plecând din fața vitrinei, am rămas cu sentimentul superiorității noastre spațiale, materiale; după ultima pagină a articolelor lui Ehrenburg, mi s'a întărit sentimentul superiorității noastre morale...

Și valoarea articolelor lui Ehrenburg crește cu atât mai mult cu cât anul apariției volumului este și anul în care neofascismul american a trecut dela „războiul rece”, la bombardarea și incendierea satelor și orașelor coreene.

Primul articol, scris încă din Iunie 1945, o lună după victoria comună, este răspunsul la primele manifestări războinice ale imperialismului recidivist, care amenință din nou pacea. De atunci și până la ultimul articol, scris în Februarie 1950, lupta lui Ehrenburg urmează calea consecventă a Uniunii Sovietice în lupta pentru pace.

Articolele nu sunt o invitație la un pacifism platonice și melodramatic, ci atitudine

activă și principială, convingătoare și mobilizatoare a omului de cultură legat prin însăși activitatea sa, ca orice muncitor, de politica stalinistă a păcii.

Lupta dusă de scriitorul sovietic are un obiectiv precis. Ilya Ehrenburg știe care sunt dușmanii păcii, care sunt prietenii ei și pe această poziție își anexează întreaga sa activitate de luptător pentru pace.

El evocă prin contrast aspectele paralele ale celor două lumi. Și tocmai aici stă excepționala valoare a articolelor scriitorului sovietic: el nu rămâne niciodată pe planul generalităților teoretice, nu ni se adresează în limbaj discursiv; el pătrunde adânc în viață, circulă cu o surprinzătoare vioiciune dintr'un mediu într'altul, din lumea descompusă a imperialismului, în lumea care crește, a democrației, alege fapte, multe fapte, detalii mici cu semnificații mari, reușind să creeze două tablouri sugestive: imperialismul războinic și democrația pacifică. Din permanenta lor opoziție, concluziile se impun aproape dela sine; rolul autorului se reduce de a dirija discret dar sigur atât înțelegerea cât și opinia cititorului. Și aceasta cu atât mai mult cu cât Ehrenburg, făcând reportaj, nu uită că este artist; el face uz de toate mijloacele pe care arta i le pune la dispoziție.

Iată procesul-specific al artei, imaginea, înlocuind procedeul discursurilor, enumerarea noțională: „între cele două războaie groaznice, a fost o pace groaznică: jazzurile urlau, dansatorii, ca marionetele săltau, Paul Morand scria nuvele despre aventurile galante ale susțină-

*) Ilya Ehrenburg: „Pentru pace” — Ed. de Stat 1950.

torilor negalanți ai prostituției, se deschideau conferințe diplomatice și case de toleranță... etc... (Veacul cel nou, p. 57).

In limbajul enunciativ, renunțând la artă, s'ar fi putut spune: „Perioada pașnică dintre cele două războaie a însemnat o perioadă de descompunere a societății burgheze, decadența se manifesta în muzică, dans, literatură. Acum apar și romanele galante ale lui Paul Morand. Încă o dovadă de decadență e prostituția. În domeniul relațiilor internaționale, guvernele reacționare se manifestă prin convocarea de conferințe diplomatice inutile”.

Vedem imediat că acest limbaj nu s'ar adresa decât intelectului nostru, fără a exercita vreo influență asupra vieții noastre afective. Dar Ehrenburg procedează, după cum am văzut, altfel. El se adresează și imaginației, reușind astfel, cu mijloace artistice, să ne creeze o anumite stare de spirit. În acest procedeu jocul de imagini ocupă un loc de seamă: războaielor groaznice le corespunde o pace groaznică. Opoziția celor două epiteze le dă ambelor un relief deosebit. Jazurile urlă; dansatorii saltă ca marionetele, ceea ce sugerează mișcările ridicole și desarticulate ale dansatorilor; năvelele lui Paul Morand sunt galante — termeni din sfera relațiilor saloনারde ale burgheziei: dar tratează despre susținători ai prostituției, figuri negalante.

Asocierea noțiunilor aparent disparate (aparent pentru că noțiunea de societate capitalistă le include pe amândouă: conferințe diplomatice și case de toleranță) are un surprinzător efect, năruind solemnitatea „diplomației” burgheze.

Succesiunea vertiginoasă a acestor imagini izbutește să ne redea imaginea generală a unei demențe și sterilități generale. Pentru a demonstra caracterul banditesc al „culturii atlantice”, el nu enunță adevărul încercând să-l demonstreze, ci își alege câteva elemente semnificative: Sophie Stamba se mândrește

cu cărțile legate în piele de om. Ilse Koch are abat-jour din piele de om.

Influența pe care reușește s'o exercite asupra cititorului se explică prin faptul că scriitorul este un amplificator al celor mai comune și răspândite sentimente și atitudini ale poporului său; în el răsună ura împotriva imperialismului agresiv.

Articolele lui Ehrenburg denunță agonia capitalismului care pune în primejdie pacea lumii: „În secolul al XIX-lea capitaliștii mai construiau uzine și cultivau specii noi de grâne. Apoi au început să sfărâme bancurile, să distrugă clădirile fabricilor. Ei au colorat grâul cu eoxină pentru ca omul neviciș să nu mănânce prea multă pâine ieftină. Când toate acestea s'au dovedit a nu fi deajuns, ei au trecut dela vopseaua roșie la sângele omenesc, au început cu ajutorul bombelor să prefacă orașele în praf și să omoare copiii. În secolul XX existența burgheziei a devenit un anacronism periculos” (Veacul cel nou, pag. 55-56).

Acesta este aspectul economic al orânduirii burgheze actuale.

Burghezia a încetat de a mai produce bunuri valabile pentru umanitate. Cultura, „cultura atlantică”, evoluiază în sfera raporturilor negustorești, frecventată de „doamne cu valeriană”, pasionate de freudism.

John Barkby — care a reușit să parcurgă în cap, fără ajutorul mâinilor și picioarelor, nu știu ce distanță, se bucură de o mai mare popularitate decât Tolstoi, iar sgârie-norii orașelor americane sunt preferate monumentelor Italiei. Oficialitățile statelor „americanizate” se grăbesc cu o stupidă cordialitate să populeze spațiul american prin transporturi transatlantice de monumente europene, iar scriitori ca André Gide — care a salutat dictatura hitleristă — sau Sartre — apologetul pe plan literar al celei de „a treia forțe” — sau ziare literare ca Figaro littéraire, care-și pune paginile la dispoziția generalilor hitleriști, alcătuiesc „hrana spirituală” a acestei lumi în de-

sagregare. Atmosfera e străbătută de îndemnurile la o nouă „cruciadă” a unor maniaci ca Paul Schaeffer, Bishop, Zuharias, Oppenheimer, etc., indemnuri cu sinistră rezonanță a strigătelor caporalului din berăriile dela Muenchen.

Americanul mijlociu e terorizat de teama de „comuniști” și „agresiuni imaginare”. „Pentru o clipă, „veritabilii” americani încetează mestecatul gumei. Poate că într’adevăr războiul e mai bun decât criza? Inșă ei nu-și termină gândul; în genere ei nu sunt obișnuiți să gândească, ei sunt grăbiți; de altfel e și prea multă gălăgie în jurul lor: senatorul Caim a rostit o nouă cuvântare, ziarul New-York Times a publicat o știre senzațională. Albania a hotărât să cucerească lumea; s’a descoperit un nou cuib de „comuniști” — în lăptăria vecină” (Istoria comună, p. 149).

Ku-Klux-Klanul aplică legea lui Lynch, poliția e în plină activitate, iar activitatea „antiamericană” e cercetată și sancționată de o comisie specială. Cruciadele au revenit la ordinea zilei...

În cealaltă parte a lumii, sângele eroilor căzuți în timpul războiului a fertilizat pământul din care viața a început să crească din nou; amintirea celor morți dă o valoare existenței.

Aici viața crește calm, dar măreț, din munca conștiincioasă a oamenilor care și gospodăresc din nou casa lor gospodărescă.

Oamenii s’râng roadele pământului — roadele care n’au mai fost strivite de tancuri — și clădesc orașe. Tineri învață, bătrânul agronom „privește cu dragoste puieții” care nici ei nu mai sunt amenințați de neînduratul marș al tancurilor, studiind „viața copacilor, slăbiciunile lor, gusturile lor, biografia lor”. Bătrâna mamă își așteaptă cu liniște fiul la cină „câci poștașul nu-i va întineca asfințitul vieții cu o veste îngrozitoare”.

Peste tot planează calmul unei vieți neîntinate de discursuri războinice, de fluctuații de bursă, de „războiul rece”, iar omul exclamă: „Ce bine e că în aceste

serii timpurii de toamnă, orașele sunt inundate de lumină și geamul nu orbește la urletele sirenei” (Jurământul nostru p. 172) Și acest popor care a învins în război pentru că a urit războiul, este ostil chemărilor sălbatice la luptă. El nu vrea războiul și nu amenință pe nimeni. El vrea ca pacea să vegheze lângă leagănul copiilor el vrea ca pacea să-i protejeze marea lui muncă de construcție și reconstrucție.

Apărând pacea, el își apără o patrie asupra căreia niciodată nu se vor mai abate vești întunecate de război.

În țara în care o fată din Leningradul asediat recita din memorie operele lui Tolstoi, Flaubert și Șolohov, existența căpăta o semnificație deosebită. „Noi știm că statul nostru, știința noastră, cărțile noastre sunt necesare lumii. Istoria ne-a pus în frunte. Acest loc ne dictează nu mulțumirea de sine, ci abnegația”. (Despre dușmani și prieteni, pag. 39).

Marele Război de Apărare a Patriei n’a însemnat numai războiul de apărare a patriei socialiste, ci și a întregii culturi europene, iar actuala campanie de pace în fruntea căreia se situează Uniunea Sovietică este campania de apărare a aceleași culturi.

Iată dece, cele mai diverse figuri ale culturii occidentale, dela Picasso și Matisse, la Aragon și Eluard, dela Ch. Chaplin și Dorothy Parker la Chauffier sau Joliot-Curie, sunt alături de lupta Uniunii Sovietice. Ei știu că Uniunea Sovietică luptă pentru apărarea unor valori culturale create în decursul veacurilor, pentru mersul înainte al civilizației. Creatorii culturii nu pot fi de partea fascismului, fie el de coloratură americană.

Ehrenburg citează în această privință pe Thomas Mann, „omul pe care nu-l va suspecta nimeni de precomunism”: „Persecuția ignorantă și superstițioasă a partizanilor doctrinei politice și economice, care la urma urmei este creația unor minți luminate și a unor gânditori străluciți, nu numai că dovedește degradarea persecutorilor înșiși, dar pricinuește și o

mare pagubă reputației culturale a acestei țării". (*Hotarele nopții*, p. 123).

Fascismul e definit cu multă putere de pătrundere: „Dușmanii noștri spun că noi numim fasciști pe toți aceia pe care nu-i iubim. Nu e adevărat — adevărul e că toți fasciștii nu ne iubesc pe noi. Ei nu numai că nu ne iubesc, ci ațâță la un război împotriva noastră. Dacă s'ar purta altfel, n'ar fi fasciști". (*Legea*).

De aici rezultă sentimentul și conștiința solidarității blocului-păcii. Dela oamenii simpli, până la marii creatori de cultură, toți sunt alături de marea forță a Uniunii Sovietice — fără a oamenilor pașnici, dar care au știut să mânuiască și arma pentru apărarea independenței lor și salvarea culturii.

Și articolele lui Ehrenburg reușesc să creieze și în masa de cititori aceeași stare de spirit, vie și continuă, cu atât mai mult cu cât nu e numai un agitator, ci și un artist.

Emanoil E. Vasiliu

IN SPATELE FRONTULUI*)

Editura Tineretului a prezentat în vremea din urmă, între alte numeroase cărți, romanul „Viforul” al lui Nicolae Jianu. Cartea se cuvine să fie considerată cu toată atenția, întrucât abordează probleme din cele mai interesante. Acțiunea romanului se petrece în perioada dela sfârșitul războiului dintre Uniunea Sovietică și hitleriștii cotropitori, anume, între primăvara anului 1944 și primele zile ale eliberării țării noastre de către Armata Sovietică. Prin câteva capitole care fac o incursiune în trecut, acțiunea cuprinde în mod fugar chiar perioada din epoca bătăliei dela Stalingrad. Se oglindesc destul de larg în acest roman aspecte din cel de al doilea război mondial, în care poporul nostru a fost la început împins, fără

voia sa, în tabăra fascistă. Literatura noastră mai cunoaște câteva lucrări care au încercat această însemnată și grea sarcină, romanul *Negura* de Eusebiu Camilar, frescă epică încă în desfășurare, cel de al treilea volum al ei fiind așteptat să apară de acum înainte. *Opre, cum sunt Mitrea Cocor* al lui Mihail Sadoveanu, distins cu medalia de aur a Congresului Mondial al Partizanilor Păcii, Ultimul mesaj, a lui Laurențiu Fulga, Viforul lui Nicolae Jianu, își propun să oglindească realitățile țării noastre în timpul războiului din urmă. Interesul lor constă în aceea că, dacă privesc fenomenele până în adâncul lor de pe o poziție justă, ele pot vedea și înfățișa cauzele reale ale producerii și desfășurării războiului hitlerist.

Spre deosebire de *Negura* care-și plasa acțiunea în tabăra armatei agresoare, romanul Viforul își desfășoară acțiunea sa în spatele frontului sovietic sau în strânsă legătură cu el. Eroii săi sunt câțiva prizonieri români în U.R.S.S., care înțeleg greșala în care au fost împinși de a fi participat la războiul tâlhăresc antisovietic, se hotărăsc să lupte, într'un grup parașutat, alături de alți români și de doi sovietici, împotriva dușmanilor poporului român, împotriva hitleriștilor și a slugilor lor burghezo-moșierești, care se aflau la conducerea țării noastre. După o minuțioasă pregătire, eroii romanului sunt lansați cu parașutele în Moldova, în spatele frontului hitlerist și cea mai mare parte a romanului înfățișează acțiunea lor, privind deci războiul din perspectiva taberei eroice a forțelor eliberatoare din afara și dinlăuntrul țării.

Acțiunea romanului începe în primăvara anului 1944, în colhozul din satul ucrainian Demovca, unde sosiseră cei câțiva români care sunt personagiile principale ale romanului, pentru a se instrui în vederea acțiunii de partizani din dosul liniilor frontului hitlerist. Ei vin dintr'un lagăr îndepărtat din regiunea munților Urali și în câteva capitole,

*) N. Jianu: *Viforul* — Ed. Tineretului 1950.

romancierul evocă viața acestor oameni dela intrarea lor în prizonierat până la sosirea în Demovca. În acest spațiu relativ îngust, romanul încearcă să înfățișeze în lumina adevărată viața pe care au cunoscut-o prizonierii noștri în U.R.S.S.

Romanul „Vișorul” prezintă pentru prima oară în literatura noastră o acțiune de partizani pe teritoriul țării noastre. Din grupul de prizonieri se alege câțiva ce se dovedesc mai lămurii, mai atașați cauzei eliberării de exploatare a poporului lor, între care sergentul Chelaru. Împreună cu doi refugiați politici români aflați în U.R.S.S., Onisie și Tudora Enache, cu un ofițer sovietic și cu o comsomolistă, ei se pregătesc la Demovca pentru îndrăsneața misiune de a duce acțiune de partizanat în Moldova. În preajma deschiderii ofensivei dela Iași, ei sunt parașutați din avioane în apropierea Bacăului. Sarcina lor — fără să fie prea clar precizată în roman — părea a fi în primul rând de a lua legătura cu populația, pentru a o lămuri că armata sovietică vine ca prietenă și eliberatoare, că, deci, populația nu are a se teme de nimic din partea ei. În al doilea rând, ei urmăreau să ia legătura cu elemente din mișcarea de rezistență din țară și cu Partidul Comunist care o conducea, pentru a organiza acțiunile necesare în vederea eliberării țării noastre. Misiunea era din cele mai grele. Simțind ceasul prăbușirii tot mai apropiat, hitleriștii și uneltele lor din țara noastră treceau la măsurile cele mai tâlhărești împotriva grupurilor de partizani ce fuseseră lansate sau a celor ce erau organizate de patrioți. Cei cinci români și doi sovietici sunt curând încolțiți, duc lupte grele, unii din ei cad eroic, Tudora Enache și sovietica Nina ce-i însofise în acțiune sunt prinse de Gestapo, dar în ciuda torturilor, nu se poate afla nimic dela ele. Un singur erou, Onisie Sârbu, ajunge să ia legătura cu Partidul, la Bacău și ia parte la acțiunea de

rezistență din țară. Romanul se încheie în clipa în care marea ofensivă sovietică face să se prăbușească frontul hitlerist din Moldova și determină schimbările dela 23 August, din țara noastră.

Romancierul caută să lărgască orizontul realităților pe care le prezintă în acest roman și introduce dela un anumit moment, paralel cu acțiunea grupului de partizani, prezentarea unor personaje din clasa conducătoare a societății românești în timpul războiului. Putreziciunea burghezo-moșierimii, venalitatea, corupția, decăderea, cinismul și bestialitatea ei sunt viu prinse. Prefectul Nanu, moșier liberal, fost colonel în armată, procurorul Leahu, maiorul de jandarmi Vârgolici, figură bestială de bețiv, sunt câteva din figurile de prim plan ale acestei lumi, ale acestei „elite” falimentare dintr'un oraș de provincie. Prezentarea lor constituie un bun mijloc de a adânci în mod serios fenomenele, de a arăta convingător cauzele pentru care regimul fascist antonescian era urit de poporul nostru, de a face să se vadă astfel motivul pentru care mișcarea de rezistență se organiza — sub îndrumarea și conducerea Partidului — pentru a lupta în vederea eliberării.

Autorul demască viguros numeroase din viciile clasei exploatare. E vie și caracteristică de pildă, scena în care, simțind apropierea ruperii frontului dela Iași, așa zisele notabilități ale unui oraș din Moldova, încearcă să-și justifice în proprii lor ochi ticăloșiile, să-și creeze alibiuri, să-și pregătească fără rușine, cu cinism, transformările oportuniste, cărora li se opun ca o acuzare, nedumeririle profesorului Senchea, om cinstit, deși nici el lămurit cu adevărat: „Oaspeții se adunaseră în jurul prefectului. Discuția îi interesa pe toți. Ce vor face rușii când vor veni? Din ce în ce mai înfierbântat vorbi mai departe, uneori căutând cuvintele:

— I-ași primi bucuros și le-ași spune: Uite fraților, eu sunt prefect, adică

stăpan peste județul ăsta. Aveți nevoie de ceva, de mâncare, de băutură, vreți să dormiți pe un pat moale? Pofțiți! Ei, și vreau să-l văd eu pe un bolșevic că mă refuză, sau că mă taie. Mă, omul e om, fie el și comunist.

Apostol Senchea, directorul liceului din Bacău, de curând numit în acest oraș, ascultase cu luare aminte tirada prefectului. Se apropie încetîșor și vorbe molcom, cu un zâmbet vag fluturându-i pe buze:

— Vasăzică și bolșevicii sunt oameni, ca și noi ceilalți, parcă așa ai spus domnule prefect.

Prefectul încuviință cu o ușoară înclinare din cap.

— Atunci, urmă Senchea, deci ați umplut pușcăriile cu ei, dece-i dați pe mâna gestapoului, de ce-i condamnați la moarte?

— Ei nu, dragul meu. Dragul meu, se repezi prefectul, să nu exagerăm. Vorbeam mai adineauri de ordine. Asta e politica statului și noi trebuie s'o respectăm și s'o slujim. Suntem în război. Umanitarismul n'are ce căuta în treburile statului, în asemenea momente...

Înghiți în sec. Iși dădea seama că pusese o prostie. Deschise gura încercând să continue, dar Senchea i-o luă înainte.

— Astăzi suntem în război. Să zicem că actele guvernului și ale dumneavoastră sunt justificate. Dar de douăzeci de ani în țara asta gem pușcăriile de comuniști. Și țărăniștii și liberalii și cuziștii și legionarii i-au arestat i-au bătut, i-au schingiuit. Cum explicați dumneavoastră lucrurile acestea?

Tăcură cu toții. Senchea îi privea pe rând așteptând răspunsul.

Partea aceasta a romanului are meritul nu numai de a înfățișa descompunerea morală a celor ce se aflau la conducerea treburilor noastre publice până la 23 August, dar de a zugrăvi totodată rolul de stăpâni pe care și-l asumaseră hitleriștii în țara noastră, bestialitatea acestora, schingiuirile până

la moarte la care erau supuși luptătorii comuniști sau unii prizonieri ai Armatei Sovietice, atât de către Gestapoul german cât și de jandarmeria română. N. Jianu denunță strânsa colaborare — chiar în raport de umilitoare subordonare — dintre autoritățile antonesciene și gestapoul hitlerist, ura nemărginită, dar și teama pe care o simt pentru comuniști și pentru sovietici toate aceste scursori ale vechii lumi. Totodată, el arată cum, deși oficial în războiu cu hitleriștii, capitaliștii anglo-americani socoteau drept principalul lor dușman Uniunea Sovietică și se pregăteau încă de atunci pentru o viitoare agresiune.

Când spionul englez Lawn este prins, el declară fumând tacticos o țigară imprumutată dela anchetatorul Witner:

„— Noi nu luptăm de fapt împotriva Germaniei, lucrul acesta este elementar și mă mir că dumneavoastră vă scapă. În apus ați pierdut bătălia. În momentul de față ne interesează să știm cât veți mai rezista în Carpați. Aceasta este foarte important pentru războiul nostru. Este adevărat, domnul Hitler nu ne poate suferi și face o mare greșală. Ar fi putut să ne fie aliat”.

Locotenentul se învînețise. Se simți deodată împins să lovească cu pumnul în masă sau să-l palmuiască pe spion. Se stăpâni însă. Teoria lui Lawn era interesantă și o ascultă mai departe”. Autorul reușește astfel să scoată în lumină caracterul criminal al războiului purtat de fasciști, și să aducă o prețioasă contribuție la cunoașterea adevăratelor cauze ale războiului trecut. El lămurește astfel concret prin fapte, vechimea legăturilor — având la bază antisovietismul — dintre imperialiști, legături care azi duc la refacerea fățișă a armatei din Germania apuseană sub conducerea foștilor generali ai lui Hitler, la înarmarea Spaniei lui Franco și a tuturor țărilor la conducerea cărora se află guverne reacționare, fascizante, la eliberarea criminalilor de război hitleriști și japonezi.

Singurul adversar real al hitlerismului era Uniunea Sovietică. Despre însemnătatea mondială a luptei dusă de ostașii sovietici împotriva hoardelor hitleriste cotropitoare, despre înaltul lor patriotism împletit cu internaționalismul proletar, ne vorbesc emoționant multe pagini din roman.

Acolo în Uniunea Sovietică s'au trezit la o nouă viață și prizonierii români. Unul dintre aceștia este sergentul Chelaru, fiul unui cizmar din Botoșani.

Episodul ce înfățișează moartea lui Chelaru, care merge voluntar să reducă la tăcere o mitralieră ce amenința să piardă întreg grupul de partizani, este unul din momentele în care se pun puternic în lumină transformările ce se petrecuseră în conștiința oamenilor, spiritul de jertfă ce-i însușește, acum în lupta împotriva hitleriștilor, pentru eliberarea țării lor:

„Ivan Ivanovici își trecu palma peste pieptul aprins. Când au izbucnit focurile, s'a ridicat încet dela pământ. Umbrele serii îi limpezeau cutele aspre ale obrazului care părea acum neted și senin ca al unui flăcău.

— Tovarăși, trebuie să-i răzvim, vorbitare, poruncitor.

Porniră cu toții către locul de unde atacau nemții. Mitraliera de pe deal le tăie drumul cu o pulbere de țărână. Suspinând ușor, Nina se aplecă într-o parte, întinse mână după umărul lui Chelaru, dar nu-l ajunse. Scăpă arma și se prăbuși.

— Trebuie să distrugem mitraliera, spuse Obuhov. Rămâi cu Nina, eu urc dealul.

Ochii lui Chelaru luceau. Brațele îi căzură în jos, ca moarte.

— Mă duc, eu, vorbi răstit și începu să fugă cu pași mari spre creastă.

Obuhov ridică mână parcă pentru a-l opri, dar Chelaru se pierdu prin iedăderă.”

Impresionant este înfățișată și dârzenia cu care muncitorii, membri în miș-

care de rezistență, înfruntă pe sbirii ce se pregăteau să-i schingiuiască în beciurile jandarmeriei:

„Cei trei muncitori tineri care se aflau în beci, îl impresionaseră prin tăcerea lor hotărâtă. Era sigur că luaseră parte la lovitura dela Faraoani. În timp ce-i ducea spre beci le-a vorbit:

— Măi fraților, dece nu vreți să spuneți, au să vă ucidă. Cel mai în vârstă îl privi cu dispreț și-i răspunse într'un târziu:

— Și dacă ne uicideți ce câștigați? Mor atâția oameni în fiecare zi. Mai sunt milioane în urmă...”

Tăria lor stă în conștiința că lupta lor este dreaptă și va fi încununată de succes în cele din urmă, căci în spatele lor stau oamenii muncii conduși de Partid, stă invincibila Uniune Sovietică, ale cărei armate eliberatoare se apropiau:

„Maiorul Vârgolici se repede cu pumnii încheștați și lovește în neștire în capul și în pieptul omului legat de mâini și de picioare. Îl desbracă și-l întind pe cărămizi. Sângele dă năvală pe obrajii arestatului. Se întoarce pe o parte și urlă:

— Poți să mă omori, bestie fascistă, n'ai să afli nimic. Omoară-ne pe toți, taie-ne și n'ai să auzi o vorbă. Ascultați, ascultați, s'aud tancurile...”

Acești numeroși eroi pozitivi și negativi nu rămân simple schițe izolate, ci sunt încadrați într'o acțiune antrenantă, mărturie a vigurosului talent epic al autorului. Epopeea grupului de partizani lansați cu parașuta în spatele frontului hitlerist este pasionantă, emoționantă adânc. Și cu toate că cei mai mulți dintre participanți cad în luptă, impresia generală nu este deprimantă, ci, din contra, de un optimism viguros. Optimism care vine din conștiința că sacrificiul lor eroic nu rămâne inutil, că luptătorii aceștia fac parte dintr'un front uriaș și invincibil, condus de Uniunea Sovietică.

După cum se vede, romanul Vîforu

al lui Nicolae Jianu evocă și pune în lumină o serie întreagă de lucruri interesante — unele din ele noi cu temă în literatura noastră și de o deosebită actualitate. Noutatea aceasta, lumina pe care o aruncă asupra evenimentelor, lămurind cauza lor reală, talentul incontestabil cu care acest conținut este concretizat în imagini artistice remarcabile dealungul celor 350 pagini ce se citesc pe nerăsuflăte, toate acestea constituiesc incontestabile calități ale cărții. Ele însă nu sunt atât cât ar fi putut și ar fi trebuit puse în valoare, din pricina unor lipsuri asupra cărora e cazul că ne oprim. Cea mai însemnată din aceste lipsuri, din care decurg multe din celelalte, este aceea că autorul n'a adâncit suficient materialul, nu a cunoscut îndeajuns realitățile, astfel că adesea le înfățișează nejust, ba uneori chiar de pe o poziție falsă.

Problema transformărilor adânci ce se petrec în conștiința prizonierilor români din Uniunea Sovietică, în contact cu oamenii și realitățile de acolo, este una din cele mai interesante, pentru a lămuri un aspect important al cauzelor care au determinat prietenia puternică ce o resimte poporul nostru pentru popoarele sovietice. Problema nu putem spune că a fost suficient și puternic zugrăvită în literatura noastră până acum, nici Vișorul nu o rezolvă satisfăcător, din cauza chipului fugăr în care e tratată. Lămurirea românilor căzuți prizonieri este înfățișată schematic, prea rapid, nu determinată de compararea realității sovietice, pe care ei aveau prilejul să o vadă, cu ceea ce era în țara noastră și cu ceea ce li se spusese despre U. R. S. S. Romanțierul acordă lecturii unor cărți, un rol aproape exclusiv în această transformare a eroilor și nici nu arată în deajuns etapele ei, rezervele unora, dușmănia altora și cauzele adânci de clasă ale fiecăreia din aceste poziții. Nici oamenii sovietici care apar în carte nu sunt suficient de adânc zugrăviți. Fap-

tele lor nu-i așează la acea înălțime morală pe care o au în realitate și pe care romancierii sovietici au știut să o înfățișeze în operele lor. E probabil că autorul n'a cunoscut și în orice caz, n'a studiat suficient această lume. Evident, sunt atribuite calități acestor figuri de sovietici, dar ele reies din caracterizări, iar nu din fapte.

Lipsuri serioase are și prezentarea acțiunii de partizanat.

Ea apare într-o oarecare măsură ca o rătăcire fără obiectiv precis urmărit și mai ales fără speranță de reușită, din pricină că romancierul nu isbutește să înfățișeze convingător mișcarea de rezistență din țara noastră, în anii grei ai teroarei antonesciene, hitleriste. De altfel, deși romanul caută să oglindească în unele capitole aspecte din viața societății românești de sub dominația burghezo-moșierească în timpul războiului, deși înfățișează putreziciunea claselor exploatare și teroarea deslănțuită împotriva mișcării muncitorești, a elementelor patriotice, nu arată suficient nemulțumirea tot mai mare a maselor populare, ura lor tot mai mare față de hitleriști, față de uneltele lor antonesciene și legionare, nemulțumirea lor puternică față de un război antipopular și antipatriotic. La început se vorbește despre anumite acțiuni de sabotaj organizate, și ni se înfățișează chiar prinderea și schingiuirea a doi membri din mișcarea de rezistență. Dar atunci când ni se povestește miezul acțiunii, epopeea partizanilor parașutați, aceștia nu întâlnesc nicăieri în cadrul romanului o înfățișare de rezistență organizată împotriva regimului antonescian, împotriva alianței cu hitleriștii și împotriva războiului. Ei sunt uneori ocrotiți, ajutați, alteori trădați de țărani. Dar nu se arată diferențierea socială dintre țărani. Neglijarea acestui însemnat element face ca atunci când un cioban îi trădează pe partizani, nu apare limpede motivul care îl determină la aceasta.

Trebuie subliniat de asemenea și chi-

pul absolut nesatisfăcător în care este înfățișat Partidul și acțiunea sa. Se vorbește în cursul romanului în mod elogios despre Partid, dar acțiunea sa, influența sa hotărâtoare, cuvântul său înțelept nu reies din fapte.

Vii, par personajele negative ale romanului. Dar ele nu sunt prezentate cu suficientă consecvență în ticăloșia lor. Parcă se încearcă să se arate că toate aceste personaje greșesc împinse de fatalitate. Ele par a fi împinse de întâmplare în brațele hitlerismului și în felul acesta oarecum absolvite de o bună parte din vina lor. Maiorul neamț Holzmann nu e hitlerist și ni se spune că are o privire de copil. Căpitanul Stülper (de care se spune în unele locuri că e locotenent, ceea ce arată superficialitatea cu care romancierul își tratează uneori materialul) este de asemenea prezentat ca o fire sentimentală, nu un polițist din vocație. E adevărat că lucrează cu râvnă în Gestapo, dar romancierul adaugă (p. 196) că o făcea în contra conștiinței sale. Chiar o bestie feroce ca locotenentul S. S. Hans Otto Witner, care e prezentat ca hitlerist zelos în slujba Gestapoului, este un om căruia totuși nu-i place războiul, pune la îndoială victoria germană. Aceasta fiind configurația personajelor negative, lipsa de siguranță și de atitudine răspicată în schifarea lor, se înțelege că pentru cititori pot lua naștere grave confuzii pentru care romancierul e răspunzător. Trebuie să adăugăm că nu e vorba de a imputa scriitorului că n'a înfățișat pe toți germanii ce apar în romanul său în culori suficient de întunecate. Noi știm bine că poporul german nu e autorul a toate ce făcuse Hitler, că el fusese mințit, înșelat și împins pe calea pe care o hotărâse clica nazistă, calea războiului de jaf, a urii rasiale, a crimelor îngrozitoare. În mijlocul acestui popor, știm bine că se aflau elemente cinstite, de bună credință și nelămurite, după cum existau și reprezentanți ai acelor forțe curate

care au constituit embrionul mișcării muncitorești germane împotriva hitlerismului. Nu imputăm deci romancierului că ar fi avut intenția de a înfățișa printre personajele germane ale Vîforului și elemente ezitante sau chiar din cele conștiente, care urau regimul hitlerist. Ceea ce însă criticăm în această operă a lui N. Jianu este tocmai că nu ne face să vedem deslușit deosebirea între elementele ticăloase și cele cinstite care coexistă deavala în roman. Deasemenea lipsa mai gravă e în faptul de a nu fi conturat precis fizionomia morală a eroilor, astfel ca să nu se creze confuzii în mintea cititorilor, lipsă din care rezultă în mod firesc o insuficientă combativitate.

Importantă era problema elementelor șovăitoare mic-burghize din societatea noastră, care rătăcesc nesigure în căutarea unei orientări, în deosebi în epoca aceasta a războiului. Influența cărora aceste elemente sunt supuse, transformările care intervin, ducând pe drumul cel bun pe cei cinstiți, sunt lucruri deosebit de interesante pentru societatea noastră și oglindirea lor fidelă într'un roman ar fi valoroasă. Aici însă romanul lui Nicolae Jianu greșește. Drama lăuntrică a intelectualului mic-burghez, înșelat de întreaga cultură a societății burghize, împiedicat să vadă realitatea, romancierul crede că o poate ilustra printr'o semiprostituată, Matilda — figură poate onestă în fondul ei, dar absolut netipică — și prin locotenentul de jandarmi Ivănuș, care în ciuda eforturilor autorului de a-l absolvi și de a-l prezenta fugind dintr'o lume cu care nu se împacă, declară către superiorul său Vărgolici, în momentul sosirii trupelor sovietice: „ne-am făcut datoria!” Izbutilă, în această privință, este însă figura profesorului Senchea.

În concluzie, ni se pare evident că romanul Vîforul al lui Nicolae Jianu are însemnate lipsuri. Cea mai gravă este necunoașterea suficientă a materialului, din care reiese nefolosirea a tot

ce putea sta la dispoziție și neadâncirea aceluia material ce a utilizat, lipsă al cărei izvor stă într-o poziție superficială și nesigură față de realitatea ce e oglindită. Din această pricină romanul nu oglindește suficient elementele de rezistență românească și legătura în creștere a acestora cu masele nemulțumite de exploatare, teroarea și războiul hitleristo-antonescian. Din aceeași pricină, el oglindește slab, parțial și fără suficientă forță, rolul conducător al Partidului în mișcarea de rezistență.

Totuși, romanul este valoros prin înfățișarea vicilor regimului, prin denunțarea cârdășiei dintre fasciști din țară și de dincolo de hotare, dintre guvernul antonescian și stăpânii hitleriști și în-deosebi prin străduința de a arăta în toată amploarea lui, uriașul rol pe care Uniunea Sovietică l-a avut în zdrobirea hitlerismului în genere și în eliberarea țării noastre în special, toate acestea în cadrul unei acțiuni, foarte antrenante, povestind faptele eroice ale unui grup de partizani, temă nouă în literatura noastră și interesant tratată de N. Jianu, care se dovedește astfel un scriitor cu reale posibilități.

G. C. Nicolescu

VERSURI DE MÂNIE *)

Majoritatea operelor traduse până acum din literatura sovietică sunt opere în proză.

Volumele sau culegerile de poeme sovietice apăreau la intervale de timp destul de mari. De curând însă, s'a început o mai vie activitate în privința traducerilor din poezia sovietică. Editura „Cartea Rusă” a dat recent două culegeri de poeme sovietice, în traducere românească. Este vorba de culegerea de poeme din poetul belorus Arcadie Culeşov, intitulată „Comuniști”, în tradu-

cerea lui Vladimir Colin și de „Versuri de mânie” de A. Bezâmenschi, în traducerea lui Dan Deșliu.

„Versurile de mânie” ale lui A. Bezâmenschi au apărut la noi în cinstea Congresului comitetelor de luptă pentru pace, când toți oamenii dela noi și-au exprimat cu hotărâre dorința lor fierbinte de a apăra pacea, de a lupta pentru pace. Apariția versurilor lui A. Bezâmenschi a constituit un eveniment însemnat, pentru că ele exprimă energic, viguros, mânia oamenilor muncii din lumea întreagă împotriva așăfătorilor la un nou război, împotriva slugilor Wall-Street-ului care caută neputincioși să înspăimânte lumea cu spectrul bombei atomice.

În versurile sale A. Bezâmenschi demască pe așăfătorii la un nou măcel, imperialiștii americani și englezi, și arată cum în fața mârșăviilor și uneltirilor lor criminale, în fața șantajului cu bomba atomică, se ridică lumea doritoare de pace, de viață mai bună :

„Zadarnic nechezi a pieire Wall-Street,

umflându-ți palavrele'n trombă !
Se află pe lume puteri, înmii
mai tari ca atomica bombă !

Versurile lui A. Bezâmenschi sunt străbătute de o dragoste fierbinte pentru oamenii muncii din toate țările, care luptă pentru pace. Citindu-le putem să ne facem o imagine clară, precisă, asupra celor două lumi existente astăzi : „lumea” dolarului aservită Wall-Streetului și planurilor criminale de distrugere a lumii, a vieții, — și lumea păcii, lumea alcătuită din sute de milioane de oameni care luptă cu hotărâre, pentru cucerirea păcii, pentru apărarea și consolidarea ei. Ura oamenilor muncii din lumea întreagă împotriva celor ce vor să înspăimânte lumea cu bomba atomică, mânia lor aprinsă și vehementă împotriva celor ce vor să facă să curgă din nou sângele oamenilor simpli, este redată cu un patos

*) A. Bezâmenschi : Versuri de mânie, Ed. Cartea Rusă — Buc. 1950.

și un dinamism răscolitor de A. Bezâmenschi în versurile sale.

În fața gândurilor mârșave ale imperialiștilor, în fața uneltirilor lor războinice, poetul opune voința dărză a tuturor oamenilor cinstiți, de a lupta pentru pace, pentru o viață mai bună, o pune forța uriașă, de nesdruncinat, a frontului păcii :

„Privește ! Pe 'ntregul rotund pământesc,

crescând ca o flacără mare
milioane de brațe vânjoase isbesc
războinica ta ațățare.

În lupta pentru pace, pentru un viitor fericit al lumii întregi se află bastionul de neclintit al păcii, Uniunea Sovietică, se află genialul învățător și conducător al tuturor popoarelor, tovarășul Stalin. Lumea păcii, în fruntea căreia stau comuniștii, va ști să impună pacea lumii, căci :

„E viu comunismul. E-un fapt bolșevic,

avea și tot mai năvalnic
Și Stalin ne-avântă cu pasul voinic
spre largul belșugului falnic”.

Arătând mai departe care sunt minunatele forțe ale păcii, care este voința întregii omeniri, poetul arată care este drumul istoriei, încotro se îndreaptă lumea, cine va învinge până la urmă :

„Spre comunism duc drumurile toate
în lumea cea nouă de azi.

Și n'or să te scape — nici lanțuri și
nici

a oricărui pact catacombă !
Mai tare-i acest adevăr bolșevic,
mai greu ca atomica bombă !”

Poetul chiamă la lupta pentru pace pe toți oamenii cinstiți, dar care astăzi, mai șovăie să ia o atitudine, mai stau deoparte; el le arată în poemul „E vremea să-ți rostești cuvântul” cum „oamenii simpli sunt o forță / ce poate lumea răsturna / și stinge sângheroasa torță”, îi înflăcărează, le sădește în

inimi și mai puternic dorința fierbinte de pace, de viață.

Mișcarea partizanilor păcii crește mereu, capătă noi forțe, iureșul luptei va zădărnici, va nimici toate planurile războinice ale Wall-Streetului, iar pacea va triumfa în lume.

Internaționalismul proletar care unește în aceeași voință dărză milioane de oameni ai muncii, apare ca o flacără vie la A. Bezâmenschi în poemele : „Cuvântul muncitorului francez către soldatul francez”, „Inimile noastre sunt alături de tine, tovarăș din Indonezia”, „Jurământul” și „O lecție de geografie politică”. În primul din aceste patru poeme, A. Bezâmenschi arată cum în timpul marilor greve ale minerilor francezi, soldații trimiși să înăbușe grevele au făcut front comun cu muncitorii. Lupta muncitorilor francezi se vede și în alt poem, în care e vorba de jurământul pe care mamele franceze l-au depus pe steagul trimis femeilor din U.R.S.S. : „Niciodată mamele franceze nu-și vor da fiii pentru un război împotriva U.R.S.S.” Poetul a știut să prezinte viu, înflăcărat, jurământul mamelor franceze :

„Vom șterge exploatarea urma tristă
și-om crește fericirea tuturor,
ca să-implinim chemarea leninistă
și-al lui Stalin cuvânt biruitor”.

În numele oamenilor sovietici poetul apără pe cei asupriți, susține interesele lor, îi înflăcărează la luptă dărză, neobosită, pentru nimicirea imperialiștilor. Versurile din „Inimile noastre sunt alături de tine, tovarăș din Indonezia” salută entuziast lupta de eliberare a poporului indonezian. Bezâmenschi arată că lupta acestui popor eroic e susținută de întreaga omenire doritoare de pace, de libertate. În poemul „O lecție de geografie politică”, poetul condamnă dorința imperialiștilor de a-și întinde monopolul asupra Dunării, arătând a cui este Dunărea, cine trebuie să se folosească de bogățiile ei : acele popoare care au trăit de totdeauna pe malurile

bătrânului fluviu, acele popoare a căror economie și istorie este indisolubil legată de soarta lui.

Gândurile ticăloase ale așăfătorilor la război se sfarmă neputincioase în fața vieții fericite pe care o construiesc oamenii sovietici, în fața voinții lor dârze de a apăra Patria lor scumpă. În poemul „A cui soartă e mai fericită”, poetul arată într'adevăr a cui soartă e mai fericită. El arată toată putreziciunea sistemului capitalist, toate contradicțiile care-l macină și-l duc la pieire, arătând totodată viața fericită a oamenilor sovietici, înaltele lor idealuri, lupta lor neobosită și susținută pentru cucerirea deplină a fericirii, pentru viitorul fericit al tuturor popoarelor lumii:

„Iar eu, sovietic luptător,
muncesc cu râvnă înțepită
și-s fericit că'n largu-mi sbor,
clădesc o viață fericită
nu mie doar, ci tuturor!”

Omul sovietic știe pentru ce luptă și încotro se îndreaptă. El spune, plin de mândrie tuturor:

„În fața mea, văd calea vie,
frumosul, traiul drept, senin,
tot ce muncim cu măreție
epoca marelui Stalin!”

Versurile lui A. Bezâmenschi sunt o adevărată cronică antiimperialistă, sunt palme usturătoare, pe obrazul domnilor din Wall-Street. Versurile pline de ură fierbinte împotriva așăfătorilor la un nou război, de mânie aprinsă, de usturătoare satiră, se încadrează pe linia poeziei sovietice antiimperialiste, constituind o armă puternică în lupta pentru pace. Ansamblul poeziei satirice sovietice oferă o varietate puternică, ce dovedește bogăția mijloacelor cu care poezia sovietică luptă împotriva imperialismului. Pe de o parte cunoaștem poezia lui Simonov; întreaga sa poezie este un vibrant jurnal de călătorie plin de ură împotriva vârșurilor imperialiste din Apus și a uneltelor lor. Pe de altă parte, Alexei Surcov, cu acea căldură

și puternică dragoste de oameni, cu acel puternic umanism, care respiră din toate versurile sale.

Ei privesc lumea de dincolo de ocean cu ochii omului înarmat cu teoria științifică a cunoașterii lumii, ai omului care știe că pieirea capitalismului și victoria proletariatului este inevitabilă, cu ochii comunistului care luptă neostenit pentru eliberarea tuturor popoarelor de exploatare.

În acest ansamblu al poeziei antiimperialiste sovietice, versurile lui A. Bezâmenschi ocupă un loc important, distingându-se prin operativitate, prin seziizarea momentană a tuturor evenimentelor politice internaționale, ceea ce constituie baza combativității poetului, excelează prin aderare directă, prin demascare fățișă a așăfătorilor la un nou război, printr'un vehement și energic protest împotriva celor ce vor să distrugă lumea prin bomba atomică. Versurile lui A. Bezâmenschi sunt un prețios ajutor pe care literatura sovietică l-a dat luptei pentru pace.

Pentru scriitorii noștri, culegerea de versuri din A. Bezâmenschi constituie un eveniment important. Scriitorii noștri au un mare izvor de învățăminte în bogata și uriașa experiență a literaturii sovietice. Din versurile lui A. Bezâmenschi scriitorii noștri pot învăța cum să facă din operele lor puternice arme de luptă împotriva imperialiștilor doritori de un nou măcel, puternice arme în lupta pentru pace. Vigoarea, combativitatea energică, deschisă, mânia, ura împotriva Wall-Street-ului, încrederea deplină în forțele păcii, fapte care caracterizează versurile lui A. Bezâmenschi — sunt vii exemple pentru scriitorii noștri.

Dacă în traducerea românească, versurile lui A. Bezâmenschi și-au păstrat patosul și vigoarea originală, aceasta se datorește poetului Dan Deșliu care a tradus aceste versuri, care a știut să le prezinte în limba română cu intensitate. Vigoarea și combativitatea lui A. Bezâmenschi s'a împletit cu vigoarea și com-

bativitatea poetului nostru, Dan Deșliu. Dar, deși traducerea denotă o vie înțelegere a versurilor lui Bezâmenschi, în unele locuri se vede că traducătorul a lucrat în grabă, utilizând uneori cuvinte schimonosite gramatical pentru necesități de ordin formal, cum e versul „celor ce mai sânger'sub tirani”. Există, deasemenea în traducere, versuri sub formă de cuplet, ca de exemplu „Țin-

tind spre mine arma grea / îți iei drept
șintă inima”.

Citind versurile lui A. Bezâmenschi, vedem clar cine vrea război, cine vrea pace. Versurile lui sădesc în sufletul oricărui om cinstit, dorința vie de a lupta pentru pace, de a contribui la nimicirea planurilor atomice ale imperialiștilor, de a lupta hotărît pentru viață, pentru democrație și socialism.

Teodor Vârgolici

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI NOI

NOEMBRIE — DECEMBRIE 1950

EDITURA P. M. R.

CLASICII MARXISM-LENINISMULUI

- V. I. LENIN, Opere vol. 20 (624 pag., 150 lei).
I. V. STALIN, Opere vol. 7, (452 pag., 150 lei).

POLITICE

- GH. GHEORGHIEDEJ, Raport asupra planului de electrificare a țării făcut la Plenara C.C. al P.M.R. din 26 Octombrie 1950 (36 pag. 10 lei).
N. A. BULGANIN, A 33-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie (32 pag. 4 lei).
A. I. VAȘINSCHI, Pentru înlăturarea unui nou război, pentru întărirea păcii și securității popoarelor (104 pag. 10 lei).
A. AZIZIAN, Al douăzecilea volum al operelor lui V. I. Lenin (32 pag. 8 lei).
M. GALACTIONOV, Al șaptelea volum al operelor lui I. V. Stalin (24 pag., 7 lei).

PENTRU CURSURILE SERALE DE PARTID DELA ORAȘE

- *** Industrializarea socialistă a U.R.S.S. (40 pag. 5 lei).
*** Colectivizarea agriculturii în U.R.S.S. Agricultură colhoznică, cea mai înaintată agricultură din lume (32 pag. 5 lei).
*** Democrația sovietică cea mai înaintată democrație din lume (32 pag. 5 lei).
*** Poporul sovietic în lupta pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale după al doilea război mondial. U.R.S.S. pe drumul construirii comunismului (36 pag. 5 lei).

EDITURA DE STAT

LITERATURA

- ION PAS, Zilele vieții tale, Vol. II (col. „Romanul Popular”) (115 pag., 50 lei).
I. L. CARAGIALE, Opere, vol. I, (330 pag. 110 lei).
I. L. CARAGIALE, Opere, vol. II (352 pag. 100 lei).
BELA ILLES, Rapsodia Carpaților, vol. I, Ed. II (286 pag. 80 lei).
GUY DE MAUPASSANT, Bel Ami (312 pag. 140 lei).
ROGER MARTIN DU GARD, Familia Thibault (Epilog) (328 pag. 150 lei).
*** Epicur. Lucretiu (72 pag. 45 lei).

POLITICE

- N. S. TIHONOV, Raport prezentat la cea de a doua Conferință a Partizanilor Păcii din U.R.S.S. în ședința din 16 Octombrie 1950 (24 pag. 8 lei).
V. SAVIN, Pe pământul făgăduințelor sioniste (Un Menahem Mendel al zilelor noastre) (112 pag. 25 lei).

TEHNICE-ȘTIINȚIFICE

- *** Planificarea aprovizionării tehnico-materiale (86 pag. 25 lei).
N. N. REAUZOV, Statistica comerțului sovietic (150 pag. 75 lei).
I. M. PROCOFIEV, Evidența contabilă în sovhozuri (350 pag. 230 lei).
N. D. CAZANTEV, Dreptul de proprietate colhoznică (233 pag. 130 lei).
S. M. EVENTOV și L. M. IZBITCHI, Evidența în cooperativele de consum sătești (114 pag., 60 lei).
I. NICULESCU, Creșterea cailor (194 pag. 180 lei).
I. E. GLUȘCENCO, Știința micurinișă în lupta împotriva idealismului în biologie (38 pag. 15 lei).

- V. Z. CERNEAC, Diagnosticul anato-mo-patologic al bolilor infecțioase la animale domestice (242 pag. 250 lei).
I. I. MOREINIS, Manual de igienă alimentară (244 pag. 200 lei).

IN LIMBA GERMANA

- *** Wie wählen wir unsere Abgeordnete in die Volksräte (52 S., Lei 5).
*** Die Wahlen in den kapitalistischen Ländern ein gemeiner Schwindel (46 S., Lei 5).
W. W. KOWYSHENKO, Korea (43 S., Lei 15).

EDITURA PENTRU LITERATURA ȘI ARTA

- ZAHARIA STANCU, Călătorind prin U.R.S.S. (304 pag. 120 lei).
HORIA DELEANU, Problemele realității critice în literatură (96 pag., 40 lei).
V. EM. GALAN, Zorii Robilor (368 pag. 160 lei).
MIRCEA RADINA, Conducă de pe Dealul mare (48 pag. 14 lei).
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI
C. NEGRUZZI, Scrieri alese (128 pag. 25 lei).

COLECȚIA „ALBINA”

- MIHAI BOTEZ, Zota păcălitul (32 pag. 5 lei).
ION SECERA, Să ne alegem ce mi-i drag (32 pag. 5 lei).

CARTEA RUSĂ

- *** Muncile de iarnă în colhoz (64 pag. 12 lei).
C. A. TRENEV, Pe malurile Nevei (104 pag. 55 lei).
L. TOLSTOI, Cazacii (140 pag. 45 lei).
A. CEACOVSCI, La noi au și venit zorile (336 pag. 120 lei).
*** Oamenii muncii din lumea întreagă privesc spre U.R.S.S., bastionul păcii (52 pag., 10 lei).
E. TARLÉ, Talleyrand (288 pag. 100 lei).
G. MOȘENSCI, Radioul american în slujba capitalului monopolist (48 pag. 10 lei).
M. GORCHI, Teatrul (384 pag. 160 lei).
ELIZAR MALTEV, Din toată inima Ed. II-a (410 pag. 120 lei).
*** Sub soarele constituției staliniste (136 pag. 45 lei).

EDITURA C. G. M.

- H. ROHAN, Noaptea dela răsăritul lui Nicanor (148 pag. 7 lei).

- *** Experiența sovietică, ne luminează drumul construirii socialismului (48 pag. 15 lei).

- V. CERMENSCI, Pauperizarea oamenilor muncii în țările capitaliste (56 pag. 12 lei).

- *** În întâmpinarea celui de-al doilea Congres Mondial al Partizanilor Păcii (44 pag. 8 lei).

- *** Plugul pentru tractor (104 pag. 75 lei).

- COSTEA DUMITRU, 740 ore lucrate cu tractorul fără reparații (40 pag. 12 lei).

- *** Manipularea și utilizarea substanțelor toxice (88 pag. 20 lei).

- BARTHA IOSIF, Cum am câștigat bătaia cărbunelui (32 pag. 12 lei).

- AL. CIUTCHII, Brigada de calitate (compl. tiraj) (96 pag. 24 lei).

- Tehnica securității în construcția (52 pag. 22 lei).

EDITURA TINERETULUI

POLITICE

- *** Mărețea Patrie a Socialismului (352 pag. 445 lei).
*** Din munca Comsomolului în școală (72 pag. 12 lei).

- I. MURASOV, Cuvântarea lui I. V. Stalin la cel de al VIII-lea Congres al Comsomolului (48 pag. 10 lei).

LITERATURA

- M. SADOVEANU, Nada Florilor (176 pag. 75 lei).

- I. JIPA, Un voinicel dă piept cu viața (72 pag. 15 lei).

- PETRU VINTILĂ, Președinta cooperativei (72 pag. 18 lei).

- MIRCEA SLAVU, Armă vicleană (64 pag. 20 lei).

- MARIA Z. VLAD, Stavila (120 pag. 25 lei).

- N. JIANU, Acasă (43 pag. 20 lei).

LITERATURA PENTRU COPII

- OTILIA CAZIMIR, Bădița Stalin (16 pag. 5 lei).

- I. SOTNIC, Pățania voinicului (24 pag. 5 lei).

- ELENA MĂTASE, Puiul de cerb (48 pag. 24 lei).

- N. MINEI, Țara în care copiii nu răd (52 pag. 20 lei).

- PETRE LUSCALOV, Nufărul Roșu (96 pag. 40 lei).

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondenților noștri în cel mai scurt timp.

R E D A C Ț I A : Bd. Ana Ipătescu, 36. București, 3
Telefon: 2.29.82 și 2.14.91.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu, 39. București, 3
Telefon: 2.40.70.

ABONAMENTE ANUALE

Instituții de Stat, Organizații de masă și abonamente	
individuale	lei 1200
Intreprinderi economice	lei 2400

Cont virament Banca de Stat. 070502

Taxa poștală plătită în numerar conform aprobării Dir. Exp. Poștale nr. 167.220/1949

Prețul Lei 100.-